
**Європейський університет
Полтавська філія**

Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін

**О.О. Томілін
О.А. Гаврилова
Г.С. Демчук**

**Грошово-кредитні системи
зарубіжних країн**

Навчальний посібник

– Полтава 2009 –

УДК 336.77

ББК 65.262.1

Т 56

Затверджено Вченою радою Полтавської філії Європейського університету
(протокол № 4 від 25 грудня 2008 р.)

Томілін О.О., Гаврилова О.А., Демчук Г.С. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. Навчальний посібник. – Полтава, 2009. – 284 с.

У навчальному посібнику висвітлюються світовий досвід еволюції та сучасні тенденції розвитку грошових і кредитних систем країн із розвинутою ринковою економікою. Подано систематизований виклад закономірностей і основних етапів еволюції, принципів побудови та особливостей форм організації грошових і кредитних систем в умовах існування розвинутих фінансових ринків та розгалуженої мережі кредитно-фінансових інститутів. Особливу увагу приділено аналізу сучасних тенденцій у розвитку грошових та кредитних систем зарубіжних країн, у тому числі процесам інтеграції у фінансово-кредитній сфері, лібералізації фінансових ринків, глобалізації економіки тощо.

Для студентів економічних факультетів вищих закладів освіти, що навчаються за спеціальністю «Фінанси». Може бути корисним магістрантам, аспірантам, викладачам економічних спеціальностей, банкірам та фінансистам, усім, хто цікавиться проблемами сучасних фінансових ринків, банківської справи, міжнародних валютно-фінансових відносин.

Рецензенти:

Павлій В.М., заступник директора «Приватбанк»;

Сосновська О.О., кандидат економічних наук, доцент.

© Європейський університет, 2009.

© Томілін О.О., Гаврилова О.А., Демчук Г.С., 2009.

Тема 1

Суть та основні етапи еволюції грошових і кредитних систем країн з розвинутою ринковою економікою

- 1.1. Грошова система та її основні елементи.
- 1.2. Еволюція грошової системи та її типи.
- 1.3. Еволюція сучасної валютної системи.
- 1.4. Кредитна система та її основні елементи.
- 1.5. Грошово-кредитна політика.
- 1.6. Моделі взаємозв'язку банків із промисловістю.
- 1.7. Банківська криза.
- 1.8. Інтеграція у грошово-кредитній сфері.

1.1. Грошова система та її основні елементи

Грошова система – це встановлена державою форма організації грошового обігу в країні. Грошова система формується історично, є елементом господарського механізму і регулюється законодавчими актами держави.

Основні елементи грошової системи:

Грошова одиниця – встановлений у законодавчому порядку грошовий знак, який слугує для вимірювання цін товарів та послуг.

Державні грошові знаки – визначені законодавством держави і мають законну платіжну силу. Грошові знаки, що випускаються державою, обов'язкові до приймання на території всієї її країни.

Розрізняють такі види державних грошових знаків:

- **банківські білети** – вид державних грошових знаків, які впроваджуються в обіг центральним емісійним банком країни.

Тема 1

Суть та основні етапи еволюції грошових і кредитних систем країн з розвинутою ринковою економікою

- 1.1. Грошова система та її основні елементи.
- 1.2. Еволюція грошової системи та її типи.
- 1.3. Еволюція сучасної валютної системи.
- 1.4. Кредитна система та її основні елементи.
- 1.5. Грошово-кредитна політика.
- 1.6. Моделі взаємозв'язку банків із промисловістю.
- 1.7. Банківська криза.
- 1.8. Інтеграція у грошово-кредитній сфері.

1.1. Грошова система та її основні елементи

Грошова система – це встановлена державою форма організації грошового обігу в країні. Грошова система формується історично, є елементом господарського механізму і регулюється законодавчими актами держави.

Основні елементи грошової системи:

Грошова одиниця – встановлений у законодавчому порядку грошовий знак, який слугує для вимірювання цін товарів та послуг.

Державні грошові знаки – визначені законодавством держави і мають законну платіжну силу. Грошові знаки, що випускаються державою, обов'язкові до приймання на території всієї її країни.

Розрізняють такі види державних грошових знаків:

- **банківські білети** – вид державних грошових знаків, які впроваджуються в обіг центральним емісійним банком країни.

- **казначейські білети** – вид державних грошових знаків, які випускаються в обіг при бюджетній емісії уповноваженим державним органом (казначейством).

- **розмінна (білонна) монета** – дрібна частина державних грошових знаків, яку випускають для зручності обслуговування роздрібного обігу.

Масштаб цін – засіб вираження вартості товарів і послуг у грошових одиницях, який складається під впливом ринкового попиту і пропозиції.

Валютний курс – вартість грошової одиниці однієї країни, що виражена у грошових одиницях іншої країни.

Організація емісії та обігу грошових знаків включає визначення сфер готівкових і безготівкових розрахунків, режим використання грошей на рахунках, форми рахунків, порядок платежів.

Організація міжнародних розрахунків – система регулювання платежів за грошовими вимогами й зобов'язаннями, що виникають між державами, підприємствами, організаціями та фізичними особами, які перебувають на території різних країн.

1.2. Еволюція грошової системи та її типи

Тип грошової системи залежить від форми організації грошового обігу в країні і визначається сукупністю її елементів та їх взаємодією, які обумовлюють тенденції розвитку та закономірність функціонування грошової системи. Розвиток грошових систем відбувається одночасно з розвитком товарного господарства та економічних відносин. За типами функціонування грошові системи поділяються на **саморегулюючі та регулюючі (Рис. 1.1)**.

Саморегулюючі – виступали у формах біметалізму та монометалізму.

Біметалізм – це форма саморегулюючої грошової системи, за якої роль загального еквівалента законодавчо закріплювалась за двома грошовими металами (золото і срібло). Монети з цих металів карбувалися та перебували в обігу на рівних засадах.

Типи грошової системи				
Саморегулююча		Регульовальна		
Біметалізм	Монометалізм	Характер	Характер	Характер
«паралельна» валюта	золотомонетний стандарт	пропозиції грошей	економічної системи	регулювання валютних відносин
«подвійна» валюта	золотозливковий стандарт	паперово- грошовий обіг	неринкова	закрита
«кульгаюча» валюта	золотодевізний стандарт	кредитний обіг	ринкова	відкрита

Рис. 1.1. Типи грошових систем

Банкноти підлягали обміну на обидва метали.

Біметалізм існував у трьох видах:

- система "паралельних" валют (співвідношення між золотими і срібними монетами встановлювалася на ринку стихійно);
- система "подвійної" валюти (співвідношення між золотими і срібними монетами встановлювалась на ринку державою в законному порядку);
- система "кульгаючої" валюти (один із видів монет карбувався у закритому порядку).

Монометалізм – це форма саморегулювання грошової системи, у якій роль грошей виконує один грошовий метал. Починаючи з кінця 19 ст. найпоширенішою грошовою системою у світі став золотий монометалізм, який існував у трьох видах:

- *золотомонетний стандарт;*
- *золотозливковий стандарт;*
- *золотодевізний стандарт.*

Золотомонетний – вид золотого монометалізму, для якого характерне виконання золотом усіх функцій грошей, карбування і обіг золотих монет із фіксованим золотом вмістом, вільний обмін паперових грошей на золото. З метою зменшення кількості золотих монет в обігу, широко емітувалися паперові банківські білети, активно розвивалася депозитна форма грошей і безготівкові розрахунки.

Перша світова війна істотно вплинула на грошово-кредитні системи країн. Зростання бюджетних дефіцитів, покриття їх позиками та емісією грошей – все це спричинило зростання в обігу грошової маси, яка значно перевищила золоті запаси емісійних банків. Певна стабілізація економіки відбулася у 1924-1928 рр. Із метою підтримання національних валют у країнах Європи проводилися грошові реформи (1924-1928 рр.), під час яких повернення до золотого стандарту відбулося у двох нових видах: золотозливкового та золотодевізного стандарту.

Золотозливковий стандарт – це вид золотого монометалізму, для якого характерні відсутність в обігу золотих монет, заборона на їх вільне карбування, обмін банкнот лише на стандартні золоті зливки. Використовується переважно для міжнародних розрахунків.

Золотодевізний стандарт – це вид золотого монометалізму, для якого характерні відсутність в обігу золотих монет та їх вільного карбування, здійснення обміну на золото через обмін на іноземну валюту, яка, в свою чергу, обмінюється на золото. У такий спосіб зберігався непрямий зв'язок грошових одиниць тридцяти країн світу із золотом.

Регульовані грошові системи – тип грошових систем, які базуються на обігу паперових і металевих грошових знаків, які не мають власної внутрішньої вартості.

Регулювання полягає в механізмі грошового обігу: емісія грошових знаків повністю монополізована державою, яка забезпечує сталість емітованих грошових знаків, регулює пропозицію грошей відповідно до потреб обігу, а курс валют формується на базі паритету їхньої купівельної сили.

Регульовані грошові системи розрізняються за такими видами:

за характером регулювання пропозиції грошей:

- **паперово-грошового обігу** – вид регульованої грошової системи, для якої характерна бюджетна емісія для покриття бюджетного дефіциту. Бюджетна емісія в системі паперово-грошового обігу виступає у двох формах: а) грошові знаки емітуються казначейством у формі казначейських білетів; б) грошові знаки емітуються емісійним банком у формі банківських білетів;

- **кредитного обігу** – вид регульованої грошової системи, для якої характерний випуск і рух грошових знаків, що виникають на основі кредиту. Кредитними принципами є забезпеченість та повернення коштів, що створює реальну можливість отримувати кредитну емісію на рівні реального попиту на гроші.

за характером економічної системи, в межах якої здійснюється грошовий обіг:

- **неринкова** – вид регульованої грошової системи, яка характеризується адміністративними методами регулювання грошового обігу (розмежування сфер готівкового і безготівкового грошового обігу, заборона певних грошових операцій, здійснення контролю за грошовими операціями суб'єктами економічних відносин, лімітування кредитів тощо).

- **ринкова** – вид регульованої грошової системи, яка характеризується наявністю регулювання грошового обігу на основі використання економічних методів впливу на обсяг, динаміку і структуру грошової маси.

за характером регулювання валютних відносин:

- **відкрита** – вид регульованої грошової системи, яка характеризується відсутністю обмежень на проведення валютних операцій юридичними та фізичними особами, повною конвертованістю національної валюти, високою організованістю валютного ринку;

- **закрита** – вид регульованої грошової системи, яка характеризується використанням валютних обмежень, не конвертованістю національної валюти, обмеженням ринкового механізму формування валютного курсу.

1.3. Еволюція сучасної валютної системи

Виникнення й еволюція сучасної валютної системи відображає об'єктивний розвиток процесів інтернаціоналізації капіталу, що вимагає адекватних умов у міжнародній грошовій сфері.

Послідовно існували та змінювалися **три валютні системи**.

Перша валютна система. У XIX ст. у світовій валютній системі встановився золотий монометалізм, який проіснував до початку Другої світової війни. Кожна національна валюта мала чітко визначений золотий вміст і обмінювалася за курсами, які базувалися на відношеннях кількості золотого вмісту у кожній валюті. Офіційне визнання ця грошова система здобула на Паризькій конференції 1867 р., де золотомонетний стандарт був визнаний єдиною формою світових грошей (Паризька валютна система).

Проте розрахунки золотими монетами зменшували гнучкість цієї валютної системи, яка була особливо необхідна в кризових ситуаціях, зростання золотих запасів відбувалося повільніше, ніж обсягів товарів, використання золотих монет для всіх видів розрахунків призвело до їх виведення з обігу (шляхом осідання у громадян), що знижувало розрахункові можливості та поступово вело до відмови від жорсткого золотомонетного стандарту.

У 1922 р. на Генуезькій міжнародній економічній конференції країни домовились про створення нової валютної системи. За своїми ознаками вона стала грошовою системою золотозливкового та золотодев'язного стандартів.

При золотозливковому стандарті золото здебільшого застосовувалося в міжнародних розрахунках. При золотодев'язному стандарті для міжнародних розрахунків поряд із золотом використовують національні валюти – девізи, суми яких в ідеалі мали дорівнювати золотим запасам країни, що їх емітувала.

Але кількість грошей, що знаходилася в обігу, значно перевищувала обсяги зберігання золота. Це приводило до інфляції, а потім і до девальвації окремих валют.

Генуезька система залишалася стабільною до 1929 р., до початку світової економічної кризи. В ході кризи довіра до девіз була підірвана і Генуезька валютна система перестала існувати.

На її базі склалися три валютні зони: *стерлінгова, доларова, зона франка.*

Валютна зона -- це угруповання країн, економічно, валютно і фінансовозалежних від держави, яка очолює валютну зону (держава-лідер). Метою створення валютної зони є підсилення конкурентних позицій країни-лідера на міжнародній арені. Для валютної зони характерні такі особливості:

- *курс валют прив'язаний до валюти держави;*
- *міжнародні розрахунки країн учасниць валютної зони здійснюються у валюті держави-лідера;*
- *валютні резерви країн-учасниць зберігаються в авуарах держави-лідера;*
- *забезпеченням залежних валют є казначейські векселі та облігації державних позик країни-лідера.*

Стерлінгова валютна зона, що очолювалася Великою Британією, була утворена в 1931 р.

До її складу входили країни Британської співдружності (крім Канади, Ньюфаундленда), Гонконг, Єгипет, Ірак і Португалія. Згодом до неї приєдналися Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія. Японія, Греція та Іран.

Доларова валютна зона, що очолювалася США, була утворена в 1933 р. До її складу входили Канада і країни Центральної та Південної Америки.

Валютна зона франка, що очолювалася Францією, була утворена в 1933 р. До її складу увійшли Бельгія, Нідерланди і Швейцарія. Згодом приєдналися Італія, Чехословаччина та Польща. Під час Другої світової війни всі валютні зони перестали існувати.

Воєнна ситуація привела до розпаду першої валютної системи і зумовила перехід до другої валютної системи.

Друга валютна система. Офіційно була оформлена на Міжнародній фінансово-валютній конференції ООН, що проходила в 1944 р. у Бреттон-Вудсі (США) і дістала назву «Бреттон-Вудська валютна система».

У результаті переговорів були визначені такі принципи функціонування валютної системи:

- встановлення твердих обмінних курсів валют країн-учасниць до курсу резервної валюти – долар США;
- фіксація в зоні курсу резервної валюти;
- підтримка центральними емісійними банками країн стабільних курсів своїх валют стосовно резервної валюти за допомогою валютних інтервенцій;
- здійснення змін валютних курсів через девальвації та ревальвації;
- створення організаційних ланок валютної системи. Такими ланками стають Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), які мають розвивати валютне співробітництво країн і сприяти зниженню дефіциту платіжного балансу.

При збереженні в цілому золотодевізного стандарту та кінцевих розрахунків золотом долар США був визначений світовою резервною валютою і міг обмінюватися на золото центральними банками інших країн за фіксованим курсом. Установлювалися офіційні паритети валют, що виражалися в золоті та доларах. Ринкові курси валют країн-учасниць не повинні були відхилятися від фіксованих курсів більш ніж на 1 % у той чи інший бік. Поступово долар витісняв золото з обігу і Бреттон-Вудська валютна системи швидко стала доларовою.

Друга валютна система ефективно функціонувала доти, доки золоті запаси США забезпечували обмін доларів на золото. Посилення світової конкуренції в 60-х рр. призвело до кризи Бреттон-Вудської валютної системи, яка тривала майже 10 років. В 1973 р. за результатами Міжнародної конференції в Парижі система твердих обмінних курсів валют перестала існувати, що означувало кінець другої валютної системи і обумовило перехід до третьої валютної системи.

Третя валютна система. Враховуючи зміни світової економічної ситуації, в 1976 р. провідні країни на Ямайській нараді Міжнародного валютного фонду заклали основи чинного валютного механізму, який характеризується такими ознаками:

- золото є звичайним товаром, хоч його висока ліквідність все ще змушує більшість держав відводити йому значну роль при формуванні своїх золотовалютних резервів;

- країни мають право вибору режиму валютного курсу;

- запроваджується стандарт спеціальних прав запозичення (СПЗ).

Метою запровадження СПЗ було створення універсальної світової валюти, яка замінила б золото і долари США в Міжнародних розрахунках та державних резервах. Однак ці плани не були реалізовані, що пояснюється тим, що МВФ та інші міжнародні організації не змогли набути достатнього впливу для ефективного регулювання світової валютної та фінансової системи. Водночас правом вибору режиму валютного курсу країни скористалися повністю 19 провідних держав, включаючи США, Канаду, Велику Британію та Японію. Країни прийняли співвідношення валют, що залежить від попиту і пропозиції на ринку.

Більшість країн Європейського Союзу (ЄС) заснували валютний союз і перейшли до єдиної валюти – євро, курс якої до інших валют також перебуває у плаваючому режимі. Створення єдиної європейської валюти стало значною подією в еволюції сучасної валютної системи та унікальним прикладом поступового переходу великої групи країн до єдиної валюти.

В 1972 р. Рада міністрів Європейського Союзу прийняла рішення про обмеження коливання курсів основних валют у визначеному коридорі, котрий дістав назву «Європейська валютна змія», яка у 1979 р. була замінена на Європейську валютну систему із власною резервною валютою ЕКЮ, що визначалася на базі валютної корзини 12 країн ЄС, взятих із питомою вагою, пропорційно частці цих країн у ВВП Європейського союзу. До 1992 р. ЕКЮ залишалась умовною розрахунковою одиницею.

У 1991 р. був підписаний Маастрихтський договір, який передбачав триетапну процедуру створення єдиного європейського економічного та валютного простору на базі євро.

Перший етап (1990-1993 рр.). Упродовж цього етапу було знято обмеження на вільний рух капіталів у Європейському Союзі та реалізовано національні програми наближення грошових і бюджетних політик.

Другий етап (1994-1998 рр.). Проведена підготовка до запровадження єдиної валюти – євро, засновано Європейський валютний інститут, сформовано критерії входження в європейський валютний союз.

Третій етап (1999-2002 рр.) Упродовж третього етапу відбувся безпосередній перехід до єдиної європейської валюти, розпочато діяльність європейської системи центральних банків, проведено заміну національних валют та купюр на євро, конвертовано банківські рахунки на єдину європейську валюту.

1.4. Кредитна система та її основні елементи

Кредитна система – це сукупність кредитних відносин та інститутів, які реалізують ці відносини.

Кредитна система			
Банківська система		Небанківські кредитно-фінансові установи	
Центральний емісійний банк		Інвестиційні компанії	
		Пенсійні фонди	
Комерційні банки		Ощадні установи	
		Страхові компанії	
Універсальні банки	Спеціалізовані банки	Фінансові компанії	
		Лізингові компанії	
		Факторингові компанії	

Рис. 1.2. Кредитна система та її основні елементи

У структурі кредитної системи вирізняють банківську та небанківську кредитно-фінансові установи (рис. 1.2). Головною ланкою кредитної системи в будь-якій країні є банківська система, яка здійснює основну масу кредитних і фінансових операцій і є організаційною сукупністю різних видів банків у їх взаємозв'язку.

Банк – це установа, яка створена для залучення грошових коштів і розміщення їх від свого імені на умовах поверненості, платності, терміновості та забезпеченості. Основне завдання банку – здійснювати посередництво в розміщенні коштів від кредиторів до позичальників.

Залежно від підпорядкованості банків, відповідно до чинного банківського законодавства, розрізняють два основних типи побудови банківської системи: **однорівнева та дворівнева**.

Однорівнева банківська система передбачає горизонтальні зв'язки між банками, універсалізацію їх операцій та функцій. Усі банки, що діють у країні, перебувають на одній ієрархічній сходинці, виконують аналогічні функції з кредитно-розрахункового обслуговування клієнтури. Такий принцип побудови банківської системи характерний для економічно слаборозвинених держав, а також для країн із тоталітарним, адміністративно-командним режимом управління.

Дворівнева банківська система характерна для держав із ринковою економікою, передбачає відносини підпорядкування між центральним і комерційними банками.

На першому рівні – центральні банки всіх країн світу, що виконують такі функції:

- розробка та реалізація грошово-кредитної політики;
- емісія грошей і контроль за грошовим обігом у країні;
- кредитно-розрахункове обслуговування держави;
- кредитно-розрахункове обслуговування банківських інститутів.

На другому рівні – комерційні банки, які обслуговують економічних суб'єктів, здійснюючи мобілізацію коштів, та надаючи кредитно-розрахункове обслуговування.

Комерційні банки. Головною їх функцією є створення за рахунок кредиту додаткових платіжних засобів через збільшення залишків на поточних рахунках клієнтів. Розрізняють універсальні та спеціалізовані комерційні банки.

Небанківські кредитно-фінансові інститути функціонують у порівняно вузьких сферах ринку позичкового капіталу і мають досить специфічну клієнтуру. Такі фінансово-кредитні інститути не мають статусу банку і їх діяльність не змінює маси грошей в обігу.

Інвестиційні компанії – вид небанківського кредитно-фінансового інституту, який акумулює грошові кошти інвесторів шляхом емісії власних цінних паперів і вкладає їх у цінні папери інших підприємств та нерухомість. Існують *інвестиційні компанії відкритого типу* (викуповують свої акції на вимогу інвестора), *компанії закритого типу* (зобов'язань не беруть, поширені у світі через більшу ліквідність їх акцій).

Пенсійні фонди – вид небанківського кредитно-фінансового інституту, що створюється приватними та/або державними установами, підприємствами для виплати пенсій особам, які вносять пенсійні внески. Вільні кошти пенсійних фондів можуть бути інвестовані у фінансові активи, які приносять прибуток.

Ощадні установи – вид небанківського кредитно-фінансового інституту, який спеціалізується на залученні грошових коштів фізичних осіб і без участі кредитної системи не може розглядатися та функціонувати як інвестиційний капітал.

Страхові компанії – вид небанківського кредитно-фінансового інституту, для якого характерна особлива форма залучення коштів – продаж страхових полісів. Надходження від страхових премій та активних операцій перевищує суму страхових виплат, що дає змогу страховим компаніям здійснювати інвестиції. Поділяються на компанії, що здійснюють страхування населення та ті, що здійснюють страхування майна.

Фінансові компанії – вид небанківського кредитно-фінансового інституту, що надає позики споживачам шляхом купівлі у торговельних фірм боргових зобов'язань покупців, а також здійснює кредитування торговельних фірм під заставу боргових зобов'язань покупців. Джерелом їх позичкових ресурсів є кредити комерційних банків та капітали, які мобілізуються через випуск та розповсюдження власних цінних паперів.

Лізингові компанії – вид небанківського кредитно-фінансового інституту, який спеціалізується на купівлі основних засобів виробництва і наданні їх у тимчасове користування орендарю, котрий поступово сплачує лізинговій компанії вартість узятого в оренду майна.

1.5. Грошово-кредитна політика

Грошово-кредитна політика – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредитних відносин, що їх здійснює держава з метою регулювання економічного зростання, стримування інфляції, забезпечення зайнятості, врівноваження платіжного балансу.

Об'єктами грошово-кредитної політики виступають сукупна грошова маса та рівень процентних ставок.

Суб'єктами грошово-кредитної політики виступають центральний (емісійний) банк країни, комерційні банки, інституції зі страхування депозитів тощо.

Інструменти грошово-кредитної політики – операції на відкритому ринку, управління обов'язковими резервами, облікова політика.

Операції на відкритому ринку – купівля та продаж уповноваженими установами держави її цінних паперів. Купівля державних цінних паперів спричиняє додаткову грошову емісію. Продаж державних Цінних паперів знижує обсяги грошової маси, що перебуває в обігу.

Управління обов'язковими резервами – зміна норми обов'язкового резервування банківських депозитів. Зменшення норми обов'язкового

резервування призводить до збільшення ліквідності банківських активів. Збільшення норми обов'язкового резервування призводить до зменшення можливостей комерційних банків до кредитування.

Облікова політика – зміна норми відсотка при наданні позик центральним банком комерційним банкам. Такий кредит надається комерційним банкам під заставу державних цінних паперів. Через зміну облікової ставки на грошовому ринку збільшується або зменшується пропозиція кредитних ресурсів.

1.6. Моделі взаємозв'язку банків із промисловістю

Якщо за основний критерій розбіжностей у моделях узяти розподіл функцій фінансового посередництва між фінансово-кредитними установами, можна досить чітко виокремити **три моделі німецьку, англійську та американську** (цей перелік можна доповнити японською, південнокорейською та іншими моделями). До основних функцій фінансового посередництва, як правило, відносять: депозитно-позичкову, емісійну (емісія цінних паперів) та інвестиційну (придбання та андеррайтинг цінних паперів).

Англійська модель

Щодо розподілу функцій фінансового посередництва для британських фінансових інституцій характерна досить чітка спеціалізація. *Депозитно-позичкова* та емісійна функції закріплені за банківським сектором, інвестиційна – за небанківськими інституціями (численними й різноманітними страховими компаніями, пенсійними, інвестиційними фондами тощо). Вони незалежні від банків. Хоча за розмірами активів банківський сектор випереджає той, де зосереджені інші фінансові інституції, він не домінує в кредитній системі так явно, як у Німеччині. У середині банківського сектора, треба сказати, теж є очевидне розмежування. Так, "оптове" кредитування здійснюють облікові дома, а "роздрібне" – депозитні (клірингові та ощадні банки, будівельні товариства й фінансові дома). Існує спеціалізація й на окремих видах кредиту: облікові дома

надають вексельний кредит, клірингові банки – овердрафт, ощадні банки – довгострокові позички населенню, будівельні товариства – позики під заставу житла, яке купується, фінансові дома – споживчий кредит.

Англійські комерційні банки історично спеціалізувалися на залученні депозитів, наданні короткострокових кредитів, фінансуванні зовнішньої торгівлі та на управлінні коштами вкладників. Друга їх особливість – висока концентрація, досягнута ще до Першої світової війни. Переважну більшість депозитно-позичкових операцій здійснюють саме клірингові банки. З них на "велику четвірку" – банки Барклейз, Мідленд, Нешнл Вестмінстер та Ллойдс – припадає 70 % операцій.

Емісійна функція – це прерогатива торговельних банків. Хоча їхня діяльність не обумовлена якимись законодавчими нормами, британські торговельні банки завжди здійснювали операції, відмінні від тих, які проводили комерційні. Вони дуже компетентні у випуску цінних паперів та в питаннях злиття і поглинання. Їхні ресурси утворені переважно за рахунок власних фондів, пропорційних позичкових капіталів і віднедавна депозитів, які перевищують 2500 ф. ст. Найбільші банки – Шредерс, філіали Ллойдса та Барклейз.

За законами Великобританії (на відміну від американських) комерційним банкам ніколи не було заборонено мати промислові акції. Утім, вони дуже неохоче здійснюють такі операції, вважаючи їх досить ризикованими. Частка довгострокових позик у загальному обсязі наданих ними кредитів порівняно невелика, тому ці банки особливо не заінтересовані тримати акції промислових компаній.

Інвестиційну функцію у Великобританії здійснюють позабанківські фінансові інституції, а також населення (30 % від загальної вартості акцій).

Принципи організації британського ринку цінних паперів не дають якихось переваг тим чи іншим типам фінансових інституцій. Проте саме небанківські фінансові інституції є головними дійовими особами на фондовому ринку країни, виконуючи функцію контролера з боку фінансового ринку над

виробничим сектором економіки. Основний принцип володіння акціями – формування диверсифікованого портфеля. Це пов'язано зі структурою пасивів небанківського сектора, які формуються переважно за рахунок коштів населення. Звідси – відсутність інтересу до справ не фінансових корпорацій.

Останнім часом спостерігається тенденція до диверсифікації діяльності комерційних банків. Вони почали проникати на ринки інвестиційних банків, скуповуючи або створюючи торговельні банки. Коріння сучасної британської моделі банківської системи – у ранній індустріалізації країни, в основі якої була текстильна промисловість із високими потребами в оборотному капіталі. Саме тому короткострокові банківські кредити мали в Англії найбільшу популярність. Відчутно позначилася на подальшому формуванні британської кредитної системи банківська криза в середині XIX ст. Вона викликала централізацію капіталу, бо однією з найважливіших причин банкрутства банків були порівняно невеликі обсяги капіталів. Комерційні (клірингові) банки намагалися уникнути ризику, пов'язаного з промисловою діяльністю.

Централізація банківського капіталу спричинила подальшу спеціалізацію фінансових установ на окремих видах короткострокового кредиту – виокремилися клірингові банки (які надавали кредит у формі овердрафту і короткострокові позички) та облікові дома, що мали справу з вексельними кредитами.

Коли наприкінці XIX ст. назріла гостра необхідність реорганізації банківської системи у Британії, вона пішла шляхом усунення банків від довгострокової участі у справах компаній.

Американська модель. У США до кінця 1999 р існувало законодавче розмежування функцій фінансового посередництва. Комерційні банки не могли здійснювати інвестиційні операції з корпоративними цінними паперами.

Цей бік банківської діяльності регулювався законом Гласса-Стігала, прийнятим у 1934 р. Напередодні цієї події хвиля банківських банкрутств – близько двох тисяч комерційних банків щороку – сколихнула країну, охоплену Великою депресією. Обставини ускладнилися тим, що значна частина активів

комерційних банків виявилася замороженою в акціях та облігаціях компаній, ринкова вартість яких знизилася. Це призвело до втрати ліквідності багатьма банками. Прихильники прийняття згаданого закону виходили з того, що операції з цінними паперами не безпечніші, ніж традиційне надання позик, адже ризик кредиту подвоюється через нестійку ринкову кон'юнктуру. Це серйозно загрожує інтересам вкладників банку й усій банківській системі. Законом Гласса-Стігала забороняється банкам, які мають федеральні статuti (національним), гарантувати розміщення цінних паперів (за винятком державних), а також купувати за свій рахунок акції. Дозвіл існує лише на деякі види висококласних боргових цінних паперів, включаючи й папери корпорацій, але заборонено гарантувати їх розміщення та здійснювати операції з цінними паперами. Ці обмеження поширюються й на штатні банки, які входять до Федеральної резервної системи (ФРС).

Законом обмежуються також відносини банків з організаціями, які розміщують цінні папери. Заборонено, наприклад, фірмам, які емітують цінні папери, приймати депозити і в такий спосіб здійснювати банківську діяльність.

У США з 1956 р. діє закон про банківські холдингові компанії, їм дозволено обмежене коло операцій із цінними паперами: інвестиції в цінні папери не повинні перевищувати 5 % усіх акцій компаній.

Утворену на фінансовому ринку нішу з надання емісійних та інвестиційних послуг заповнили інвестиційні банки, які за свій рахунок чи за рахунок третіх сторін можуть оперувати не лише державними, а й корпоративними цінними паперами, їх спеціалізація майже точно відповідає спеціалізації британських торговельних банків. Ролі класичних комерційних банків вони не виконують. У капіталі ряду американських інвестиційних банків беруть участь японські фінансові установи: банки цінних паперів, комерційні банки чи страхові компанії. Це вторгнення пояснюється великими вільними капіталами, яким немає застосування всередині Японії, а також інтернаціоналізацією японських фірм.

Ще з часу прийняття закону Гласса-Стігала в США його неоднозначно оцінюють спеціалісти. Річ у тім, що існують суперечності між двома сферами, окресленими цим документом. З одного боку, комерційні банки прагнуть розширити коло своїх операцій на ринку цінних паперів, а з іншого інвестиційні банки та фірми, які працюють із цінними паперами, незадоволені втручанням у їх бізнес небезпечних конкурентів.

Таке обмеження банківської діяльності – велика перешкода в роботі американських банків, особливо порівняно з іноземними конкурентами, адже саме воно обумовило зникнення американських комерційних банків із десяти найбільших у світі. Сенат, ФРС, наполягають на перегляді зазначеного законодавчого акта, але опозиція блокує цей крок.

У процесі боротьби великі комерційні банки все частіше перемагали: деякі з них ще з 80-х років зуміли здобути право на обмежене розміщення цінних паперів.

Спеціалісти відзначають, що нинішній американський закон про банківську справу – не кращий зразок законодавства, яким регулюється банківська система.

Дехто з прихильників скасування закону Гласса-Стігала переконаний, що його прийняли, неправильно розуміючи причини банківських банкрутств. Водночас існує думка, що інші закони, правила й судова практика настільки добре захищають банки від ризику, що законодавче розмежування втрачає сенс.

Німецька модель. *Вона характеризується тим, що всі три функції фінансового посередництва зосереджені в особливій кредитній інституції - універсальному банку.*

У німецькій банківській системі переважають універсально діючі кредитні установи. Незалежно від розбіжностей у правових формах, відносінах власності, величині банків, організації підприємств, більшість банків поєднує під одним дахом усі можливі операції.

У Німеччині банки вочевидь домінують у кредитно-фінансовій системі. Інші інституції нечисленні і є або асоційованими компаніями трьох потужних

"гросбанків" (Дойче Банк, Дрезднер Банк, Комерцбанк), або діють у зоні їхнього впливу. Ці гіганти з'явилися ще в період об'єднання імперії за Бісмарка, коли відбулася концентрація банківської системи.

Упродовж років саме ці універсальні за характером своїх операцій установи надають довгострокові кредити, вкладають кошти у власний капітал підприємств. Присутність у вигляді пайової участі, яка часом трохи тисне на підприємство, дає дві додаткові переваги:

- банк має можливість краще контролювати роботу підприємства;
- скорочується загальна вартість фінансування виробництва самого підприємства. Це підвищує конкурентоспроможність німецьких виробників на зовнішніх ринках.

Дойче Банк – приклад такого злиття. Він бере участь у 400 промислових та комерційних компаніях. Універсальні німецькі банки є агентами "промислової політики", що врешті-решт на користь Німеччини. У цілому 67 % акцій, що розмішені в національних фінансових установах, припадає на банки. Небанківські фінансові інституції не зорієнтовані на інвестиційну функцію (частка акцій у їхніх активах становить близько 5 %). Свої фінансові ресурси вони використовують головним чином для надання позик під заставу нерухомості (69 % активів).

Як стверджує журнал "Бізнес уїк", якщо у Франції промислову політику визначає держава, в Японії – "МПП", в Америці – Пентагон, то у Німеччині – Дойче Банк. Безперечно, журналісти трохи перебільшують, як це інколи трапляється, але разом із тим у цій оцінці є й дециня правди. Присутність німецьких банків у капіталі підприємств веде до того, що ці установи нерідко "рятують" ті підприємства, які потрапили у скруту. Цей неабиякий вплив банків на діяльність підприємств пояснює відносну автономію німецьких біржових ринків, чого не спостерігається в інших країнах. Відкритого продажу цінних паперів практично немає. Він не є традиційним для німецьких фінансових кіл (так само як і японських) – вага банків надто велика для того, щоб той чи інший

"трейдер" ризикнув атакувати котрусь із компаній, у капіталі якої бере участь банк навіть невеликий.

Банки на фондовому ринку Німеччини відіграють провідну роль. Вони – головні учасники торгів. Реєстрація цінних паперів на біржі дозволяється лише після спільного звернення компанії та діючого на біржі банку. Фізичні особи можуть укладати угоди тільки за такого посередництва. Принцип володіння акціями у німецьких банків – формування концентрованого портфеля (найчастіше блоками по 25 % акцій капіталу компанії плюс одна акція, бо відповідно до німецького законодавства ця частка дає право вето при голосуванні).

Контроль фінансового ринку над виробничим сектором Німеччини здійснюють універсальні банки, які мають прямий доступ до внутрішньої інформації фірми як великі акціонери промислових фірм. Вони, крім того, використовують голосування за дорученням своїх дрібних вкладників, а також посилають представників у наглядові ради промислових компаній. Банки не просто стежать за фінансовою стабільністю фірм, а й глибоко вникають у суто виробничу, особливо інноваційну, діяльність корпорацій. Німецькі банкіри знають промислове підприємство, в їхніх установах є відділи промислової інформації. У Німеччині також має місце перехресна система володіння акціями. Вона посилює вплив банків на промисловість, бо дає їм змогу тримати великі блоки акцій у відносно невеликій групі ключових компаній.

Історично Німеччина з початку її промислового розвитку не мала достатнього капіталу, а також необхідного досвіду організації торгівлі цінними паперами, отож не могла фінансувати великі підприємства, не використовуючи при цьому банківських кредитів у великих розмірах.

Прикметна риса німецьких банків – готовність узяти на себе ризик довгострокового кредитування промисловості. Це значною мірою пояснюється дефіцитом фінансових ресурсів у країні в ході прискореної індустріалізації. Німецькі банки з самого початку взяли за вироблення механізмів поглинання й розподілу підвищеного ризику. Важливою їх особливістю (на відміну від

англійських банків) була відсутність широкої мережі філіалів; функція випуску власних банкнот для них нехарактерна. Вони тривалий час (до 1920 р.) не залучали ощадних вкладів населення, це здійснювали лише державні ощадкаси. Депозити німецьких універсальних банків формувалися головним чином із коштів промислових компаній. Банки цієї країни мали великі резерви і працювали переважно на базі власного капіталу, а не депозитів, що мало велике значення у справі формування німецького не фінансового підприємництва.

Як наслідок, одне й те саме явище – банківські кризи – викликало у різних країнах неоднакову реакцію фінансової системи. В Англії банки усунулися від довгострокового кредитування промисловості, в США вони не були допущені до цієї справи згідно із законом 1934 р., а в Німеччині банки, навпаки, стали посилено проникати у промисловість, причому не просто через довгострокові позики, а й з допомогою прямого впливу на процес прийняття інвестиційних рішень. Дослідження свідчать, що в усіх тих країнах, де нині все ще існують банківські системи з організаційним розподілом функцій фінансового посередництва (англосаксонський варіант), спостерігається тенденція до створення універсальної моделі, її основна перевага полягає у вищій стабільності на базі диверсифікації операцій і, таким чином, вона відзначається високою надійністю грошових вкладів. Додатковою перевагою універсальної моделі є можливість надати клієнтові широкий вибір послуг.

Разом із тим не можна ігнорувати аргументи проти названої моделі. Вважають, що тісні зв'язки між німецькими банками та великими компаніями – одна з причин "економічного чуда" Німеччини. Однак останнім часом усе гучніше лунають голоси за розрив цього зв'язку. Німецькі політики нині розглядають пропозиції, спрямовані на послаблення цих лешат, у які банки затисли німецьку промисловість, хоча дехто із дослідників вважає, що значення банків перебільшене. Так, є дані, що в період між 1950 і 1989 рр. на банківські кредити припадало лише 11,7 % інвестицій німецьких виробників у матеріальні засоби, а із 171 досліджуваних великих промислових та комерційних фірм лише

85 мали єдиного акціонера з правом понад 25 % голосів, і лише у 6 % випадків акції тримав банк.

Чи свідчать ці факти про зниження впливу німецьких банків на промисловість? Навряд. Адже вони посилено практикують голосування за дорученням своїх клієнтів, мають власні структури з управління фондами. Тому вони можуть контролювати фірми й не маючи в них великого паю. І все ж німецькі політики сьогодні прагнуть зменшити цей вплив. Найрадикальніші ідеї висуваються лівою опозицією. Пропонується обмежити прямі вкладення банків у приватні компанії п'ятьма відсотками, зобов'язати їх продати свої керуючі фондами фірми, послабити контроль над процедурою голосування за дорученням та розширити права дрібних акціонерів, які часто ігноруються.

Правляча правоцентристська коаліція також робить спроби загострити увагу на більш прямому контролюванні банків. Пропонується скоротити кількість місць у наглядових радах, закріплених за банкірами, розширити гласність тощо.

Деякі банки вже почали добровільно скорочувати свою участь в акціонерних компаніях. Однак цей процес гальмується чинним податковим законодавством. Високі податки на доходи від операцій із капіталом (54 %) відбивають у банків бажання продавати свою частку акцій, реальна ринкова вартість яких набагато вища від їх бухгалтерської оцінки. Нарешті прийнято рішення про значне зменшення зазначеного відсотка з 1 січня 2001 р. Наслідком такого рішення може стати підвищення прибутковості активів німецьких банків, бо в них з'явилася реальна можливість позбутися неприбуткових акцій, в які було вкладено кошти ще в 50-60-ті роки.

І все ж: яка модель ефективніша в сучасних умовах – розмежування функцій фінансового посередництва між різними кредитними установами чи їх злиття в універсальному банку? Істина, як це найчастіше буває, посередині. З одного боку, варто розширювати спектр послуг, які надаються комерційними банками, з іншого – необхідно створити й розвивати спеціалізовані інституції, якими у сфері інвестування є так звані ділові банки. (Термін "ділові банки"

більш загальний, ніж "інвестиційні банки", в останньому розкрита лише одна зі сторін діяльності, а поняття "торговельний банк" ще вужче). Головна відмінність між ними та комерційними банками полягає у термінах, на які надаються позики. Традиційно комерційні банки надають підприємствам та урядам короткострокові позики, приділяючи особливу увагу кредитам в оборотні кошти підприємств. Ділові банки, навпаки, надають головним чином довгострокові кредити. Значна частина коштів, потрібних для виконання умов угод, береться з власного акціонерного капіталу, частка якого в загальній сумі пасивів значно вища, ніж у комерційних банках. Це означає, що діловий банк є не просто кредитором, а має власний інтерес у багатьох фінансованих ним проектах.

Ділові банки, на відміну від комерційних, діють на різноманітних фінансових ринках як самостійно, так і від чийогось імені та керують майном третіх осіб. У різних країнах комерційні банки згідно із законом чи за традицією також займаються (і роблять це дедалі охочіше) тим чи іншим із перелічених видів діяльності, однак для ділових банків вони є основними. Залежно від країни ділові банки створюються для різних потреб і мають різноманітну спеціалізацію. Як правило, ці банки діють у трьох основних напрямках:

- а) операції з цінними паперами;
- б) операції комерційних банків;
- в) фінансовий інжиніринг.

Згідно з першим напрямком, вони організовують емісію цінних паперів третіх осіб, інших банків та підприємств і в разі потреби гарантують їхні вкладення, здійснюють нагляд за вторинним ринком цінних паперів і підтримують їх курс на бажаному для клієнта рівні через купівлю та продаж. Ця діяльність потребує високої кваліфікації персоналу, здатності до фінансового аналізу й прогнозування кон'юнктури та біржової ситуації, банківського досвіду та відмінного знання фінансових ринків.

Крім того, за власний рахунок вони можуть купувати акції компаній із метою:

- створення портфеля акцій для забезпечення доходів при довгострокових та середньострокових операціях;

- здійснення операцій злиття та поглинання;

- проведення комерційних дій, тобто купівлі та продажу цінних паперів для отримання короткострокової вигоди.

Усе це може бути зроблене і для третьої сторони за комісійні. У різних країнах вони діють безпосередньо на ринку чи змушені (або хочуть) діяти через біржових посередників.

Другий напрямок передбачає ситуації, за яких із числа підприємств ділові банки обирають солідних клієнтів, котрим можна продати послуги з фінансового інжинірингу та операцій із цінними паперами. Вони охоче мають справу з експортерами, щоб продавати послуги з валютного обміну та інших операцій за кордоном. Цим займаються й комерційні банки, але для ділових – це цілеспрямована спеціалізація.

Напрямок фінансового інжинірингу, який згадується третім, стосується фінансування складних проектів, операцій щодо реструктуризації боргу, злиття та поглинання, а також із нерухомістю тощо.

1. 7. Банківська криза

Безпосередніми причинами кризи банку є неповернення наданих ним позик, знецінення інвестицій, втрати при термінових угодах тощо. Але ці явища з боку активів майже завжди збігаються з кризовими процесами на боці пасивів, найважливіший з яких – вплив депозитів. Банкрутства окремих банків відбуваються не частіше, ніж банкрутства інших підприємств, але вони можуть мати більш негативні наслідки для економіки.

Будь-яке значне банкрутство банку за принципом "доміно" може викликати ланцюгову реакцію банкрутств серед підприємств та банків, які тісно пов'язані між собою по лінії міжбанківського кредиту. Хвилі банківських криз

часто супроводжують загальні економічні кризи та загострюють їх. Разом з цим банківські кризи можуть мати більш-менш самостійний характер.

До світової кризи 1929-1933 рр. банківські кризи були характерними для США. За деякими оцінками за період 1800-1933 рр. мали місце 14 банківських криз, при цьому відбувалося масове припинення банками повернення вкладів. Відомі банківські кризи XIX ст. у Великобританії. Величезні втрати, до яких призводять банківські кризи, стали одним з головних чинників розвитку сучасних центральних банків та систем контролю, нагляду та регулювання діяльності центральних банків. У США банківські кризи відіграли важливу роль у трьох фундаментальних реформах банківської системи:

- створення Федеральної резервної системи (1913 р.);
- відділення комерційних банків від інвестиційних та введення в дію Федеральної корпорації страхування депозитів (ФКСД, 1933 р.);
- поєднання систем страхування депозитів комерційних банків та ощадних установ (1989 р.).

Світова економічна криза 1929-1933 рр. (Велика депресія у США) призвела до закриття більш ніж 9000 комерційних банків із сукупними депозитами 6530 млн дол. Створення ФКСД та Федеральної корпорації страхування ощадних установ (ФКСОУ) було найважливішим чинником подолання економічної кризи.

У 40-60-х роках, банкрутства комерційних банків у США відбувалися досить рідко. У 70-х роках становище деяких банків значно погіршилося. ФКСД через кредитну підтримку та організацію зливань та поглинань не допускала великих банків до формального банкрутства з виплатою компенсації вкладникам. Серед учених та практиків банківської справи з'явилися сумніви щодо такої політики, яка практично підштовхувала банкірів до ризикованих операцій.

Великі проблеми з'явилися у 80-ті роки, коли відбулася криза деяких великих банків та ощадних установ. На рятування кількох банків, які входили у першу десятку американських банків, ФКСД витратила величезні кошти. Криза

розпочалася з чиказького банку "Континентал Іллінойс нешнл бенк", котрий у 1984 р. опинився на грані краху. ФКСД використала на цю операцію 1,1 млрд. дол., а такі самі операції з деякими техаськими банками коштували ще дорожче.

Криза ощадних установ у 80-ті роки була викликана низкою чинників. Стан позиково-ощадних асоціацій наприкінці 70-х років характеризувався небезпечним співвідношенням структур пасивів та активів. Пасиви склалися з ощадних рахунків, вилучення коштів з яких відбувалося майже вільно. Що ж стосується активів, то в них переважали довгострокові іпотечні позики на житлове будівництво з фіксованою ставкою відсотка. За позиками, що були надані у 50-60-х роках, ця ставка не перевищувала 10 % річних. Наприкінці 70-х років, унаслідок інфляції, відсотки за кредит почали зростати, однак позики, надані асоціаціями, залишалися низькопроцентними, що не дозволяло їм підвищити відсоток за депозитами. Підвищити ж відсоток за кредитами вони не могли внаслідок конкуренції з боку інших фінансових інституцій.

Намагаючись зменшити втрати, асоціації почали нарощувати високодохідні, але ризиковані вкладення: позики під заставу нежитлової нерухомості, споживчий кредит. Через депресивний стан ряду галузей, неплатежі за позиками різко зросли, фінансовий стан кредитних установ погіршився. До кінця 80-х років криза в США набула величезних масштабів. За оцінками, на 1991 р. збанкрутувало біля 1500 установ, їх сукупні втрати становили близько 200 млрд. дол. США. Якщо на кінець 1984 р. число позиково-ощадних асоціацій у США становило 2882, на них припадало 26,5 % депозитів усіх депозитних установ, то на кінець 1994 р. їх чисельність становила 776, а частка в сукупних вкладеннях – 4,4 %. Фінансова криза США 2008 – 2009 рр. набуває грандіозних розмірів і зачіпає всю світову фінансову спільноту.

Фінансова криза 1998 р., яка розпочалася в азіатсько-тихоокеанському регіоні, мала негативний вплив на світову фінансову систему. Вона стала переконливим свідченням того, що процеси глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства ведуть до зростаючої взаємозалежності національних

економік і, відкриваючи нові захоплюючі можливості, водночас містять у собі ризики чималих негараздів.

Причинами цієї кризи, крім макроекономічної незбалансованості, стали:

- недостатній контроль над банківською системою;
- підтримка відносно фіксованих валютних курсів, що призвела до значних обсягів запозичень банків та корпорацій із міжнародних ринків капіталу;
- використання зовнішніх запозичень для фінансування інвестиційних проєктів низької якості;
- недостатня оцінка фінансових ризиків та незадовільне управління ними;
- непрозора фінансова звітність приватного сектора та не відпрацьованість урядових нормативних і законодавчих актів.

Щоб не допустити повторення подій, які сталися в Азії, світова фінансова система активно реформується. Органи банківського нагляду перебуватимуть у центрі уваги міжнародних фінансових організацій, оскільки саме вони несуть відповідальність за забезпечення стабільності національних банківських систем та захист інтересів кредиторів і вкладників.

1.8. Інтеграція у грошово-кредитній сфері

Головна сучасна тенденція розвитку світових економічних відносин пов'язана із поширенням інтеграційних процесів, які охоплюють не лише економічні зв'язки, а й національні грошові системи держав. Вплив світових інтеграційних процесів на трансформацію національних грошових систем найбільш яскраво проявляється в Європі; особливо в Європейському співтоваристві, де з 1 січня 1999 р. у безготівковий обіг було введено нову грошову одиницю – євро, яка змінила ЕКЮ та стала єдиною валютою країн Європейського валютного та економічного союзу, який завершить формування в країнах ЄС єдиного внутрішнього ринку товарів, послуг, капіталу.

Для вирішення валютних проблем створено Європейський центральний банк у Франкфурті-на-Майні, а національні банки держав-членів будуть займатися лише реалізацією валютної політики, а не її визначенням.

Створення Європейського валютного та економічного союзу є завершальним етапом в розвитку західноєвропейського інтеграційного процесу. Початок цьому процесу поклав підписаний 25 березня 1957 р. Римський договір про створення Європейського економічного союзу (друга назва «Спільний ринок») та продовжили Маастрихтські угоди, які проголосили створення Європейського союзу. Тоді до його складу входили 6 країн: Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург. За послідуючі, після 1957 р., більш ніж 40 років процес інтегрування в Європі, незважаючи на чималі труднощі та протиріччя, в цілому з успіхом розвивався як в ширину (кількість країн збільшилась до 15), так і в глибину (формування єдиного економічного простору, діють рівні для всіх суб'єктів господарювання умови конкуренції).

Головним досягненням на цьому довгому шляху стало створення митного союзу (відміна мита та інших обмежень в торгівлі між країнами-членами ЄС та єдиний «зовнішній тариф» в торгівлі з іншими країнами), а також уніфікація господарчого законодавства країн-учасниць. Разом з тим, відмовившись від використання у взаємних відносинах деяких засобів зовнішньоекономічної політики, національні держави залишили в своїх руках засоби валютної політики, якими могли користуватись.

Виникло протиріччя між внутрішньо торгівельною та валютною складовою інтеграційного процесу. З метою пом'якшення цього протиріччя та обмеження можливостей країн-членів ЄС маніпулювати курсами своїх валют ці країни ще в 1979 р. ввели в дію Європейську валютну систему, в рамках якої встановлювались припустимі межі коливань валютних курсів.

Це лише частково вирішувало проблему та ще не означало створення повноцінного економічного та валютного союзу. На нараді в Маастрихті (Нідерланди) в 1991 р. було прийнято рішення про поетапне реальне формування Європейського валютного союзу. Назву нової валюти євро було

затверджено на зустрічі у Мадриді 15-16 грудня 1995 р. членами ЄС. У травні 1997 р. на саміті Євросоюзу в Брюсселі було визначено одинадцять західноєвропейських країн, які відповідають критеріям участі в економічному і валютному союзі й готові з 1 січня 1999р. запровадити євро. Данія та Швеція відмовилися від нової валюти на першому етапі впровадження. Греція на момент прийняття рішення не відповідала вимогам такого змісту:

- *дефіцит держбюджету країни не може перевищувати 3 % від ВВП;*
- *сукупний державний борг не повинен перевищувати 60 % від ВВП;*
- *річна інфляція не може перевищувати середній рівень інфляції у трьох країнах ЄС із найнижчим рівнем інфляції (приблизно 3-3,3 %) більш як на 1,5 %;*
- *середня номінальна величина довгострокових відсоткових ставок не повинна*

перевищувати 2 % від середнього рівня цих ставок трьох країн ЄС з найстабільнішими цінами (приблизно 9 %);

- *країни, що переходять на нову європейську валюту, мусять дотримуватись встановлених меж коливань валютних курсів у існуючому механізмі європейської валютної системи.*

Введення євро – безпрецедентне явище у світовій економіці. Вперше йде річ про появу на економічній карті світу цілком нової грошової одиниці, яка замінила національні грошові одиниці. При цьому євро стало не тільки розрахунковою одиницею, як СДР та ЕКЮ, а й повноцінними грошима, які будуть виконувати весь спектр грошових функцій як всередині країн ЄС, так і на світовій арені.

За рахунок передачі функцій монетарної політики до створеного Європейського центрального банку національні валюти країн-членів євро зони фактично перестали існувати.

Етапи створення Європейського валютного союзу(ЄВС):

*1969-1971 рр. – «план Вернера». План розроблено спеціальною комісією на чолі з Президентом Ради Міністрів Люксембургу П. Вернером і затверджено главами держав та урядів-членів Європейського співтовариства у березні 1971 р.

Його мета – розробка програми створення економічного та валютного союзу в Європі;

*1979-1980рр. – створення і розвиток механізму обмеження взаємних коливань обмінних курсів країн-членів ЄС;

*1988р. – група експертів під керівництвом Президента Європейської комісії Жака Делора розробила план створення Європейського валютного союзу (ЄВС). Цей план отримав назву «план Делора» і налічував три етапи. Після доопрацювання й уточнень план схвалено главами держав та урядів у грудні 1991 р. у формі договору, який дістав назву план Маастрихтського – від назви голландського міста Маастрихт, де відбувалося його підписання. Після ратифікації договору парламентами європейських держав він став основним правовим документом сучасного процесу європейської економічної інтеграції, запровадження ЄС та введення євро.

Згідно з Маастрихтським договором процес створення ЄВС налічує 3 етапи:

1-й етап – підготовка та введення євро. Завершення процесу надання центральним банкам країн-членів незалежного статусу та забезпечення їх тісного співробітництва. Посилення роботи урядів щодо подальшої конвергенції та виконання критеріїв вступу до валютного союзу.

2-й етап – із 01.01.1999 по 31.12.2001 р. Створення Європейського валютного союзу. Введення у безготівковий обіг євро та запровадження постійних фіксованих курсових співвідношень між валютами країн-членів. ЄЦБ бере на себе функції єдиного центрального банку і приступає до реалізації єдиної монетарної політики.

3-й етап – 01.01.2002 р. – євро стає єдиною валютою у країнах Європейського валютного союзу, всі національні валюти країн-членів вилучаються з обігу і замінюються на євро як у безготівковому, так і в готівковому обігу.

Тема 2

Міжнародні валютно-кредитні та фінансові організації в грошово-кредитній системі світу

- 2.1. Місце міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій у системі міжнародних організацій.
- 2.2. Група світового банку.
- 2.3. Міжнародний валютний фонд.
- 2.4. Банк міжнародних розрахунків.
- 2.5. Європейський банк реконструкції та розвитку.

2.1. Місце міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій у системі міжнародних організацій

Інституційна структура міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин включає різноманітні міжнародні організації. Особливе місце у структурі світового ринку позичкових капіталів посідають міждержавні банки та валютні фонди.

Міжнародні валютно-кредитні та фінансові організації (далі міжнародні організації) – це організації, які створені державами членами і отримують кошти безпосередньо від країн-членів. У них є спільна мета – розвиток співробітництва та забезпечення цілісності, а також стабілізація складної світової економічної ситуації.

Міжнародні фінансові організації безпосередньо – займаються регулюванням світових фінансових і валютних ринків.

Виникнення міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій обумовлене не розвитком інтернаціоналізації господарювання (в тому числі

виникненням транснаціональних корпорацій), розвитком міждержавного регулювання, необхідністю спільного вирішення проблем розвитку світової економіки.

До основних міжнародних валютно-кредитних і фінансових організацій належать:

- Група Світового банку;
- Міжнародний валютний фонд (МВФ);
- Банк міжнародних розрахунків (БМР);
- Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР).

Ці інститути надають країнам кредити, розробляють принципи функціонування світової валютної системи та здійснюють міждержавне регулювання валютно-кредитних і фінансових відносин.

Багатосторонні установи відіграють значну роль у вирішенні проблем заборгованості шляхом забезпечення вагомим зовнішнім фінансуванням програм змін. Головна роль міжнародних банків розвитку (таких як Світовий банк та інші регіональні установи) пов'язана з концесійним та неконцесійним фінансуванням із метою розвитку. Поряд із світовими існують ще й регіональні та міжурядові банки: Європейський інвестиційний банк, Міжамериканський банк розвитку, Азіатський банк розвитку, Африканський банк розвитку та ін.

Чимало країн спираються на багатосторонні джерела для отримання коштів на розвиток і залучення додаткових коштів. Основними багатосторонніми джерелами надання коштів є МВФ та Світовий банк.

Для управління світовою валютною системою, що ґрунтується на стабільних курсах вільно конвертованих валют, учасники Бреттон-Вудської конференції створили МВФ, котрий надає короткотермінове фінансування державам-членам, які мають проблеми з платіжним балансом. Міжнародний банк реконструкції та розвитку доповнює орієнтацію МВФ із допомогою розвитку інфраструктури окремих країн.

У сфері міжнародного регулювання світових валютних і фінансових ринків перебудовується і модернізується інституційна структура регулювання,

посилюються вимоги до інформаційної прозорості валютних та фінансових політик, що проводяться урядами держав. Виникають нові інструменти попередження криз, такі як "цільові кредитні лінії". Збільшується вплив та відповідальність країн, що розвиваються, і приватних інвесторів у подоланні й непоширенні кризових явищ.

2.2. Група Світового банку

Група Світового банку складається з п'яти юридично відокремлених підрозділів:

- *Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) – надає позики безпосередньо країнам-учасникам або іншим позичальникам під гарантію держави-учасниці;*
- *Міжнародна асоціація розвитку (МАР) – надає кредити для розвитку найбільш біднішим країнам;*
- *Міжнародна фінансова корпорація (МФК) – сприяє розвитку і забезпеченню фінансування приватних підприємств у державах, що формують ринкову економіку на основі надання позик та випуску нових акцій;*
- *Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів (МЦУИС) – арбітражний інститут, де слухаються справи іноземних інвесторів і країн-реципієнтів;*
- *Багатостороннє інвестиційно-гарантійне агентство – страхує іноземних інвесторів від визначених категорій некомерційних ризиків і сприяє отриманню іноземних інвестицій державами членами.*

Міжнародний банк реконструкції та розвитку – міжнародна урядова організація для довготермінового кредитування економіки країн-членів.

З 1947 р. МБРР набув статусу спеціалізованої організації ООН. Відповідно до статуту банку, його членами можуть бути лише держави-члени МВФ. МБРР – відокремлений від МВФ інститут, що доповнює приватний інвестиційний капітал. Кожна країна-член МВФ зобов'язана вступити в МБРР,

що надає їй право позичати кошти з фондів, отримувати допомогу з метою розвитку банку та брати участь у справах банку й конкурсах на одержання контрактів за всіма проектами, що фінансуються банком.

Основні цілі функціонування МБРР:

- *сприяння розвитку продуктивних сил та ресурсів у менш розвинутих країнах;*

- *доповнення приватних інвестицій на забезпечення фінансування у виробничих цілях, коли приватний капітал недосяжний;*

- *сприяння міжнародній торгівлі та підтримці рівноваги платіжного балансу, а через сприяння інвестуванню – підвищення продуктивності, рівня життя та умов праці в державах-членах;*

- *надання позик під необхідні проекти;*

- *здійснення своєї діяльності з урахуванням впливу міжнародних інвестицій на умови ділової активності на території країн-членів.*

Капітал МБРР організований у формі акцій. Початкове число акцій банку було 100 тис. із номінальною вартістю 100 тис. доларів США кожна. Найбільшу участь у капіталі МБРР узяли промислово розвинуті країни. За перші десять років діяльності банку Сполучені Штати Америки отримали 34,1 % акцій, Велика Британія – 14 %, Франція – 5,6 % від загальної суми підписки.

МБРР використовує різні джерела фінансування. Дохід банку формується в результаті його кредитних операцій, надання послуг, здійснення технічної допомоги країнам-членам й інвестицій у фінансові активи. **МБРР утворює та підтримує резервний капітал, що фінансується за рахунок:**

- *резервів, створених безпосередньо із загального доходу (до вирахування чистого прибутку);*

- *додаткових резервів, створених зі спеціальних щорічних відрахувань банку з чистого прибутку;*

- *спеціальних резервів, фінансованих через спеціальні комісійні, що перебувають у високоліквідній формі.*

Позики МБРР обмежені 100 % його первинного підписного капіталу, резервів та прибутку.

Головним органом управління МБРР є Рада керуючих, яка складається з представників всіх країн-членів. До її компетенції входить вирішення всіх питань стосовно розвитку банку.

Рада керуючих збирається один раз на рік. Кожна держава – член банку має у своєму розпорядженні 150 голосів плюс один голос за кожну акцію, якою вона володіє.

Виконавчий орган МБРР – Директорат, до якого входять 24 директори-розпорядники: п'ятеро з них призначаються державами, що мають більшу частину акцій, а дев'ятнадцятеро обираються Радою керуючих із числа представників інших країн-членів. Директорат обирає президента банку, який здійснює оперативне керівництво діяльністю банку.

Міжнародна асоціація розвитку – створена в 1960 р. Це міжнародна спеціалізована урядова організація, метою якої є підтримка економічного розвитку, збільшення продуктивності і стандартів життя у менш розвинутих країнах світу, які є членами асоціації, зокрема, – запровадження фінансування для задоволення важливих потреб їх розвитку. Як спеціалізована установа, належить до системи ООН.

МАР надає країнам безпроцентні кредити на 35-40 років. Погашення кредитів починається з 11-го року після початку їх використання. За використання кредитів МАР стягує 0,75 % комісійних. Членами асоціації можуть бути лише члени МБРР.

Обидві організації (МАР та МБРР) здійснюють фінансування проектів розвитку, мають однаковий штат, а президент банку є одночасно керівником МАР. До складу МАР входять 159 країн, 26 із яких належать до розвинутих.

Головною відмінністю між цими двома організаціями є шлях залучення фінансових ресурсів для кредитування та умови, на яких вони надають позики державам із перехідною економікою. Якщо МБРР більшу частину своїх фінансових коштів отримує на світових фінансових ринках і надає позики під

більш низький відсоток і на більші терміни погашення, то МАР надає країнам безвідсоткові кредити. Джерелом фінансування МАР є внески держав-донорів.

Головним напрямом діяльності МАР є кредитування проектів у найменш кредитоспроможні країни із метою їх економічного розвитку, підвищення продуктивності праці й рівня життя.

МАР за організаційною структурою та методами управління побудована аналогічно до МБРР і має Раду керуючих, виконавчих директорів, президента і персонал для виконання визначених зобов'язань.

Міжнародна фінансова корпорація створена в 1956 р. Членами МФК є 170 держав. Фактично МФК – філія МБРР та спеціалізується на таких напрямках:

- *фінансування підприємництва в країнах-членах шляхом надання позик безпосередньо приватним компаніям та інвестування в них власних коштів без вимог гарантій із боку уряду. Позики надаються терміном на 6-12 років в основних валютах за фіксованими або плаваючими курсами;*
- *здійснення інвестицій за рахунок власних коштів в обробну та видобувну промисловість, сільське господарство, комунальні підприємства, туризм;*
- *залучення приватних фінансових коштів для інвестицій у проекти з розвитку інфраструктури, охорони довкілля.*

Вищою радою МФК є Рада керуючих, до її складу входять ті самі особи, що й до складу МБРР. Виконавчі директори теж суміщають свої посади в МБРР та МФК. Ресурси МФК складаються з внесків держав-членів, кредитів МБРР, відсотків від наданих позик, фінансових зборів, дивідендів та участі у прибутках, доходів від продажу акцій, плати за послуги, депозитів та операцій із цінними паперами, а також із коштів, зароблених на міжнародних ринках капіталу.

Діяльність МФК ґрунтується на таких головних принципах:

- *каталізатора, що означає залучення до участі в проектах приватних інвесторів;*
- *рентабельності - для обґрунтування співпраці з приватним сектором;*

- участі МФК як важеля, що доповнює природний ринковий прогрес.

Міжнародна фінансова корпорація є інвестиційним банком Групи Світового банку для країн, що розвиваються.

Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) – міжнародна організація, головною метою якої є посередництво й вирішення інвестиційних спорів між урядами та приватними іноземними інвесторами. МЦУІС було створено в 1966 р. Головою організації є президент Світового банку.

Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (БАГІ) – міжнародна спеціалізована урядова організація, метою якої є підтримка заохочення інвестицій на виробничі цілі в державах-членах, зокрема в країнах, що розвиваються, шляхом надання гарантій, включаючи спільне перестраховування від некомерційних ризиків; здійснення допоміжних заходів для сприяння надходження інвестицій у країни, що розвиваються, та між ними.

БАГІ було створено 1988 р. як філію Світового банку, до його складу входять 154 країни. Членами БАГІ можуть бути лише члени МБРР.

Основними напрямками діяльності агентства є збільшення можливостей для страховиків шляхом спільного страхування та перестраховування, страхування інвестицій у державах, що мають підвищені ризики, обслуговування інвесторів, які не мають доступу до офіційно визнаних страховиків тощо.

БАГІ за організаційною структурою й методами управління збудоване аналогічно до Міжнародного банку реконструкції та розвитку. Агентство має Раду керуючих, Раду директорів, президента і персонал для виконання своїх зобов'язань.

2.3. Міжнародний валютний фонд

Міжнародний валютний фонд (МВФ) створено за рішенням Бреттон-Вудської конференції 1944 р. На сьогоднішній день членами МВФ є 181 держава. Країни колишнього СРСР були прийняті до МВФ у 1992 р.

Метою створення МВФ було закріплення Бреттон-Вудської валютної системи для встановлення і коригування курсів валют. Із переходом до Ямайської системи вільних курсів фонд здійснює лише нагляд за світовою валютною системою та станом валютних курсів.

МВФ регулює валютно-розрахункові відносини між державами-членами та надає їм фінансову допомогу. в разі виникнення валютних труднощів, у вигляді позичок у іноземній валюті.

МВФ організовано за принципом акціонерного товариства, і кількість голосів країн-учасниць є їхньою часткою в капіталі фонду. На частку США припадає 18,2 % капіталу, Європейського Союзу 26,7 %. Частка інших 22 країн становить 60,3 % капіталу фонду.

Оперативною діяльністю МВФ керує Виконавча рада (Рада директорів), яка призначає розпорядчого директора. Рада директорів складається з керуючих та їхніх заступників, що обираються кожною країною терміном на п'ять років.

П'ять держав, які здійснюють найбільші внески. є постійними членами Виконавчої ради. Це США, Німеччина, Японія, Велика Британія і Франція.

Фінансові ресурси фонду формуються із членських внесків країн-учасниць. Це так звані квоти, що виражені в одиницях СПЗ (спеціальні права запозичення). Квота є ключовим елементом у системі взаємовідносин держав-членів МВФ. За квотами визначаються не тільки голоси щодо управління фондом, а й можливості позичати кошти. **Капітал МВФ може бути збільшений у разі:**

- прийняття нових країн - членів;
- збільшення квот країн - членів;
- накопичення коштів у результаті діяльності фонду.

Відповідно до статуту МВФ держави-члени мають внести 25 % квоти або 10 % від своїх золотовалютних резервів золотом. залежно від того, яка з цих сум менша. Інша частина квоти депонується в національній валюті та використовується державою в разі потреби.

Основним джерелом кредитів, що надає МВФ, є власний капітал фонду та кошти, які ним мобілізуються. Всі вони перебувають на рахунку загальних ресурсів, через який проводяться всі фінансові операції фонду.

Залежно від мети й умов кредитування, МВФ використовує різноманітні механізми. Як правило, країна, що потребує позички, купує в МВФ необхідні їй валютні кошти за національну валюту. Після закінчення терміну позички відбувається зворотній обмін (під 0,5 % комісійних).

Звичай фонд використовує такі механізми:

- механізм резервування. Передбачає, що країна на певний час бере свої кошти з фонду. При цьому виплата комісійних та нарахування відсотків не здійснюються;

- механізм кредитування. Дуже важливий канал використання загальних ресурсів фонду: кошти в іноземній валюті, що становлять 100 % квоти держави, можуть бути нею отримані за чотири транші по 25 % квоти. Кожний транш відповідає кредитній частці. Надання кожної кредитної частки здійснюється на певних умовах. Причому жорсткість умов при переході від перших до наступних кредитних часток зростає;

- механізм угоди за резервними кредитами (або угода стендбай). Передбачає: якщо країна відповідає макроекономічним показникам фонду, вона може отримати визначену в угоді суму будь-коли упродовж дії угоди;

- механізм розширеного і додаткового фінансування. Передбачає кредитування середньо термінових програм із метою вирішення проблем із платіжними балансами, що викликані макроекономічними чинниками. При зверненні по такі кредити країна має надати детальну програму подолання труднощів і виходу з кризи.

Крім звичайних механізмів застосовуються спеціальні компенсаційні механізми фінансування. Вони спрямовуються на підтримку реформ, перехід до ринкової економіки тощо.

МВФ проводить свою політику з метою:

- сприяння міжнародному валютному співробітництву шляхом консультацій і спільної роботи з державами-членами;

- підтримки міжнародної торгівлі й економічного зростання країн-членів;

- сприяння встановленню багатосторонньої системи розрахунків задля усунення обмежень у зовнішній торгівлі, що заважають міжнародному обміну;

- підтримки регулярного обміну й укладання угод між країнами-членами;

- робити ресурси МВФ "тимчасово доступними" країнам-членам під відповідну гарантію для врегулювання проблем платіжного балансу.

У своїх рекомендаціях, які мають для країн-позичальників обов'язковий характер, МВФ дотримується жорсткої монетаристської політики, що вимагає:

1) забезпечення активного сальдо платіжного балансу як головного фактора виплати основної частини боргу і відсотків;

2) стабілізації внутрішнього попиту за рахунок обмеження державних видатків;

3) використання позик на фінансування виробничої сфери. виплати основної частини боргу і відсотків за рахунок прибутку від виробничої сфери;

4) забезпечення бездефіцитності державного бюджету за рахунок скорочення невиправданих державних видатків та стримування інфляції;

5) проведення ефективної податкової політики, яка сприяє розвитку інвестування і підприємництва та забезпечує збір податків для покриття державних видатків;

6) стабілізації грошового обігу, що передбачає проведення девальвації, а в окремих випадках – грошових реформ;

7) забезпечення максимального використання ринкових механізмів конкуренції як засобу підвищення конкурентоспроможності економіки. скасування контролю за цінами та заробітною платою. вільного доступу на внутрішній ринок і конкуренції з боку імпорту;

8) здійснення структурної перебудови економіки як основи довгострокового розвитку, включаючи роздержавлення промислових

підприємств, розвитку експортних галузей за рахунок податкових стимулів і девальвації, що підвищує ефективність експорту, сприяння припливу прямих іноземних інвестицій шляхом зниження рівня оподаткування і надання гарантій на вивіз прибутків:

9) забезпечення стабільності політичної влади. оскільки зміна влади тягне за собою передачу зовнішніх зобов'язань, включаючи державні позики.

2.4. Банк міжнародних розрахунків

Банк міжнародних розрахунків (БМР) – кредитна організація, що була заснована центральними банками Бельгії, Великої Британії, Італії, Франції, Німеччини та Японії, а також групою банків США з метою проведення спільних фінансових операцій на світовому ринку, розробки нормативів та консультацій із фінансових проблем задля забезпечення сприятливих умов для міжнародних фінансових операцій.

Акціонерами БМР стали банки та приватні особи понад 30 країн. БМР було засновано в 1930 р. Штаб-квартира розташована в Базелі (Швейцарія). Розрахунки з акціонерами здійснюються в золотих швейцарських франках, дивіденди виплачуються щорічно в доларах США за курсом валютного ринку в Цюриху.

Головним органом управління є Загальні збори керівників центральних банків країн-акціонерів БМР. Фізичні та юридичні особи – держателі акцій БМР – не мають права брати участі у зборах. Загальні збори відбуваються зазвичай раз на рік для затвердження доповіді про діяльність банку, його балансу, розрахунків про доходи та збитки.

Специфікою БМР є конфіденційний характер його діяльності, що визначає місце БМР як допоміжної структури МВФ та МБРР, з якими він має тісні зв'язки. Крім того, БМР – провідний інформаційно-дослідний центр. Його річні звіти – авторитетні економічні видання.

2.5. Європейський банк реконструкції та розвитку

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – регіональний міждержавний банк із довготермінового кредитування країн Центральної та Східної Європи. Цю фінансову установу було створено 1991 р. Штаб-квартира розташована в Лондоні.

Акціонерами ЄБРР виступають 60 країн та дві міжнародні організації. Члени ЄБРР відповідно до встановлених квот зобов'язані викупляти акції банку.

Структуру ЄБРР становлять Рада керуючих, Рада директорів, президент, а також інші посадові особи та співробітники.

ЄБРР є найбільшим інвестором у Східній Європі, але крім інвестування власних коштів, залучає значні обсяги прямих іноземних інвестицій. ЄБРР здійснює проектне фінансування банків, підприємств і компаній, працює з державними компаніями з метою підтримки процесів приватизації і структурної реорганізації.

Статут ЄБРР передбачає його діяльність тільки в тих країнах, що дотримуються принципів демократії. Питання охорони довкілля є важливим елементом системи корпоративного управління й фігурує в усіх інвестиційних операціях ЄБРР.

При здійсненні інвестиційних операцій головними завданнями ЄБРР є:

- *сприяння розвитку ринкової економіки;*
- *зменшення ризиків для приватних інвесторів;*
- *застосування раціональних принципів ведення банківської діяльності;*
- *проведення структурних і галузевих реформ;*
- *розвиток конкуренції, приватизації і підприємництва;*
- *зміцнення фінансових організацій і правових систем;*
- *розвиток необхідної інфраструктури для підтримки приватного сектора;*
- *запровадження системи корпоративного управління.*

Тема 3

Грошова і кредитна система США

- 3.1. Грошова система: еволюція, розвиток.
- 3.2. Федеральна резервна система (ФРС), її становлення та розвиток, організаційна структура.
- 3.3. Кредитна система: структура, види та функції кредитних установ.
- 3.4. Монетарна політика ФРС.
- 3.5. Федеральна корпорація страхування депозитів (ФКСД).

3.1. Грошова система: еволюція, розвиток

Важливу роль в еволюції та формуванні сучасної грошово-кредитної системи США відіграли два компоненти:

- металевий обіг на основі благородних металів: золотомонетний обіг як основа грошової системи проіснував у США майже півтора століття. Це менше, ніж у європейських країнах, оскільки власна грошова система в американській державі почала формуватися тільки наприкінці XVIII ст.;

- кредитний обіг на базі банкнот федеральних резервних банків (діє досі).

Роком народження американської національної валюти вважається 1785-й, коли рішенням Конгресу США національною грошовою одиницею було визначено долар США. А фактично національна система грошового обігу стала формуватися з 1792 р., після прийняття закону про карбування монет (згідно з яким у країні офіційно було введено біметалеву грошову систему валюти). Період біметалізму фактично закінчився у 1873 р. (згідно з рішенням Сполучених Штатів про закінчення вільного карбування срібла).

Поява банкнот у складі грошової системи США припадає на кінець XVIII ст. (період громадянської війни 1861-1865 рр.). В 1863 р. було прийнято

федеральний закон про створення національної системи (Федеральної резервної системи). Згідно з цим законом виключне право емісії банкнот надавалося федеральним резервним банкам.

Найбільше золотих монет у складі готівкового грошового обігу в США було перед громадянською війною: 1860 р. їх питома вага досягла майже половини готівкової грошової маси. Під час громадянської війни, коли вільний обмін паперових грошей на золото було скасовано й емісія незабезпечених паперових грошей різко зросла, населення почало зберігати золоті монети як скарб. В результаті цих змін до часів повоєнного відновлення економіки в 1870 р. питома вага золотих монет у готівковому грошовому обігу становила близько 10 %. Максимальне збільшення питомої ваги золотих монет сталося 1900 р., коли їх грошовий обіг перевищив 29 %. Після цього відбувалося тільки його зниження.

Важливим кроком для зміцнення грошової системи США й упорядкування емісії грошей стало законодавче затвердження в 1900 р. золотого стандарту, який проіснував до 1934 р.

Падіння ролі золотих монет у готівковому обігу до початку XX ст. – об'єктивний процес, і пояснюється змінами у складі грошової системи під впливом розвитку економіки країни. В цей період зростає кількість розрахунків через банки з використанням кредитних інструментів, водночас у складі готівкового монетного обігу збільшується частка банкнот. Їх золоте забезпечення мало значний вплив на становлення й розвиток грошово-кредитної системи США наприкінці XIX – початку XX ст.

Економіка Сполучених Штатів не зазнала руйнівного впливу Першої світової війни, тому державі вдалося зберегти золотий обіг довше за європейські країни. США були змушені відмовитися від золотого стандарту через економічну кризу 1929–1933 рр., і це призвело до радикальних змін в економіці та устрої грошово-кредитної системи країни. З-поміж багатьох заходів щодо перебудови грошово-кредитної системи США найважливішими стала відмова від золотомонетного обігу й наступна девальвація долара. У ході

реформи грошової системи під час кризи державна влада США фактично провела націоналізацію монетарного золота.

Два прийнятих законодавчих акти зобов'язали банки і фірми продати наявне в них золото федеральним резервним банкам та казначейству за офіційним курсом. Було введено заборону на володіння монетарним золотом і операції з ним для приватних осіб, компаній і банків. Ці заходи дозволили запобігти спекуляції дорогоцінним металом в умовах нестабільності грошової системи після кризи. На початку 1934 р. проведено девальвацію долара США. І хоча офіційний золотий вміст було відновлено, обмін доларів на золото у внутрішньому обігу припинився і діяв тільки у сфері валютних розрахунків до 1971 р.

Золотомонетний грошовий обіг став базою для сучасної грошово-кредитної системи.

3.2. Федеральна резервна система (ФРС), її становлення та розвиток, організаційна структура

Створення системи сучасного державного регулювання грошово-кредитних відносин США започаткував закон про утворення Федеральної резервної системи (ФРС), прийнятий Конгресом США в 1913 р. Відтоді ФРС стала головним органом держави з проведення грошово-кредитної політики.

До складу Федеральної резервної системи входять: Рада керуючих, федеральні резервні банки, Федеральний комітет відкритого ринку і Федеральна консультативна рада.

Головними функціями Федеральної резервної системи є:

- здійснення впливу на пропозицію грошей і кредиту;
- регулювання і нагляд за діяльністю фінансових інституцій;
- здійснення функцій банківського та фінансового представника

держави.

За структурою та принципами управління ФРС суттєво відрізняється від центральних банків інших країн. Один із головних принципів, покладений в її

основу при заснуванні – врахування інтересів місцевих банків щодо недопущення централізації управління грошово-кредитною системою країни. Відповідно до цього принципу відбувся і розподіл території США на 12 резервних округів, у кожному з яких було організовано федеральний резервний банк. Очолила цю систему Рада керуючих, що знаходиться у Вашингтоні. Це забезпечило єдність грошової системи держави та її ефективність.

Правовий статус ФРС обумовлений тим, що федеральні резервні банки тісно пов'язані з урядом США й усією системою державних установ. З іншого боку, федеральні резервні банки формально не є державними, тому що їхній капітал утворюється за рахунок внесків приватних комерційних банків, які стають членами ФРС.

Організаційна структура Федеральної резервної системи наведена на рис. 3.1.

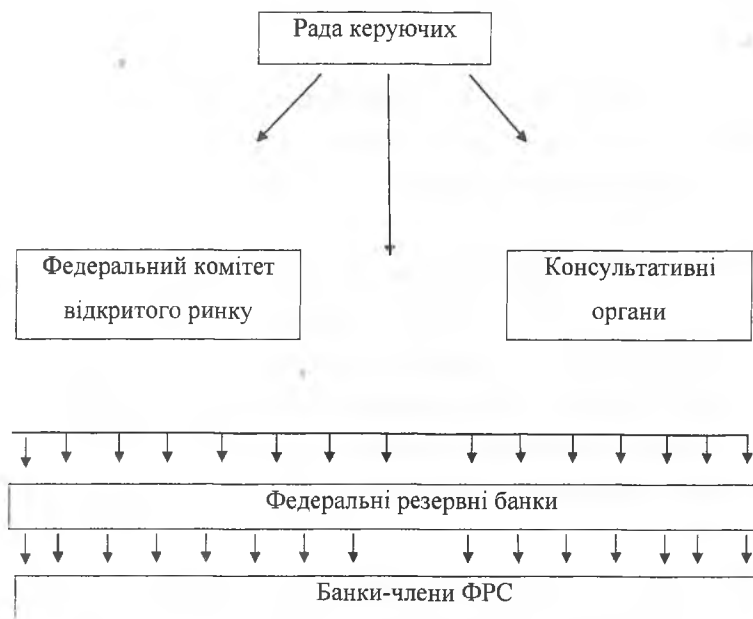

Рис. 3.1. Організаційна структура ФРС.

За організаційною структурою ФРС можна виділити п'ять основних ланок.

Рада керуючих. Координує і спрямовує діяльність ФРС. Складається із семи членів, які призначаються президентом США строком на чотирнадцять років. Їхні кандидатури проходять обов'язкове погодження в Сенаті США. Один із членів Ради керуючих обирається її головою терміном на чотири роки.

Основні функції Ради керуючих ФРС:

- встановлення передбачених законом у межах норм обов'язкових резервів, які банки-члени мають утримувати на рахунках у федеральних резервних банках;
- розгляд та затвердження облікових ставок, що встановлюються федеральними резервними банками;
- визначення розмірів маржі за банківськими позиками під біржові цінні папери;
- визначення політики щодо купівлі та продажу державних цінних паперів;
- здійснення нагляду за діяльністю федеральних резервних банків;
- нагляд за емісією та вилученням з обігу банкнот;
- регулювання відносин федеральних резервних банків з іноземними банками.

Федеральний комітет відкритого ринку. Найважливіший орган щодо грошово-кредитної політики ФРС. Його було засновано в 1936 р. при Раді керуючих. Федеральний комітет з операцій на відкритому ринку відповідає за політику сприяння економічному зростанню, зайнятості населення, стабільності ціноутворення та сталості механізму міжнародної торгівлі й платежів. Його основною функцією є вплив на кон'юнктуру ринку через механізми фінансового та грошового ринків.

До складу комітету входить сім членів Ради керуючих та п'ять представників від федеральних резервних банків. Щороку звіт про діяльність комітету включається у загальний звіт Ради керуючих перед Конгресом США.

Федеральні резервні банки. Створені Конгресом США як функціональні органи централізованої банківської системи країни. Федеральні резервні банки здійснюють оперативний зв'язок з іншими комерційними банками. Кожен такий резервний банк очолюється правлінням із дев'яти директорів (шестеро обираються банками-членами округу, троє призначаються Радою керуючих, причому один із них стає головою правління).

До функцій федеральних резервних банків входять:

- емісія готівкових коштів (банкнот, казначейських білетів і розмінної монети);
- зберігання обов'язкових резервів банків-членів ФРС;
- кредитування комерційних банків;
- фінансове обслуговування казначейства США;

Територія США поділена на 12 федеральних резервних округів. У головному місті кожного округу знаходиться федеральний резервний банк, який здійснює емісію банкнот та інші функції центрального банку для комерційних банків округу. Більшість федеральних резервних банків мають відділення.

Банки-члени ФРС. Приблизно 40 % (майже 10 тис.) комерційних банків США є членами ФРС. Державні банки зобов'язані бути членами ФРС, банки штатів можуть приєднатися до неї, виконавши певні вимоги. Кожен банк-член ФРС зобов'язаний купувати державні цінні папери (на суму 6 % від власного сплаченого капіталу) в окружному резервному банку та прийняти умову обов'язкових перевірок їхніх операцій представниками ФРС.

Консультативні органи. До них належать Федеральна Консультативна рада, консультативна рада з питань стану споживачів та Консультативна рада з питань діяльності ощадних установ. **Федеральна Консультативна рада** проводить наради з Радою керуючих з економічних і банківських питань та дає рекомендації щодо діяльності ФРС. До складу ради входить дванадцять членів – по одному від кожного резервного округу. **Консультативна рада з питань становища споживачів** консультує Раду керуючих із питань захисту інтересів споживачів. **Консультативна рада з питань діяльності ощадних установ**

надає інформацію та результати аналізу проблем ощадних установ. До складу ради входять представники ощадних банків, позиково-ощадних асоціацій, кредитних спілок.

До важелів впливу на грошово-кредитну політику ФРС належать:

- регулювання облікової ставки – ставки відсотків, що їх сплачують комерційні банки за позичені у федеральних резервних банків гроші;
- встановлення норми обов'язкового резервування – відсоток депозитів, встановлений ФРС, які комерційні банки зобов'язані тримати готівкою у сховищах або на депозитних рахунках у федеральних резервних банках;
- операції на відкритому ринку (купівля-продаж державних цінних паперів).

3.3. Кредитна система: структура, види та функції кредитних установ

Основу грошово-кредитної системи США становить Федеральна резервна система (ФРС), створена 1913 р. законом про Федеральну резервну систему.

Федеральна резервна система – відповідає за здійснення монетарної політики, підтримання рівня ліквідності, надійності та стабільності банківської системи, підтримання й регулювання платіжної системи країни.

Загальна структура грошово-кредитної системи США представлена на рис. 3.2.

На першому рівні грошово-кредитної системи США знаходиться Федеральна резервна система.

На другому рівні – комерційні банки та небанківські кредитно-фінансові установи.

Комерційні банки відіграють особливу роль у грошово-кредитній системі США і поділяються на універсальні комерційні банки та спеціалізовані комерційні банки.

Універсальні банки – тип комерційних банків, які здійснюють усі види банківських операцій, включаючи кредитування приватних компаній, фізичних осіб, фермерів та держави, розміщують депозити, здійснюють розрахунково-касове обслуговування, міжнародні валютно-розрахункові операції, управління активами та інші послуги.

У структурі активів універсальних комерційних банків близько 20 % припадає на долю дрібних і середніх комерційних банків регіонального і місцевого типів.

До найпотужніших універсальних комерційних банків США належать, зокрема, «Сіті Корп.», «Бенк оф Америка», «Чейз Манхеттен Корп.».

Спеціалізовані банки – тип комерційних банків, які спеціалізуються на проведенні певних банківських операцій.

Серед спеціалізованих комерційних банків Сполучених Штатів виділяються інвестиційні банки, котрі виникли в період громадянської війни (1861-1865 рр.) для розміщення облігацій федерального уряду, та експортно-імпортний банк США.

Інвестиційні банки – спеціалізовані комерційні банки, які здійснюють фінансування інвестицій приватних підприємств та держави. Окрім надання кредитів інвестиційні банки здійснюють купівлю-продаж цінних паперів, організують злиття компаній.

Рис. 3.2. Загальна структура грошово-кредитної системи США.

Експортно-імпортний банк США – державний спеціалізований банк, створений у 1934 р. Банк є важливою ланкою державного регулювання економіки, зовнішньої торгівлі та міжнародних кредитних відносин. Діяльність банку регламентується окремим законом, прийнятим у 1945 р. Головним завданням банку є сприяння експорту американських товарів шляхом надання позик іноземним імпортерам та гарантій американським комерційним банкам за зовнішніми позиками. Кредити іноземним компаніям та урядам, як правило, пов'язані з оплатою товарів найпотужніших американських компаній («Дженерал Електрик», «Боінг» та ін.). Ресурси банку складаються із власного капіталу, який належить міністерству фінансів та позик казначейства.

Крім комерційних і спеціалізованих банків інфраструктура грошово-кредитної системи Сполучених Штатів включає й інші, небанківські кредитно-фінансові інститути. Роль небанківських інститутів зростає і становить конкуренцію комерційним банкам, особливо у сфері довготермінового кредиту.

Федеральні кредитні установи – спеціалізовані державні кредитні установи, які діють у сфері сільського господарства, житлового будівництва, вищої освіти. Їхні головні завдання – підтримка стабільності головних ланок грошово-кредитної системи й доповнення приватного бізнесу.

а) Державна система кредитування сільського господарства. Створена в 1916 р. з ініціативи Конгресу США. Система кредитування складається з кооперативних банків, федеральних посередницьких кредитних банків і федеральних земельних банків, випускає цінні папери для акумуляції коштів під кредитування фермерських господарств.

До системи кредитування сільського господарства входить сім кооперативних банків, котрі забезпечують надання коштів 232 локальним асоціаціям позичальників. Крім того, існують два банки, створені спеціально для задоволення потреб сільськогосподарських кооперативів, систем електронного і телефонного зв'язку, водопостачання й каналізації. Ці банки фінансують також експорт сільськогосподарської продукції.

б) Державна система кредитування будівництва житла. Функціонує через три державні установи, які забезпечують коштами ринок заставних, через продаж облігацій із використанням коштів на закупівлю заставних: Федеральну національну іпотечну асоціацію, Урядову національну асоціацію іпотечного кредиту, Федеральну компанію іпотечного кредиту житлового будівництва.

в) Державна система кредитування здобуття вищої освіти. Включає студентську асоціацію ринкових позик, яка забезпечує коштами здобуття вищої освіти через студентські позики, надані приватними фінансовими інститутами під гарантовану програму студентських позик.

Пенсійні фонди виконують посередницькі функції і гарантують учасникам ще один вид захисту – виплати доходу після виходу на пенсію. Розрізняються пенсійні фонди за формою організації та управління, за структурою активів. Пенсійна система забезпечується коштами за рахунок внесків і доходів від інвестування у цінні папери.

Найважливішою системою пенсійного забезпечення є соціальне забезпечення держави – страховий фонд для практично всіх пенсіонерів, зайнятих у приватному секторі. В 1974 р. Конгрес прийняв закон про гарантію прибутків працівникам, які вийшли на пенсію. Згідно з цим законом було створено Корпорацію з гарантування пенсійних виплат. Корпорація страхує пенсійні виплати сумою до 2250 доларів США на місяць кожній особі на випадок, якщо пенсійний фонд збанкрутує або не зможе виконати своїх зобов'язань. Пенсійні фонди Сполучених Штатів мають статус найбільшого інституційного інвестора у світі.

Страхові компанії спеціалізуються на страхуванні життя та майна і функціонують у фінансовому посередницькому бізнесі. В США налічується близько 2 тис. компаній зі страхування життя і понад 3 тис. компаній зі страхування майна.

До інших небанківських фінансово-кредитних інститутів належать інвестиційні компанії, кредитні спілки, позиково-ощадні асоціації та фінансові компанії.

З розвитком фінансового законодавства США поступово усунуті законодавчі розходження між типами небанківських кредитно-фінансових інститутів. Вони дістали можливість займатися операціями, які раніше вважалися прерогативою тільки комерційних банків. Це сприяло посиленню конкуренції на кредитному ринку Сполучених Штатів і впровадженню нових фінансових інструментів.

Американські інституційні інвестори контролюють більшу частину активів фінансового ринку. Небанківські фінансово-кредитні установи управляють активами понад 8 трлн. доларів США.

3.4. Монетарна політика ФРС

ФРС використовує декілька важливих засобів впливу на зростання пропозиції грошей, інших фінансових змінних і на рівень економічної активності. Найважливішими з її знарядь є операції на відкритому ринку,

дисконтна ставка та резервні вимоги, всі вони впливають на загальну величину грошової маси і кредитів та на загальний рівень відсоткових ставок. Окрім цих головних засобів, ФРН купує і продає американські долари та іноземну валюту на валютних ринках, а також встановлює додаткові вимоги для певних типів акцій і облігацій.

Операції на відкритому ринку. Операції на відкритому ринку є найефективнішим і найважливішим знаряддям політики ФРС. Кожні купівлі або продаж мають безпосередній вплив на величину резервів у банківській системі, а через них і на економіку в цілому. Купівлі збільшують резерви і полегшують доступність кредиту, бо ФРН платить за цінні папери, кредитуючи резервні рахунки депозитних установ покупців. Навпаки, продажі зменшують резерви і утруднюють доступність кредитів, бо Система вилучає частину резервів банків-продавців.

Операції бувають двох видів: наступальні та захисні. Наступальні мають на меті збільшення або зменшення величини резервів для полегшення чи ускладнення отримання кредиту, а захисні служать для нейтралізації впливів на резерви з боку інших факторів.

Дисконтна ставка. Мабуть, жодне з інших знарядь монетарної політики не є так широко відомим чи так погано з'ясованим, як дисконтна ставка, яку сплачують депозитні установи за свої позики в резервних банках. Рішення про зміну дисконтної ставки приймає Рада директорів кожного окремого резервного банку, але воно підлягає затвердженню Радою керуючих. Така координація веде до приблизно однакової зміни дисконтної ставки в усіх резервних банках.

Зміни дисконтної ставки мають важливий вплив на умови отримання кредитів і, отже, на економіку в цілому. Підняття дисконтної ставки, наприклад, веде до подорожчання позики в резервних банках для депозитних установ. Це подорожчання може стимулювати продаж ними короткострокових цінних паперів замість використання дисконтних пільг. Такий продаж знижує ціни на короткострокові цінні папери і веде до зростання короткострокових відсоткових ставок. Крім цього, вища вартість отримання коштів може примусити депозитні

установи прискіпливіше розглядати питання про надання позик і сповільнити зростання їх кількості. І навпаки, зниження дисконтної ставки в кінцевому результаті призводить до зростання ціни на короткострокові цінні папери і зниження по них відсоткових ставок.

Резервні вимоги. Третім важливим способом впливу ФРС на загальну ситуацію з грошима і фінансами є право Ради керуючих змінювати резервні вимоги – змінювати відсоток резервів, які депозитні установи зобов'язані зберігати. Зниження встановленої величини резервів, наприклад, збільшує надлишок резервів і стимулює економічну активність, тоді як підвищення її має зворотній вплив. Як потенційно потужне знаряддя, резервні вимоги рідко змінюються при здійсненні монетарної політики, оскільки зміни їх можуть принести більше шкоди і банківській системі, і ринкам грошей та капіталів, ніж операції на відкритому ринку.

Додаткові вимоги. Додаткові вимоги встановлюються Радою керуючих і стосуються певного відсотка платежів готівкою, якого повинні дотримуватися покупці при отриманні позик для купівлі деяких видів цінних паперів.

Хоча додаткові вимоги можуть активно використовуватись як знаряддя монетарної політики, на практиці Рада керуючих змінює їх тільки інколи.

Операції з іноземною валютою. З метою поліпшення міжнародної ліквідності і нейтралізації тимчасово небажаного впливу іноземного капіталу Система також, час від часу, займається купівлею і продажем іноземної валюти. Баланс у міжнародних розрахунках досягається або на ринку, або шляхом “обміну” з іноземними центральними банками, які кредитують рахунки Системи в своїх записах в обмін на аналогічні доларові кредити в записах ФРС. Оскільки операції з іноземною валютою мають великий вплив і на іноземну, і на вітчизняну валюту, вони, природно, повинні здійснюватися в тісній співпраці з відповідними повноважними органами інших країн. Так як відповідальність за стан в цій сфері несе і Міністерство фінансів, такі операції повинні тісно координуватися з його діями, які безпосередньо втілюються в життя Нью-

Йоркським федеральним резервним банком як представником Міністерства фінансів.

Координація застосування певних знарядь монетарної політики припадає, головним чином, на **Федеральний комітет відкритого ринку** – найважливіший форум з питань політики ФРС. Комітет збирається регулярно приблизно один раз у 6 тижнів, а при необхідності і частіше, для формування політики системи. У його роботі постійно беруть участь не лише члени Ради керуючих і 5 президентів резервних банків, представники ФРС з комітетів відкритого ринку та іноземних рахунків, деякі старші чиновники Ради керуючих і по одному зі старших економістів кожного федерального резервного банку. Таким чином і ті, хто втілюють у життя цю політику, постійно поінформовані про завдання політики Системи.

Засідання Комітету, як правило, розділяються на 4 частини: огляд останніх дій керуючих комітетами Системи, обговорення загальної економічної ситуації, обговорення фінансової ситуації і можливих варіантів монетарної політики і, нарешті, голосування з приводу монетарної політики членами Комітету. Дискусії відбуваються в досить вільній атмосфері і розбіжність у поглядах часто буває значною. Двічі в рік, згідно з існуючим законодавством, Комітет формулює довгострокові цілі монетарної політики і доповідає про результати роботи Конгресу. В період між засіданнями чиновники Ради керуючих і члени Комітету перебувають у постійному зв'язку з Нью-Йоркським резервним банком за допомогою телефонних консультацій. За необхідності телефонне засідання всього Комітету може бути скликане в дуже короткий термін, і кожен може в будь-який час висловити своє невдоволення з приводу того, як виконуються інструкції Комітету. Крім щоденних контактів, постійно розповсюджуються численні довідкові матеріали для забезпечення максимальною кількістю інформації людей, що формують політику Системи.

Слід зауважити, що монетарна політика ФРС має певні обмеження та переваги.

Обмеження. Формулювання монетарної політики є дуже складним завданням, також складно визначити обмеження, яким ця політика повинна підлягати. Фактична економічна стабільність потребує не лише розсудливої монетарної політики, але також правильних фінансових заходів – у який спосіб держава збирає податки, витрачає гроші і справляється зі своїм боргом – і достатнього рівня конкуренції в економіці, адже окремі ціни мають можливість зростати чи знижуватись. Очевидно, що ускладнення можуть трапитися в кожній з трьох вищезгаданих сфер, так що важко досягнути постійної досконалої стабільності.

Переваги. Незважаючи на свої недоліки, монетарна політика має певні переваги над двома альтернативними видами стабілізаційної політики – фінансовою політикою та прямим контролем. По-перше, вона є неупередженою і дуже слабо перешкоджає свободі ринку. По-друге, монетарна політика є гнучкішою за інші інструменти стабілізаційної політики. І по-третє, мабуть найважливіше, Конгрес надійно захистив ФРС від повсякденного політичного тиску, так що вона має можливість діяти в найкращих інтересах економіки держави.

3.5. Федеральна корпорація страхування депозитів (ФКСД)

В США протягом багатьох років складалася бюрократична розгалужена система контролю як на федеральному рівні, так і на рівні окремих штатів. Існують два загальних принципи банківського регулювання в США: забезпечення стабільності та запобігання краху банків; обмеження концентрації капіталу в руках не багатьох кредитних установ та запобігання монопольного контролю за грошовим ринком.

Контроль на федеральному рівні здійснюють казначейство, ФРС, Контролер грошового обігу (за національними банками), Федеральна корпорація страхування депозитів. Контроль на штатному рівні здійснюють банківські департаменти штатів.

На діяльність американських банків крім спеціальних органів контролю впливають також рішення інших урядових органів: Міністерства юстиції (злиття), Комісії з бірж та цінних паперів (допуск на біржу та емісія акцій), Федеральної торгової палати (обслуговування споживачів) та інші.

Є також і неурядові органи контролю за роботою окремих груп кредитних установ (напр., Американська асоціація банкірів, Асоціація незалежних банків та ін.).

Особливе місце в системі органів контролю займає **ФКСД**, яку було створено у 1934 р. Це найбільш важливий крок у розвитку банківського законодавства США з часу створення ФРС. Всі банки-члени ФРС зобов'язані вступити до цієї корпорації. Інші – за бажанням. Знак ФКСД (FDIC) – який можна зустріти в будь-якій фінансовій установі США – став символом довіри. В разі банкрутства банку страхове відшкодування складає 100 тис. дол. США. ФКСД було створено з метою захисту вкладників від фінансових втрат, а також з метою запобігання масовому вилученню внесків. Головною місією ФКСД є підтримка стабільності і суспільної довіри до фінансової системи нації.

Довідка. Велика Депресія 1929-1933 рр. призвела до фінансового хаосу в Америці. Більш ніж 9 000 банків були зачинені лише за період з жовтня 1929 до березня 1932 р. під час краху фондового ринку. В цей час президентом країни стан Франклін Делано Рузвельт. Банківська система почала помирати ще до Рузвельта, але саме він через 48 годин після своєї інаугурації проголосив про “банківські канікули” до тих пір, поки не буде відновлена стабільність. Серед всіх заходів, прийнятих конгресом щодо відновлення стабільності була й організація ФКСД в червні 1933 року. Ідея полягала в тому, щоб забезпечити державні гарантії депозитам для безпеки заощаджень клієнтів при певних обмеженнях і їх повернення за першою вимогою. З моменту початку роботи ФКСД 1 січня 1934 р., жоден “депозитарій” – власник депозитного рахунку, при банкрутстві банку не втратив ані центу зі своїх застрахованих заощаджень.

Нині ФКСД:

- страхує депозити на суму до 100 000 дол. практично у всіх банках і ощадних асоціаціях (так званий позиково-ощадних асоціаціях) США;
- проводить санкцію банків-банкрутів;
- сприяє безпеці і доброякісності страхування депозитних установ і американської фінансової системи шляхом визначення, моніторингу та оптимізації ризиків.

ФКСД здійснює реальний контроль за банками, які страхують свої депозити. В разі необхідності ця установа може надати допомогу банку, який опинився у скрутному становищі:

- надати кредит для злиття цього банку з іншим, більш крупним;
- поручитися за банк, перерахувавши на його рахунок кошти;
- провести процедуру банкрутства із виплатою максимальної суми страхового відшкодування.

Щорічні внески банків зростають. Останнє підвищення відбулося в 1991 р. Розмір страхової премії було підвищено до 23 центів на 100 тис. дол. депозиту. Зараз в середньому вони складають 0,15 % загальної суми депозитів. Цей відсоток диференціюється в залежності від ступеню ризикованості діяльності кожного окремого банку та його фінансового стану. Але законодавчо встановлений ліміт – 0,325 %. Сумарні вклади у всіх банках, застрахованих ФКСД, перевищили 250 млрд. дол., страховий фонд склав 22 млрд. дол.

ФКСД має статус незалежного агентства федерального уряду. Управління здійснюється радою директорів, яка складається із п'яти членів, які призначаються Президентом та затверджуються сенатом. ФКСД підлягає аудиту, який проводиться Головним бюджетно-контрольним управлінням під наглядом Конгресу.

ФКСД керує двома федеральними фондами страхування депозитів – Фонд Страхування Банків та Фонд Страхування Ощадних Асоціацій. Депозити більшості комерційних і ощадних банків страхуються у Фонді страхування Банків. В 1989 р. Конгрес створив Фонд страхування ощадних асоціацій як правонаступника Федеральної кредитно-ощадної страхової корпорації. На

ФКСД було покладено відповідальність за управління цими двома фондами. Обидві програми страхування депозитів підтримуються урядом США.

Коли ФКСД починала свою діяльність в 1934 р., страхове відшкодування в разі банкрутства складало 2500 дол. США. З березня 1980 р. воно збільшилося та склало 100 000 дол. США на одного вкладника. Сума страхування депозиту обмежена сумою самого депозиту і не включає цінні папери, внески до інвестиційних фондів відкритого типу та ін. З метою захисту власника депозитного рахунку, ФКСД негайно реагує на випадок банкрутства застрахованого банку або кредитно-ощадної асоціації. Діяльність таких установ припиняється уповноваженими органами – Управлінням Контролера грошового обігу або Управлінням з нагляду за ощадними установами. Задача ФКСД полягає в тому, щоб:

- сплатити власникам депозитних рахунків збанкрутілих банків компенсацію, яка не перевищує ліміт в 100 000 дол.;

- вивільнити якомога більше коштів з активів збанкрутілого закладу (в основному з таких активів, як кредити, нерухомість, цінні папери), для того, щоб поповнити страховий фонд, а також мінімізувати збитки, завдані клієнтам, які не захищені страховим фондом, наприклад, незастраховані вкладники (сума вкладу яких перевищує 100 000 дол.).

ФКСД має декілька варіантів щодо відновлення проблемних установ, але за законом в кожному випадку використовується варіант з найменшими витратами. Варіант, який використовується найчастіше називається «угода про покупку та прийняття зобов'язань». В цьому випадку ФКСД домовляється з установою-членом ФКСД про передачу їй зобов'язань. Тепер клієнти проблемного закладу автоматично стають клієнтами установи, що прийняла на себе зобов'язання.

Тема 4

Грошова і кредитна система Великобританії

- 4.1. Становлення і розвиток грошової системи.
- 4.2. Банк Англії, його заснування, організаційна структура, функції.
- 4.3. Сучасна структура грошово-кредитної системи, її функції.

4.1. Становлення і розвиток грошової системи

Грошово-кредитна система Великої Британії належить до числа найстаріших і найрозвинутіших систем у світі й має добре організовану інфраструктуру. Національною грошовою одиницею є фунт стерлінгів.

Від біметалізму до монометалізму Велика Британія перейшла наприкінці XVIII ст. Золотий монометалізм у його класичній формі проіснував до початку Першої світової війни.

Емісія банкнот у цей період регулювалася національним законом, який вимагав стовідсоткового забезпечення їх золотом, за винятком 14 млн. фунтів стерлінгів фідучіарної емісії, яка забезпечувалася державними позиками. Після припинення обміну банкнот на золото в 1914 р. уряд став використовувати емісію казначейських білетів для покриття військових витрат.

Маса грошей в обігу 1913-1920 рр. зросла майже в шістнадцять разів. Із метою стабілізації фунта стерлінгів уряд з 1920 р. узяв курс на дефляцію. Тому після першої світової війни інфляція у Великій Британії тривала недовго – до 1920 р. Уже в 1920-1921 рр. держава, збільшивши податки, отримала бездефіцитний державний бюджет. Частину знецінених фунтів стерлінгів було вилучено з обігу. Одночасно проводилася політика обмеження банківського кредиту.

Упродовж 1925-1928 рр. Велика Британія провела грошову реформу: відновлено обмін банкнот на золото за довоєнним паритетом, курс фунта

стерлінгів підтримується з допомогою облікової ставки. Прийнято закон про надання Банку Англії права на фідуціарну (не забезпечену золотом) емісію банкнот у розмірі 260 млн. фунтів стерлінгів, а при домовленості з казначейством – більше за цю суму.

Світова економічна криза 1929-1933 рр. значно послабила позиції Великобританії на зовнішніх ринках і викликала масовий відплив капіталів із країни. Активне сальдо платіжного балансу з поточних операцій почало зменшуватись і в 1931 р. перетворилося на пасивне. Становище погіршувалося бюджетним дефіцитом. Як наслідок, із 1931 р. припинено обмін банкнот на золото. З метою підтримки валютного курсу в 1932 р. створено Валютний фонд при казначействі, до якого було передано золотий запас Банку Англії.

З початком війни введено валютні обмеження. Вільний обмін фунта стерлінгів на валюту інших країн було припинено (за винятком країн стерлінгової зони).

За роки Другої світової війни держава, для покриття своїх витрат, широко використовувала кредити Банку Англії та інших банків, що призвело до збільшення в обігу грошової маси. Через великий зовнішній борг і дефіцит платіжного балансу жорсткі валютні обмеження залишалися до кінця 50-х рр. Лише в 1958 р. запроваджується часткова конвертованість фунта стерлінгів. Щодо інших операцій, то валютні обмеження зберігалися до 1979 р.

Головною причиною хронічної інфляції та дефіциту платіжного балансу після Другої світової війни були військові витрати. Дефіцит платіжного балансу за період 1945-1980 рр. збільшився з 23 до 95 млрд. фунтів стерлінгів.

Прогресуюче погіршення платіжного балансу, яке розпочалося з 1964 р., спричинило стрімке зниження офіційних золотовалютних резервів. У листопаді 1967 р. проведено другу післявоєнну девальвацію на 14,3 %, яка доповнювалася кредитно-фінансовими обмеженнями. В грудні 1971 р. фунт стерлінгів револьвовано до долара США. Ця стабілізація була нетривалою. Різне погіршення платіжного балансу 1972 р. змусило англійський уряд встановити

для своєї валюти режим плаваючого курсу. Відтоді розпочалося різке зниження курсу фунта стерлінгів. У 1976 р. він знизився на 40 % порівняно із 1971 р. Криза довіри до фунта стерлінгів призвела до того, що з 1976 р. уряд почав офіційно проводити політику на обмеження його ролі як резервної валюти, що прискорило розпад стерлінгової зони, яка до кінця 70-х рр. XX ст. припинила своє існування.

З 1977 р. позиції фунта стерлінгів відносно зміцнилися у зв'язку з припливом капіталів у країну, обумовленого початком видобутку нафти в Північному морі. Завдяки цьому курс національної валюти зріс майже в 1,5 рази. В жовтні 1979 р. було скасовано всі валютні обмеження.

Підвищення курсу фунта стерлінгів в останні роки стало однією з причин неприєднання Великобританії до країн, котрі з 1 січня 1999 р. запровадили в обіг євро.

Головним видом грошей у Великій Британії є депозитні. Готівкові гроші – банкноти та розмінна монета – становлять приблизно 32 % всієї грошової маси в обігу. Окрім казначейства, яке випускає монети, емітентами грошей у державі є Банк Англії та комерційні банки. Банк Англії монопольно здійснює випуск банкнот у сумі, що визначається казначейством та затверджується парламентом.

4.2 Банк Англії, його заснування, організаційна структура, функції

Банк Англії – один із найстарших і найвпливовіших центральних банків світу. Був заснований ще в 1694 р. з метою надання уряду позики для війни із Францією. У 1844 р. Банк Англії отримав монополію на випуск банкнот, а в 1946 р. – націоналізований із обов'язковим викупом акцій у приватних власників.

До 1971 р. банк контролював процес кредитування в країні переважно шляхом зміни дисконтної ставки за позичками комерційним банкам. Крім того, банки повинні були додержуватись коефіцієнта касових активів (підтримуючи касу і залишки на рахунку в Банку Англії на рівні, нижчому за 8 % від суми

активів) та коефіцієнта ліквідності (підтримуючи портфель ліквідних активів не нижче за 28 % від загальної суми активів).

Після травня 1971 р. колишні коефіцієнти було скасовано. Банківські ставки за позиками більше не були прив'язані до дисконтної ставки Банку Англії і визначалися на підставі базової ставки, яка повідомляється кожним банком індивідуально. Було встановлено коефіцієнт резервних активів для комерційних банків у розмірі 12,5 суми короткострокових депозитів. Крім того, банки повинні були зберігати суму в 0,5 % своїх короткострокових депозитів на безпроцентному рахунку в Банку Англії.

Після 1981 р. Банк Англії став акцентувати свою увагу на операціях із державними цінними паперами (операції на відкритому ринку). Коефіцієнт резервних активів був відмінений, але комерційні банки мали зберігати 2,5 % суми короткострокових зобов'язань у вигляді резерву на рахунках в облікових домах, з якими вони пов'язані кредитними відносинами.

Структура балансу Банку Англії своєрідна. Банк поділений на два департаменти – емісійний і банківський. *Емісійний департамент* займається випуском банкнот під державні цінні папери, що знаходяться в портфелі банку. *Банківський департамент* видає позички комерційним банкам за дисконтною ставкою, за рахунок власних депозитів.

Ця система тісно пов'язана з міжнародним ринком позичкового капіталу. Велика Британія стала прикладом країни, в якій до останнього часу не було спеціальних законів, які б регламентували роботу банків, а контроль над ними має неформальний характер. Банки тут регулюються загальним законом про акціонерні товариства.

З 1979 р. відповідно до національного законодавства запроваджено обов'язкове ліцензування комерційних банків й утворено загальнонаціональний фонд страхування депозитів. Наступний банківський закон 1987 р. визначив правила видачі великих позик, порядок банківських запитів, аудиторських перевірок тощо. Але контроль за банківською діяльністю у Великій Британії залишається менш формальним і суворим, ніж в інших країнах. Банк Англії

формально незалежний від уряду, хоча працює під керівництвом Міністерства фінансів. Термін повноважень керуючого Банком Англії не залежить від зміни уряду.

Організаційна структура Банку Англії подана на рис. 4.1. Управління Банком Англії здійснює **Виконавча Рада**, до складу якої входять вісім членів: керуючий, два заступники керуючого і п'ять виконавчих директорів, яким підпорядковуються структурні підрозділи центрального офісу Банку Англії.

Банк Англії має 12 територіальних відділень.

До функцій Банку Англії належить:

- управління державним боргом країни;
- здійснення банківських операцій для комерційних банків;
- проведення банківських операцій з іншими центральними банками країни;
- здійснення банківського обслуговування уряду;
- проведення грошово-кредитної політики;
- імітування банкнот;
- управління золотовалютними резервами країни;
- здійснення нагляду за кредитними установами, валютним і кредитним ринками та за банківською системою загалом.

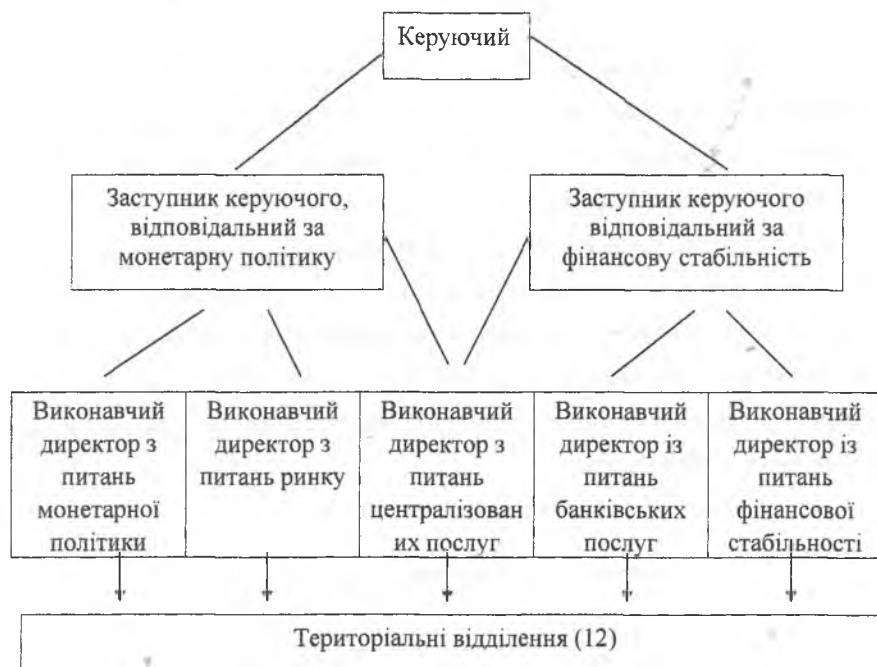

Рис. 4.1. Організаційна структура Банку Англії

4.3. Сучасна структура грошово-кредитної системи, її функції

Грошово-кредитна система Великої Британії належить до числа найстаріших і найрозвинутіших у світі. Вона має добре організовану дворівневу структуру, спирається на потужний грошовий ринок і має тісні зв'язки з головними фінансовими центрами світу.

Особливістю банківської системи Великої Британії є відносно обмежений державний сектор. Ця система перебуває переважно під контролем приватного капіталу, тому можливості державного регулювання грошово-кредитної сфери, його методи й ефективність визначаються діяльністю комерційних банків, які утворюють головний елемент інституційної основи грошово-кредитного регулювання економіки країни.

На *першому рівні* знаходиться Банк Англії (рис. 4.2.).

Грошово-кредитна система Великої Британії				
Банківська система			Небанківські кредитно – фінансові установи	
Банк Англії			Будівельні товариства	
Комерційні банки			Страхові компанії	
Універсальні банки	Спеціалізовані банки		Пенсійні фонди	
Депозитні банки	Клірингові банки		Інвестиційні трасти	
	Акцептні дома		Довірчі фонди	
	Торговельні банки			
	Довірчо – ощадні банки			

Рис. 4.2. Загальна структура грошово-кредитної системи Великої Британії.

На *другому рівні* знаходяться комерційні банки та небанківські кредитно-фінансові установи.

Система комерційних банків Великої Британії відзначається складністю та спеціалізованістю. Велику роль у функціонуванні банківської системи держави відіграє високий рівень самоконтролю фінансових інституцій, суворе дотримання ними давніх традицій.

До *універсальних комерційних банків* належать депозитні банки. *Депозитні банки* становлять основу банківської системи Великої Британії. На їх частку припадає 70 % обсягу стерлінгових депозитів усіх банків країни. За умов загострення конкуренції з боку інших кредитно-фінансових інститутів, депозитні банки все більше долучаються до сфери їхньої діяльності, – як, приміром, значне розширення послуг із кредитування, надання спектра послуг зі споживчого кредиту тощо.

З-поміж *спеціалізованих комерційних банків* Великої Британії виділяються клірингові банки, акцептні дома, фінансові дома, торговельні банки, довірчо-ощадні банки.

Клірингові банки – домінуючий вид спеціалізованих комерційних банків Великої Британії, які є членами Лондонської розрахункової палати. Клірингові банки здійснюють платежі для промислових підприємств, а також для населення. Платіжний обіг між цими банками відбувається в рамках клірингової угоди, що означає зарахування взаємних вимог і переказ сальдо. Тенденції розвитку клірингових установ свідчать про їх поступову переорієнтацію на послуги, притаманні не банківській фінансовій сфері. Зокрема, вони охоплюють підготовку індивідуального будівництва, обслуговування фінансових операцій промисловості, підготовку і фінансування експорту, надання в оренду підприємствам комп'ютерів для нарахування заробітної плати тощо.

До діяльності клірингових банків останнім часом додалося ще й посередництво у страхуванні життя й організації подорожей.

Лібералізація фінансових ринків і прогрес в комунікаційних та

комп'ютерних технологіях створили сприятливі умови для постійного розширення банківських послуг. Висока конкуренція у цій сфері сприяла об'єднанню банків із іншими фінансовими установами. Яскравим прикладом такого процесу стало утворення найбільшого у Великій Британії банківського фінансового об'єднання – «Гонконг енд Шанхай Бенкінг Корпорейшн Холдінгз», яке посідає дев'яте місце у світі. До цього об'єднання увійшли міжнародні, здебільшого азіатського походження, капітали та два британських банки «Семюель Монтагю» і «Мідленбанк».

До клірингових банків слід віднести такий банківський інститут управління поштовими переказами як «Нешнл Жиробанк», заснований поштовим відомством у 1968 р. Цей банк надає поштові й чекові послуги, обслуговує поштові платежі та перекази з допомогою мережі відділень у 22 тисячах поштових служб.

Акцептні дома походять від торговельних фірм, які спеціалізувалися на акцепті векселів. Забезпечені акцептом цих компаній, векселі приймалися до обліку на грошовому ринку. Акцептні дома розширюють свої міжнародні операції, мають розгалужену мережу філій.

Фінансові дома – спеціалізовані комерційні банки споживчого кредиту. Майже дві третини здійснюваних ними активних операцій припадає на споживчі кредити в розстрочку, Фінансові дома є, як правило, дочірніми підприємствами найбільших банків або страхових компаній, які підтримують кредит цих банків своїми коштами. Найбільші фінансові дома намагаються максимально розширити банківські операції, щоб мати можливість залучити ощадні вклади й, таким чином, розвиватися в універсальні банки. До фінансових домів слід віднести і спеціальні банківські пункти в торговельних центрах.

Торговельні банки – відіграють значну роль не тільки у внутрішніх операціях, а й у міжнародному бізнесі. Вони виникли на торговельних підприємствах, які поступово освоїли банківські операції. Деякі торговельні банки разом із банківськими операціями виконують ще й промислові та

торговельні функції. Відмінністю торговельних банків від клірингових і водночас їхнім привілеєм є те, що вони не зобов'язані публікувати докладні відомості про фінансовий стан і свої операції. Завдяки цьому торговельні банки мали змогу протягом багатьох років вільно розвиватися. Торговельні банки працюють у таких сферах: традиційні акцептно-кредитні операції, надання послуг підприємствам, управління цінними паперами.

Довірчо-ощадний банк. З 1986 р. 16 крупних регіональних установ реорганізовано в єдиний акціонерний Довірчо-ощадний банк, відомий як «ТСБ Груп», який за масштабами діяльності й капіталу поступається лише «великій четвірці», проте виконує всі основні функції комерційних банків.

Не банківські кредитно-фінансові установи. В інфраструктурі грошово-кредитної системи Великої Британії активно діють спеціальні кредитно-фінансові інститути. Поміж них виділяються будівельні товариства, довірчі фонди.

Будівельні товариства існують понад двісті років і акумулюють найбільшу частину заощаджень населення. Їхні сумарні активи перевищують 130 млрд. фунтів стерлінгів.

Пенсійні фонди працюють за стандартною системою діяльності таких спеціалізованих кредитно-фінансових установ в інших країнах. Але особливості національного пенсійного законодавства надають їм більші можливості щодо акумуляції капіталу.

Страхові компанії. Фінансово-кредитна діяльність страхових компаній вторинна стосовно до їх професійної спеціалізації – страхової справи і пенсійного забезпечення. Кошти, які мобілізуються ними, найчастіше вкладаються на термін 20-25 років. Британські страхові монополії входять до числа найбільших у світі.

Інвестиційні трасти займаються винятково операціями з цінними паперами. Шляхом емісії власних акцій і облігацій вони залучають капітал, котрий вкладають у цінні папери інших компаній. Особливістю цих установ є те, що вони не мають регулярних джерел надходжень. Інвестиційні трасти

перебувають у сильній залежності від ринкової кон'юнктури і мають великий ступінь ризику діяльності.

Довірчі фонди за своєю спеціалізацією схожі з інвестиційними трастами: акумулюють грошовий капітал і вкладають його в цінні папери. Але пайовик в будь-який час може продати свій пай керуючій компанії. Структура активів фондів аналогічна активам інвестиційних трастів – майже 80 % становлять акції компаній, багато довірчих пайових фондів пов'язані з банками і страховими компаніями.

Тема 5

Грошова і кредитна система Німеччини

- 5.1. Еволюція грошово-кредитної системи.
- 5.2. Національна система регулювання грошово-кредитних відносин.
- 5.3. Інфраструктура грошово-кредитної системи.
- 5.4. Розвиток системи центрального банку Німеччини.
- 5.5. Принципи діяльності центрального банку Німеччини.
- 5.6. Основні завдання та функції Бундесбанку як інтегруючого елементу Європейської системи центральних банків.

5.1. Еволюція грошово-кредитної системи

До 70-х років XIX ст. Німеччина не мала єдиної грошової системи.

Водночас на території, що належала Німеччині, знаходилася двадцять одна держава і використовувалося сім різних грошових систем, які за винятком бременської (золотий талер) ґрунтувалися на срібному монометалізмі. Поряд із монетами в обігу перебували паперові гроші країн, що входили до Німеччини й банкноти 33-х емісійних банків. Після об'єднання Німеччини було введено єдину валюту – золоту марку – й випущено в обіг монети по 5,10 і 20 марок, що означало перехід до золотого монометалізму.

Згідно із законом 1875 р. Пруський банк був перейменований у імператорський емісійний банк «Рейхсбанк».

Для фінансування воєнних дій Німеччині були потрібні кошти. Золото поступово вилучається з обігу, а законом 1914 р. офіційно заборонено обмін банкнот на золото. Одночасно «Рейхсбанк» дістав право прирівнювати банкноти до золота.

Кількість банкнот в обігу 1918 р. зросла в дев'ятеро порівняно з 1913 р. Банкноти «Рейхсбанку» стали майже єдиним компонентом готівкового грошового обігу. Безготівковий обіг також збільшився.

Упродовж Першої світової війни і після неї активно використовувалася паперово-грошова емісія, що викликало небувалу гіперінфляцію в країні – восени 1923 р. обсяг паперових грошей в обігу досяг 496 квінтільйонів марок, а рейхсмарка знецінилася в 1,6 трлн. разів (порівняно з довоєнним рівнем). Не встигали друкувати і на старих грошах ставили червоні штемпеля, підвищуючи їх номінал.

Перша світова війна змінила позиції країн-кредиторів і країн-боржників на міжнародній фінансовій арені. Німеччина втратила 90 % своїх іноземних інвестицій. Наслідки війни призвели до нової форми міжнародної заборгованості – державних боргів, які виникли у переможеної країни.

США, Велика Британія і Франція прагнули обкласти Німеччину такою сумою репарацій, яка перевищила б їхні урядові борги. Так виникла первинна сума репарацій – 31 млрд. доларів США. З установленого репараційного боргу Німеччина сплатила третину репарацій на суму 11,17 млрд. доларів США. Однак значну частину репарацій Німеччина виплачувала з допомогою іноземних кредитів. Майже 75 % отриманих іноземних кредитів пішло на покриття таких платежів. Водночас, згідно з планом Дауесса, США і Велика Британія надали позику на суму 200 млн. доларів і це сприяло відродженню Німеччини.

В 1924 р. у Німеччині запроваджено золотодевізний стандарт, який протримався до 1931 р. Світова економічна криза 1929-1933 рр. викликала відплив іноземних капіталів із Німеччини та крах золотодевізного стандарту. До початку Другої світової війни Німеччина витратила майже весь золотий запас, а за воєнні роки готівкова маса в обігу збільшилася майже в сім разів, що призвело до нового сплеску інфляції.

Поразка у Другій світовій війні завдала нищівного удару економіці країни. Після війни територію Німеччини, як і Берлін, було розділено на чотири окупаційні зони. В 1948 р. проведено сепаратну грошову реформу.

В обіг випущені нові марки, що обмінювалися у співвідношенні 10:1. Так само обмінювалися і внески в кредитних інститутах. Рахунки спочатку було заблоковано, а потім 70 % суми блокованих рахунків – анульовано. Одночасно були скасовані обмеження росту цін на значну кількість предметів широкого вжитку й інвестиційних товарів.

У травні 1949 р., після прийняття Конституції, яка узаконила утворення ФРН, у країні, відповідно до вимог Бреттон-Вудської системи встановлено курс марки, зафіксований до долара США (3,33 марки за 1 долар США).

У 1953 р. ФРН вступила в Міжнародний валютний фонд (МВФ), де був зафіксований золотий вміст марки в 0,211588 г чистого золота. Однак золоте забезпечення та обмін банкнот на золото не передбачалися.

У 50-ті й першій половині 60-х рр. XX ст. марка ФРН була однією з найстабільніших валют світу, платіжний баланс зводився з активним сальдо, золотовалютні резерви значно збільшилися. Грошово-кредитна і фінансова політика держави орієнтувалася на стабілізацію грошового обігу, збалансування державного бюджету і вирівнювання платіжного балансу.

Після об'єднання двох німецьких держав у 1990 р. марки НДР були анульовані і в обігу залишилися марки ФРН.

З 1 січня 1999 р. у межах Європейського Союзу створено економічний і валютний союз, запроваджена єдина валюта – євро. З 1 липня 2002 р. німецька марка остаточно припинила своє існування, поступившись євро.

Ще у перші повоєнні роки провідні ланки кредитної системи – центральний банк і gross-банки – були реорганізовані. Особливості післявоєнного розвитку наклали відбиток на структуру й операції кредитної системи. Виникли нові банки, діяльність яких контролювалася державою. Посилилися ланки, які існували раніше – ощадкаси і державні іпотечні банки. Вперше в історії Німеччини створено спеціальний Експортний банк для середньо-

термінового кредитування експорту. Завдання довгострокового кредитування експорту було покладено на Банк відновлення.

Найактивніше розвивалися банки споживчого кредиту, що пов'язано зі зростанням виробництва предметів тривалого користування. Дедалі більшого значення в кредитній системі набувають страхові установи.

5.2. Національна система регулювання грошово-кредитних відносин

До світової економічної кризи 1929-1933 рр. кредитна система Німеччини в цілому не регулювалася законодавством. Перший закон про кредитну систему, прийнятий в 1935 р., згодом багаторазово доповнювався різними постановами, що зробило його в правовому сенсі дуже нечітким. Новий закон про кредитну систему було прийнято лише в 1961 р.

З 1945 р. нагляд за кредитними установами здійснювався міністерствами земель. Централізований нагляд за кредитною системою передавався Федеральному бюро нагляду. Уряду надавалося право на закриття банків і бірж у разі банківської кризи.

Німецький федеральний банк («Бундесбанк») є спадкоємцем «Рейхсбанк», створеного в 1875 р.

Після закінчення Другої світової війни діяльність «Рейхсбанку» і його філій в радянській зоні була повністю припинена. У західних зонах введена дворівнева банківська система. Її особливістю було те, що в кожній із земель Німеччини виникли центральні банки на базі збережених відділень «Райхсбанку». Їхня діяльність координувалася Банком німецьких земель (БНЗ), створеним окупаційною владою західних країн.

У 1957 р., відповідно до закону про створення Німецького федерального банку, об'єднано центральні банки і Банк німецьких земель. Таким чином виникла емісійна система, що існує й досі. При створенні Німецького федерального банку принцип централізації був застосований не повністю.

Центральні банки земель, що підпорядковуються «Бундесбанку», й досі мають певну організаційну самостійність.

Німецький федеральний банк виконує такі завдання:

- управляє валютними резервами національної економіки;
- здійснює емісію банкнот;
- контролює надання коштів кредитним установам;
- визначає напрями фінансової політики держави;
- здійснює розрахунково-касове обслуговування уряду.

До керівних органів Німецького федерального банку належать Рада центральних банків земель, Рада директорів, Правління центральних банків земель. Організаційна структура Німецького федерального банку наведена на рис. 5.1.

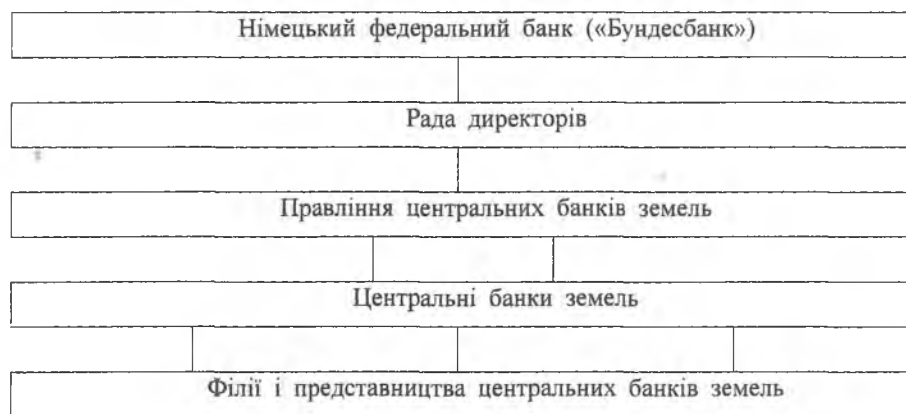

Рис. 5.1. Організаційна структура Німецького федерального банку.

Рада центральних банків земель – головний орган Німецького федерального банку, до неї входять: президент і віце-президент, інші члени Ради директорів і Правління центральних банків земель. До компетенції ради входить:

- визначення грошово-кредитної політики;

- розробка загальних директив для ведення діяльності й адміністративного керівництва;
- розмежування сфери впливу Ради директорів і Правління центральних банків земель;
- координація діяльності Ради директорів і Правління центральних банків земель.

Всі члени Ради центральних банків земель призначаються президентом країни за пропозицією Уряду (з урахуванням думки Ради центральних банків) терміном на вісім років (у деяких випадках – на коротший термін, але не менше двох років). Члени Ради директорів не можуть бути відкликані до закінчення терміну їхніх повноважень, за винятком особистих причин. Цей принцип забезпечує незалежність і захищеність членів ради.

З об'єднанням Німеччини, відповідно до нової редакції закону про Німецький федеральний банк, його організаційна структура була змінена згідно з державним устроєм країни й одночасно скорочена до дев'яти центральних банків. Відділення центральних банків земель розташовані у великих населених пунктах.

Рада директорів – центральний виконавчий орган Німецького федерального банку, що відповідає за виконання рішень Ради центральних банків земель. Рада директорів здійснює ділове й адміністративне управління банками. До компетенції Ради директорів віднесені питання операцій із кредитними інститутами, що виконують завдання федерального значення, валютні операції та операції на відкритому ринку.

До складу Ради директорів входить президент і віце-президент Німецького федерального банку та інші члени Ради директорів котрі призначаються президентом Німеччини, за поданням федерального уряду, на вісім років.

Правління центральних банків земель складається із президентів і віце-президентів центральних банків. Центральні банки земель здійснюють операції з

місцевими органами влади, а також із кредитними установами в межах свого регіону.

При центральних банках земель існують ради, які складаються з представників банківської системи країни, підприємств і приватних осіб. Рада є дорадчим органом, через неї Німецький федеральний банк підтримує відносини з кредитними установами й підприємствами –позичальниками.

Державним органом регулювання небанківської фінансової сфери виступає Регулюючий орган фінансових послуг. Ця установа (створена в 2002 р.) здійснює нагляд за діяльністю кредитних установ, страхових компаній, інвестиційних фірм та інших фінансових організацій.

5.3. Інфраструктура грошово-кредитної системи

До складу грошово-кредитної системи Німеччини входять усі кредитні установи, що підпадають під дію національного закону про кредитну справу. Головна особливість німецької грошово-кредитної системи полягає у високому ступені універсалізації діяльності.

Грошово-кредитна система Німеччини – одна з найрозвинутіших у Європі. Репутація Німеччини як провідного банківського центру світу пов'язана з досконалістю національного законодавства. Законодавчі акти, які регулюють банківську діяльність, поділяються на дві групи: загальні, що обов'язкові для фінансово-кредитних установ на території всієї країни, та особливі – обов'язкові для фінансово-кредитних установ на території окремих федеральних земель.

Грошово-кредитна система Німеччини має дворівневу структуру, котра подана на рис. 5.2.

На першому рівні грошово-кредитної системи знаходиться Німецький федеральний банк.

На другому рівні знаходяться комерційні банки та небанківські кредитно-фінансові установи. Контроль за їхньою діяльністю покладений на Федеральне управління контролю, яке підпорядковане Міністерству фінансів.

Рис. 5.2. Загальна структура грошово-кредитної системи Німеччини.

Комерційні банки, залежно від напрямків їхньої діяльності, поділяються на **універсальні і спеціалізовані**.

До **універсальних банків** Німеччини належать **гросс-банки** та регіональні банки. Гросс-банки – комерційні банки, найбільші німецькі кредитні установи, створення яких почалося в XIX ст. Серед них виділяються три найбільші банки – «Дойчебанк», «Дрезднербанк» і «Коммерцбанк». Усі банки є акціонерними товариствами, капітал яких широко розміщений як у середині країни, так і в міжнародному масштабі. Кожен із цих банків має від 200 до 300 тисяч акціонерів. За своїми капіталами гросс-банки входять до складу найпотужніших банків світу. Всі три банки мають розгалужену мережу філій (понад 4000), які охоплюють усю Німеччину.

Кожен гросс-банк очолює фінансово-промислову групу, яка виникла на основі його зрощування з промисловими концернами країни. Найбільшу фінансово-промислову групу має «Дойчебанк»: до неї входять найпотужніші концерни таких ключових галузей економіки як електротехніка, електроніка,

атомна промисловість і важке машинобудування. Особливо тісно «Дойчебанк» взаємодіє із промисловими концернами «Сіменс», «Геш», «Геніел», «Хенкель» та ін.

Фінансова група «Дрезднербанку» дещо поступається попередній. Вона включає, зокрема, концерни «Круппа», «АГ-телефункен», «Металлгезельшафт-Дегуса», «Грюндіг».

Група «Коммерцбанку» теж заснована на тісних зв'язках цієї фінансової установи з потужними промисловими концернами, такими як «Іг-фарбен», «Гантель», «Верхан», «Тіссен» та ін. До групи «Коммерцбанку» входить близько 50 підприємств із різних галузей економіки.

Регіональні банки – це приблизно 200 установ. Їх робота здійснюється на підставі законодавства про діяльність акціонерних товариств, акціонерних командитних товариств із обмеженою відповідальністю.

Тривалий час діяльність регіональних банків була обмежена одним районом чи галуззю, але сьогодні вона поширюється на всю територію Німеччини та за її межі.

До універсальних комерційних банків належать також **філії іноземних банків**. Загальний рівень активності інших держав на фінансовому ринку Німеччини досить високий. У Німеччині представлені понад 300 іноземних кредитних установ із розвинутою мережею філій (близько 1000).

Спеціалізовані комерційні банки Німеччини представлені іпотечними банками, Поштовим банком і Кооперативним центральним банком.

Іпотечні банки становлять групу з тридцяти приватних банків, які спеціалізуються на кредитуванні земельних ділянок і модернізації об'єктів нерухомості. Ці банки надають довготермінові кредити також на фінансування житлового будівництва й модернізацію житлових будинків, для промислових і сільськогосподарських капіталовкладень, що гарантуються шляхом видачі заставних прав на земельні ділянки. Іншим видом діяльності цих установ є надання комунальних кредитів. Такі кредити надаються федераціям, землям і муніципалітетам, корпораціям і установам громадського права.

Поштовий банк – спеціалізована комерційна банківська установа в галузі розрахунків і вкладів. Цей банк заснований на базі двох поштово-ощадних установ і чотирнадцяти поштових жиро централей німецької федеральної пошти.

Кооперативні центральні банки – банківські установи, через які здійснюються розрахункові операції між окремими кооперативними кредитними товариствами. Головною організацією кооперативної банківської групи є «Дойче Геноссеншафтсбанк АГ». Як установа громадського права, він повинен сприяти (відповідно до закону) розвитку національного кооперативного руху. Як і універсальні комерційні банки, центральний кооперативний банк має право на випуск акцій і виконує банківські операції всіх видів.

До основних **небанківських кредитно-фінансових установ** Німеччини належать ощадні каси, жироцентралі, кредитні товариства, гарантійні кредитні об'єднання, ощадні будівельні каси.

Ощадні каси, окрім прямих економічних функцій з акумуляції заощаджень і видачі кредитів під заставу, виконують функції універсальних комерційних банків.

Жироцентралі. Дванадцять жироцентралей є центральними організаціями ощадних кас регіонів. Вони оперують коштами ощадних кас і здійснюють кредитні операції. Окрім традиційних завдань, жироцентралі дедалі частіше беруть участь у фінансуванні великих промислових угод й угод зовнішньої торгівлі. За зобов'язаннями жироцентралей несуть відповідальність відповідна федеральна земля, ощадні каси і їх регіональні союзи. Державний контроль за діяльністю жироцентралей здійснюють відповідальні за це земельні міністерства.

Разом із жироцентралями ощадні каси утворюють велику жиросистему в галузі операцій безготівкового розрахунку. За винятком декількох випадків, вони є установами громадського права. Їхні гаранті – насамперед громади міст і районів. Сфера діяльності цих кредитних установ поширюється тільки на регіон їхнього гаранта.

Кредитні товариства. Близько трьох тисяч кооперативних кредитних товариств знаходяться в містах, здебільшого під назвою «Фольксбанк», а в сільській місцевості – під назвою «Райфайзенбанк». Частково тут ідеться про порівняно невеликі сільські кооперативні кредитні установи, кількість яких за останні роки через їхнє злиття поступово знижується. Підставою для створення кооперативного кредитного сектора в Німеччині є ідея про фінансову допомогу шляхом самопомоги. Сьогодні кооперативні кредитні товариства пропонують універсальний асортимент послуг, незважаючи на те, що їхня діяльність зосереджується на одержанні безстрокових і ощадних вкладів та на видачі короткотермінових і середньотермінових кредитів своїм членам, причому обсяг довготермінових кредитів постійно збільшується.

Гарантійні кредитні об'єднання – це організації самопомоги підприємств середнього рівня. Основне завдання цих установ, які існують із середини 50-х рр., полягає в наданні необхідних фінансових ресурсів дрібним і середнім підприємствам. Крім того, гарантійні кредитні об'єднання надають гарантії на випадок збитків для підприємств у сфері торгівлі й промисловості.

Ощадні будівельні каси – кредитно-фінансові установи, які спеціалізуються на фінансуванні будівництва житла. Головна перевага таких установ – низькі відсоткові ставки за кредитом. Детальніше за діяльність центрального банку грошово-кредитної системи Німеччини буде інформовано в наступних питаннях.

5.4. Розвиток системи центрального банку в Німеччині

Процес формування головного банку Німеччини після Другої світової війни мав яскраво виражену специфіку: його організаційна структура створювалася знизу. Така нетрадиційність процесу реструктуризації банківської системи зумовлювалася низкою обставин:

1. Західна Німеччина розділена на три окупаційні зони (американську, британську та французьку), не була єдиним економічним простором. Для створення загальнонаціонального фінансового ринку бракувало передумов);

2. На території Німеччини ще не були сформовані структури національної державної влади (законодавчої та виконавчої) – вона цілковито зосереджувалася у військових адміністраціях зон;

3. Грошова одиниця третього рейху (рейхсмарка) вважалася національною валютою лише формально: її купівельна спроможність була такою низькою, що перевагу надавали або іноземним платіжним засобам, або натуральному обміну.

За таких обставин відновлення центрального банку мало починатися з регіонального рівня.

У період із 1946 по 1948 рр. в адміністративно-територіальних одиницях – землях довоєнної Німеччини було засновано 11 територіальних установ – **центральних банків земель** (landezentralbank). Оскільки географічний поділ на окупаційні зони не збігався з адміністративно-територіальним поділом, то, скажімо в землі Баден-Вюртемберг, яка опинилася у трьох окупаційних зонах, було створено три центральні банки земель. В американській зоні, що охоплювала чотири землі, було створено координуючий орган – Банківську раду, – який рекомендаційно встановлював облікову та інші процентні ставки.

Невдовзі окупаційна влада усвідомила, що за такої неефективної структури центрального банку, навести порядок у грошовій системі, яка все ще перебувала в стані хаосу, неможливо (лише німецька сторона підготувала близько 300 планів оздоровлення грошово-кредитної системи). Відтак у березні 1948 р. було створено Банк німецьких земель (на основі трьох майже ідентичних за змістом законів, виданих американською і французькою адміністраціями). Капітал банку становив 100 млн. німецьких марок; засновниками стали всі центральні банки земель на території трьох окупаційних зон (частка кожного визначалася залежно від суми внесків за станом на 1 березня 1948 року).

Двоступенева модель організації центрального банку. Заснування банку німецьких земель поклало початок організації центрального банку за

двоступеневою моделлю. Це зумовлювалося тим, що центральні банки земель були:

- самостійними юридичними особами;
- власністю земель;
- засновниками Банку німецьких земель.

Банк німецьких земель:

- був кредитором центральних банків земель;
- рефінансував центральні банки земель;
- утримував суми мінімальних резервних вимог.

За загальними ознаками така двоступенева структура відповідала необхідним умовам організації центрального банку – в ній було чітко розмежовано функції та повноваження кожної ланки, структуровано органи управління.

Перед Банком німецьких земель стояли завдання:

- підтримка платоспроможності і ліквідності центральних банків земель;
- визначення загальної банківської політики та забезпечення її більшої єдності у різних землях:
  - банківського обслуговування переказів за дорученням третіх осіб, які перебували у різних німецьких землях (ці перекази мали здійснюватися за рахунками, відкритими кредитними організаціями у центральних банках земель);
  - реалізації виключного права на емісію банкнот;
  - видання інструкцій щодо загальної кредитної політики центральних банків земель, включаючи процентну облікову політику та політику на відкритому ринку;
  - визначення й публікування облікових та інших процентних ставок за своїми операціями із центральними банками земель;
  - здійснення переказних операцій чекообігу на підвідомчій території та прискорення розрахунків з іншими землями й закордоном згідно з інструкціями Банку німецьких земель;

- збереження цінних паперів, управління ними та проведення розрахунків за угодами щодо них;

- здійснення клірингу за безготівковими розрахунками кредитних організацій на підвідомчій території;

- проведення операцій на відкритому ринку з позиками об'єднаної адміністрації земель, державних установ, з іншими облігаціями, допущеними в біржовий оборот;

- здійснення операцій із кредитними організаціями та публічно-правовими установами (купівля-продаж чеків і векселів, державних боргових зобов'язань, валюти, золота, срібла, платини, та управління ними), а також виконання функції депозитарного банку, надання позик і, з дозволу міністра фінансів, касових кредитів публічно-правовим інститутам у загальній сумі, що не перевищує 1/5 суми депозитів.

Слід зауважити, що організаційна структура центрального банку Німеччини була двоступеневою швидше у правовому аспекті. Насправді він був єдиним утворенням, що функціонувало як філіальна система. Її головною організацією та координуючим органом був Банк німецьких земель. Він проводив лише ті операції, які на регіональному рівні проводити неможливо – емісію банкнот, операції на відкритому ринку, валютні тощо. Центральні банки земель здійснювали кредитні та депозитні операції у межах своїх територій: за допомогою густої мережі філій вони створювали канали взаємодії центрального банку з економікою.

Із прийняттям Бундестагом 30 липня 1957 р. закону про Дойче Бундесбанк структура центрального банку зазнала радикальної перебудови: центральні банки земель і Банки німецьких земель було злито в єдину організацію – Дойче Бундесбанк. Відповідно втратили силу закони, які регулювали їх діяльність. Банк німецьких земель і центральні банки земель втратили статус юридичних осіб. Центральні банки земель стали іменуватися головними управліннями Дойче Бундесбанку (втім за ними збереглася і стара назва).

Дойче Бундесбанк як федеральна юридична особа публічного права був наділений такими органами, як:

- Рада центрального банку;
- правління
- правління центральних банків земель.

Із об'єднанням грошово-кредитних систем ФРН і НДР, що відбулося 18 травня 1990 р., марка ФРН стала єдиним платіжним засобом на території всієї Німеччини. Організаційна структура центрального банку знову зазнала змін. Територіальні управління Бундесбанку були розміщені за принципом: одна федеральна земля – один земельний центральний банк.

Наприкінці 1990-х рр., зі створенням Європейського економічного та Європейського валютного союзів. Європейського центрального банку і Європейської системи центральних банків, дозріли передумови для чергової фази оптимізації організаційної структури Дойче Бундесбанку.

5.5 Принципи діяльності центрального банку Німеччини

Організація та діяльність Бундесбанку відбувається будується на принципах законності, незалежності та прозорості діяльності, співпраці Бундесбанку та Федерального уряду, колегіальності, представництва, організації Бундесбанку на базі державної власності, централізації, єдності системи центрального банку, державної служби в Бундесбанку, збереження банківської таємниці, відповідальності. Розглянемо детальніше принципи діяльності Бундесбанку.

Принцип законності міцно закладений як на законодавчому рівні, так і в свідомості громадян Німеччини. Конституція Німеччини має найвищу юридичну силу, відповідно всі нормативно-правові акти повинні узгоджуватися та відповідати основному закону країни. Стаття 88 Конституції Німеччини зобов'язала Федеральний уряд створити центральний банк, який би виконував функцію емісії. Згідно Конституції, центральний банк не має права передавати

свої виключні функції щодо монетарної політики, в іншому випадку це вважатиметься неконституційною діяльністю. Окрім Конституції існують спеціальні закони «Про Бундесбанк», а також закон «Про Кредитну систему».

На теоретичному рівні німецька правова наука більше звертає увагу на інші принципи, наприклад **принципи незалежності та прозорості діяльності**. Це пояснюється тим, що принцип верховенства права сприймається як щось дуже природне і логічне, а у свідомості людей має визначення аксіоми. З упевненістю можна стверджувати, що українська правова наука на теоретичному рівні в даному питанні значно прогресує, на жаль цього не можна сказати про практику. Так принцип незалежності Бундесбанку є надзвичайно важливим у діяльності ЦБ Німеччини. Історично, через суттєві політичні дискусії з даного приводу, цей принцип не закріплений в Конституції Німеччини 1949 р. Проте принцип незалежності існував задовго до прийняття Конституції. Так у 1922-1923 рр. в Німеччині неймовірних розмірів досягала інфляція, яку штучно створив уряд Німеччини, випустивши в обіг завелику кількість грошей. Після цього німці добре засвоїли такий урок і було вирішено, що уряд Німеччини ніколи більше не матиме права займатись емісією, а Бундесбанк у своїх рішеннях буде незалежним від будь-якого політичного впливу. Цей принцип залишився після банківської реформи, коли замість Рейхсбанку був створений Банк німецьких земель, а згодом – Бундесбанк.

Принцип незалежності закріплений в законі «Про Бундесбанк», згідно з яким Бундесбанк у виконанні власних функцій є повністю незалежним, і Федеральний уряд не має права втручатись у діяльність першого. Стаття 13 розширює зміст даного принципу, вказуючи на те, що Бундесбанк зобов'язаний консультувати уряд в питаннях монетарної політики на запит останнього. Так само і уряд повинен запрошувати Президента Бундесбанку на власні засідання, коли проводиться обговорення монетарної політики.

Німеччина є країною з парламентською формою державного правління, тому логічно, що парламент контролює адміністративну діяльність інших державних інститутів. Саме тому німецькі фахівці наголошують на

особливостях інституту ЦБ як такого, що наділений адміністративними (владними) повноваженнями, до якого законодавець не повинен мати прямого відношення, як автор закону. Крім того, Бундесбанк характеризують як державний інститут, який наділений владними функціями.

Принцип незалежності Бундесбанку, як країни Євросоюзу, також гарантований ст. 7 договору Європейського союзу (Protocol on the statute of the European system of central banks and of the European central bank) відповідно до якого:

1) гарантується повна незалежність національним центральним банкам, Європейському центральному банку, всім органам цих інститутів, які приймають рішення щодо грошово-кредитної політики;

2) центральним банкам заборонено вимагати владні інструкції від інших державних установ чи виконувати дані інструкції, надані будь-яким інститутом Європейського Союзу, національними урядами, парламентами чи іншими утвореннями. Крім того документ зобов'язує всіх учасників поважати даний принцип і ні в якому разі не піддавати центральні банки держав-учасниць та Європейський центральний банк ніякому тиску у виконанні покладених на них функцій та завдань.

Варто зазначити, що принцип незалежності Бундесбанку гарантований також способом утворення Центральної Ради Бундесбанку, яка складається з Президента Бундесбанку, Віце-президента та шести інших членів. Федеральний уряд Німеччини подає Президенту Німеччини для затвердження кандидатури Президента, Віце-президента та двох інших членів, у свою чергу, парламент (Bundesrat, верхня палата, яку репрезентує земля) подає кандидатури решти чотирьох членів. Таким чином, можна спостерігати максимальну участь законодавчої і виконавчої влади у затвердженні Центральної Ради Бундесбанку, законодавець не надав переваги жодній гілці влади у здійсненні цієї владної функції, якщо не брати до уваги той факт, що уряд рекомендує Президента і Віце-президента на дану посаду. Стаття 29 закону «Про Бундесбанк» визначає Центральну Раду як таку, що має особливий високий федеральний статус із

владними повноваженнями (oberste Bundesbehörde). Закон «Про Бундесбанк» прирівнює статус Бундесбанку та його працівників до статусу Федерального уряду, вказавши на те, що першому та його складу надаються такі самі привілеї, як другому, що звісно, ставить центральний банк Німеччини як державний інститут на один щабель з урядом.

Відповідно до закону «Про банківську діяльність», центральний банк Німеччини не може надавати фінансові послуги та кредити.

Цікавими є часові межі повноважень. Так, члени Центральної Ради обираються строком на 8 років, у деяких випадках, передбачених законом, цей строк може бути меншим, але не меншим, ніж 5 років. Вважаємо, що даний строк сприяє суб'єктивному фактору незалежності.

Політичні інститути в сучасній Німеччині не мають влади над банківською системою держави. Принцип незалежності Бундесбанку певним чином «вріс» у свідомість політиків і населення – багато вітчизняних фахівців роблять несподіваний для себе висновок, що найбільш незалежний центральний банк світу має закріпленого принципу незалежності на конституційному рівні.

Наступним є **принцип співпраці** між Бундесбанком і Федеральним урядом, який характеризує і доповнює принцип незалежності. Закон визначає межі співпраці цих двох державних органів. Бундесбанк зобов'язаний самостійно консультувати Федеральний уряд з питань монетарної політики, а також на запит останнього уряд зі свого боку повинен запрошувати Президента Бундесбанку на власні засідання, коли проводиться обговорення важливих питань монетарної політики. Принцип співпраці є важливим для розуміння змісту та меж незалежності ЦБ Німеччини від Федерального уряду. Необхідно відзначити, що закон не встановлює поняття співпраці між Бундесбанком і парламентом. Наприклад, українське законодавство регулює відносини НБУ з Верховною Радою, Президентом та Кабінетом Міністрів України, що, у свою чергу, є дуже позитивним явищем з перехідною економікою, в яких досить часто органи різних гілок влади незаконно втручаються в діяльність один одного.

Принцип колегіальності розкривається в ст. 7 закону «Про Бундесбанк» через визначення складу та формування Центральної Ради Бундесбанку. Так, Центральна Рада складається з восьми членів: Президента Бундесбанку, Віце-Президента Бундесбанку та шести інших членів, призначених в порядку, передбаченому законодавством Німеччини. Причому законом передбачено можливість делегування повноважень з окремих галузей окремими членами Ради. Дане рішення про передання таких повноважень повинне затверджуватись Президентом Бундесбанку.

Центральна Рада Бундесбанку відповідно до законодавства Німеччини має особливий правовий статус як вищий федеральний орган банківської системи з власними повноваженнями (*oberste Bundesbehörde*), приймає найважливіші рішення з питань грошово-кредитної політики. Президент Бундесбанку не наділений такими широкими повноваженнями, як, скажімо, голова НБУ, і не несе особистої одноосібної відповідальності. В принципі, такий стан речей можна розглядати як позитивне, так і негативне явище. Наприклад, принцип колегіальності закріплений навіть у формі державного правління – Німеччина є парламентською республікою.

Проте існування єдиного колегіального органу, який приймає важливі рішення, що стосуються грошово-кредитної політики, потребує високого рівня професіоналізму, свідомості та високих моральних якостей членів такого органу.

Хоча на практиці в Німеччині даний принцип дотримується і банківська система процвітає, очевидно, що в Україні такий стан речей був би не прийнятним. У нашій державі на жаль, лише Голова НБУ несе відповідальність за діяльність ЦБ.⁸ Притягнення до відповідальності однієї людини є дуже неефективним методом покращення роботи того чи іншого органу, оскільки інші посадові особи знають, що не несуть юридичної відповідальності за власну не професійну діяльність.

Члени Ради виконують свої завдання та функції на основі публічного права. Президент Бундесбанку проводить засідання Ради центрального банку, в

разі відсутності його заміщає Віце-Президент. Усі рішення приймаються простою більшістю голосів, у разі рівного поділу між голосуючими Президент Бундесбанку має право вирішального голосу.

Матеріальне забезпечення членів Ради Бундесбанку, а саме їхня заробітна плата і пенсія, встановлюється контрактом, який укладається службовцем та Радою Бундесбанку, а затверджується Федеральним урядом.

Регіональні офіси в дев'яти землях також керуються принципом колегіальності. Очолює регіональний офіс Президент, який підзвітний Центральній Раді Бундесбанку. В кожному регіональному офісі існує Дорада Рада, яка співпрацює з Президентом офісу на постійній основі, а також допомагає Президенту у виконанні покладених на нього завдань і функцій. Щодо утворення Дорадої Ради, то остання складається не більше, ніж із 14 членів, кандидатури яких подаються урядом землі і призначаються Президентом Бундесбанку. Цікавим є той факт, що лише семеро членів Дорадої Ради повинні бути спеціалістами в різних галузях банківської справи, решта семеро – спеціалісти виробничої діяльності, страхової справи, сільського господарства тощо.

Важливим у діяльності Бундесбанку є **принцип представництва**, який тісно пов'язаний із принципом колегіальності та незалежності Бундесбанку. Згідно з чинним законодавством, Центральна Рада представляє інтереси Бундесбанку в суді. Інтереси Бундесбанку перед судовою гілкою влади може представляти один або декілька членів Ради, якщо йому (їм) Нотаріальною конторою Бундесбанку було видано спеціальний Сертифікат (Urkundsbeamter). Інтереси Бундесбанку перед судовою владою в землях представляють регіональні офіси на місцях.

Закон «Про Бундесбанк» визначає, що статутний капітал Бундесбанку становить 2,5 млрд. євро, які є власністю Федеральної Республіки Німеччини (для порівняння – статутний капітал НБУ становить лише 10 млн. грн.). Даний принцип має свою історію. Так, Рейхсбанк, який у період з 1870 по 1948 рр. виконував функції ЦБ, був приватним інститутом, чого вже не можна сказати ні

про Банк Федеральних земель (з 1948 по 1957 рр.), ні про сучасний Бундесбанк. Проте, як зазначають самі німецькі вчені, історія ЦБ Німеччини дуже не планомірна і дещо випадкова через історичні події, пов'язані з Другою світовою війною.

Необхідно відзначити особливий спосіб розподілу прибутків Бундесбанку. Двадцять відсотків (але не менше 250 млн. євро) від прибутку повинні бути зараховані до статутного фонду Бундесбанку, а решта передається Федеральній Республіці Німеччини. Цікавим є той факт, що законодавець не вказав на Федеральний уряд як той, що отримує решту прибутків, тим самим позбавивши Бундесбанк політичного тиску з боку першого і, звісно, реально (а не декларативно) наділив його ознакою економічної незалежності.

Такий приклад є надзвичайно показовим для України, де Уряд постійно намагається покрити дефіцит бюджету за рахунок НБУ, що звісно, не в інтересах останнього. Члени Ради працюють для НБУ на громадських засадах і переважно отримують заробітну плату з інших джерел. Взагалі, Рада НБУ фактично не несе ніякої юридичної відповідальності за свої дії.

Наступний принцип – **принцип централізації** – історично не завжди був ознакою банківської системи Німеччини. Наприклад, у 1948 р. реформуючи банківське законодавство, парламент створив дворівневу децентралізовану банківську систему, яка існувала до 1957 р. коли на основі Банку німецьких земель був створений Бундесбанк, а також централізована дворівнева банківська система. Варто зазначити, що принцип децентралізації характерний для держав з федеральним устроєм. Отже, суть принципу централізації найбільшою мірою характеризує статус філій (у даному випадку – Регіональний офіс). Головні офіси Бундесбанку в землях мають обмежену автономію зі спеціальним федеральним принципом призначення Президентів. Як уже було згадано вище. Регіональні офіси очолюють Президенти Регіональних офісів земель, які підзвітні Центральній Раді Бундесбанку. Обмежена автономія Регіональних офісів полягає в тому, що:

1) вони визначені законом як такі, що мають правовий статус тільки на рівні земель;

2) філії Бундесбанку на місцях підзвітні Регіональному офісу;

3) Регіональні офіси мають право представляти інтереси Бундесбанку тільки в суді на місцях.

Принцип централізації повною мірою пояснює і розкриває суть наступного **принципу єдності системи центрального банку**. Хоча регіональні офіси наділені певною автономією, необхідно зазначити, що остання є досить обмеженою і звичайним політичним компромісом того часу. Працівники Бундесбанку згідно закону «Про Бундесбанк» є державними службовцями. Тому вважаємо за необхідне розкрити **принцип державної служби** в Бундесбанку.

Відповідно до німецького законодавства, в Бундесбанку працюють державні службовці (Beamte), інші працівники, які за виконання своїх обов'язків отримують заробітну плату (Angestellte), а також працівники, які працюють погодинно та не мають спеціальної кваліфікації (Arbeiter). Статус державних службовців Бундесбанку прирівнюється до статусу Федеральних державних службовців і регулюється кодексом «Про державну службу Німеччини» (Bundesbeamtenengesetz). Центральна Рада Бундесбанку регулює питання державних службовців центрального банку через статут Бундесбанку лише тоді, коли виконання останніми своїх функціональних обов'язків можна зробити більш продуктивним для забезпечення завдань і цілей Бундесбанку.

Принцип збереження банківської таємниці є надзвичайно важливим для розуміння успіху банківської системи Німеччини в цілому. Ті країни, які успішно розвинули цей принцип у національних банківських системах, мають найбільш досконалі, що привертають увагу інвесторів, банківські системи. Банківська та комерційна таємниця є надзвичайно важливими не тільки для громадян, які є учасниками банківських відносин, а й для державних інститутів зокрема. Центральний банк як основна ланка банківської системи через власну політику та регуляторні можливості, забезпечує виконання даного принципу та виявляє мінімальні зловживання з даного приводу. До речі, Німеччина

Швейцарія, Велика Британія належать до країн, захист банківської таємниці в яких досягнув найвищого ступеня розвитку (хоча не так давно статус швейцарських банків дещо змінився, оскільки в країні кардинально змінено існуючий принцип збереження банківської таємниці).

Необхідно зазначити, що обов'язок зберігати банківську таємницю покладений на всіх працівників Бундесбанку. Важливим є той факт, що працівники без дозволу на це Бундесбанку не можуть обговорювати дані, що стали їм відомими в порядку виконання ними службових обов'язків навіть в судовому порядку, і навіть після того, як вони з тих чи інших причин залишили Бундесбанк як місце праці. Дозвіл отримується в порядку, чітко передбаченому законом, причому в тих випадках, коли такий дозвіл може зашкодити Бундесбанку як державному інституту чи громадським інтересам, він не видається. Президент Бундесбанку надає такий дозвіл членам Центральної Ради банку, а також працівникам, в разі необхідності для судового процесу. Президент може делегувати її одному з членів Ради, який, у свою чергу, може делегувати цю функцію комусь іншому. Законодавство Німеччини передбачає юридичну відповідальність за порушення цього принципу.

Принцип відповідальності надійно закладений в німецькому законодавстві. Розділ УІІІ закону «Про Бундесбанк» повністю присвячений юридичній відповідальності з приводу порушення банківського законодавства. До міри покарання за порушення тих чи інших норм банківського права відносяться: штраф, ув'язнення, конфіскацію майна, міри дисциплінарної відповідальності.

Характерним є те, що більшість норм даного розділу закону мають відсильний характер. Окрім передбаченої законом відповідальності, в Німеччині діє добре розвинута так звана «четверта гілка влади» – правоохоронна влада, велике значення має думка населення, яке ніколи не проголосує за уряд чи парламент, який не дотримався своїх передвиборчих програм, чи не гарантував нормальної роботи центрального банку.

Наступний принцип притаманний країнам, які максимально наблизились до рівня правових держав, – це **принцип прозорості**.

Згідно закону «Про Бундесбанк», ЦБ Німеччини зобов'язаний публікувати дані про результати своєї роботи в Федеральному виданні, яке є доступним для населення Німеччини. Крім того, як член Європейського Союзу, Бундесбанк повинен всіляко дотримуватися даного принципу для забезпечення власної незалежності, а також для того, щоб політика ЦБ була зрозумілою.

Європейський ЦБ щотижнево публікує фінансові звіти цілої Євросистеми (це відображає монетарну політику за відповідний попередній тиждень), а також подаються щоквартальні та річні звіти. Річний звіт складається з двох частин: підсумків проведення монетарної політики за минулий рік та плану дій на наступний. Дані звіти можна витребувати від Європейського центрального банку або прочитати на офіційній електронній сторінці останнього. Німеччина є державою – учасницею Європейського Союзу та Євро системи, тому можна говорити про подвійне забезпечення даного принципу. Проте у німецькій пресі часто лунають невдоволені голоси щодо членства в Європейському Союзі, основними аргументами яких є те, що нині Бундесбанк із найбільш впливового фінансового інституту світу перетворився на периферійний та захований в тіні Європейського ЦБ, і хоча останній був створений за моделлю першого, Бундесбанк уже не має реальних важелів влади.

Тим не менш, Бундесбанк був і є таким ЦБ, який реально забезпечує стабільне функціонування банківської системи Німеччини. Діяльність цього банку може багато в чому слугувати прикладом для впорядкування не лише вітчизняної банківської системи.

5.6. Основні завдання та функції Бундесбанку як інтеграційного елементу Європейської системи центральних банків

Центральний банк Німеччини як найбільш успішний фінансовий інститут є предметом вивчення вчених-юристів, економістів та фінансистів усього світу.

Багато країн імплементували досвід діяльності цього банку в практику власних центральних банків, інші країни намагаються максимально наблизитись до цього світового стандарту стабільності, незалежності та професійності у банківській справі.

Німецький Бундесбанк є центральним банком Німецької Федеральної Республіки, а також важливим інтегруючим елементом Європейської системи центральних банків (далі – ЄСЦБ), тому його завдання і функції спрямовані на підтримку подвійної правової та політичної природи.

Національні та міжнародні функції Бундесбанку

Функції Бундесбанку розділяють на дві великі групи:

- 1) Національні та міжнародні функції Бундесбанку;
- 2) Функції та завдання Бундесбанку як важливого інтегруючого елемента ЄС.

Національні та міжнародні функції Бундесбанку не мають прямого відношення до завдань і функцій Бундесбанку як центрального банку, який входить до системи ЄСЦБ.

Логічним є той факт, що після створення єдиного грошового простору в Європі, у Бундесбанку як члена ЄСЦБ з'явилися, відповідно, нові функції:

- 1) участь у виконання завдань і функцій Євросоюзу (у першу чергу, це стосується діяльності, яка пов'язана із забезпеченням цінової стабільності).
- 2) участь (через Президента Бундесбанку) в Раді Євросоюзу в прийнятті рішень щодо монетарної політики.
- 3) імплементація монетарної політики Євросоюзу в Німеччині.
- 4) рефінансування банківської системи Німеччини.
- 5) забезпечення накопичення та зберігання грошової одиниці в обігу.
- 6) керівництво міжнародними фондами Німеччини.
- 7) забезпечення виконання міжнародних та національних розрахунків.
- 8) надання інформації про функції і завдання Євросоюзу та його монетарної політики.

До групи національних та міжнародних функцій Бундесбанку належать такі:

- 1) банківський нагляд;
- 2) статистична функція, яка полягає у збиранні, компіляції та публікуванні статистичних економічних даних;
- 3) регулювання фіскальної політики держави (фінансовий агент уряду, менеджмент бухгалтерією, фінансові трансакції, видання цінних паперів);
- 4) дорадчий орган уряду в проведенні грошово-кредитної політики;
- 5) портфоліо менеджмент (пенсійних фондів для державних службовців), керування доходами Фонду монетарної стабільності;
- 6) арбітрування в спорах щодо кредитних операцій;
- 7) представництво Німеччини в Міжнародному валютному фонді та міжнародних організаціях – Великій Сімці, ОБСЄ тощо;
- 8) технічна функція;
- 9) економічний центр досліджень;
- 10) преса та зв'язки з громадськістю.

Виконуючи міжнародні функції, Бундесбанк представляє Німеччину в численних міжнародних комісіях та комітетах, де учасники обговорюють питання, а також приймають рішення з проблем міжнародної економіки, монетарної політики та світової фінансової системи. Наприклад, Бундесбанк є членом Міжнародного валютного фонду та Банку міжнародних врегулювань. Представляє інтереси Німеччини в роботі Великої Сімки та Десятки, а також ОБСЄ. До того ж, Бундесбанк допомагає центральним банкам країн, що розвиваються.

Основні функції Бундесбанку. Для того щоб успішно виконувати свої завдання, Бундесбанк постійно потребує нових статистичних даних, які б відображали найсучасніший стан речей. Лише тоді коли економічна ситуація правильно проаналізована та всебічно досліджена, можна приймати економічно правильні та вигідні рішення. Економічний прогноз, у свою чергу, лише тоді має високий рівень достовірності, коли базується на достовірних даних. Тому

Бундесбанк і приділяє стільки уваги власній статистичній функції і виділяє її як окрему функцію, що має важливе практичне значення.

Незаперечним є той факт що статистичні дані Бундесбанку активно використовувалися при впровадженні євро та прийнятті інших важливих рішень на міжнародному рівні. Свою наглядову функцію Бундесбанк, як правило, здійснює через регіональні офіси. Офіси Бундесбанку, в свою чергу, аналізують та оцінюють надані їм звіти. З метою оцінки діяльності тих фінансових інститутів, які перевіряються, вони також проводять аудит.

Бундесбанк є: банком держави, емісійним центром, валютним органом, організатором міжбанківських розрахунків.

Отже, Бундесбанк є банком держави, банком Федерального уряду і, до певної міри урядів земель. Бундесбанк розпоряджається урядовими рахунками, здійснює операції з платежами, допомагає центральному та земельним урядам брати позики на ринку грошей. На прохання федерального уряду, після отримання дозволу Європейського центрального банку для випуску певної суми грошей, Бундесбанк забезпечує їхній обіг. При цьому необхідно наголосити, що Бундесбанк не має права надавати кредити державі. Проте Бундесбанк консультує уряд з питань монетарної політики, а також видає пенсійним фондом державних службовців, доходами Фонду грошової стабільності та виступає арбітром у справах з питань надання та відмови у наданні кредитів.

Через Президента Бундесбанку, центральний банк Німеччини бере участь у прийнятті рішень під час засідань Центральної Ради ЄЦБ, щодо питань кредитно-грошової політики, що в свою чергу, забезпечує проведення єдиної монетарної політики на всій території Німеччини.

Німецькі науковці вважають, що парламент надав Бундесбанку максимальну незалежність для здійснення власних функцій та повноважень без зайвого політичного тиску. Здійснюючи свою функцію Бундесбанк не підпорядковується уряду, але зобов'язаний підтримувати економічну політику останнього, якщо це не суперечить його власним завданням та цілям. Крім того, ст. 108 Амстердамської угоди забороняє ЄЦБ, національним центральним

банкам країн-учасниць, а також членам власних інститутів, які приймають рішення з питань монетарної та кредитно-грошової політики, отримувати консультації від громадських організацій, урядів, будь-якого іншого інституту чи особи.

Бундесбанк є емісійним центром Німеччини, проте ЄЦБ має виключне право дозволяти або забороняти емісію. При цьому випуск грошей може здійснюватись як ЄЦБ, так і національними центральними банками на рівних засадах. Бундесбанк найчастіше видає банкноти номіналом €50, які зайняли місце найбільш популярних для того часу банкнот DM100. Щоб зрозуміти, наскільки важливим є Бундесбанк в ЄСЦБ, наведемо такий приклад: у кінці 2002 року в Євросистемі в обігу було €375 мільярдів банкнот, з них €105 мільярдів знаходились в обігу Німеччини.

Як валютний орган Бундесбанк видає та управляє «офіційними зарубіжними резервами» ФРН, а також інвестує їх під певні відсотки. Зазначені резерви в основному є у вигляді цінних паперів, які відповідають певній сумі, вираженій у доларах США. Окрім того, певна частина зарубіжних резервів зберігається у вигляді золотих запасів на спеціальних рахунках у Міжнародному валютному фонді. Наприкінці 2002 р., згідно з офіційними даними Бундесбанку, «офіційні зарубіжні резерви» становили близько €85 мільярдів. На початку третього етапу існування Євросистеми, національні центральні банки перерахували до ЄЦБ близько 40 мільярдів «офіційних зарубіжних резервів», причому частка Бундесбанку становила 12,2 мільярди (з яких 15 % – золото, а 85 % – іноземна валюта). Ця функція належить виключно національним банкам Євросистеми, зокрема, і Бундесбанку.

Після запровадження євро як єдиної грошової одиниці Європи настала нова ера здійснення міжбанківських розрахунків. Для того, щоб забезпечити безпроблемне проведення розрахунків на грошовому ринку, Бундесбанк, разом з іншими національними центральними банками країн-учасниць, оперує спеціальною системою, яка допомагає здійснювати як міжнародні, так і національні трансакції швидко та безпечно. Отже, як організатор

міжбанківських розрахунків Бундесбанк забезпечує функціонування та надає технічну допомогу кредитним інститутам, а також різноманітним банкам у цих питаннях. Здійснення даної функції відбувається через 66 філій (які підзвітні регіональним відділенням Бундесбанку); два комп'ютерні центри, обладнані найсучаснішою технікою; шість центрів «платежів» (payment systems).

Бундесбанк також виконує функцію інформування та зв'язків з громадськістю. Суть даної функції полягає в тому, що Бундесбанк є відповідальним за інформування населення у проведенні єдиної монетарної політики. Окрім регулярного видання щомісячного та річного звітів, Бундесбанк також видає спеціальну окрему серію зі статистичними даними і постійно оновлює власну електронну сторінку. Крім того, Президент Бундесбанку та члени Центральної Ради дають інтерв'ю, виступають з промовами, пишуть наукові статті, де пояснюють власну точку зору з приводу тих чи інших заходів монетарної політики, а також суть грошово-кредитної політики держави та ЄС.

Аналізуючи функції Бундесбанку, слід ще раз наголосити на основній функції Бундесбанку, які передбачені Основним Законом – бути емісійним центром держави. Окрім того, Закон «Про Бундесбанк» визначає такі основні завдання:

- 1) Участь у роботі ЄЦБ, основним об'єктивним завданням якого є забезпечення та підтримання цінової стабільності;
- 2) Управління офіційними зарубіжними резервами ФРН;
- 3) Організація та забезпечення національних і міжнародних міжбанківських розрахунків;
- 4) Допомога у розвитку системи платежів;
- 5) Виконання завдань, передбачених законодавством.

Відповідно, можемо зробити висновок про те, що завдання Бундесбанку характеризують його функції і навпаки. Окрім того, Бундесбанк, з приєднанням до ЄСЦБ, розділяє свої завдання, функції та повноваження з ЄЦБ, що, звісно, викликає неоднозначне ставлення та оцінку громадян Німеччини, які вважають,

що їхній центральний банк, ставши частиною ЄСЦБ, втратив своє пріоритетне становище у фінансовому світі, яке займав до того.

Тема 6

Грошова і кредитна система Франції

- 6.1. Еволюція грошово-кредитної системи.
- 6.2. Банк Франції: функції, організаційна структура.
- 6.3. Структура і характеристика кредитних установ Франції.
- 6.4. Мережа територіальних установ Банку Франції на сучасному етапі.
  - 6.4.1. Еволюція і сучасна структура мережі територіальних установ Банку Франції.
  - 6.4.2. Функціональна діяльність територіальних установ Банку Франції.

6.1. Еволюція грошово-кредитної системи

Із 1803 р. Франція переходить до системи біметалізму й офіційною грошовою одиницею стає франк. За законом 1803 р. золото і срібло підлягали вільному карбуванню, а монети з обох металів мали необмежену силу законного платіжного засобу.

У 1873 р. Франція скасовує вільне карбування срібла й офіційно переходить до золотомонетного стандарту, який проіснував до Першої світової війни. У 1914 р. відповідно до прийнятого закону, обмін банкнотів Банку Франції на золото було скасовано.

Про масштаби інфляції у Франції в період 1913-1918 рр. свідчать такі дані: кількість банкнот в обігу зросла майже у шість разів, сума внесків на поточні рахунки в головних комерційних банках – майже в двічі, а індекс оптових цін підвищився майже в три з половиною рази. Інфляція у Франції тривала до 1926 р.

Таку тривалу інфляцію спричинили великі витрати щодо відновлення зруйнованих під час війни територій, бюджетний дефіцит, зростання внутрішньої і зовнішньої заборгованості, субсидії вітчизняним компаніям.

Процес стабілізації франка почався тільки з 1926 р. Унаслідок проведення дефляційної політики грошова маса в обігу впродовж 1926-1927 рр. скоротилася, а в 1928 р. була проведена грошова реформа. У результаті девальвації золотий вміст франка був зменшений майже в п'ять разів. Девальвація франка узаконила конфіскацію практично всіх грошових заощаджень. Підсумком грошової реформи 1928 р. у Франції стало введення золотозливкового стандарту, який проіснував до 1936 р.

Золотий запас Банку Франції в період 1928-1932 рр. збільшився майже втричі. Це дало змогу Франції в період 1933 р. очолити валютну зону франка, до якої увійшов ряд західноєвропейських країн.

У 1936 р. припиняється обмін франків на золото і відбувається девальвація франка на 25 %. Незважаючи на це, французький експорт не збільшився, що було обумовлено «Валютними війнами» Великої Британії та США. Тому для підтримки курсу франка в жовтні 1936 р. створюється Стабілізаційний валютний фонд. Після цього Франція провела цілий ряд девальвацій, унаслідок чого франк до початку Другої світової війни втрачає близько 90 % свого довоєнного золотого вмісту.

З 1939 р. банкнотний обіг постійно збільшується. У період Другої світової війни інфляція у Франції посилилася через спад виробництва, товарообігу та окупацію.

Упродовж 1945-1958 рр. Франція проводить вісім прихованих девальвацій. Одна з них – 1958 р. – відіграла визначальну роль у посиленні експорту французьких товарів на світовий ринок.

У 1963 р. французький уряд проголосив план стабілізації, який передбачав блокування роздрібних цін і заробітної плати, обмеження банківських кредитів, підвищення дисконтної ставки Банку Франції, а також заходи зі скорочення бюджетного дефіциту шляхом значного збільшення податків.

Найбільших труднощів країна зазнала наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. у період загострення світової валютно-фінансової кризи, яка спричинила зниження темпів зростання, дефіцит платіжного балансу, вплив капіталів, скорочення золотовалютних резервів, знецінення франка.

У 1971-1974 рр. створено подвійний валютний ринок (тобто Франція проводить політику подвійного курсу – занижений і ринковий):

- щодо поточних операцій зовнішньої торгівлі курс франка підтримувався на зниженому рівні, що стимулювало експорт Франції;

- щодо фінансових операцій курс вільно коливався залежно від попиту та пропозицій.

У 1973-1983 рр. країна переходить до вільного режиму курсу валют. Із 1983 р. вводяться валютні обмеження, які скасовуються 1992 р. при вступі до Європейського Союзу.

Франція тривалий час очолювала зону франка. Це валютне угруповання сформувалося ще до здобуття французькими колоніями незалежності. У зону цієї грошової одиниці, крім Франції, ввійшли й колоніальні території: Алжир, Марокко, Туніс, Того, Камерун та ін., а також департаменти Франції (Гваделупа, Гвіана, Мартініка, Реюньйон). У середині цієї зони провідну роль відіграв французький франк, всі інші країни тримали свої резерви у цій валюті, а курси власних грошових одиниць стосовно французького франка фіксували на визначеному рівні, що не міг бути змінений без згоди Франції.

Управління валютними резервами країн зони дало Франції значні переваги. Зі здобуттям незалежності й самостійності колишні французькі колонії стали створювати самостійні грошово-кредитні системи. Зона франка втратила своє значення на початку 70-х рр. у зв'язку зі змінами у світовій валютній системі і прийняттям у 1976 рр. Ямайської угоди, що перевело міжнародні розрахункові відносини на національні кредитні гроші провідних західних країн.

6.2. Банк Франції: функції, організаційна структура

Найважливішу роль у регулюванні діяльності кредитних установ держави відіграє Міністерство економіки і фінансів Франції, котре очолює кредитну систему.

Міністерство економіки і фінансів здійснює загальне керівництво, а **Банк Франції** – здійснює контроль за діяльністю кредитних установ. Але на практиці ці відомства працюють у найтіснішому взаємозв'язку.

Міністерство економіки і фінансів, як представник уряду, здійснює контроль за діяльністю кредитних установ, а міністр очолює Національну кредитну раду та комітет із регламентації банківської діяльності.

До функцій Банку Франції входить:

- випуск банкнот і розмінної монети;
- збереження валютних резервів і золотих запасів;
- збереження активів державних установ і фінансування уряду шляхом купівлі казначейських векселів;
- збереження ресурсів кредитних установ і їх кредитування;
- здійснення грошово-кредитного регулювання.

Організаційна структура Банку Франції показана на рис. 6.1.

Рис. 6.1. Організаційна структура Банку Франції.

Генеральна рада здійснює загальне керівництво діяльністю Банку Франції. До її складу входить Керуючий банку, Рада з грошово-кредитної політики, представник Державного казначейства і представник службовців Банку Франції. У засіданнях Генеральної ради може брати участь фінансовий інспектор, призначений Міністерством фінансів і економіки Франції. Інспектор має право скасовувати рішення Генеральної ради.

Головними функціями Генеральної ради є загальне керівництво діяльністю установи, прийняття бюджету банку, складання балансу тощо.

Керуючий банку – посадова особа, яка відповідно до закону та статуту банку здійснює керівництво поточною діяльністю центральної кредитної установи країни.

Рада грошово-кредитної політики створена в 1993 р. Її головними функціями є:

- розробка напрямків грошово-кредитної політики;

- визначення порядку проведення операцій Банком Франції;
- встановлення параметрів політики резервування.

Головний офіс Банку Франції, де зосереджені його центральні підрозділи, розташований у Парижі. Оперативна діяльність здійснюється через розгалужену мережу філій (212 установ), до функцій яких належить випуск банкнот в обіг, обслуговування і консультування клієнтури, організація клірингових розрахунків.

Інструменти грошово-кредитної політики Банку Франції :

- визначення облікової політики;
- регулювання норм обов'язкового резервування;
- здійснення операцій на відкритому ринку;
- встановлення обов'язкових нормативів.

6.3. Структура і характеристика кредитних установ Франції

Сучасна грошово-кредитна система Франції характеризується наявністю жорсткої системи регулювання і нагляду за банківською діяльністю, високою часткою державних і напівдержавних кредитних установ, високим рівнем розвитку і концентрації банківської справи, різноманітністю форм організації кредитних інститутів і виконуваних ними функцій.

У Франції функціонує дворівнева грошово-кредитна система.

На *першому рівні* – знаходиться центральний емісійний банк – Банк Франції .

На *другому рівні* – комерційні банки і спеціалізовані кредитно-фінансові установи .

Особливістю організації французької грошово-кредитної системи є те, що у країні в законодавчому порядку відсутній розподіл кредитних інститутів на банківські і небанківські, проте законодавчо закріплена різниця між кредитними установами, які мають право приймати вклади до запитання і терміном до двох років і які такого права не мають.

До кредитних інститутів, котрі не мають права приймати вклади до запитання, належать установи споживчого кредиту, лізингові іпотечні компанії, встанови житлового кредиту, факторингові компанії та ін. Загальна структура грошово-кредитної системи Франції представлена на рис. 6.2.

Згідно із національним законодавством, під дію закону про банки (1984 р.) підпадають декілька категорій кредитних установ. Серед них універсальні банки, банки взаємного кредиту, ощадні й пенсійні каси, каси муніципального кредиту, фінансові компанії, спеціальні кредитні установи.

До універсальних комерційних банків Франції належать депозитні та ділові банки.

Рис. 6.2. Загальна структура грошово-кредитної системи Франції.

Депозитні банки – універсальні комерційні банківські установи, які здійснюють усі види банківських операцій. Серед депозитних банків переважну більшість становлять державні депозитні банки.

До найбільших депозитних банків належать «Креді Агріколь» (Credit Agricole), «Креді Леоне», «Креді Насьональ», «Креді Коммерсьяль де Франс», «Креді Ендюстріель е Коммерсьяль», та «Сосьєте Женераль».

Великі депозитні банки здійснюють операції комерційних та інвестиційних банків (купівля, андеррайтинг та продаж цінних паперів, прями інвестиції).

Завдяки державним гарантіям ці установи сконцентрували понад половину поточних рахунків підприємств, операцій із цінними паперами, 67 % депозитів і кредитів.

Ділові банки – універсальні комерційні банківські установи, що здебільшого виконують інвестиційні функції (купівля, андеррайтинг та реалізація цінних паперів), здійснюють постійні інвестиції (доля у капіталах й управління підприємствами), приймають короткотермінові депозити від компаній, у яких ділові банки володіють не менш ніж 15 % акціонерного капіталу.

До спеціалізованих комерційних банків Франції належать:

Банки взаємного кредиту – спеціалізовані комерційні банківські встанови, які проводять кредитування інших банків.

Іпотечні банки – спеціалізовані комерційні банківські установи, які здійснюють іпотечне кредитування і перепродаж іпотек.

Наприклад «Креді Фонсьє де Франс», заснований у 1852 р., спеціалізується на наданні іпотечних позичок. За формою організації це приватний акціонерний банк, але керуючий банку та його заступники призначаються державою. Капітал банку становить акціонерний та позиковий, який мобілізується шляхом випуску облігацій. Основне місце в його операціях посідає середньо- і довготермінове кредитування будівельних організацій і землевласників на промислове та житлове будівництво. Він також надає позики місцевим органам влади.

До небанківських кредитно-фінансових установ належать:

1. *Ощадні каси.* У Франції існують приватні й державні ощадні каси. Державні входять до складу Державної національної ощадної каси.

За розмірами активів найбільшою з цих установ є Депозитно-ощадна каса, яка об'єднує всі ощадні каси при поштових відділеннях. За формою організації це напівдержавна установа з особливим статусом.

Всі ощадні каси мають право видавати кредити, хоча основну частину акумульованих ресурсів вони зобов'язані надавати Депозитно-ощадній касі.

У сфері активних операцій Депозитно-ощадна каса займається кредитуванням місцевих і державних органів влади, а також житловим кредитуванням.

Свої ресурси депозитно-ощадні каси також формують за рахунок ресурсів пенсійних кас (їх близько 400) і страхових компаній.

2. *Кредитні кооперативні установи.* Серед них за сумою активів перші два місця посідають кредитні кооперативи, що пов'язані з Національною касою сільськогосподарського кредиту і Центральною касою народних банків і мають, відповідно, 60 % та 65 % всієї кількості кооперативних банків і їхніх відділень.

Організація сільськогосподарської кредитної кооперації є тріступінчатою системою. Її основа – місцеві кооперативні каси, котрі об'єднуються на регіональному рівні в організації. Верхньою одиницею є Національна каса сільськогосподарського кредиту, яка контролює діяльність регіональних і місцевих кас, але сама контролюється державою.

Ресурси місцевих кредитних кооперативів складаються з внесків членів, а також не членів кооперативів. Кредити надаються тільки членам кооперативів на різні терміни.

Національна каса сільськогосподарського кредиту – фінансово автономна державна організація. Її капітал мобілізується шляхом випуску облігацій, вільних коштів регіональних кас, кредитів держави і позик Банку Франції, одержуваних шляхом переобліку коротко- і середньострокових зобов'язань членів кредитних кооперативів. Активні операції цієї каси – це здебільшого з надання позичок регіональним касама.

Кредитні кооперативи, що об'єднують дрібних промисловців і торговців, називають *народними банками*. Перший такий банк було створено в 1878 р.

Система народних банків посідає особливе місце в кредитній системі Франції. Очолює її «Креді Агріколь», найбільший банк Франції. Він спеціалізується на наданні середньо- і довготермінових кредитів, має безліч філій. Значна його роль у провінціях, де він зосереджує близько половини активів кредитних установ. Державний контроль за діяльністю народних банків здійснюється такими самими методами, що й контроль за діяльністю приватних банків. Діяльність Центральної каси народних банків після Другої світової війни також контролює представник держави, якого призначає Міністерство фінансів. Центральна каса народних банків управляє вільними коштами народних банків, надає їм позики, є розрахунковим центром, а також виконує ряд інших операцій.

3. *Каси муніципального кредиту* – це державні установи, підпорядковані одночасно місцевим префектурам та міністерству фінансів. Зазначені установи мають право здійснювати кредитні операції з приватними персонами. Їхні активи становлять незначну частку в сукупному кредитовому обсязі Франції.

6.4 Мережа територіальних установ Банку Франції на сучасному етапі

29 травня 2000 р. Банк Франції відзначив свій 200-літній ювілей. У зв'язку з цим представляє інтерес не тільки історія одного із старих в Європі центральних банків, але і різні аспекти його практичної діяльності і зміни, що відбувалися в його організаційній структурі.

Еволюція організаційної структури Банку Франції відбувалася з часу його створення в 1800 р. Проте переломним моментом в його історії стала реформа, проведена відповідно до закону від 4 серпня 1993 р. З метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці і послідовності здійснюваної Банком Франції грошово-кредитної політики йому відповідно до вказаного закону, надано статус незалежного.

Одночасно були внесені корективи в статут Банку Франції, що гарантують його незалежність.

Банк Франції відповідає за розробку і проведення грошово-кредитної політики в цілях забезпечення стабільності цін:

рішення ухвалюються колегіально Радою з грошово-кредитної політики, що складається з дев'яти чоловік, незалежність думок яких гарантується положеннями статуту про їх призначення і терміни повноважень;

з метою забезпечення незалежного статусу Радою з грошово-кредитної політики, в процесі ухвалення рішень членами Ради, заборонено запитувати думку або слідувати вказівкам уряду в цій області.

Надання Банку Франції незалежного статусу зумовило реорганізацію його структури, зокрема схеми управління мережею територіальних установ. Остання не має аналогів в світі і характеризується яскраво вираженою розгалуженістю: Банк Франції має в своєму розпорядженні 211 відділень, зберігаючи при цьому історичні традиції організації територіальної мережі (для порівняння: Дойче Бундесбанк має 145 відділень, з них 9 є центральними банками земель, Банк Італії – 99, Банк Англії – тільки 2); різноманітням і специфікою завдань, які вирішуються його територіальними установами.

Ці особливості обумовлені двома чинниками. Перший чинник пов'язаний з історією Банку Франції. Спочатку його створення переслідувало мету сприяти, шляхом надання кредитів, розвитку ділової активності в країні. Після закінчення Великої французької революції Банк Франції повинен був поступово розширити свою діяльність на всю територію країни в обмін на право здійснювати грошову емісію. Другий чинник носить прагматичний характер. Банк Франції, завдяки мережі своїх філій, адаптується до змін, що відбуваються у фінансовій і економічній системі країни і який реагує на них за допомогою "Корпоративного плану Банку Франції", що складається щорічно і що визначає цілі структурних підрозділів Банку, які повинні бути реалізовані в майбутньому році.

6.4.1. Еволюція і сучасна структура мережі територіальних установ Банку Франції

З моменту його створення присутність Банку Франції в регіонах була обмеженою майже до середини XIX ст., коли він мав в своєму розпорядженні лише 15 відділень. На початок XX ст., налічувалося 160 відділень, в 1928 р. – 258, ця кількість залишалася незмінною впродовж більше 40 років. Протягом останніх трьох десятиліть дві хвилі змін зачепили мережі територіальних установ Банку Франції : на початку 70 -х років було закрито 27 відділень, а 2 – відкриті, в кінці 80-х років ліквідовано 23 відділення і створене 1.

Вказані зміни відбулися перш за все під впливом наступних чинників : по-перше – це посилення ролі Банку Франції як центрального банку і усунення таких його функцій як операції безпосереднього кредитування, в результаті відміни прямого обліку векселів підприємств в 1970 р.; по-друге, подальшого вдосконалення техніки рефінансування кредитних установ і його централізації, внаслідок поступової відміни переобліку векселів Банком Франції в період з 1970 по 1986 р.; по-третє, змін, що торкнулися каналів обігу наявних банкнот, у зв'язку з централізацією транспортування грошей з метою підвищення ступеня їх безпеки і зниження витрат, а також подальшим розвитком безготівкових розрахунків в умовах комп'ютеризації сфери грошового обігу.

Територіальні установи Банку Франції мають однаковий юридичний статус. В результаті реструктуризації, проведеної в кінці 80-х рр., відмінності між територіальними установами і їх конторами були усунені, контори, які не були закриті, були перетворені на територіальні установи. Директор територіальної установи призначається Банком, що управляє, і спирається на консультативну Раду, яка складається з 6-17 членів, що обираються з числа кваліфікованих фахівців в області економіки і фінансів.

Штати територіальних установ Банку Франції різні: від 10 співробітників (у самих невеликих з них) до 256 співробітників (у найбільшому, розташованому в Ліоні). В цілому, з 211 територіальних установ Банку Франції,

в 68 працюють менше 20 співробітників, в 83 – налічується від 20 до 40 співробітників, 45 – мають в своєму розпорядженні 40-80 співробітників, а в 15 – налічується більше 80 співробітників.

Теоретично у межах відповідного району кожна територіальна установа в повному об'ємі виконує всі функції, що належать до мережі філій в цілому. Фактично реальна участь кожної територіальної установи у виконанні своїх функціональних обов'язків в значній мірі залежить від місцевих умов.

Організаційно мережа територіальних установ Банку Франції побудована по географічному принципу. Кожна територіальна установа Банку Франції діє у межах певної географічної зони, які зазвичай співпадають з межами адміністративних одиниць на території країни (департаментів, округів). Проте при цьому враховуються розміри території, в рамках якої діє відповідна територіальна установа. Так, в кожному з 66 департаментів функціонують декілька територіальних установ, а в 30 департаментах – тільки 1.

Функціональним принципом побудови мережі територіальних установ Банку Франції є їх профільна спеціалізація і орієнтація на конкретні напрями діяльності. Серед них: управління готівковим і безготівковим грошовим обігом і системами розрахунків; управління іноземними операціями (зокрема участь в роботі над платіжним балансом); нагляд за банківською системою і контроль за ризиками; збір, аналіз даних і підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів про не фінансові підприємства; підготовка і розповсюдження статистичних матеріалів, економічних, фінансових і грошово-кредитних оглядів; обробка відомостей про значні суми заборгованості фізичних осіб, управління клієнтурою, функціонування інформаційного вікна «Інфобанк» та ін.

6.4.2. Функціональна діяльність територіальних установ Банку Франції

Для розуміння функціональної діяльності територіальних установ Банку Франції її можна аналізувати різним чином, наприклад, виходячи з характеру

цієї діяльності або категорій господарських суб'єктів, з якими взаємодіють територіальні установи.

Відносини з кредитними установами

Територіальні установи Банку Франції управляють рахунками кредитних організацій. Вони забезпечують випуск в обіг грошових знаків і підтримку їх якості на належному рівні. Випуск банкнотів в обіг, їх вилучення з обігу, в обов'язковому порядку здійснюються за допомогою спеціалізованих агентств по транспортуванню грошових коштів. Їх посередництво в даній області встановлене в законодавчому порядку як обов'язкове. Загальні операції (випуск в обіг або повне вилучення грошових знаків однієї вартості або виду) є безкоштовними за рахунок держави. Часткове вилучення грошових знаків із обігу, здійснюване для банків в окремих районах, є по своєму характеру комерційною послугою і, отже є платною.

Територіальні установи володіють 103 кліринговими палатами, в яких банки обмінюються чеками. Багатобічне врегулювання вимог і зобов'язань банків здійснюється за рахунками, відкритими в територіальних установах. Рахунки в банках використовуються для всіх видів міжбанківських розрахунків, а також для внутрішніх грошових переказів, здійснюваних в банківській мережі.

У всьому розмаїтті відносин територіальних установ з кредитними організаціями виділяються наступні:

- нагляд за кредитними установами від імені Банківської комісії;
- контроль на місцях за дорученням Комісії з Біржових операцій за операціями кредитних установ, пов'язаними з розміщеннями фінансових інструментів;
- обмін відомостями з кредитними установами про промислові і торгові підприємства регіону;
- збирання інформації про залучені внески і надані банками кредити в межі дії територіальної установи, що дозволяє кожній кредитній установі відстежувати стан різних сегментів ринку;

- взаємини, що формуються за участю Банку Франції, беручи участь в діяльності різних органів, для вирішення фінансових проблем підприємств або фізичних осіб (наприклад, в роботі Комісії з заборгованості);

- реалізація «права на рахунок» (коли фізична особа не може добитися відкриття рахунку, Банк Франції має право призначити один із банків, який надасть мінімальні банківські послуги відвідувачеві);

- посередництво з метою обопільного вирішення конфліктних ситуацій між фізичними особами, з одного боку, банками і банківськими службовцями з іншого;

- проведення роз'яснювальної роботи для банків з приводу політики Банку Франції в різних областях його діяльності.

Відносини з не фінансовими установами

Проведення макроекономічних і фінансових досліджень. Територіальні відділення Банку Франції збирають інформацію, що поступає від різних підприємств, з метою проведення досліджень в області кон'юнктури. Щомісячні огляди кон'юнктури засновані на опитуваннях 12 000 керівників підприємств промисловості, торгівлі і послуг, містять як комплексну оцінку кон'юнктури, так і аналіз ситуації в окремих секторах економіки. Територіальні установи Банку Франції готують також спеціалізовані або тематичні огляди (по будівництву, зокрема житловому, роздрібній торгівлі, фінансовому поведженню економічних агентів, аналізу вартості кредиту). Ними проводяться також регіональні дослідження, які потім об'єднуються під заголовком «Регіональні тенденції» і публікуються один раз на місяць. Ці дослідження передбачають встановлення тісних контактів з підприємствами різних секторів економіки.

Територіальні установи збирають інформацію про підприємства з метою поповнення національної бази даних Банківської картотеки підприємств (FIBEN), доступної для всієї банківської системи Франції (2685 000 підприємств надають звітність і групуються залежно від їх розмірів або інших важливих показників). Зібрана інформація носить різний характер (описовий, бухгалтерський, юридичний). Її джерелами можуть бути офіційні повідомлення,

узагальнені відомості про банківські ризики, ухвали судів, бухгалтерська документація, отримана від підприємства або його банку.

Збір даних дозволяє давати узагальнену оцінку діяльності підприємств (проводити так зване котирування), що складається з трьох елементів: оцінки діяльності, кредитного котирування, платіжного котирування (186 000 підприємств охоплено подібними оцінками, при цьому як правило мова йде про великі підприємства, грошовий оборот яких досить високий і/або на яких зайнято більше 50 співробітників). Подобні котирування беруться до уваги кредитними установами в процесі ухвалення ними рішень про надання кредитів. Вони служать основою для виявлення можливостей надання кредитів центральним банком. Ці ж котирування є робочим інструментом інспекторів Банківської комісії в процесі перевірки діяльності кредитних установ. Вказані оцінки діяльності доводяться до відома відповідного підприємства.

Надання індивідуальних позик. У обмін на приєднання до Центру бухгалтерських балансів підприємства отримують індивідуальні дос'є, тобто докладний аналіз їх фінансового стану, який дає їм можливість орієнтуватися щодо свого рейтингу в галузі. Синтетичний показник дає уявлення керівникам про ступінь уразливості їх підприємств. Звичайне дос'є надається підприємству фахівцями територіальної установи Банку Франції.

Територіальні установи поставили на комерційну основу діагностику підприємства: за допомогою системи експертних оцінок увага керівників підприємств притягується як до сильних, так і до слабких сторін їх управлінської діяльності. Такий прогностичний модуль дозволяє керівникам підприємств оцінювати можливі наслідки (в межах 1-2-х або 3 років) різних рішень в області управління (зростання цін, інвестиції), формулювати гіпотези і моделювати ситуації.

Інші відносини територіальних установ. З метою складання платіжного балансу територіальні установи Банку Франції отримують декларації безпосередньо від підприємств, що здійснюють операції за допомогою рахунків, відкритих за кордоном; реєструють прямі зарубіжні інвестиції французьких

підприємств. Вони також ведуть облік пунктів по обміну валюти, що входить до їх обов'язку згідно із законом. У регіональному масштабі вони, у взаємодії з фінансовими службами, управляють базами даних, що містять зведення про фінансування підприємств.

Відносини з фізичними особами.

Інформування громадськості. У своїх взаєминах зі всіма зацікавленими сторонами територіальні установи Банку Франції поширюють на комерційній основі публікації і результати дослідницької діяльності Банку Франції (що не мають конфіденційного характеру). Як одержувачі вказаної інформації виступають економічні і фінансові круги, адміністративні структури різного рівня, преса, фізичні особи. Територіальні установи організовують конференції з усіх питань і приймають участь в їх обговоренні.

Відносини фізичних осіб з кредитними установами. Територіальні установи Банку Франції розглядають прохання про надання «права на рахунок» з боку осіб, які не можуть добитися банківського рахунку (закон дозволяє Банку Франції призначати кредитну установу, в якій буде відкрито такий рахунок).

У 1989 р. в рамках «Корпоративного плану Банку Франції» була розпочата реалізація програми створення в кожній територіальній установі інформаційного вікна під назвою «Інфобанк» для консультування фізичних осіб, які звертаються з питаннями про свої права і обов'язки перед банками, а також взаємного вирішення конфліктних ситуацій. В кінці 1994 р. у всіх територіальних установах були відкриті інформаційні вікна «Інфобанк».

Територіальні установи Банку Франції відповідають на численні питання фізичних осіб, зареєстрованих в Загальнонаціональній картотеці неплатників, що видали незабезпечені чеки або в Картотеці відмов позичальників повністю або частково погасити кредити, надані фізичним особам. Зокрема, вони дають роз'яснення щодо порядку, який діє, і окремих положень законодавства про чеки.

Комісії з надзаборгованості. Відповідно до Закону, прийнятого 31 грудня 1989 р., територіальні установи Банку Франції забезпечують діяльність

Секретаріату комісій по над заборгованості, установленій, як мінімум, по одній в кожному департаменті. Першочерговим завданням комісій з заборгованості є пошук вирішення (шляхом переговорів з кредиторами) проблем, пов'язаних з погашенням заборгованості фізичних осіб, обтяжених заборгованістю.

У разі досягнення спільної угоди домовленості підписується традиційний план врегулювання, який може передбачати різні заходи – реструктуризацію боргів, зниження процентних ставок, відмова від погашення боргу. Закон, прийнятий 8 лютого 1995 р., передбачає, що у разі неможливості досягти угоди дебітор має право просити комісію з заборгованості сформулювати пропозиції про фінансове оздоровлення, які виносяться на розгляд суду. Закон від 29 липня 1998 р. розширив повноваження комісій, дозволяючи їм в найбільш складних випадках оголошувати мораторії з максимальною тривалістю в три роки, після яких борги дебіторів можуть бути списані, якщо їх положення не поліпшується.

Безпосередня клієнтура. Від свого минулого Банк Франції успадкував клієнтуру, що складається головним чином з фізичних осіб. Серед них можна виділити дві категорії клієнтів:

а) зовнішня клієнтура, яка складається переважно з фізичних осіб і декількох юридичних осіб, що є зовнішніми по відношенню до емісійного інституту;

б) внутрішня клієнтура, що складається з персоналу Банку Франції (працюючих або таких співробітників, що вийшли на пенсію).

Територіальні установи Банку Франції пропонують цій клієнтурі обмежену гамму фінансових продуктів: депозитні рахунки, операції з цінними паперами, розміщення цінних паперів на рахунках (але не управління портфелем), валютні операції, сумісні фонди вкладень, надання в тимчасове користування індивідуальних сейфів. Територіальні установи не надають прямих кредитів, за винятком короткострокових позик під заставу цінних паперів.

Новий закон щодо Банку Франції забороняє відкриття нових рахунків для зовнішньої клієнтури, яка з часом повинна зникнути.

Взаємини між центральним апаратом і мережею територіальних установ.

Організаційна структура і основні напрями діяльності. До ухвалення закону від 4 серпня 1993 р. організаційна структура Банку Франції залишалася класичною ієрархічною структурою, що включала генеральні дирекції. Залежно від змісту даних питань територіальні установи безпосередньо замикалися на відповідні генеральні дирекції. В даний час, згідно «Корпоративному плану» передбачено подальший розвиток і вдосконалення функціональних обов'язків територіальних установ Банку Франції, засноване на профільній спеціалізації і конкретних напрямках діяльності.

В даний час в Банку Франції налічується 17 профільних спеціалізацій і 99 напрямів діяльності; 8 генеральних дирекцій несуть відповідальність за одну або декілька профільних спеціалізацій.

Роль Дирекції мережі територіальних установ.

З метою впорядкування різноманітних взаємин між територіальними установами і центральним апаратом Банку Франції були ухвалені наступні рішення: по-перше, мережа територіальних установ була підпорядкована генеральному секретареві; по-друге, в структурі генерального секретаріату була створена дирекція мережі територіальних установ. Остання покликана виконувати три наступні функції:

1. Загальне управління і організація територіальної мережі.
2. Координація основних напрямів діяльності територіальної мережі. У щорічній звітній записці встановлюються цілі і пріоритети територіальних установ в різних профільних спеціалізаціях на майбутній рік. При цьому проекти керівників територіальних установ візуються дирекцією мережі територіальних установ. В цілях забезпечення зворотного зв'язку дирекція мережі територіальних установ зобов'язана роз'яснювати цим керівним працівникам проблемні завдання мережі територіальних установ.
3. Управління діяльністю, що виходить з функцій територіальних установ: відносинами з приватною клієнтурою, управлінням заборгованістю,

розповсюдженням інформації про банківську регламентацію і практику, а також вирішенням питань, що мають відношення до конкретного регіону.

Основні функції Дирекції мережі територіальних установ Банку Франції були спочатку сформульовані в циркулярі Банку Франції №91-64 від 29 травня 1991 р., а згодом – в циркулярі № 96-107 від 12 грудня 1996 р.

Таким чином діяльність Дирекції мережі територіальних установ Банку Франції охоплює всю сукупність проблем, пов'язаних із функціонуванням територіальної мережі. Відповідно до цього завдання, що припускає організацію тісної взаємодії між відділеннями Банку Франції на місцях і центральним апаратом, а також між самими територіальними установами, весь персонал (зокрема бухгалтерські працівники) приймає участь в різних нарадах і робочих групах. Виконуючи роль сполучної ланки, дирекція відповідає на безліч питань, які щодня надходять на її адресу як з територіальних установ, так і з центрального апарату.

Дирекція мережі територіальних установ складається з трьох служб: служби управління клієнтурою і координації роботи в області касових операцій, бухгалтерського обліку і інформатизації; служби комунікацій територіальної мережі; служби інформації про банківські операції і банківську діяльність.

1. Служба управління клієнтурою і координації роботи в області касових операцій, бухгалтерського обліку і інформації (іменована також в деяких документах Банку Франції як Служба управління «продуктами» територіальної мережі) відповідає за розробку і реалізацію політики Банку Франції відносно роздрібної клієнтури, а також за координацію діяльності територіальних установ в рамках наступних профільних спеціалізацій: управління наявним грошовим обігом; управління безготівковим рахунком і системами розрахунків; управління іноземними операціями і участь в розробці платіжного балансу; підготовка і розповсюдження статистичних матеріалів, економічних, фінансових і грошово-кредитних оглядів; операції з цінними паперами; нагляд за банківською системою; збір, аналіз даних і підготовка інформаційних матеріалів

про не фінансові підприємства; програмування і фінансове управління; управління інформатизацією.

Таким чином, дана служба покликана вирішувати численні проблеми, що стосуються як територіальної мережі в цілому, так і кожної територіальної установи зокрема.

2. *Служба комунікацій територіальної мережі* має більш загальні функції, серед яких, зокрема, виділяються наступні:

розповсюджувати на місцях інформацію і давати роз'яснення щодо стратегічних напрямів діяльності територіальної мережі;

використовувати на практиці різні інструменти статистичного аналізу(наприклад, систему спостереження TECNORESEAU, спрямовану на здійснення моніторингу територіальних установ, зокрема для обліку штатної чисельності співробітників по різних профільних спеціалізаціях, а також інформаційну аналітичну систему SASTA, призначену для узагальнення результатів роботи по збору статистичних даних в територіальній установі);

управляти Програмою розвитку територіальної мережі;

видавати вісник «Банк Франції. Територіальна мережа»;

організовувати наради керівників територіальних установ (наради регіональних директорів – шоквартальна, наради директорів територіальних установ – один раз в півріччя, стажування для директорів, вступників – протягом року);

приймати адміністративні і управлінські заходи, необхідні для організації діяльності територіальної мережі;

забезпечувати координацію діяльності територіальної мережі в рамках профільних спеціалізацій.

3. *Служба інформації про банківські операції і банківську діяльність* покликана:

забезпечувати координацію роботи інформаційних вікон «Інфобанк», надавати останнім необхідну інформаційну підтримку, зокрема, нормативною і іншою документацією;

забезпечувати на рівні центрального апарату вирішення завдань в області заборгованості за допомогою регулярного випуску нормативних документів з використанням даних національної статистики, а також на основі участі в різних робочих групах, що займаються проблемою заборгованості, і т. д.

У рамках дирекції територіальної мережі діють також два спеціалізовані структурні підрозділи, одне з яких здійснює керівництво проектом вдосконалення бухгалтерського обліку в територіальних установах, а інше – управлінням і практичним застосуванням кількісного методу аналізу, який використовується в процесі ухвалення рішень, що стосуються територіальної мережі.

Починаючи з 1993 р. облік діяльності Дирекції мережі територіальних установ свідчить про те, що невелика група координаторів (у складі 9 чоловік) брала участь більш ніж в 700 нарадах (без урахування бухгалтерських працівників, що залучаються до роботи над проектами, за реалізацію яких вони відповідають, а також для заміщення інших фахівців).

Крім того, Дирекція мережі територіальних установ займається розробкою інспекційних звітів за наслідками перевірок територіальних установ, робить на їх основі висновки і пропозиції у сфері своєї компетенції і направляє їх вищому керівництву Банку Франції. Підготовка інспекційних звітів здійснюється з урахуванням географічного розміщення територіальних установ особами, відповідальними за конкретні інспекційні сектори, на які поділена територія країни.

В цілому головним завданням дирекції територіальної мережі є не тільки координація діяльності територіальних установ, але і забезпечення успішної взаємодії між центральним апаратом і територіальною мережею. Тим самим досягається пріоритетна мета – сприяти підвищенню ефективності функціонування системи Банку Франції в цілому. У тому ж конструктивному дусі Дирекція керує цілою низкою проектів, пов'язаних з територіальними установами. Необхідно підкреслити, що весь документообіг, що стосується територіальних установ Банку Франції, обов'язково проходить через Дирекцію

мережі територіальних установ. Вона бере участь в підготовці і ухваленні всіх рішень, пов'язаних з територіальною мережею.

Модернізація методів управління

Банк Франції планує здійснити модернізацію методів управління з метою заміни децентралізованого програмно-цільового управління територіальними установами Банку Франції методами управління, заснованими на чіткому дотриманні регламентуючих адміністративних правил, що розповсюджуються на всі структурні підрозділи Банку. Кожна територіальна установа Банку Франції зобов'язана розробляти власний проект плану заходів. Ці проекти інтегруються в регіональні проекти, які у свою чергу, об'єднуються в Корпоративний план. Інформаційна система управління відображає ступінь реалізації програмних цілей на кожному рівні (місцевий рівень – регіональний рівень – національний рівень) і за допомогою різних комплексних показників сприяє ухваленню рішень, що дозволяють добиватися цих цілей.

Протягом тривалого часу в мережі територіальних установ Банку Франції не було ієрархії у взаєминах. Проте після створення у Франції 22 адміністративних районів відбувається зміцнення регіональної влади. В даний час в кожному регіоні існує *колегія директорів територіальних установ* Банку Франції, яка керує регіональним директором. Останній, в своїй роботі, спирається на регіональний секретаріат, який готує наради і виконує рішення, що приймаються колегіально. Спочатку *колегія директорів територіальних установ* була створена в кожному регіоні для узгодження позицій в ході обговорення питань економічної і фінансової діяльності. В даний час вона виконує також управлінські функції: визначення бюджетів і штатів територіальних установ, розподіл між ними матеріально-технічних ресурсів, вирішення кадрових питань.

У компетенцію регіонального директора входить управління інформаційними потоками між територіальними установами і центральним апаратом, загальне керівництво територіальними установами в регіоні і оцінка

їх діяльності, виконання представницьких функцій в інших організаціях регіону, а також контроль за публікаціями, присвяченими регіональним проблемам.

Колегія регіональних директорів

Колегія регіональних директорів працює під головуванням генерального секретаря і директора мережі територіальних установ Банку Франції. У її роботі беруть участь 22 регіональних директори Банку Франції, а також інспекторів, що відповідають за той або інший інспекційний сектор. Засідання колегії проходять не рідше за один раз в півроку і присвячуються обговоренню проектів, що висуваються керівниками всіх профільних спеціалізацій. На них здійснюється також зіставлення різних підходів. В цілому колегія може розглядати будь-які проблеми, які вона вважає за необхідне обговорити з директором мережі територіальних установ. У жовтні 1997 р. ухвалено рішення підсилити роль регіональних дирекцій, що є природною сполучною ланкою між керівництвом Банку Франції і його територіальними установами, передавши регіональним директорам ширші повноваження в області ухвалення рішень.

Контроль за діяльністю територіальних установ

Діяльність територіальних установ є об'єктом безпосереднього контролю з боку спеціалізованого органу – інспекції, яка направляє інформацію безпосередньо вищому керівництву Банку Франції. Дирекція територіальної мережі готує для Керівника Банком Франції інспекційні звіти на підставі поданих інспекторами матеріалів.

Перевірки, що проводяться Інспекцією, призначені для контролю за відповідністю діяльності територіальних установ цілям Корпоративного плану Банку Франції, а також оцінки якості управління і відповідності наявних засобів завданням, що стоять перед територіальними установами.

Вся територія країни розділена на 7 інспекційних секторів, кожен з яких закріплений за одним інспектором і охоплює ряд територіальних установ Банку Франції.

Надалі територіальна мережа повинна зазнати неминучу еволюцію, викликану механізацією операцій по обробці грошової готівки, централізацією

операцій, пов'язаних з платежами, вилученням із обігу і випуском в обіг грошових знаків, а також розвитком електронних платежів і інформатизацією міжбанківських платіжних систем, що зростає.

У зв'язку з тим, що мережа територіальних установ охоплює всю територію країни, Банк Франції може безпосередньо вести роботу з суб'єктами господарського життя на регіональному рівні.

Аналіз економічного розвитку регіонів і моніторинг підприємств, здійснювані відповідно до Корпоративного плану, дозволяють Банку Франції відстежувати тенденції розвитку реального сектора економіки, проводити вибірккову кредитну політику відносно регіонів і окремих підприємств. Тим самим за допомогою своєї територіальної мережі Банк Франції реагує на зміни, що відбуваються у французькій фінансово-економічній системі.

Таким чином, територіальні установи Банку Франції стимулюють економічний розвиток в регіонах, з одного боку, і інформують центральний апарат Банку Франції про зміни в економіці і грошово-кредитній політики – з іншого. Територіальна мережа Банку Франції, що забезпечує «присутність на місцях», є ефективним інструментом проведення його політики.

Мережа територіальних установ Банку Франції не має аналогів в світі по розгалуженості і різноманітності функцій. Банк Франції надає їм діяльності велике значення. З кінця 80-х рр. Банк Франції не проводив ні укрупнення, ні скорочення числа територіальних установ, прагнучи відстежувати процеси на регіональному рівні. Участь Франції в Європейському союзі і створення Європейської системи центральних банків, як вважають в Банку Франції, не повинні ставити під сумнів необхідність існування територіальної мережі в сучасному вигляді і значення основних напрямів її діяльності внаслідок того, що у функціональному відношенні територіальні установи доповнюють діяльність центрального апарату Банку Франції.

ТЕМА 7

Грошова і кредитна система Канади

- 7.1. Еволюція грошово-кредитної системи Канади.
- 7.2. Банк Канади та його грошово-кредитна політика.
- 7.3. Комерційні банки Канади.
- 7.4. Перспективи розвитку банківської системи Канади.

7.1. Еволюція грошово-кредитної системи Канади

Формування і розвиток грошової системи Канади проходить паралельно із еволюцією державного устрою країни. До 1763 р. Канада була колоніальною власністю Франції і країною управляв французький губернатор. Спеціально для Канади, починаючи з 1670 р., у Франції чеканилася срібна монета – соль-соліди. Однак вона не змогла виконати покладену на неї місію. «Чужій» валюті канадці віддавали перевагу прямому товарообміну, тим більше, що крім солі в обігу могли перебувати платіжні засоби, «емітовані» будь-яким торговцем. Після того, як за мирним договором, укладеним між Лондоном і Парижем, Канада перейшла до Великобританії, питаннями грошового обігу на території країни зайнявся англійський генерал-губернатор. Але очікуваної централізації не відбулося, і в грошовій, і в кредитній системі панував хаос. Лише в 1794 р. група монреальських бізнесменів зробила спробу створити банк. Хоча це і виявилось безнадійним але вселило надію щодо формування банківської системи у Канаді. В 1817 р. дев'ять монреальських торговців заснували Монреальський банк, зараз банк Монреаля - найстаріший з канадських банків.

Офіційним днем народження канадської держави вважають 1 липня 1867 р. Зі створенням федерації новий федеральний уряд одержав виняткову юрисдикцію із всіх питань, пов'язаних з грошима і банківською справою.

Першою реформою в цій області стало введення в 1870 р. в обіг національної грошової одиниці — канадського долара. Золотий вміст нової валюти встановлювався на основі англійського фунта стерлінгів і прирівнювався до нього. В 1871 р. був прийнятий закон про банки, який переглядався кожні десять років. Законом обмежувалось право приватних банків на випуск банкнот. З 1900 по 1928 рр. у країні відбулась концентрація банківського капіталу. У результаті злиття багатьох дрібних банків замість 40 — стало 10 банків. Три з них — Монреальський, Королівський і Канадський комерційний — зосередили біля 70 % всіх банківських капіталів Канади.

Під час великої депресії в 1930-х рр. у Канаді відбувся обвал золотого стандарту, передумовою якого стали знецінення і заборона обміну банкнот на золото в 1914 р. Протягом 1940-х рр. курс канадського долара жорстко був прив'язаний до долара США. У липні 1946 р. Канада раптово підвищила курс долара на 10 %, прагнучи нейтралізувати вплив різкого підвищення цін у США й не допустити поширення інфляції на свою економіку. Однак в умовах кризи 1947-48 рр. високий курс підсилював випробовування країни труднощами з платіжним балансом, послаблюючи конкурентоспроможність товарів на зовнішніх ринках. На вільному ринку канадський долар мав попит на 7-8 % нижче паритету. Використовуючи виниклу у 1950 р. тенденцію до підвищення курсу, але враховуючи досвід попередніх років, канадський уряд в жовтні 1950 р. скасував паритет і ввів коливний курс канадського долара. Це викликало цілий ряд негативних наслідків в економіці країни протягом 1950-х рр.: дефіцит торгівельного балансу; різкі перепади у валютному курсі.

Було ухвалено рішення повернутися до прив'язки до курсу долара, яке протрималося до 1970 р. Розвиваючись циклічно, валютна система Канади повернулася до плаваючого курсу, що, як і передбачалося, призвело до валютної кризи 1974 р.

Розчарувавшись в обмінному курсі, як інструменті монетарної політики, органи монетарного регулювання, як цільовий показник, стали використовувати грошову масу.

Найменшою грошовою одиницею є цент. 100 центів становлять один канадський долар. Випускають монети – 1, 5, 10, 25 центів і банкноти номіналом – 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 1000 доларів.

7.2. Банк Канади та його грошово-кредитна політика

Рішення про створення центрального банку проголошено законом про Банк Канади у червні 1934 р. Спочатку він функціонував як приватна корпорація, а з 1938 р. його націоналізував федеральний уряд. Відтоді єдиним власником акціонерного капіталу Банку Канади є Міністерство фінансів.

Банк Канади створено, «щоб регулювати кредитні та грошові відносини в інтересах економічного процвітання держави».

Банк Канади відповідає за:

- розробку та реалізацію грошової політики держави;
- надання банківських послуг уряду банком, іншим фінансовим інститутам і центральним банкам інших країн;
- випуск банкнот і забезпечення відповідності пропозиції грошей їх попиту;
- управління державним боргом (надання консультацій уряду, випуск боргових зобов'язань, облік власників облігацій, здійснення платежів від імені уряду в погашення боргів).

Загальна відповідальність за ведення справ покладається на Раду директорів.

Голова банку є також головним виконавчим директором та головою Ради директорів. Колективна відповідальність за керівництво банком, а також за реалізацію грошово-кредитної політики покладається на Раду керуючих. До неї входять Голова, перший заступник, 12 зовнішніх директорів та заступник міністра фінансів(який не має права голосу). Директори призначаються урядом на трирічний термін. Голову Банку Канади, як і його заступника, на 7 років призначають зовнішні директори за погодженням з урядом. Уряд не може зняти

голову з посади - міністр фінансів має видати письмове розпорядження Банку.

Мета грошово-кредитної політики Банку Канади – стабільність канадського долара для утримання інфляції, яка впливає на всі економічні показники і контроль за нею є пріоритетом серед інших цілей.

Стрижнем монетарної політики є орієнтир рівня інфляції, який із 1991 р. встановлюється Банком Канади спільно з федеральним урядом. Вимірюється він через індекс споживчих цін, а його прийнятні значення обмежуються інтервалом від 1 до 3 %. Головним інструментом політики Банку Канади є зміна орієнтира ставки овернайт – середньої ставки, яку банк хоче бачити на ринку, де основні фінансові інститути та великі корпорації позичають одне одному гроші на дуже короткий термін. Сьогодні орієнтир ставки овернайт є найприйнятнішим для ефективної реалізації монетарної політики. Він також є найкращим для порівняння із відповідними процентними ставками інших країн, зокрема з орієнтиром ставки «федеральними фондами» Федеральної резервної системи США.

З орієнтиром ставки овернайт тісно пов'язана і Bank Raate – процентна ставка, за якою Банк Канади надає одноденні позички фінансовим інститутам. Вона є частиною інтервалу, який називається «операційною зоною» для ставки овернайт. Ширина цього інтервалу – півпроцента, а верхньою і нижньою межами є ставки, за якими Банк Канади відповідно позичає грошові кошти на один день фінансовим установам-членам системи LVTS або сплачує проценти за одноденні кошти.

Питаннями регулювання та нагляду за фінансовими інституціями займається Служба керуючого фінансовими установами. Одним із завдань є захист вкладників від непередбачених втрат у разі ускладнення фінансового стану кредитної установи. З цією метою створено також Канадську корпорацію страхування депозитів, яка страхує вклади кредитних установ – членів корпорації та забезпечує повернення вкладів у разі їх банкрутства в розмірі до 60 тис. канадських доларів на одну особу.

7.3. Комерційні банки Канади

Найстаріший із діючих нині комерційних банків Канади створено у 1817 р.

Хоча формування банківської системи країни датують 1933-м, коли комісія Макміллана провела першу перевірку діяльності сектору фінансових послуг, який на той час складався з 10 банків. Канадське банківське законодавство, створене на взірць англійського, стимулювало організацію великих банків і, на відміну від законодавства США, не перешкоджало функціонуванню відділень.

Нині в Канаді функціонують 15 комерційних банків, які мають понад 8 тисяч філіалів. Частка шести найбільших з них становить понад 90 % усіх депозитів і банківських активів.

З метою недопущення небажаної концентрації економічної влади в руках кількох великих банків та суттєвого зниження конкуренції на місцевому фінансовому ринку уряд Канади у грудні 1998 р. заблокував злиття чотирьох із шести найбільших банків. Це спонукало їх до пошуку партнерів за кордоном, насамперед у США.

Канадські банки надають своїм клієнтам широкий спектр фінансових послуг.

Кредитування населення – один з основних напрямів банківської діяльності. Користуються попитом іпотечні позички, позички студентам, позички на купівлю автомобілів, кредитні ліцензії для приватних осіб. Основним сегментом корпоративного обслуговування є підприємства малого та середнього бізнесу. При цьому характерним для канадських банків є низький рівень відмов у видачі кредитів.

Згідно із законодавством канадські банки можуть надавати своїм клієнтам послуги з купівлі та продажу цінних паперів, а також різноманітну консультативну допомогу.

Зростає кількість клієнтів, що здійснюють банківські операції за

допомогою банкоматів, мобільного телефону, через систему Інтернет. Понад 85 % усіх банківських трансакцій проводиться електронним способом.

За даними Банку міжнародних розрахунків, Канада й надалі залишається світовим лідером використання дебетових карток та автоматизованих банкоматів на душу населення.

Сьогодні значна частина доходів канадських банків формується за рахунок комісійних від наданих послуг.

Канадські банки платять набагато вищі податки, ніж інші суб'єкти економіки Канади.

Канадські банки є також основними експортерами фінансових послуг і відіграють значну роль у здійсненні зовнішньоекономічних операцій. Більша частина міжнародного бізнесу припадає на США, Латинську Америку, країни Карибського басейну. Канадські банки мають свої філії більш ніж у 60 країнах світу.

Іноземні банки отримали доступ на канадський фінансовий ринок для проведення банківських операцій через дочірні структури лише в 1980 році.

Традиційно основним видом діяльності іноземних банків є корпоративне кредитування своїх транснаціональних клієнтів, хоч останнім часом деякі з них активно займаються електронною банківською діяльністю, операціями з кредитними картками.

Із прийняттям у червні 1999 р. Закону С-67 зарубіжним банкам дозволено створювати на території Канади спеціалізовані філії для обслуговування приватних і корпоративних осіб.

7.4. Перспективи розвитку банківської системи Канади

Прийнятий у 1871 р. закон про банківську діяльність постійно оновлюється, останнім часом кожні 5 років, з метою підвищення ефективності функціонування сектору фінансових послуг. У жовтні 2001 р. набрав чинності закон С-8. Згідно з законом вводиться нова структура канадських кредитних

установ, яка складається із трьох рівнів:

- великі банки (капітал понад 5 млн.). Ці банки зобов'язані мати широке коло акціонерів; один інвестор може вкладати понад 20 % голосуючих і понад 30% не голосуючих акцій будь-якого класу;
- середні банки (капітал від 1 до 5 млн.). Вони можуть мати обмежене число інвесторів, яким належить 65 % акцій за умови, що решта 35 % розміщені серед широкого кола осіб;
- малі банки (капітал менше 1 млн.). для них відсутні обмеження стосовно кількості інвесторів, тобто весь пакет акцій може належати одній особі.

Банківські фінансові групи вперше отримали змогу здійснювати свою діяльність у рамках холдингової компанії. Законом С-8 передбачена можливість об'єднання кредитних установ Канади, однак питання про злиття великих банків вирішується на рівні міністра фінансів. Уряд перешкоджає об'єднанню великих банківських установ і страхових компаній. Також Законом передбачено розширення сфери інвестування для банків, ширше використання платіжних систем та введення нового режиму доступу іноземних банків на канадський ринок. Банкам дозволено вкладати кошти в інноваційні технології з метою розробки нових продуктів і фінансових інструментів, що сприятиме розширенню електронної комерції.

Компанії зі страхування життя, взаємні інвестиційні фонди та дилери цінних паперів отримали доступ до Канадської асоціації платежів, учасниками якої були виключно банківські установи. Відтак вони отримали змогу пропонувати клієнтам певні банківські послуги, зокрема здійснення платежів за чековими рахунками та дебетовими картками. Закон С-8 розширив права іноземних кредитних установ, яким дозволено вести практично необмежену інвестиційну діяльність. Асоціація канадських банків у співпраці з урядом та парламентом готується до наступного етапу реформ. Оскільки середовище, в якому сьогодні функціонують банки, змінюється зі швидкістю Інтернету, нагальною є розробка нових регулятивних документів, які б допомагали

виробничим і фінансовим структурам своєчасно реагувати на ринкові зміни, сприяли підвищенню якості обслуговування клієнтів та конкурентоспроможності канадських установ у Північній Америці та на світовому ринку.

Тема 8

Грошова і кредитна система Італії

- 8.1. Еволюція грошово-кредитної системи Італії.
- 8.2. Реформа банківської системи.
- 8.3. Регіональні і місцеві банки.
- 8.4. Невирішені проблеми італійського банківського бізнесу.

8.1. Еволюція грошово-кредитної системи Італії

Грошова система Італії за своє багатовікове існування зазнала немало змін. Для неї були характерні періоди монометалізму і період біметалізму, який вона спільно з Францією, Бельгією і Швейцарією намагалася зберегти за допомогою міжнародної угоди – так званого Латинського монетного союзу в 1865 р. Відповідно до цієї угоди була передбачена вільна чеканка монет з обох металів зі встановленням законного ціннісного співвідношення між золотом і сріблом 1:15,5. Проте біметалізм вже не відповідав вимогам грошового обігу і був замінений з 1895 р. на золотомонетний стандарт. У обіг були введені монети гідністю 10, 20, 50, 100 лір, золотий паритет встановлений в 0,290323 г золота за одну ліру.

У роки Першої світової війни і в період аж до 1923 р. Італія відмовилася від вільного розміну банкнот на золото. Золотий стандарт був відновлений у вигляді золотозливкового стандарту лише в 1928 р. У 1933 р. Італія приєдналася до золотого блоку – групи європейських країн (Франції, Голландії, Бельгії, Швейцарії) по підтримці діючого золотого стандарту при незмінних паритетах іноземних валют. Але вже в 1936 р. паритет низився до 0,046772 г, а після Другої світової війни Італія перестала фіксувати золотий вміст ліри в МВФ, оскільки висока інфляція призвела до зниження її курсу по відношенню до

долара. Курс ліри був встановлений по відношенню до долара в 1949 р. і, залишаючись незмінним протягом 22 років аж до 1972 р., складав 625 лір за 1 дол. США, перед входженням до європейського союзу лір = 1 дол. США. Золотий вміст було встановлено в 1960 р. і склав 0,001422 г. У 1979 р. Італія увійшла в ЕВС і встановила курс по відношенню до ЕКЮ – 1148,15 лір.

Грошовою одиницею Італії була ліра, яка ділилась на 100 чентезимо. Реально ж через високе знецінення ліри такого розміну не відбувалось. Вже після Другої світової війни було вирішено випускати банкноти мінімальною вартістю 1000 лір. Для Італії характерні не тільки банкноти (кредитні гроші), але і паперові гроші, що випускаються казначейством. До них відносяться дрібні гроші (гідністю менше 1000 лір). Грошова маса Італії склала в 1975 р. більше 114 трлн. лір, в 1989 р. – більше 166 трлн., в 1996 р. – близько 830 трлн. лір. У 1997 р., відповідно до програми поступового переходу до європейської грошової одиниці «євро», в Італії було введено в обіг 0,5 млрд. «євро».

Емісійним центром виступає Банк Італії, якому було надане таке право тільки в 1926р. До цього існувало 5 емісійних інститутів. З 1893 р. їх стало 3 – банк Італії в Римі, банк Неаполя, Банк Сицилії. Емісія грошей здійснюється відповідно до норм, встановлених законом під наглядом казначейства. У Головному управлінні казначейства існує спеціальний відділ, у функції якого входить контроль за грошовим зверненням, за випуском банкнот і паперових грошей, заміною старих грошей. Рішення про випуск банкнот приймається після вивчення попиту на готівку, залежно від величини активу платіжного балансу, потреб каси казначейства, інтенсивності звернення до центрального банку кредитних установ. Як забезпечення нового випуску можуть виступати або іноземна валюта, або казначейські векселі і довгострокові державні зобов'язання нових випусків, або комерційні векселі і державні цінні папери, що знаходяться в комерційних банках. Остаточне рішення про новий випуск ухвалюється керівництвом казначейства, на основі цільових орієнтирів, а на центральний банк покладається матеріальне здійснення грошової емісії. Для технічних робіт з підготовки і друкування грошей Банк Італії має власне

підприємство.

Рішення про випуск паперових (казначейських) грошей приймає Головне управління казначейства. Монети виготовляються на монетному дворі. Білети державних скарбниць друкуються Державним поліграфічним інститутом.

Платежі на території Італії здійснюються в готівковій і безготівковій формах. Як безготівкові розрахунки широке розповсюдження мають жиророзрахунки, які спочатку здійснювалися через спеціальні жиробанки, а потім через комерційні банки і ощадні каси. Суть цих розрахунків полягає в перерахуванні грошових коштів за допомогою спеціальних жиро переказів. В цілому в Італії широке розповсюдження має готівковий обіг. Основна маса покупок припадає на готівку. Існування двох форм розрахунків призводить до того, що сукупна грошова маса обчислюється як сума готівки, банківських депозитів (безстрокових поточних рахунків) підприємства, ощадних депозитів, власники яких одержують по ним чекову книжку, термінових і безстрокових ощадних внесків, термінових поточних рахунків. Найчастіше в статистиці використовуються два агрегати грошової маси: $M1$ – готівка і поточні банківські рахунки і $M2$ – $M1$ плюс всі види банківських депозитів.

Італія завжди була активним учасником світового валютного ринку. Вже в 1865 р. вона разом з Францією, Бельгією, Швейцарією заснувала Латинський монетний союз, основною вимогою якого було вільне ходіння в цих країнах будь-яких грошових знаків країн-учасниць. Згодом Італія стає членом МВФ. В умовах сучасної валютної системи Італія дотримується режиму самостійного вільного «плавання» валюти по відношенню до інших валют. Не дивлячись на це, в Італії з 1961 р. діяли обмеження за узгодженням з МВФ по ввезенню і вивозу національної валюти. Валютний контроль здійснюється Італійським валютним бюро.

Процеси інтеграції, що відбуваються в Європі, торкнулися і Італії. У 1969 р. на зустрічі лідерів країн, що увійшли до ЄС при його створенні (Бельгія, Італія, Франція, Люксембург, Нідерланди, ФРН), була визначена мета єдиної валютної системи. Відповідно до неї єдина валютна система повинна була бути

сформована в 1978 р. Проте здійснення цього проекту було відкладено.

Початок 90-х рр. для Італії став важким випробуванням. Період 1992-1993 рр. характеризувався декількома девальваціями ліри. Позитивні зрушення намітилися тільки в 1995 р., коли доходи держави зросли на 1,2 % ВВП з одночасним зниженням витрат на 2,7 %. Подальше оздоровлення державних фінансів стало неможливим без особливих заходів по припиненню податкових правопорушень і посилення контролю за витратами державного бюджету. В той же час на відміну від країн із стабільною економікою (наприклад, ФРН) в Італії спостерігалось активне сальдо платіжного балансу – 42- млрд. дол. (3-5 % ВВП). Концепція єдиної валюти знайшла реальні контури на зустрічі глав держав - членів ЄС в Дубліні, в грудні 1996 р. Відповідно до цієї концепції єдина валюта «євро» повинна бути введена з 1 січня 1999 р., причому спочатку в безготівковій формі, а потім з 2002 р. – в готівковій.

У Італії перехід до «євро» розглядався як своєрідний національний надпартійний імператив. За це виступила лівоцентристська коаліція. Для введення в оборот «євро» країна повинна була відповідати певним критеріям, таким, як:

- 1) дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати 3 % ВВП;
- 2) державний борг не повинен перевищувати 60 % ВВП;
- 3) річна інфляція повинна бути не більше ніж на 1,5 процентних пункти до усередненого рівня інфляції в трьох країнах ЄС з найбільшою стабільністю цін (у 1996 р. – 3-3,3 %);
- 4) середня номінальна величина довгострокової процентної ставки повинна бути не більше ніж на 2 процентних пункти до усередненого рівня цих ставок в трьох країнах ЄС з найбільшою стабільністю цін (у 1996 р. – 9 %);
- 5) дотримання встановлених меж коливань в існуючому в ЄС механізмі стабілізації обмінних валютних курсів (ERM-1).

У 1996 р. Італія відповідала тільки одному з п'яти критеріїв – брала участь в ЄС і її валюта була достатньо стабільною. За всіма іншими показниками вона істотно виходила за обумовлені межі. Наприклад, за підсумками 1996 р. Італія

мала дефіцит державного бюджету 6,8 % ВВП (не більше 3 % ВВП), а державний борг – 124 % ВВП (60 % ВВП).

Італія дотримувалася концепції приблизного виконання вимог, інакше їй довелося б ухвалити рішення про додаткову бюджетну економію в 26 трлн лір. Проте Італія цілеспрямовано готувала себе до введення в 1999 р. «євро». На 1997 р. був сформований надзвичайний бюджет, орієнтований на критерії присудження до «євро». При цьому до бюджету закладено справді драконівські заходи по скороченню державних витрат і збору податків. Рестрикційна політика уряду, обмеження зростання заробітної плати і високі відсотки призвели до зниження приватного споживання. Воно впало в 1996 р. на 0,8 %. Темпи зростання ВВП сповільнилися. У 1997 р. об'єм виробництва виріс на 2,7 %, в порівнянні з 1996 р. Італія гасить дефіцит надзвичайним «європейським податком».

Для проведення безготівкових розрахунків в «євро» Італія разом з іншими країнами створила єдину систему розрахунків TARGET за допомогою спеціального зв'язку.

Для введення готівкових розрахунків в «євро» в Італії, як і в інших країнах, були проведені інформаційні кампанії для ознайомлення громадян з новою грошовою одиницею, між країнами відбувався обмін інформацією. У шкільні програми включені курси, присвячені «євро».

Введення «євро», природно, зажадало витрат. Основний тягар прийняли на себе банківські установи, яким належало модифікувати комп'ютерні системи обробки даних і обслуговування клієнтів, а до 2002 р. повністю замінити автомати для видачі грошей і перевірки купюр і вести паралельні розрахунки в двох валютах. За оцінкою Банківської федерації ЄС, на це було потрібно близько 10-12 млрд. ЕКЮ, що складає 2 % річного обороту банківських операцій. Процес адаптації зайняв до 3 років і потребував до 100 тис. ЕКЮ. На обов'язкову подвійну індексацію цін пішло ще 25 млрд. ЕКЮ. В той же час вважалося, що введення «євро» призведе до оздоровлення державних фінансів, що вивільнить значні кошти, які зараз витрачаються на обслуговування

державного боргу (у Італії «з'їдається» 20 % бюджетних витрат). Це дозволить збільшити витрати на створення нових робочих місць і соціальні потреби.

В цілому, не дивлячись ні на колосальні витрати, пов'язані з впровадженням нової грошової одиниці, ні на відхилення від необхідних критеріїв, Італія ввела «євро» з 1 січня 1999 р. в числі перших 15 країн.

8.2. Реформа банківської системи

У зв'язку з європейською інтеграцією Італії до європейської спільноти, потрібно було провести певні банківські реформи з урахуванням політики гармонізації господарського законодавства, яке проводить європейська спільнота, що сприяє структурному перетворенню і вирівнюванню банківської системи Італії та інших країн членів.

Водночас реформа повинна була зберегти і використати її територіальну і структурну децентралізацію, а також органічну взаємодію з малими та середніми підприємствами (МСП).

Перебудова заключалась в концентрації капіталу, дерегулюванню, впровадженню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, удосконалення методів управління ризиками. В Італії ця реформа почалася з ліквідації зарегульованості банківської системи.

До початку реформи банківська система Італії контролювалась державою. Законом 1936 р. строго сегментувалась сфера кредиту: через комерційні банки велось тільки короткострокове кредитування, а середньо і довгострокове – проводилось банками і спеціалізованими кредитними інститутами публічно-правової (державної) форми власності.

Такі займи використовувались як інструмент державної політики, видавались на пільговій основі і мали державні гарантії. Банкам заборонялось володіти акціями підприємств не фінансового сектору, інвестиційними операціями займалися два банки публічного права – «ИМИ» (він входить в

державний холдинг і працює з підприємствами держсектору) і «медіокредито централь», який працював з МПС (малими і середніми підприємствами).

В 1990 р. в Італії було прийнято рамковий закон «Аматокарш», який ознаменував початок приватизації банківських установ. Схема приватизації передбачала перетворення державних кредитних інструментів публічного права в акціонерні товариства і вільний продаж до 49 % їх капіталу. Технічно планувалось розділити кожну установу на дві частини – напівдержавний фонд, до якого переходило право власності і банк, який становився акціонерним товариством, з перспективою розведення між ними. Потрібно було поліпшити управління банками шляхом розподілу функцій менеджменту і власності, а в послідовному ліквідації державного контролю в сфері банківських операцій. Закон передбачав також публічну реалізацію міноритарної державної участі в банківському капіталі і стимулював злиття банківських установ за допомогою податкових пільг.

Для цього розробили «Єдиний банківський кодекс» з урахуванням рекомендацій ЄС. Він вступив в дію 1994 р. і містив наступні установки:

- банківський бізнес став таким же як і інші види підприємництва;
- фінансові установи можуть вибирати будь-яку організаційну форму (універсальний банк, спеціалізований, багатофункціональна група) і одержав право розширювати спектр послуг;
- державний контроль (Банк Італії, міністерство економіки, міжміністерський комітет з кредиту і збережень) пом'якшується, а можливості саморегламентації діяльності банків і фондів розширюється;
- розмежування прав власності між банками і підприємствами не фінансового сектору стають менш жорсткими (зокрема, підприємствам дозволялось володіти до 15 % акціонерного капіталу банків).

Новий кодекс утверджував модель акціонерного товариства в якості основної для банківських установ і визнавав як норму ринковий конкурентний характер банківської діяльності. Відміняючи примусову сегментацію ринку фінансових послуг, він ставить на перший план моделі універсального банку і

багатофункціональної групи. Банки отримали право здійснювати операції по реструктуризації заборгованості промислових компаній, які знаходилися в критичному стані. Одночасно лібералізувалась діяльність не банківських фінансових посередників: страхових компаній, інвестиційних і пайових фондів, лізингових компаній і т.д.

Нове законодавство заклало основу для розвитку приватних пенсійних фондів, які розглядались як потенційні джерела «довгих коштів» для економіки.

За 1992-1994 рр. були частково приватизовані три найбільших банки «Кредито Італьяно» (52 % акцій), «Банко комерчале Італьяно» (51,3 % акцій), «ИМИ» (36,3 % акцій), та інші банки готували до приватизації.

Однак перші заходи по приватизації банків були недостатніми для того, щоб відділити надлишковий банківський контроль. До кінця 1994 р. 3/4 фондів, що очолили формально незалежні банки, продовжували володіти переважною частиною капіталу, 20 % звели свою участь до міноритарної, але зберігали свій контроль через систему погоджень. Тому міністерство економіки згідно своєї директиви ввело принцип диверсифікації діяльності фондів і затребувало ліквідувати цей контроль до 1999 р. Аналогічні вимоги повторились в законах № 461 від 1998 р. і декрет – закону № 153 від 1999 р. Фондам пропонувалось податкові пільги, щоб протягом 4-6 років повністю роз'єднатись з банками і переключитися на діяльність в «третьому секторі» (культура, мистецтво, охорона середовища) направляючи туди не менше половини вартісного об'єму своїх операцій. Цим фондам заборонялось зберігати або набувати власних коштів, не зв'язаних з цією сферою діяльності.

Законодавство 1998-1999 рр. сприяло процесу консолідації банківського капіталу. За 1990 -2004 роки загальна кількість банків скоротилася з 1064 до 790.

В руках п'яти найбільших банківських груп сконцентрувалось 54 % ринку банківських послуг (в ЄС – 60 %). В країні склалось 22 фінансових конгломерати – 17 банківських і 5 страхових, які об'єднали банківський, інвестиційний і страховий капітали.

Італія вийшла на друге місце в ЄС після Франції з часткою ринку 16 %.

Сімейні заощадження італійців перемістились від вкладання в державні цінні папери до інституційних інвесторів, частка яких у фінансовій діяльності сектору збільшилась з 15 до 35 %.

Значно зросла прибутковість банківської системи (до 6-8 %). Збільшилась в чотири рази забезпеченість банківського персоналу засобами інформації. За ступенем використання Інтернету, дистанційного надання банківських послуг Італія вийшла в лідери (європейські).

Переважаючою формою власності стала акціонерна, число акціонерів, що володіють банківськими акціями, зросло до 2 млн. чоловік. Збільшилась кількість іноземного капіталу в активах італійської банківської системи.

З 1985 р. в країні діє закон щодо лібералізації кредитної діяльності за межами національної території.

Італійські банківські групи приймають участь в капіталі національного банку.

8.3. Регіональні і місцеві банки

Особливістю італійської банківської системи є наявність великого сектору дрібних місцевих установ. Класифікація, що проводиться Банком Італії за територіальною ознакою (у відповідності до кількості банків і банківських відділень на місцях) включає 5 розрядів: національні банки – 10, регіональні – 23, міжпровінційні – 166, провінційні – 195, місцеві – 337.

Крім цих банків, ще є багато установ які не входять в цю класифікацію: відділення іноземних банків, спеціалізовані кредитні інститути за масштабами діяльності італійська статистика розрізняє найкрупніші банки (8), крупні (9), середні (33), малі (134), дрібні (630) Є тенденція до зростання кількості малих і дрібних банків майже в 1,5 рази.

Головна причина цьому є особлива галузева спеціалізація цього сегменту італійської банківської системи. Лівова частка малих і дрібних банків

обслуговує промислові райони, територіально виробничі комплекси, що складаються із десятків тисяч кооперованих між собою малих і середніх бізнесів, які спеціалізуються на виробництві великомасштабних випусках продукції, яка визначає обличчя італійської економіки на зовнішніх ринках.

Густа сітка відділень цих банків, подібно капілярній системі, пронизує економіку головних районів їх розміщення, – Півночі і Центру країни.

Для малого бізнесу послуги крупних фінансових установ надто дорогі, а для них малий бізнес як клієнт не вигідний), але з малими місцевими банками його взаємодія надзвичайно інтенсивна.

Про це говорить сама структура банківських кредитів не фінансовому секторі і сімей – виробників: 12 % із загального об'єму приходить на мікрокредитування (операції в розмірі 250 тис. євро), а разом з малими і середніми за величиною кредитами такі операції охоплюють 46 % кредитного ринку. Галузева структура кредитів малих і середніх підприємств відображає диверсифікацію сфери виробничої діяльності, яку вони обслуговують:

- підприємства промисловості і сфери послуг – 34 %;
- торгівля і готельний бізнес – 26,4 %;
- будівництво – 15,9 %;
- ремесла – 15,8 %.

Тобто специфіка італійської економіки з її винятковою роллю малого і середнього, переважно сімейного, підприємства робить життєво необхідним наявність в країні розширеного, територіально розповсюдженого спеціалізованого на операціях із цим бізнесом, сектора банківських послуг.

Одночасно з кредитуванням дрібні місцеві банки виконують для малих і середніх підприємств (МСП) ряд інших важливих функцій:

- надають послуги з управління, посередництва, консультування, а також інші різноманітні кредити індивідуальним клієнтам. Це говорить про те, що малі і дрібні банки більше орієнтовані на потреби малого і середнього підприємства ніж крупні.

Деяка частка малих банків входить до складу крупних фінансових установ і банківських груп в якості їх спеціалізованих ланок. Проте вони не втратили своєї незалежності, доля об'ємів кредитів на північному сході Італії практично зросла до 28 % (там розміщено багато промислових підприємств).

На основі крупного підприємництва в Італії склався кооперативний кредит (історично сільські ощадні каси і міські народні банки, що забезпечують доступ до дешевого кредиту для дрібних виробників) правовою основою їхньої діяльності є кооперативний статут. За "Єдиним банківським кодексом 1994 р." банкам кооперативного кредиту дозволено приймати участь у всіх видах операцій: середнє і довгострокове кредитування, робити з підприємствами, випускати облігації. Їх контролюють так як і інші банки. В той же час закон оберігає їх незалежність – інституційним установам дозволено закуповувати не більше 5 % їх капіталу.

Кооперативні банки, як правило, невеликі. Середній об'єм операцій такої установи наполовину менше, ніж у середнього акціонерного банку. Однак значимість кредитів досить велика, це підтвердила банківська реформа: серед 94-х знов створених – 56 зареєструвалось як банки кооперативного кредиту (бувши сільські ощадкаси); 25 – як народні банки і тільки, 13 – як акціонерні товариства. Поповнення прийшло з боку місцевих кас взаємодопомоги.

Серед народних банків є і досить крупні. Це лізингові установи «Банка Італіз», що працюють із малими і середніми підприємствами і ремісничими підприємствами, вони мають однакову мережу пайщиків – банків 32 700 «Вікон».

Закон № 59 від 1997 р. і декрет-закони упорядкували участь банківської системи в проведенні державної регіональної політики. На банки покладено пільгове фінансування місцевих підприємств в різних формах. Пільги можуть надаватись автоматично на основі декларації підприємства, що просить кредит в рамках відповідних норм закону в межах, як правило, невеликих об'ємів, що не потребують техніко-економічної фінансової оцінки. В інших випадках, за умови складних програм виробничих капіталовкладень або вкладень в науково-

дослідну роботу від банків вимагається оціночна процедура. Аналогічна процедурна робота може вестись в переговорному порядку, в рамках територіальних погоджень, направлених на розвиток господарств окремих районів. Як правило, участь банків в розробці програм дає їм можливість банкам відкривати кредитні лінії, проводити консультації з питань і витрачання наданих засобів (коштів).

Декільком банкам делеговані повноваження постійного управління державними фондами пільгового кредитування і серед них «Артиджанкасса» який працював із ремісництвом. Ця головна установа керує місцевими банками і фінансовими товариствами, які безпосередньо кредитують виробничий спектр, а також виконують вказівки міністерства фінансів і регіональної адміністрації, використовуючи гарантійні та інші форми. До 30 % акціонерного капіталу «Артиджанкасса» належить корпоративним ремісничим об'єднанням.

Другий крупний банк «Медіокредитор Централє» кредитує малі і середні підприємства. Його засоби використовуються для переобладнання малих і середніх підприємств (МСП) сучасним обладнанням, для фінансування консорціумів, які створюються малими і середніми підприємствами. Через цей банк до Італії надходять засоби європейського фонду регіонального розвитку за програмою допомоги середземноморським регіонам.

Ще один ведучий банк «Сан Паоло», який керував гарантійним фондом і через який проведено більше 4 тисяч операцій.

В 1999 р. була проведена реформа органів регіонального управління і значну частину роботи вищеназваних банків з пільгового фінансування було передано на регіональний рівень. Федеральне керівництво банками залишило за собою право на визначення загальних напрямів економічної і галузевої політики, режиму втручання і моніторингу делегування регіональній адміністрації розробку відповідних нормативів і управління видачею пільг.

Державне втручання обумовлене:

по-перше: загально національною значимістю режимів підтримки науково наукових досліджень, конструкторських розробок, діяльності гарантійного фонду, кредитування експорту.

по-друге: необхідністю особливих гарантій ефективності підприємницьких заходів (робота в депресивних районах, підтримка молодіжного і жіночого підприємництва).

Банківська система на федеральному і регіональному рівні задіяна в продовження державної промислової політики, реформи структурних фондів; для європейського співтовариства ця програма ґрунтується на методі партнеріата, тобто спільної участі сторін із метою модернізації і підняття економіки відсталих районів.

8.4. Невирішені проблеми італійського банківського бізнесу

Не ліквідовано структурний розрив між банківською системою Італії і її основними конкурентами:

1. Комерційним банкам рекомендовано більш детально інформувати своїх клієнтів відносно принципів, методів і критеріїв оцінки їх кредитоспроможності, запитуючи в них більшу за об'ємом інформацію про стан їх бізнесу. Це не досить бажане явище для Італії.

2. Італійський бізнес на 90 % змішаний і характеризується специфічною закритістю. Саме небажання розкривати свою звітність є причиною того, що на біржі так мало котируються фірм, а згідно оцінок їх могло бути в 5 разів більше ніж по лістингу.

3. Банківське законодавство країн членів ЄС дуже не однорідне і нараховує більше 100 розходжень в національних банківських кодексах і біля 40 позицій, що передбачають виключення з правил. Тому італійському банківському законодавству потрібно пристосовуватися до загальноєвропейської банківської системи, щоб можна було реалізувати прийняті Базельським комітетом «Базові принципи ефективного нагляду за

банківською діяльністю (Базель-2)». Базельський комітет з банківського регулювання був створений в 1974 р. керуючими центральних банків 10-ти провідних країн. В 1988 р. ним було надруковано «Погодження про міжнародну інформацію капіталу» («Базель-1»), де викладались загальні принципи регулювання банківської діяльності. В 2001 р. розроблені нові положення («Базель-2»), що формували стратегію управління операційними ризиками.

4. Крупні італійські банки в нинішній час надають перевагу фінансовому посередництву на ринку цінних паперів, яке дає більший прибуток ніж надання кредитів. Кооперативні банки хотіли б розширити поле кредитної діяльності, але кооперативний статус накладає певний ряд обмежень, щодо членства і залучання капіталів з зовні. Тому потрібно змінювати кооперативний статус банків.

5. З боку підприємств проблема адаптації виникає в зв'язку із загальним (і не тільки в Італії, але і в ЄС) погіршенням умов кредитування по відношенню до термінів. Процент опитаних підприємницьких організацій підтверджують факт подорожчання кредитів для малих і середніх підприємств (МСП). Це пояснюється не тільки початком переходу частини банків до методики відбору клієнтів, яка рекомендується «Базелем-2», але й рядом інших факторів: продовжуються процеси злиття і поглинань, свідомим виходом частини банків з ринкових позицій, а також наслідки кризових явищ, які виникають останнім часом у великих регіонах.

Тема 9

Грошова і кредитна система Японії

- 9.1. Особливості розвитку грошово-кредитної системи.
- 9.2. Центральний банк Японії, його структура, функції та операції.
- 9.3. Загальна структура грошово-кредитної системи.
- 9.4. Операції японських банків.
- 9.5. Регулювання ринку банківських послуг.
- 9.6. Проблеми «поганих» боргів.

9.1. Особливості розвитку грошово-кредитної системи

Національна грошова одиниця Японії – ієна була введена в обіг 1870 р. Перехід до золотого стандарту відбувся в 1897 р. і проіснував до Першої світової війни у формі золотомонетного стандарту. За роки війни (1914–1920 рр.) грошова маса обігу збільшилася втричі, що призвело до знецінення ієни на 64 %.

Після короткого періоду тимчасової стабілізації у грошовій сфері, інфляція в країні поновилося у зв'язку зі світовою економічною кризою 1929–1933 рр. З 1932 р. у Японії запроваджується валютний контроль, а в 1933–1939 рр. країна стає учасницею стерлінгової валютної зони й офіційно відмовляється від системи золотого стандарту.

З початком японської агресії в Китаї (1937 р.) і до кінця Другої світової війни (1945 р.) інфляція в Японії посилюється. В роки війни ціни на товари на чорному ринку зросли в 30–40 разів, що було обумовлено:

- зростанням військових асигнувань за рахунок незабезпеченої емісії банкнот;

- занепадом цивільного виробництва, що призвело до дефіциту товарів першої необхідності;

- підвищенням непрямих податків.

Це, в свою чергу, спричинило зміну структури грошового обігу, в результаті чого ієна знецінилася втричі.

У 1946 р. в Японії проводилася грошова реформа, за якої обмін грошей здійснювався в пропорції 1:1. Суми на рахунках понад 100 ієн було заблоковано, кількість грошей в обігу різко зменшилася. Проте ця реформа не мала відповідної економічної бази і грошова маса до кінця 1946 р. виросла в шість разів.

Ще у повосенний період з метою зменшення темпів інфляції, приймається емісійне законодавство, відповідно до якого передбачається формальне обмеження випуску банкнот. Хоча за потреби ліміти емісії переглядалися, а емісія під забезпечення комерційними векселями, цінними паперами та іноземною валютою практично не піддавалася лімітуванню.

Ці заходи, а також величезні витрати на відновлення зруйнованої економіки, спричинили посилення інфляції. У 1945–1951 рр. грошова маса зросла в 15 разів, оптові ціни – в 343 рази. Все це призвело до падіння курсу ієни.

Валютне становище Японії в 50-х і першій половині 60-х рр. було не стабільне, незважаючи на зростання товарного експорту і залучення іноземного капіталу. Починаючи з другої половини 60-х, внаслідок модернізації виробництва й підвищення конкурентоспроможності товарів, різко збільшується експорт, а також зростає залучення іноземного капіталу.

Динаміка валютного курсу свідчить, що, починаючи з 70-х рр., курс ієни беззупинно підвищувався.

Фінансово-валютна й біржова криза, яка охопила багато країн Південно-Східної Азії та Японію (1997 р.), призвела до відпливу капіталів за кордон, знецінення національних валют, падіння курсу корпоративних і державних цінних паперів.

В 1998-1999 рр. японський ринок зазнає спаду. Лібералізація фінансових ринків сприяла підвищенню мобільності японського капіталу. З формуванням кредитно-фінансової системи Японії зросла її роль як світового інвестора. На сучасному етапі ієна використовується переважно в азійсько-тихоокеанському регіоні як міжнародна резервна валюта і платіжний засіб.

Перші кредитні установи з'явилися в Японії ще до буржуазної революції 1868 р. Переважна частина японських державних (спеціальних) та приватних банків була створена після прийняття в 1872 р. закону про національні банки. Разом із приватними банками було створено Державний емісійний банк та інші державні й напівдержавні кредитні інститути.

Значного розвитку банківське законодавство Японії набуло тільки після Другої світової війни. Банківська система, зокрема комерційні банки, створювалися на підставі законів про національні банки.

Після закінчення війни, в умовах низької кон'юнктури і великого бюджетного дефіциту, в Японії почалася гіперінфляція. Кредитування орієнтувалося на пріоритетні напрямки розвитку виробництва, а позики іншим галузям обмежувалися.

З метою запобігання безробіттю й підтримки діяльності середніх і малих підприємств було створено кредитну кооперацію й довірчі фонди. В міру поживлення національної економіки, а також для стимулювання експорту, створювалися приватні фінансові установи (з надання кредитів на тривалий термін) і спеціалізовані кредитні банки. На відміну від деяких розвинутих країн, у Японії в повоєнний період основні фінансові важелі залишилися в руках приватних банків. Проте ступінь державного контролю за їхньою діяльністю був досить високим.

Паралельно з приватними банками було створено розгалужену мережу урядових фінансово-кредитних інститутів.

Для кредитування зовнішньої торгівлі в 1950 р. засновано Експортний банк, головною функцією якого було кредитування експорту продукції

японського суднобудування і машинобудування. Капітал банку належить державі, а контроль за його діяльністю здійснює Міністерство фінансів Японії.

В 1951 р. засновано Японський банк розвитку, капітал якого повністю належить державі. Діяльність банку зосереджена на пільговому кредитуванні тих галузей економіки, у фінансуванні яких не зацікавлені приватні банки.

Особливістю розвитку банківської системи Японії в післявоєнний період було утворення фінансово-промислових груп. Кожну з них очолював великий приватний комерційний банк. Саме банки несли основне навантаження щодо фінансування індустріального розвитку Японії. Ось основні етапи цього розвитку:

- демонополізація (розпуск довоєнних концернів «дзайбацу» (1947–1949 рр.);
- прийняття нових законодавчих актів, які регулювали господарську діяльність (1947–1948 рр.);
- бюджетна реформа (1949 р.);
- податкова реформа (1950 р.).

У ході податкової реформи знижено ставки податків на прибуток корпорацій, упорядковано амортизаційні відрахування і запроваджено систему неоподатковуваних резервних фондів корпорацій.

У цей час вводиться примусова спеціалізація фінансових установ: сфера діяльності комерційних банків обмежується депозитами, позичками, обліком векселів, операціями з державними і муніципальними цінними паперами та валютними операціями. Комерційним банкам забороняється випуск і розміщення цінних паперів не фінансових корпорацій і трастоперції. Ці функції стали прерогативою інших фінансових інститутів (брокерських компаній, трастбанків).

Розмежування функцій різних банків було характерною ознакою для банківської системи Японії до 1998 р. Банківська реформа 1998 р. передбачала певну лібералізацію банківської діяльності. Міські банки дістали право відкривати спеціальні трастові та інвестиційні філії, банки довгострокового

кредиту перетворюються на комерційні банки або зливаються з ними, трастбанки дістали право відкривати філії для проведення операцій із цінними паперами, брокерсько-дилерські фірми з операцій із цінними паперами перетворюються на філії комерційних банків.

9.2. Центральний банк Японії, його структура, функції та операції

Центральний банк Японії («Ніппон Гінка») створений у 1882 р. на 30 років. Згодом цей термін був продовжений ще на 30 років, з 1942 р. банк набув безстрокового статусу. Функції установи визначені спеціальним законом від 1942 р., основні зміни до якого вносилися в 1979 та 1998 рр. Відповідно до закону 1942 р. основний капітал Банку Японії визначений у розмірі 100 млн. ієн: 55 % капіталу належить державі, 45 %-акціонерам (фінансовим інститутам, страховим компаніям тощо). Акціонерам були гарантовані дивіденди в розмірі 4 %, які за умови високої прибутковості банку могли бути переглянуті до 5 %. Інша частина прибутку надходила до державного бюджету Японії. Правління банку – головна ланка організаційної структури установи. Відповідно до закону про Центральний банк Японії, що діє з квітня 1998 р., на правління банку покладено загальне й оперативне керівництво банком. До складу правління входять дев'ять осіб. Голова і двоє його заступників призначаються Кабінетом Міністрів Японії за згодою з обома палатами парламенту.

Шістьох членів правління банку призначає Кабінет Міністрів Японії. Кандидатури на інші керівні посади затверджує міністр фінансів після відповідного подання правління банку: виконавчих директорів – терміном на чотири роки, радників – на два роки. Ревізори призначаються Кабінетом Міністрів на чотири роки.

На засіданнях правління банку в разі потреби можуть бути присутні представники уряду. Вони мають право вносити на розгляд правління свої пропозиції і давати оцінку грошово-кредитній політиці Центрального банку Японії, однак остаточне рішення приймає правління.

Міністр фінансів затверджує бюджет банку. Кожні шість місяців банк звітує перед парламентом щодо грошово-кредитної політики, проте розробляє й проводить її як незалежний інститут.

Головний офіс банку знаходиться в Токіо. В країні функціонує 33 його філій та 13 відділень, і ще 6 представництв знаходяться в Нью-Йорку, Лондоні, Парижі, Франкфурті-на-Майні та Гонконгу.

Банк має монополію на випуск банкнот, а обсяг банкотної емісії встановлюється міністерством фінансів і погоджується з урядом. Резерви Банку Японії складаються з комерційних векселів, державних цінних паперів, іноземної валюти, золотого запасу.

Одним із найважливіших завдань Банку Японії є забезпечення безперервного функціонування системи розрахунків між кредитними організаціями.

Банк, як фінансовий агент уряду, керує від його імені державними фондами, займається валютно-фінансовою діяльністю, спрямованою на стабілізацію валютного курсу ієни. Кредити уряду надаються шляхом підписки й андеррайтингу державних цінних паперів.

У сфері міжнародних фінансів Центральний банк Японії за згодою міністра фінансів може здійснювати купівлю-продаж валюти, кредитування, проводити операції від імені закордонних банків й інших організацій із метою розвитку співробітництва з ними.

Банк також повинен контролювати кредитну сферу й забезпечувати безперебійне функціонування системи платежів і розрахунків шляхом надання кредитів на обмежений термін кредитним організаціям.

У пасиві балансу Центрального банку Японії емісія банкнот становить 89,1 %, внески фінансових-установ – 7,3 %, урядових – 2,6 %.

Активні операції спрямовані на видачу позичок фінансовим установам (12,5 %), придбання золота (0,2 %), збереження коштів на рахунках в іноземних банках (6,1 %); головним забезпеченням емісії банкнот є цінні папери (64,3 %).

Основні важелі грошово-кредитної політики Банку Японії:

- встановлення облікової ставки;
- встановлення обсягів купівлі-продажу облігацій і векселів;
- проведення обов'язкового резервування;
- регламентування операцій з іноземною валютою;
- здійснення нагляду за банківською діяльністю.

Взаємодія центрального банку як банку банків з іншими кредитно-фінансовими інститутами виявляється в постійному моніторингу їхньої діяльності. Центральний банк Японії щодня контролює банківські баланси і щомісяця одержує звіти з прогностичними розрахунками обсягів активних та пасивних операцій.

Центральний банк Японії, відповідно до загальноекономічної ситуації в країні, вносить свої пропозиції в плани банків чи накладає обмеження на обсяги їхньої кредитної діяльності.

В Японії мінімальна норма обов'язкових резервів за строковими вкладками становить: 0,125 % при сумі 50-500 млрд. ієн, 1,75 % при сумі 500-2500 млрд. ієн.

Високий рівень економічного розвитку Японії, стабільність національної валюти сприяє тому, що японська ієна дедалі більше використовується як світова резервна і розрахункова валюта. Причому в азіатському регіоні цю роль вона виконує по суті монополярно.

Програма страхування депозитів у Японії запроваджена в 1971 р. і контролюється *Федеральною корпорацією страхування депозитів*. У разі банкрутства кредитно-фінансового інституту сума страховки повинна покривати до 10 млн. ієн на одного вкладника.

Центральний банк Японії здійснює моніторинг тенденцій фінансового ринку і системи розрахунків, визначає ризик неліквідності, забезпечує збалансоване управління банківською системою.

Японські банки оподатковуються на загальних принципах оподаткування корпорацій. Банки сплачують корпоративний податок на прибуток та місцевий податок на прибуток.

Діяльність небанківських кредитно-фінансових установ Японії регулюється Агенцією фінансових послуг Японії, Комісією з цінних паперів і нагляду, Радою публічних рахунків та аудиторського нагляду. Всі згадані державні органи підпорядковані Міністерству фінансів Японії.

9.3. Загальна структура грошово-кредитної системи

Грошово-кредитна система Японії дворівнева і складається з Центрального банку, комерційних банків та небанківських кредитно-фінансових інститутів.

На *першому рівні* грошово-кредитної системи знаходиться Центральний банк Японії. Йому належить виключне право емісії банкнот, він здійснює грошово-кредитну політику, регулювання економіки та касове обслуговування державної казни.

На *другому рівні* грошово-кредитної системи знаходяться банківські й небанківські кредитно-фінансові інститути. Загальна структура грошово-кредитної системи Японії представлена на рис. 9.1.

Комерційні банки в Японії поділяються на універсальні та спеціалізовані. Операції комерційних банків законодавчо регламентовані. Комерційний банк має бути організований у формі акціонерного товариства і мати статутний капітал не менше ніж 1 млрд. ієн. Комерційний банк не має права на діяльність без спеціальної ліцензії Міністерства фінансів. Для одержання такої ліцензії засновники повинні забезпечити відповідність капіталу, активів і пасивів банку встановленим нормативам, мати необхідний досвід і знання.

До універсальних комерційних банків Японії належать міські й місцеві (регіональні) банки.

Міські банки – це десять із числа найбільших банків Японії, які входять до групи найпотужніших банків світу. Вони зосередили в собі майже чверть усього обсягу залучених депозитів і близько 30 % позик. Міські банки мають розвинуту мережу філій як на території Японії, так і за кордоном. Ці кредитно-фінансові установи – основні учасники валютного ринку. Вони мають тісні контакти з промисловими і торговельними компаніями. Міськими банками контролюється діяльність багатьох інших фінансово-кредитних інститутів. Міські банки – основні постачальники коштів у ті галузі японської економіки, які розвиваються високими темпами, особливо в експортні. Для них характерний високий рівень перекредитування, а також, залежність від Центрального банку Японії, що проводить урядову грошово-кредитну політику.

До найбільших міських японських банків належать: «Бенк оф Токіо Мітсубіши» (капітал – лизько 19 млрд. доларів США). «Суміото Бенк» (14,7 млрд. доларів США), «Дай-Ілчі Кахгуо» (капітал – 14,7 млрд. доларів США).

Місцеві (регіональні) банки – це переважно дрібні й середні за масштабами операцій банки, які можуть відкривати філії тільки в тій префектурі Японії, де розташована їхня головна контора.

До спеціалізованих комерційних банків країни належать Експортно-імпортний банк Японії та Японський банк розвитку.

Експортно-імпортний банк Японії. Заснований у 1950 р. Статутний капітал повністю належить державі. Власні активи банку складаються з капіталу, наданого при створенні, й бюджетних асигнувань; залучені активи – з позик, що їх надають банку урядові заклади, та іноземних кредитів. Обсяг, структуру і зміст активних операцій щороку затверджує парламент Японії, а діяльністю банку керує міністерство фінансів.

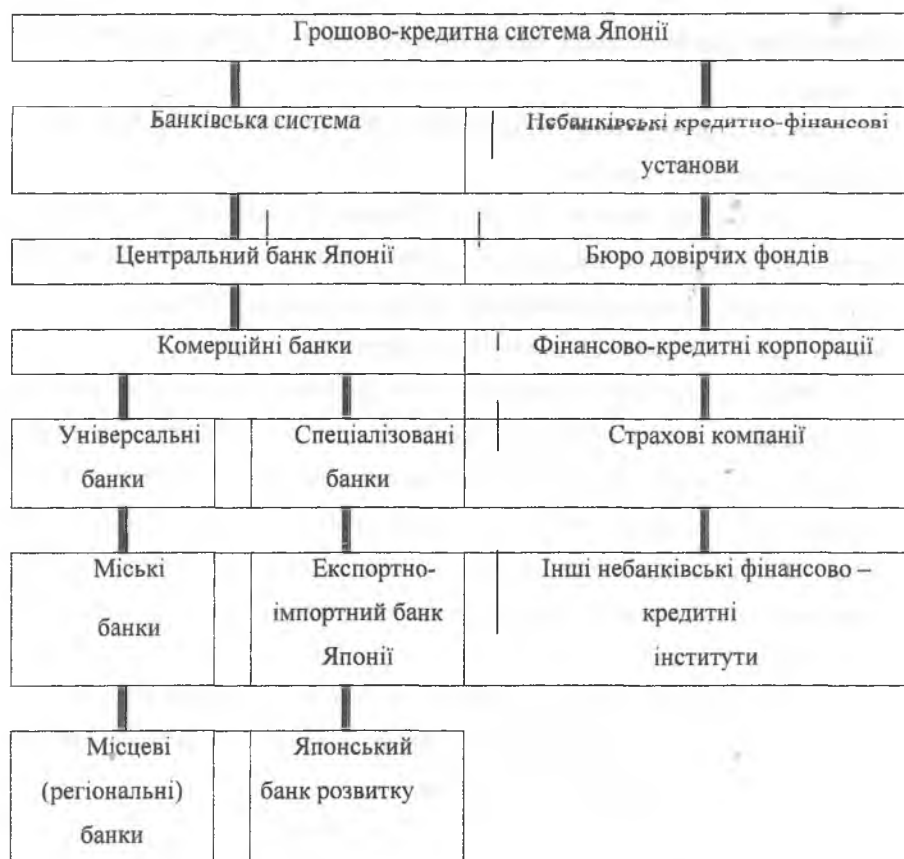

Рис 9.1. Загальна структура грошово-кредитної системи Японії.

Експортно-імпортний банк кредитує підприємства Японії для зовнішньоекономічної діяльності, зазвичай, на термін від 6 місяців до 5 років (в окремих випадках термін кредиту може сягати 15-20 років). Разом із комерційними банками Експортно-імпортний банк надає позики також імпортерам японських товарів.

Японський банк розвитку. Засновано в 1951 р. Він здійснює довгострокове кредитування промисловості, особливо тих галузей, які є ризиковими з погляду приватних банків. Кредитні ресурси цього банку складаються з капіталу,

наданого при створенні банку, бюджетних асигнувань, коштів інших державних установ.

Велику групу різних за характером функцій виконують небанківські фінансово-кредитні установи.

Бюро довірчих фондів – одна з найбільших фінансово-кредитних установ Японії, ресурси якої складаються із вкладів населення у державних поштово-ощадних касах і державних пенсійних фондах та використовуються як джерело кредитування державних підприємств і кредитних інститутів.

Фінансово-кредитні корпорації – спеціалізуються на наданні пільгових кредитів підприємствам окремих галузей народного господарства (сільського господарства, лісової промисловості, рибальства, житлового будівництва та ін.), економічно відсталим регіонам, підприємствам місцевих органів влади. Бюджети і щорічні плани фінансово-кредитних корпорацій затверджуються парламентом, а їхня діяльність контролюється відповідними міністерствами і відомствами.

До фінансово-кредитних корпорацій належать: Фінансова корпорація санітарної екології, Фінансова корпорація сільського, лісового, рибного господарства. Корпорація житлових позик.

Страхові компанії за сумою активів посідають значне місце серед приватних фінансово-кредитних установ. Основна частка активів страхових компаній Японії належить компаніям зі страхування життя.

Серед інших небанківських фінансово-кредитних установ виділяються інвестиційні компанії.

Інвестиційні компанії – здійснюють інвестиційні й довірчі операції. Крім того, контролюють роботу брокерських компаній, які займаються операціями з цінними паперами. Більшість із них перебуває у тісному зв'язку з міськими банками, зокрема, у сфері спільного володіння акціями, створення філій за кордоном.

Головні особливості грошово-кредитної системи Японії такі:

- висока ступінь концентрації та централізації капіталу;

- жорстка регламентація банківської діяльності;
- спеціалізація банківських інститутів на певних видах діяльності.

9.4. Операції японських банків

Головне достоїнство банківської системи Японії полягає в умінні акумулювати значні кошти, що традиційно утворюються на руках у схильного до заощаджень населення, і ефективно розподіляти їх на користь економіки.

Основним джерелом формування банківських фондів в Японії є депозити (внески) корпорацій і приватних осіб. Для розміщення депозитів банки пропонують різні види рахунків. Поточними рахунками, в основному, користуються корпорації для проведення поточних розрахунків. За цими розрахунками не нараховується відсоток, хоча гроші виплачуються на вимогу. Тільки для цього виду рахунків можуть застосовуватися чеки, векселі і авізо. Більшою популярністю користуються звичайні депозити. Оскільки по ним нараховується відсоток, в Японії вони використовуються не тільки для тимчасового зберігання і заощадження грошей фізичних осіб, але і виконують функцію поточних рахунків для юридичних осіб. Гроші з цих депозитів знімаються по пред'явленню ощадної книжки або особистого друку (у японців вона замінює підпис), який повинен бути зареєстрований в банку. Проте з часом стали практикуватися ідентифікаційні коди, підпис, картки видачі готівки. Цими рахунками можна користуватися для розрахунків за допомогою кредитних карт і для оплати комунальних послуг.

Користуватися депозитами за повідомленням можна лише після декількох днів після внесення на рахунок певної мінімальної суми і лише за попереднім повідомленням. В наслідок обмежень, що накладаються, відсоток по таких внесках вище, ніж для звичайних депозитів.

На практиці депозитами за повідомленням користуються фірми для тимчасового розміщення вільних коштів. Податкові депозити використовуються тільки для оплати податків, а відсоток по ним виключається з прибуткового

податку. Інші спеціальні депозити є тимчасовими депозитами до запитання або грошима на зберігання і, в більшості випадків, відсоток по ним не виплачується.

Термінові депозити, наприклад, на термін від півтора до трьох років є найбільш популярною формою заощаджень не тільки фізичних осіб, але і корпорацій. Існують анонімні депозити, для користування якими досить зареєстрованого банком свого штампу. До чисто японських «реліктових» типів термінового депозиту відносяться «заощадження в розстрочку». Кошти для внесення на депозит «порціями» збирають банківські службовці, обходячи час від часу своїх клієнтів вдома. Подібна процедура вимагає високих витрат на обслуговування, і сучасні банки її практикують вельми рідко, виплачуючи відсоток по цих внесках в зниженому розмірі. Чисто японською особливістю було також те, що до 1979 банкам не дозволялося випускати в країні обігові депозитні сертифікати, хоча вони мали право випускати їх за кордоном.

Інтегровані рахунки набули поширення з 1972 р. і є комбінацією термінового і звичайного депозитів. При овердрафті за поточним рахунком (коли в результаті проведеної операції на ньому з'являється мінусова сума) списання відбувається з термінової частини депозиту, але в обмежених межах, наприклад, у розмірі 90 % від розміру термінового депозиту або в сумі не більше 1 млн. ієн. Процентна ставка з овердрафту вища, ніж по терміновим депозитам.

Як звичайні, так і термінові депозити можуть бути зроблені в іноземній валюті або «вільній ієні», тобто з вільною конвертацією в іноземні валюти.

Трастові операції японські банки ведуть окремо від звичайних операцій. У грошовому трасті, який є управлінням засобами на обумовлений період з подальшою виплатою власнику засобів довіреної банку суми і доходу на неї, одиницею розрахунків є стандартний «контракт» на визначену суму. При кредитному трасті, коли довірені банку кошти одержані їх власником як кредит, права власника обмежені, що фіксується у відповідному сертифікаті. У 1962 р. в Японії введений пенсійний траст, тобто довірче управління пенсійними фондами. Трастові банки об'єднують зібрані за місяць фонди і вкладають

єдиним «блоком» в довгострокові позики, як правило, на термін від двох до п'яти років. У довірче управління банки також приймають цінні папери, нерухомість, устаткування та ін.

Кредитування ведеться в чотирьох основних видах. Облікові векселі представляють собою, в основному, комерційні папери. Їх висока якість передбачає переоблік Банком Японії або використання в якості застави за позиками. Інші папери для обліку банками включають банківські акцепти (розписки), документовані векселя, забезпечені переказними коносаменентами (накладними) або складськими варрантами (гарантіями). Ці папери використовуються головним чином у області зовнішньої торгівлі. Вексельні кредити (на термін декілька місяців), як правило, використовуються для забезпечення споживача оборотними коштами, але в Японії вони часто оновлюються і відтермінуються, перетворюючись тим самим на довгостроковий обіговий капітал або на фонди устаткування. Вони відрізняються гнучкістю за термінами і умовами, простотою забезпечення платежу і можливістю переговорів по індосаменту (передача векселя через передавальний напис). Кредити по документарних сертифікатах даються як довгострокове фінансування під «безпечну» заставу у вигляді ліквідного устаткування або цінних паперів місцевих урядів. Овердрафт, на відміну від інших розвинених країн, не набув в Японії широкого розповсюдження. Пов'язано це з тим, що в японських умовах складніше прослідкувати «шлях» такого роду кредитів і зберегти їх під контролем кредитодавця. З цих причин овердрафт не підлягає рефінансуванню Банком Японії.

Система споживчого кредиту зародилася в країні з 1960 р. Її розвиток прискорили події 1973 р., оскільки попит на фонди з боку підприємств значно впали. З 1978 з'явилися «револьверні кредити» (кошти видають порціями, в міру необхідності), спеціалізовані позики на освіту, медичні позики і т. ін. Лідируючу роль на ринку споживчого кредитування відіграють житлові кредити і кредити під цінні папери.

Джерелом доходів японських банків є не тільки класичні банківські

операції (залучення депозитів і видача кредитів, а також комісія за проведені операції). Вже в 60-і рр. в країні проводилася диверсифікація банківського бізнесу через створення спеціальних компаній, що належать цим кредитним інститутам. З'явилися компанії з обслуговування кредитних карт. Як правило, такі компанії підтримують зв'язки (через капітал або ділові зв'язки) з існуючими банками і з аналогічними компаніями за кордоном. Лізингові фірми в основному зайняті здачею в оренду офісного устаткування, промислових машин, верстатів, Послуги з консультування (консалтинг) починалися з надання допомоги клієнтам в питаннях менеджменту і оподаткування. Надалі популярність придбали такі послуги, як інтернаціоналізація бізнесу, комп'ютеризація підприємств, створення «мозкових штабів для індустріальних груп. З початку 70-х рр. банки також беруть участь в компаніях житлового будівництва. Нарешті, так званий периферійний бізнес банків включає кредитування подорожей, продаж дорожніх чеків, випуск міжнародних кредитних карт, венчурні (ризикові) проекти, факторинг (управління заборгованістю), видача кредитних гарантій (у зв'язку з житловим кредитуванням) та ін.

Складна система різних фінансових інститутів пов'язана в єдину автоматичну платіжну систему, якою управляє Федерація банківських асоціацій. Початком створення такої системи були в 60-і рр., коли почалася комп'ютеризація японських банків. У 70-і рр. був запущений процес автоматизації обслуговування, з'явилися автоматичні касові прилади і т. ін. Вже в 1973 р. всі крупні банки були підключені до автоматичної системи платежів і розрахунків, а до кінця 70-х рр. її послуги «дійшли» до найменших кредитних кооперативів. Результати операцій, проведених в рамках цієї системи («Дзенгин»), передаються до Банку Японії і знаходять відображення на рахунках кредитних інститутів у платіжній системі Центрального банку.

Окремі платіжні операції здійснюються в Японії різними способами. Наприклад, японська пошта традиційно, для проведення комунальних платежів, використовує систему жиро-рахунків (централізовані перекази з рахунку на

рахунок). З 1955 р. в країні набув поширення метод прямого дебету (списання з рахунку), а з кінця 60-х рр. метод прямого кредиту (зарахування на рахунок). Заробітна плата фізичним особам, як правило, виплачується готівкою, але пенсії і дивіденди – через повідомлення одержувача. Чеки у населення Японії не набули великої популярності, оскільки ще з 60-х рр. були витіснені розрахунками по прямому дебету і кредитним картам. Юридичні особи в основному користуються чеками або векселем (боргові зобов'язання). Державні платежі здійснюються чеками Банку Японії. До того, в країні розвиваються нетрадиційні системи платежів, наприклад, через Інтернет.

9.5. Регулювання ринку банківських послуг

Держава і Банк Японії регулюють діяльність банків через ліцензії, встановлення мінімального розміру капіталу, стандарти офісної мережі, обмежень на периферійний бізнес, через зобов'язання дотримуватись певних фінансових показників, а також правил ведення бухгалтерського обліку.

Оподаткування направлене на стимулювання індивідуальних вкладень. Для цього введена система податкових пільг, а доходи, які отримуються фізичними особами у вигляді банківських відсотків, обкладаються прибутковими податком за зниженою ставкою.

Система страхування банківських внесків в Японії створена в 1971 р. Страхування здійснює Корпорація по страхуванню депозитів, капітал якої складається з внесків членів уряду, Банку Японії, приватних кредитних інститутів. Система страхування депозитів охоплює звичайні депозити практично у всіх видах банків, кредитних асоціацій і кооперативів. Виплати страхових сум здійснюються після виникнення страхових випадків таких, як підозра у виведенні депозитів фінансовими інститутами, припинення дії ліцензії фінансового інституту і ін. Проте існує обмеження за розміром страхових виплат «в одні руки».

Грошовий ринок (попит і пропозиція) на гроші регулюється Банком Японії

головним чином через облікову ставку, за якою вводиться в економіку готівка. Останнім часом банк проводить політику «дешевих грошей», тобто ставка практично рівна нулю.

До 1962 р. торгівля банкнотами, цінними паперами і векселями між Банком Японії і комерційними банками проводилася «один на один» кілька разів на рік. Але з середини 60-х рр. торги стали носити ринковий характер. З початку 70-х рр. для короткострокового регулювання ринку готівки поширення набули тримісячні векселі, а для довгострокового – облігації Банку Японії. З 1978 р. стали проводитися аукціони з використанням облігацій. Резервні вимоги до банків (обов'язково зберігати деяку суму грошей на рахунках Банку Японії) у відповідності до закону, стали застосовуватися в Японії в 1957 р. Влада Японії практикує «віконне керівництво» – це неформальні домовленості з банками. У історії японської банківської системи практикувалися також інші методи регулювання, наприклад, обмеження за позиками для «міських» банків, тобто Банк Японії обмежував видачу їм готівки на «пільгових умовах».

Відсотки по депозитах і кредитах до Другої світової війни в країні регулювалися самими банками через міжбанківські угоди. Проте після ухвалення антимонопольного закону 1947 р. цю практику було визнано незаконною. Надалі банківські асоціації робили спроби регулювання ставок, проте основним регулятором виступали Банк Японії і Міністерство фінансів, що діяли згідно прийнятому закону про банківські ставки, який дозволяв встановлювати межу на відсотки або суми. Проте не всі ставки потрапляли під дію закону, регулювалися головним чином ставки крупного кредиту строком до року, ставки кредитування малого бізнесу і сільського господарства. Ставки за довгостроковим кредитом, трастові ставки і т.д. регулюванню не підлягали. Лише з 1973 р. стала застосовуватися фіксація або змішані ставки на кредити по житлу. Окремий закон регулює все, що пов'язано з поштовими заощадженнями.

Грошовий ринок, ставки на якому не регулюються, традиційно включає ринок короткострокових міжбанківських кредитів. Термін їх дії від 12 годин до семи днів, але в деяких випадках він може автоматично продовжуватися. На

ринку облікових векселів обертаються комерційні папери, а також папери першокласних позичальників або фінансових інститутів. Ряд ставок за векселями регулюється дилерами банківського ринку. Існує також ринок «ген сакі», на якому обертаються облігації державних і муніципальних організацій, найбільших корпорацій, а також дебентури. Термін їх дії від 1 до 6 місяців. На вільному ринку використовуються також обігові депозитні сертифікати.

Не можна сказати, що фінансова система Японії є «зразковою». У реальній практиці в країні існує «чорний ринок» кредитів (крім чисто «мафіозних» операцій), практикують видачу кредитів "по знайомству" без належного економічного обґрунтування або тільки своїм фірмам та ін., що впливає на ефективність розподілу кредитних засобів в масштабах всієї економіки в цілому. Прагнення населення до заощаджень призводить до «непрямого» фінансування підприємств (через банки), звужує можливості прямого кредитування (через ринок акцій). Можна також додати, що фізичні особи (на відміну від юридичних осіб, що практикують «перехресне» володіння акціями), що володіють акціями, серйозно обмежені у своїх правах як власників підприємств. Список такого роду «дефектів» банківської системи можна продовжити, проте основні проблеми японської економіки лежать в іншій площині, яка називається структурною і пов'язана із співвідношенням між різними елементами економічного механізму. Саме на рішення такого роду проблеми направлена реформа японського суспільства, яку намагається сьогодні здійснити країна.

9.6. Проблема «поганих боргів»

Вся банківська система Японії, не дивлячись на значну кількість органічно властивих їй негативних моментів, виявилася ефективним акумулятором-постачальником приватних і державних фондів для японської промисловості, що швидко розвивалася. Проте, на якомусь етапі, спекуляції з цінними паперами і нерухомістю виявилися більш прибутковими, ніж вкладення в реальний сектор економіки. Саме цим скористувалися одержувачі банківських кредитів. І як

тільки в 1990 р. пропозиція наткнулася «на стелю» попиту, ринок завалився. Інтегральний показник вартості цінних паперів «Нikkeй» знизився з рівня 38 000 до 28 000 пунктів і, далі, до рівня 7 000-9 000 пунктів. Вартість землі, яка постійно росла всі післявоєнні роки, стала стрімко падати вниз. В результаті у японських банків відразу «зависла» сума неповернених кредитів на суму їхнього п'ятирічного сукупного прибутку. Так виникла проблема «поганих» боргів, з якою японські власті воювали останнє десятиліття. Крім того, в 1997-1998 рр., коли фінансова криза охопила Південно-східну Азію, японські банки зазнали серйозних втрат на валютних курсах.

Наслідком цього була низка банкрутств і серйозного банківського злиття. Наприклад, жертвами «поганих боргів» стали такі фінансові організації, як «Банк довгострокового кредитування», банк «Хоккайдо такусюку», компанія цінних паперів «Ямаїті сьокен», лізингова фірма «Джапан лізинг». Всі вони мали довгу історію і входили до списку найбільших інститутів Японії своєї категорії. В той же час утворився ряд так званих «мега-банків», таких, наприклад, як «Мідзуно», який за об'ємом активів очолював список найбільших кредитних установ світу. Укрупнилися спеціалізовані банки. Так, наприклад, «Банк Токіо», що традиційно спеціалізується на обслуговуванні валютних і інших зовнішньоекономічних операцій, злився з одним з найбільших приватних банків країни «Міцубісі».

Влада країни в 1998 р. прийняла ряд законів про банківське оздоровлення, а також виділила значні кошти. Зокрема, був підвищений рівень незалежності Банку Японії. Практичним рішенням питань реформи зайнялася спеціально сформована Комісія по реструктуризації фінансової системи. Для викупу «поганих боргів» була створена Корпорація з проблемних кредитах, а також мережа приватних організацій. Законодавство заклало основи для тимчасової націоналізації проблемних банків. Такі заходи довелося застосувати, наприклад, до таких інститутів, як «Банк довгострокового кредитування», «Кредитний банк Японії». Під державний контроль були переведені і менші банки, такі як «Кофуку», «Кокумін», «Тое сьова». Деякі банки були продані іноземним

фінансовим організаціям. Нарешті, була створена Корпорація зі страхування депозитів, якій держава виділила відповідні фонди. Її створення було викликано тим, що існуюча система страхування виявилася практично недіючою.

Деякі економісти вважають, що навіть «збої» в роботі банківської системи 90-х рр. не позначилися на роботі так званої реальної економіки, що виробляє товари. Так автомобільна і електронна промисловість країни як і раніше функціонують з високою ефективністю і конкурентоспроможністю на світових ринках. Звичайно, до певної міри, «погані борги» ускладнили процес кредитування промислових підприємств. Проте, мабуть, невірно пов'язувати всі проблеми реальної економіки з цим фактом.

Необхідно також враховувати, що реформа розповсюджується не тільки на банківський сектор, але і на інші фінансові сфери життя країни. Список виписаних владою «ліків» досить великий. Влада має твердий намір продовжити лікування японської економіки ще й тому, що Японію не обминула світова економічна криза 2008 р.

Тема 10

Грошова і кредитна система Росії

- 10.1. Еволюція грошово-кредитної системи.
- 10.2. Банк Росії: функції, структура, грошово-кредитна політика.
- 10.3. Загальна структура грошово-кредитної системи Росії.
- 10.4. Проблеми російської банківської системи.
- 10.5. Ситуація в державних і комерційних банках Росії.

10.1. Еволюція грошово-кредитної системи

Національною грошовою одиницею Російської Федерації є рубль. Його золоте карбування було розпочато на початку XVII ст., а всередині цього ж століття у грошовому обігу Росії з'явилися асигнації. Майже до кінця XIX ст. грошовий обіг Росії перебував у стані інфляції.

У 1895-1898 рр. була проведена грошова реформа (дістала назву "реформа Вітте" – за прізвищем тодішнього міністра фінансів), під час якої здійснено девальвацію рубля, регламентовано основи емісії кредитних білетів, введено вільний обмін кредитних білетів на золото, обмежено карбування срібних монет. Грошова реформа 1895-1897 була ретельно підготовлена і здійснювалась поступово протягом 3 років. Для неї було створено певні передумови. Основною з них було накопичення в Росії значних запасів золота. Це пояснюється тим, що Росія приступила до розробок золотих родовищ раніше більшості провідних країн (на 35 років раніше ніж Північна Америка, на 37 років, ніж Австралія та на 50 років – ніж Південна Африка). Щорічний видобуток складав 34-42 тони. На початок реформи за рахунок внутрішніх джерел та зовнішніх операцій Державний банк сформував золотий фонд у розмірі 475,2 млн. крб., а на кінець реформи – 1095,5 млн. крб.

Протягом 1896 р. реформу проводив роботу фінансовий комітет під керівництвом імператора.

Результатом проведення грошової реформи стало встановлення в Росії золотого монометалізму, що позитивно вплинуло на грошово-кредитну систему країни. Вона забезпечила перехід до золотого стандарту, сприяла стабілізації грошової системи та інтеграції Росії в систему світового ринку.

Монетна справа в імперії підпорядковувалася міністерству фінансів, а самі монети карбувалися на Монетному дворі в Санкт-Петербурзі. Державні кредитні банкноти випускалися Державним банком у розмірі, обмеженому потребами грошового обігу, але неодмінно забезпеченому золотом.

Введення золотої валюти зміцнило державні фінанси й стимулювало економічний розвиток. Наприкінці XIX ст. за темпами зростання промислового виробництва Російська імперія випереджала всі європейські країни. Наприкінці XIX – початку XX. ст. золото переважало в складі російського грошового обігу. Встановлення золотого стандарту та вільний обмін паперових грошей на золото сприяв подальшому укріпленню рубля, та запобіганню коливань товарних цін в країні. Після реформи Держбанк продовжив курс на збільшення золотого запасу і до початку 1914 р. він склав 1688 млн. руб. По кількості дорогоцінного металу Росія займала тоді перше місце у світі. Така політика призвела до того, що поступово до 1912 р. покриття банкнот золотом було доведено до 108,3 %. Отже, навіть якщо всі банкноти було б пред'явлено в банки для обміну на золото то це було б зроблено без проблем для банку.

Обмін паперових грошей на золоту монету проводився без жодних обмежень.

Держбанк заохочував розповсюдження золотих монет, намагаючись наситити ними грошовий ринок. Перші роки після реформи всі платежі проводилися банком виключно в золотій монеті, щоб привчити до неї населення; кредитні білети видавалися лише у виключних випадках. Золото надійно увійшло в господарський обіг. Золотий стандарт став реальним та дійовим фактором. Однак стабільність грошової системи мала іще один аспект –

співвідношення з валютами інших країн. Валютний паритет (тобто співвідношення грошових одиниць окремих країн) встановлювався на основі вмісту в них золота.

Напередодні першої світової війни котирування російського рубля були наступними:

1 долар = 1,943 руб. (зворотній курс 0,514)

1 марка = 0,642 руб. (зворотній курс 2,16)

1 франк = 0,374 руб. (зворотній курс 2,66)

Але треба зазначити, що валютний паритет в більшості випадків відрізнявся від валютного курсу (який називали також вексельним, тому що засобом міжнародних розрахунків слугував в більшості випадків переказний вексель). Валютний курс коливався навколо паритету у межах так званих золотих точок, що позначали таке відхилення від паритету, при якому замість векселя вигідніше переслати реальне золото.

Отже, відстань від паритету до золотої точки визначалася видатками на пересилку золота. Але в кризових випадках курс інколи виривався за вказані межі.

Як же в дійсності складався курс карбованця в період грошової реформи Вітте до Першої світової війни?

В кінці XIX на початку XX ст. російський карбованець котирувався відносно франка, марки і фунта стерлінгів. Долар тоді не вважався світовою валютою. На початок реформи карбованець офіційно прирівнювався до 4 франків, але в дійсності дорівнював 2,5 франків. Це співвідношення було вирішено закріпити – карбованець був девальвований і прирівняний до 2 цілих двох третіх франку. Цей паритет відповідав золотому вмісту і купівельній цінності двох валют. Фактично це дало змогу залишити ціни на внутрішньому ринку незмінними і полегшити проходження реформи.

Російський карбованець котирувався на всіх біржах світу.

Найбільше випробовування надбанням реформи мало місце в період Російсько-японської війни та революційних заворушень 1905 р.: було різко

збільшено випуск кредитних білетів (на 13 %), почалися масові вилучення вкладів населення, для запобігання краху Держбанк вимушений був надати банкам кредит. Це все відбилось на курсі карбованця, він різко упав з 2.16 до 2.12 марок. Зважаючи на вищесказане Держбанк прийняв дуже ефективний захід, який зараз називається валютною інтервенцією: він продав у 1906 р. іноземної валюти на 324,4 млн. крб. (за наступні 5 років було продано лише 120 млн. крб.).

Вже через місяць це призвело до вирівнювання курсу карбованця, а через півроку до зростання. Це підняло авторитет Росії, але також і підняло вартість російського експорту, тому Держбанк почав проводити політику на утримання росту курсу карбованця, поступово скуповуючи розпродану валюту. Так Держбанк маневрував, чергуючи покупки та продаж іноземної валюти у відповідності з ситуацією, що формувалася на грошовому ринку. Карбованець так зміцнів, що вже було необхідно стримувати його зростання (за 1 крб. давали 2.177 марки замість 2.16 за паритетом).

За 1906-1911 рр. продаж карбованця склав 1180 млн. крб., що перевищило попередні продажі в 9 разів. Таким чином Держбанк поповнював валютні резерви не підриваючи цінність власної валюти. Сильний карбованець надав змогу знизити облікову ставку до 4.5 %.

Але треба зазначити, що укріплення карбованця, зниження процентних ставок проходило поступово – цим намагалися запобігти значних коливань в економіці і досягти стабільності. Після деякого відпливу золота з банків в період 1904-1905 рр., внаслідок зростання довіри до карбованця, почався зворотній процес – населення понесло золото в банки в обмін на кредитні білети. Це надало змогу скоротити кількість паперових грошей, випущених для покриття військових витрат на 120 млн. крб. Випуск паперових грошей знаходився під жорстким контролем. Випуск банкнот до 300 млн. повинен був бути забезпеченим золотом як мінімум на половину, випуск вище 300 млн. забезпечувався золотом на 100 %.

Законодавство Росії по регулюванню грошового обігу було значно жорсткіше ніж законодавство інших країн. Також треба зазначити, що Держбанк майже ніколи не використовував своє емісійне право на 100 %. Не використане емісійне право вимірювалось: 1900 – 132,8 %, 1901 – 93,8 %, 1904 – 109,2 %, 1910 – 45,9 %.

Навіть у складному 1905 р. Держбанк міг випустити іще 17 млн. карбованців, але не зробив цього.

Наступним дієвим засобом обмеження маси готівки стало запровадження безготівкових розрахунків. Для цього в 1898 р. при Петербурзькій конторі Держбанку була відкрита розрахункова палата. До 1912 р. таких палат було вже 40 в різних містах Росії. В роботі цих палат приймали участь усі банки, великі банкірські контори та дома, товариства взаємного кредиту, великі торгово-промислові палати. Щорічно через палати проходили платежі на мільярди крб., 70 % з них здійснювалась шляхом заліку взаємних вимог.

Упорядкування грошового господарства позитивно вплинуло на зовнішню торгівлю.

За період з 1881 по 1913 рр. надходження золота від експорту перевищили видатки по імпорту на 7751 млн. крб.

Але в 1913 в Європі почали формуватися перші ознаки майбутніх негараздів. У зв'язку з різким підвищенням облікової ставки в ряді країн, Росія теж була змушена підвищити її в грудні 1912 р. до 6 %. Стійкість карбованця підтримувалась колосальними запасами золота і гнучкою девізною політикою.

Російський карбованець та цінні папери стійко трималися аж до самого початку першої світової війни, чого не можна сказати про валюти інших країн. З початком війни Росія та інші країни Європи припинили обмін паперових грошей на золото, однак золоте забезпечення карбованця збереглося (в 1914 р. грошова маса склала 3,2 млрд. при золотому запасі 1,6 млрд). Це було менше ніж передбачено законом 1897 р., але набагато більше ніж в довоєнній Німеччині.

В умовах припинення обміну паперових грошей на золото очікувався обвал карбованця, однак цього не сталося. За 5 місяців 1914 р. карбованець

позички Тимчасовому уряду. Однак успіху ця позичка не мала: в умовах інфляції попит на довгострокові цінні папери падає. В цих умовах було прийнято рішення про проведення примусової державної позички. Сума позички повинна була скласти 10 млрд., термін 20 років, дохідність 5,5 % річних. Облігації можна було продавати та здавати у заставу, доходи по них не обкладалися податками. Розмістити облігації позички пропонувалось серед:

1. Власників нерухомості, земельних угідь, приватних підприємств, військових підприємців, банків.

2. Платників податку. При чому сума підписки була пропорційною сумі отриманого доходу (40 % позички).

В принципі все це створювало достатні умови для функціонування повноцінного вторинного ринку облігацій цього займу. Якщо цю позичку було б здійснено, то фінансове становище країни було б значно покращено: вдалося б вилучити 2/3 грошової маси, що припинило зростання цін і укріпило б карбованець. Крім того країна отримала б значний фінансовий ресурс для фінансування видатків бюджету.

Причиною провалу такої, здавалося, економічної акції стало продовження Росією участі у війні і при чому невдалої участі. Часті поразки в кінці підірвали економіку і призвели до серії криз. Якщо проведення займу було б здійснене раніше на півроку (березень 1917 р.) коли військові дії було тимчасово припинено і намічалася стабілізація, то цілком вірогідно, що все було б навпаки.

Невдалі дії Тимчасового уряду на фондовому ринку призвели до падіння карбованця: на Лондонській біржі курс фунта по відношенню до карбованця зріс з 12,12 крб. за фунт у вересні 1914 р. до 35,5 крб. напередодні Жовтневої революції. Наслідком цього було зникнення в Росії золота з обороту, воно було тезавровано. На кінець 1917 р. грошовий обіг Росії складався лише з паперових грошей без ніякої домішки золота чи срібла.

Таким чином невдала економічна та воєнна політика, зміна урядів, економічні кризи сильно підірвали грошову систему. Всього за три роки карбованець знецінився по відношенню до долара США на 50 % і перетворився

з повноцінного золотого на знецінений паперовий.

Наступним періодом стало правління уряду більшовиків. Однак зміна влади не принесла нічого крім подальшого падіння купівельної спроможності карбованця (за період 1918-1921 у 188 разів).

Назріла необхідність проведення грошової реформи. Її проведення було обтяжене господарською розрухою, неврожаєм 1921 р., гострим бюджетним дефіцитом, а також пережитками воєнного комунізму. Внаслідок введення товарного виробництва та дозволу вільної купівлі-продажу товарів до кінця 1922р. були досягнуті перші успіхи у відбудові народного господарства і розвертанні товарообігу. Це сформувало передумови для заміни грошових знаків стійкою валютою – червінцями, що являли собою банкноту Держбанку. Номінал складав – 1, 2, 3, 5, 10, 25, 50 червінців.

Вже до середини 1922 р. червінці складали 37 % у складі всієї грошової маси, а на 1 жовтня 1923 р. – 74 %. Випуск та становлення червінця стало першим етапом грошової реформи. Наступним етапом була повна заміна червінцями грошових знаків, що були причиною спекуляції та загрожували положенню червінця. Особлива роль в завершенні грошової реформи відводились:

- 1) відновленню і інтенсифікації сільського господарства (с/г), перехід від натуральних до грошових с/г податків;
- 2) раціоналізація виробництва та зниження цін на промислову продукцію;
- 3) розвитку торговельної мережі;
- 4) укріплення зовнішньої торгівлі;
- 5) реформування видатків бюджету;
- 6) зниження вартості кредиту;

Впровадження вищеназаних заходів привело до зростання купівельної спроможності населення, в першу чергу селян, що в свою чергу стало причиною зростання внутрішнього попиту. Завершення реформи ознаменувалося випуском в обіг в лютому 1924 р. державних казначейських білетів в 1, 3, 5 карбованців

золотом, розмінних срібних монет (10, 15, 20, 50 коп. та 1 крб.) та розмінних мідних монет (1, 2, 3, 5 коп.). При цьому грошові знаки обмінювались на червінці по курсу 50 000 знаків за 1 червінець.

На 15 лютого 1924 р. червінці складали 90 % грошового обігу. На 1.06.1924 р. обмін грошових знаків був припинений, що фактично означало завершення реформи. Грошова емісія для покриття дефіциту бюджету була заборонена.

Наслідки реформи:

- введення твердої, забезпеченої валюти (на 25 %, золотом на 75 % короткостроковими векселями та ліквідними товарами);
- запровадження конвертації валюти (1 долар = 1.95 червінців);
- стабілізація грошового обороту;
- ліквідація дефіциту бюджету ;
- оздоровлення товарно-грошових відносин;
- стабілізація господарства в цілому, та ріст ВВП;
- зростання рівня життя населення;

Тверда конвертована червона валюта протрималась до початку 1928 р. Серед причин деконвертації та послабленні позицій червінця можна назвати:

- невеликі розміри золотого запасу;
- заготівельні складнощі 1928-1929;
- зниження обсягу с/г експорту;
- відхід від принципів НЕПу;

Тому, як тільки сальдо торговельного балансу, у зв'язку зі зривом планових завдань 1925 р., стало від'ємним, золоті запаси зменшились, посилилась інфляція і грошова система країни розхиталась. Держбанк відмінив із другої половини 1926 р. вільну купівлю і продаж іноземної валюти на внутрішньому ринку, пізніше був заборонений ввіз та вивіз вітчизняної валюти за кордон.

Особливість російської **грошово-кредитної** системи полягала в тому, що порівняно розвинена система комерційних банків існувала без центрального

емісійного банку. До грошової реформи 1895-1898 рр. Державний банк фактично не був дійсним емісійним банком.

Золотий запас Державного банку збільшувався за рахунок ввезення золота, що за період 1898-1913 рр. становив 77,2 млн. рублів. Зростання державних витрат спричиняло систематичні бюджетні дефіцити.

Пасиви Державного банку утворювалися за рахунок випуску кредитних білетів і прийому внесків. На відміну від комерційних банків, які залучали головним чином вільні грошові капітали промисловців і торговців, Державний банк формував свої внески переважно з коштів казначейства. За період 1900-1914 рр. запаси та внески Державного банку збільшилися майже вдвічі.

У своїх активних операціях Державний банк дедалі більше переходив від безпосереднього кредитування торгівлі й промисловості до кредитування їх за посередництва комерційних банків. За період 1900-1914 рр. загальна сума обліково-позичкових операцій державного банку збільшилася майже втричі.

Перед Першою світовою війною при тридцяти філіалах і відділеннях Державного банку були розрахункові відділи, що здійснювали безготівкові розрахунки, головним чином між банками, а також між великими торговельно-промисловими фірмами. Використовуючи державний банк як свій розрахунковий центр, комерційні банки тримали в ньому частину своїх грошових резервів. Філіальна мережа державного банку за період 1900-1914 рр. збільшилася зі 113 до 136 філій.

Проте тенденція до перетворення Державного банку на банк банків не дістала повного завершення. На відміну від центральних емісійних банків інших країн, банк Росії продовжував широко кредитувати торгівлю і промисловість. Державний банк сам надавав позики великим промисловим підприємствам, здійснював безпосереднє кредитування хлібної торгівлі, будівництва елеваторів тощо.

Прийнятий у 1894 р. новий статут Державного банку надав йому широкі можливості для розвитку активних операцій, не властивих центральному емісійному банку. За цим статутом державний банк дістав право враховувати

векселі терміном до 12 місяців, а також надавати позики під векселі з одним підписом, забезпечені заставою нерухомого майна, сільськогосподарською технікою чи фабричним устаткуванням.

Загалом, за період 1900-1914 рр. число акціонерних комерційних банків збільшилося з 43 до 50, а їхні капітали – з 1157 до 4632 млн. рублів. Таким чином, ресурси, що припадали в середньому на один банк, збільшилися за цей час майже в чотири рази.

1917 р. декретом Всеросійського виконавчого комітету банківська справа була оголошена державною монополією, а всі акціонерні й інші комерційні кредитні установи націоналізовані й об'єднані з Державним банком.

У 1917-1919 рр. у зв'язку зі скасуванням приватної власності на землю було ліквідовано іпотечні банки. Збереглася лише кредитна кооперація, яка здійснювала видачу позичок селянським господарствам. Націоналізовані приватні банки, об'єднані з Держбанком, утворили народний банк РСФСР, що у 1920 р. припинив свою діяльність, трансформований у центральні бюджетно-розрахункові управління Наркомфіну.

З початком НЕП довелося заново створювати банківську систему. Наприкінці 1921 р. почав функціонувати Державний банк. Одночасно на початку 1922 р. було засновано кооперативні банки. Однак реформа банківської системи 1930 р. визначила Державний банк як монопольний у здійсненні банківської діяльності в СРСР.

У роки Другої світової війни для обмеження розміру бюджетного дефіциту в СРСР запроваджено систему нормованого постачання й випуску промислових і продовольчих товарів населенню (за картками й зі збереженням твердих довоєнних державних цін). Було збільшено податкові платежі до бюджету, насамперед за рахунок підвищення прибуткового податку на 100 %.

Після закінчення війни була проведена грошова реформа (1947 р.), внаслідок якої скасовано карткову систему розподілу продуктів і гроші стали єдиним засобом платежу.

Згідно з Конституцією СРСР, управління грошовою системою здійснювалося тільки радянським урядом. Органом, який безпосередньо управляв грошовою системою, був Державний банк СРСР, наділений правом здійснення емісійних операцій.

Ця фінансова установа мала загальносоюзне значення. У союзних республіках функціонували філії, контори, відділення, агентства, які підпорядковувалися лише правлінню Державного банку.

Запровадження зовнішньої торгівлі та інших форм економічних зв'язків із зарубіжними країнами здійснювалося Радянським Союзом через систему органів державного управління, спеціалізовані зовнішньоторговельні банки та інші організації.

З 1961 р. операції з міжнародних розрахунків і кредитування зовнішньоторговельного обороту та інші валютні операції за дорученням Державного банку почав виконувати також Зовнішньоторговельний банк СРСР.

Зовнішньоторговельний банк СРСР як спеціалізована ланка банківської системи країни виконував операції, пов'язані з розрахунками за експорт та імпорт товарів і послуг, забезпечував кредитними ресурсами зовнішньоекономічний оборот, здійснював міжнародні кредитні операції.

Контроль за виконанням валютного законодавства покладался на Міністерство фінансів СРСР. Органами валютного контролю були також Державний і Зовнішньоторговельний банки, які виконували валютні операції.

Основою сучасного державного регулювання грошово-кредитної сфери Росії є закони «Про банки і банківську діяльність Російської Федерації» та «Про Центральний банк Російської Федерації (Банк Росії)», що були прийняті в 1990 р.

Згідно з цими законами, Банк Росії, Банк зовнішньої торгівлі Російської Федерації, Ощадний банк Російської Федерації, комерційні банки, а також кредитні установи, що отримали ліцензію на здійснення банківських операцій, утворюють банківську систему Росії.

10.2. Банк Росії: функції, структура, грошово-кредитна політика

Центральний банк Росії (Банк Росії) виконує функції емісійного центру, відповідає за підтримку стабільності банківської системи, здійснює грошово-кредитне регулювання економіки, виконує роль кредитора останньої інстанції (функцію банку банків).

У своїй діяльності Банк Росії підпорядковується Державній думі Федерального зібрання Російської Федерації.

До функцій Банку Росії входить визначення порядку регламентації, регулювання і контролю за діяльністю комерційних банків, виділення централізованих кредитних ресурсів, встановлення економічних нормативів діяльності комерційних банків (достатність капіталу комерційного банку, ліквідність, мінімальний розмір статутного капіталу банку, максимальний розмір ризику на одного позичальника тощо).

Попри те, що Банк Росії є юридичною особою, його статутний капітал та інше майно є федеральною власністю, він наділений повноваженнями майнової та фінансової самостійності. Організаційна структура Банку Росії наведена на рис. 10.1.

Національна банківська рада – колегіальний орган Банку Росії, що складається з 12 осіб. До складу Банку Росії входять два представники Ради Федерації Федерального зібрання Російської Федерації, по три представники від Державної думи, президента Росії, уряду Російської Федерації. До складу Національної банківської ради також входить голова Банку Росії.

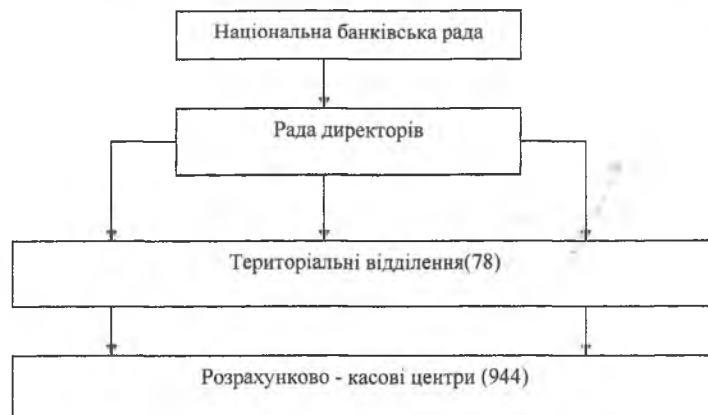

Рис. 10.1. Структура Банку Росії.

До компетенції Національної банківської ради належить:

- розгляд річного звіту Банку Росії;
- затвердження річного бюджету Банку Росії;
- розробка пропозицій з удосконалення банківської системи Росії;
- розгляд проекту напрямів грошово-кредитної політики, банківського нагляду та валютного регулювання;
- вирішення питань щодо участі Банку Росії в капіталах кредитних установ.

Рада директорів складається з голови Банку Росії та дванадцяти членів Ради директорів. Члени ради директорів призначаються Державною думою Росії терміном на чотири роки за поданням голови Банку Росії, узгодженим із президентом Росії.

До функцій Ради директорів входить:

- розробка спільно з урядом Російської Федерації проектів та напрямів єдиної державної грошово-кредитної політики;
- затвердження річної звітності, включаючи фінансові питання Банку Росії;

- прийняття рішень щодо створення, ліквідації та реорганізації установ Банку Росії;

- встановлення обов'язкових нормативів для кредитних організацій та банківських груп.

Відокремлені структурні підрозділи Банку Росії включають: Головну інспекцію кредитних організацій Банку Росії. Головне управління безпеки та захисту інформації, Головне управління нерухомості Банку Росії, територіальні відділення (78 одиниць) та розрахунково-касові центри Банку Росії (944 одиниці).

Грошово-кредитна політика Банку Росії орієнтована на підтримку фінансової стабільності і формування передумов, що забезпечують сталість економічного зростання країни. Банк Росії реагує на зміни реального попиту на гроші. сприяє підтримці позитивної динаміки економіки, зниженню процентних ставок, інфляційних очікувань і темпів інфляції.

Діяльність Банку Росії в сфері розвитку платіжної системи спрямована на підвищення її надійності та ефективності для забезпечення стабільності фінансового сектору й економіки країни. З метою підвищення інформаційної прозорості у функціонуванні платіжної системи, Банком Росії запроваджена звітність кредитних організацій і територіальних установ банку з платежів, що враховує міжнародний досвід, методологію і практику спостереження за платіжними системами.

10.3. Загальна структура грошово-кредитної системи Росії

У Російській Федерації сформована дворівнева грошово-кредитна система.

На *першому рівні* знаходиться центральний емісійний банк – Банк Росії.

На *другому рівні* функціонують комерційні банки, а також інші кредитно-фінансові установи. Загальна структура грошово-кредитної системи Росії представлена на рис. 10.2.

Банківська система Російської Федерації представлена універсальними та спеціалізованими комерційними банками.

Універсальні комерційні банки здійснюють банківські операції з акумуляції тимчасово вільних коштів, заощаджень і нагромаджень, забезпечення функціонування розрахунково-платіжного механізму, здійснення кредитування, кредитне обслуговування внутрішнього та зовнішнього господарського боргу, довірче управління майном клієнтів, операції з цінними паперами тощо.

Іноземні банки – комерційні банки, визнані такими відповідно до законодавства іноземної держави, на території якої вони зареєстровані.

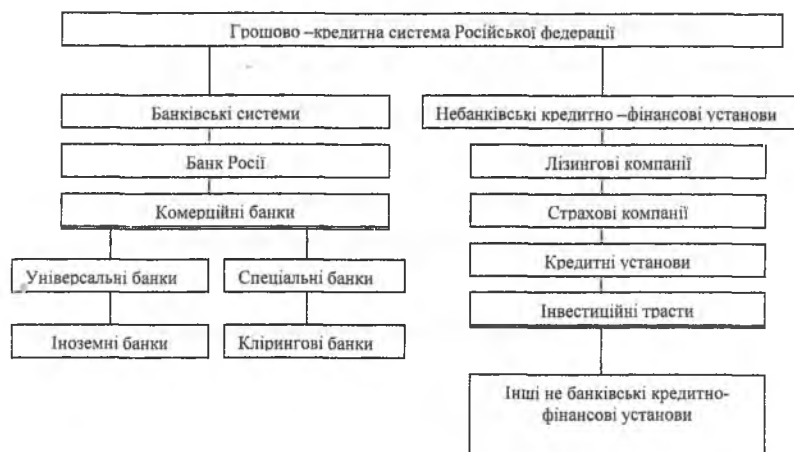

Рис. 10.2. Загальна структура грошово-кредитної системи Росії.

З-поміж спеціалізованих комерційних банків слід виділити Ощадний банк.

Ощадний банк має державні гарантії цілісності вкладів. Особливістю цієї фінансової установи є унікально велика кількість клієнтів – банк є монополістом на ринку приватних вкладів. Понад 75 % населення Росії розміщує свої заощадження на його рахунках.

Більша частина ресурсів банку використовується для кредитування бюджету шляхом купівлі державних цінних паперів.

До **небанківських кредитно-фінансових організацій** Російської Федерації належать лізингові компанії, страхові компанії, інвестиційні фонди, пенсійні фонди та інші кредитно-фінансові установи.

Лізингові компанії – комерційні організації (резиденти або нерезиденти Російської Федерації), котрі виконують, відповідно до своїх статутних документів, функції лізингодавців і отримали у встановленому законодавством порядку дозвіл (ліцензії) на здійснення лізингової діяльності.

Страхові компанії – організаційно відокремлена структура, яка здійснює укладання договорів страхування та їх обслуговування. Страхова компанія має на меті задоволення страхових інтересів, які є в суспільстві.

Кредитні установи – юридичні особи, що здійснюють банківські операції, передбачені Федеральним законом про банки та банківську діяльність. Кредитна установа утворюється на основі будь-якої форми власності як господарське товариство.

Інвестиційні фонди – майнові комплекси, використання яких здійснюється керівною компанією виключно в інтересах власників.

10.4. Проблеми російської банківської системи

Пройшовши довгий шлях існуюча банківська система Росії стала достатньо розвиненою структурою, що відповідає по ряду параметрів світовим стандартам. За минулі роки в десятки разів збільшились обсяги кредитів і засобів задіяних в депозити, вирости обороти банків. Проте, не дивлячись на досягнуте, залишаються достатньо серйозні проблеми. Головні із них:

- недостатні для Росії масштаби банківського сектору;
- роздробленість банківського співтовариства;
- низька капіталізація.

Так, попит на банківські послуги, в першу чергу на дострокові кредити, з боку підприємств вище їх пропозицій. Між тим, закордоном, в більшості розвинутих капіталістичних країн періоди опережajúчого економічного росту,

як правило, були пов'язані з розвитком попиту на банківські послуги. Важливість побудови сильної банківської системи і необхідність прискорення відповідних перетворень сьогодні на стільки очевидні, що про це в один голос говорять і держава, і самі банкіри.

На даний час в Росії відбувається зміна пріоритетів у підході до розвитку економіки. Якщо для попередніх років було властиве будівництво системи нагляду і регулювання, то сьогодні увага приділяється розвитку економічного потенціалу країни, стабільному росту економіки. В цьому зв'язку банківська система знаходиться під особливим прицілним поглядом властей, з урахуванням того, що кредитні установи – не просто обслуговуючий механізм, а кровоносна система економіки, повноправна, а в сучасному світі, вірогідно, і ключова її складова.

Кількість діючих в Росії банків на перше грудня 2006 р. склала 1154. При цьому загальна кількість кредитних організацій, що мали право на проведення банківських операцій склала 1201, із яких 47 організацій були не банківськими. В Росії відбувається зменшення кількості банків. Причина зменшення – відбирання Центральним банком ліцензій у банків, що порушили банківське законодавство, а також поглинання та злиття. Замісник голови комітету Державної Думи по кредитним організаціям і фінансовим ринкам вважає, що кількість банків в Росії буде зменшуватись і надалі. І становитиме в межах 500.

Причина зменшення кількості банків полягає в тому, що Російська банківська система з її малопотужними банками, навряд чи зможе конкурувати на рівних з західними банківськими структурами, що ринулись на російський ринок. Єдиноможливий шлях збереження російського банківського суверенітету – це створення в країні потужних банківських структур, здатних не тільки відбивати агресію західних банків, але і запропонувати своїм клієнтам послуги, на рівні з банками західних країн. Президент Росії на зустрічі з банкірами в Кремлі 14 листопада 2006 р. висловився за укрупнення банківських структур. Якщо цього не відбудеться, заявив він, то Росія може опинитись в становищі країн східної Європи, які фактично втратили свою банківську

систему завдяки входження в них фінансових структур держав із сталою економікою. Там закордонний капітал складає більше 80-90 % і фактично диктує свої умови національним економікам.

Але на шляху до банківської консолідації стоять самі банкіри. Вони привикли працювати в певних галузях і не бажають пускати туди інші банки.

Сумарний актив Російських банків більше за 10 трл. рублів. У 100 найбільших кредитних організацій (на них припадає 86 % сукупних активів і 77 % власного капіталу всієї російської банківської системи) даний показник досяг 9,7 трл. рублів.

Російські банки ростуть, але з великими потугами. Тут потрібно говорити про ті проблеми, які існують в російській банківській системі і впливають на діяльність банків.

1. Ступінь довіри населення до російських банків.

В цілому довір'я зростає, одночасно зростає і фінансова грамотність населення, і вони поступово переорієнтовуються на інші інструменти інвестицій. Депозит як інструмент інвестицій для багатьох росіян став менш привабливим, тим більше, що прибуток по ньому співставлений з інфляцією. Зараз стають більш привабливими інвестиції в ПФ (приватні інвестиційні фірми або ж у нерухомість).

2. Банкірів Росії турбують темпи росту прибутків. Вони знижуються. В якості причин вказується на жорсткішу конкуренцію серед банків, в том числі і цінову, а також ріст затрат на розвиток роздрібної сітки технологій. Рентабельність перестала зростати через зменшення заробітків від операцій із цінними паперами, від цього падає маржа банківського бізнесу.

3. На роботу банків відчутний вплив здійснює нестабільність макроекономічної ситуації, антиінфляційні заходи Центрального банку, серйозна присутність держави в економіці взагалі і в кредитній сфері, зокрема. Вільних рублів в жовтні 2006 р. ставало все менше, а ставка на них росла все вище. Ринок міжбанківського кредитування знаходиться в напруженому стані. Ставки за одноденними кредитами овернайт ростуть: з 4-6 % до 8-10 %. Одним

із основних шляхів залучення рублів для банків залишається пряме РЕПО з Центральним банком.

4. Гостро стоїть проблема капіталізації банків і достатності власного капіталу. За нормативами центрального банку (ЦБ) достатність капіталу банків (співвідношення власного капіталу до активів, зважених з урахуванням ризику) не повинна опускатись нижче 10 %, тому багато банків шукає інвесторів в капітал в тому числі і за рахунок субординованих (враховані в капіталі) займів. Різниця в ставках на міжнародному і внутрішньому ринках, дозволяє банкам непогано заробляти. Але займати великі суми багатьом банкам не дозволяє величина власного капіталу.

На думку президента Росії, підвищити конкурентну спроможність банків можна за рахунок збільшення капіталізації. Він запропонував збільшити капіталізацію за рахунок використання пенсійних фондів, шляхом розміщення їх в іпотечні цінні папери.

5. Негативно впливати на ситуацію в банківській системі стали питання безпеки.

Здавалось, що із життя банківської спільноти назавжди пішли такі явища як шахрайство, особливо в великих розмірах, розбійницькі напади, посягання на життя банкірів та інші кримінальні прояви, які були характерними для російської банківської історії 90-х рр. Але таке здавалось би благополуччя було підірвано в 2006 р. серією викритих правоохоронними органами серйозних порушень низкою банків банківського законодавства і гучними вбивствами осінню 2006 р. російських банкірів – першого замісника голови центрального банку Росії Андрія Козлова, генерального директора Новоарбатського відділення Зовнішньоторгбанка Олександра Плохіна і замісника голови правління комерційного банку «Спецсетьстрой» Костянтина Міщерякова.

Вбивство Міщерякова стало вже 9-м вбивством представника банківської системи в російській столиці і Підмосков'ї за неповні шість років.

Продовження посягань на життя банкірів відбиває досить не просту ситуацію по відношенню до тих чи інших банків і їх володарів або керівників.

Але якщо в 90-ті рр. банківські війни велись головним чином кримінальним світом, з метою встановлення повного або часткового контролю над банками, то в останні роки, за оцінкою правоохоронних органів, конфлікти і розбори, що закінчувались посяганням на життя банкірів, виникають в середині самого банківського середовища. Гострі конфліктні суперечки можуть виникнути в ситуації, коли банк, або окремі його працівники втягнуті в незаконні фінансові операції, стараються уникнути відповідальності перед клієнтами. Крім того, замовниками посягань на життя банкірів можуть бути особи, які бояться втратити джерела незаконних прибутків, в результаті тих заходів, які проводять законослухняні банкіри і представники наглядових органів держави по знешкодженню кримінальних схем з відмивання грошей, ховання від податків.

За оцінками голови Центробанку, щорічно за участю російських банків закордон за фіктивними оборудками виводиться більше 1 трл. руб., не обкладених податком. Втрати держави від недотримання податків на ці суми становлять до 150 млрд. руб.

6. Ще одною «вибуховою» проблемою стало кредитування банками населення. Ситуація з «поганими» кредитами призвела до того, що банки стали складати не тільки списки неблагополучних клієнтів, але й цілих міст і товарів з якими пов'язані найбільші втрати. Але не всі кредитні організації були занепокоєні вирішенням цієї проблеми. Багато карманних банків як видавали так і продовжують видавати кредити в «надійні» руки. І в результаті сумарний портфель кредитів банків за останні два з половиною роки збільшився в п'ять разів, досягнувши 1 липня 2006 року 1,5 млрд. руб. (дані ЦБ РФ), а прострочена заборгованість виросла за ці роки в 1-1,7 рази. В той же час не всі спеціалісти вважають проблему не повернених боргів загрозовою. Згідно заяви замісника голови комітету Державної Думи з кредитних організацій і фінансових ринків не повернених боргів всього 2,6 % від загального об'єму виданих кредитів. Для порівняння, в Польщі 20 %, в Таїланді 10 %, і в Кореї банківська криза викликана «поганими боргами» відбулась після того як об'єм неповернень виріс до 14 %. Критичною цифрою є 10 %. Але самі банки стимулюють неповернення,

коли встановлюють ставку мало не 100 % річних по виданих споживчих кредитах. Тим самим вони страхуються від прострочених кредитів, але такий високий процент сам по собі збільшує можливість неповернення. Все це говорить про те, якщо і далі кредити будуть видаватися такими ж темпами, а вірніше не повертатимуться, шлях банків від фінансового благополуччя до банкрутства буде дуже коротким. Правда не всіх. Але вкладникам від цього не легше. Як дізнатися, який банк веде надто ризиковану гру на «кредитному полі»? Хоча кредитні організації і стали повністю відкритими, вони зобов'язані друкувати всі відомості у відкритій пресі. Але преса ця, буває йде з малим тиражем або ж з метою економії банки користуються послугами якоїсь регіональної газети. Закон нібито не порушили і інформацію надрукували, а знайти її практично не можливо.

7. Все більш відчутним фактором для діяльності російських банків є посилюючий тиск на російську банківську систему з боку іноземного банківського капіталу. За даними ЦБ на 01 листопада 2006 р. в Росії працювало 148 банків із закордонним капіталом із них децелів в капіталі від 50 до 100 % і 51 із 100 % участю в капіталі. На 01 листопада 2006 р., доля «іноземців» склала 11,5 % банківських активів в Росії і 12,6 % капіталу.

8. Зі вступом Росії у Всесвітню торговельну організацію масштаби і темпи нарощування в Росії іноземного банківського капіталу виростуть. Умови конкуренції з «прибульцями» для російських банків стануть ще більше жорсткішими. І саме цього бояться в російському банківському середовищі. Цього боїться і президент Росії. За словами президента, вітчизняна банківська система уже не справляється зі збільшеним рівнем попиту на фінансово-кредитні послуги. Кредити частіше надають не російські, а іноземні банки, доля яких в об'ємах кредитування свого сектору досягла 40 %. Президент відмітив низьку охоплюваність громадян країни послугами банківської системи. Багато громадян навіть не знають про ці послуги: менше 10 % населення користуються пластиковими картками. Більша частина російських громадян сторониться банків, просто не розуміє їхньої роботи. Слабко розвинута сітка банківських

установ в регіонах, на місцях. В Росії на кожні 100 тис. жителів припадає всього лише 11 банків, це в кілька разів менше ніж в США, Франції, Італії, та інших країнах. За межами банківської системи залишаються 60 млн. громадян – все вищесказане це слова президента.

10.5. Ситуація в державних і комерційних банках Росії

Центральний банк Росії

Окрім наглядової і регулюючої діяльності, Центральний банк Росії виступає як оператор стабілізаційного фонду. На кінець жовтня 2004 р. Центробанк заробив на управлінні коштами стабілізаційного фонду 12,5 млн. рублів, а дохідність склала 5,6 % річних в доларах. Такі результати були одержані завдяки тому, що карбованець сильно змінювався, а дохідність за облігаціями США упала.

Станом на 31 жовтня 2006 р. кошти стабілізаційного фонду на валютних рахунках Центрального банку склали: 31,88 млрд. доларів, 25,4 млрд. євро і 3,77 млрд. фунтів стерлінгів. За словами міністра фінансів всі кошти знаходяться в зарубіжних активах. Зараз в стабілізаційному фонді 2,051 трлн. рублів (8,4 % ВВП).

У зв'язку зі знеціненням долару ЦБ РФ вирішив підстрахуватися і перевести частину доларів, що зберігаються у золотовалютних резервах у золото. Тільки за місяць ЦБ закупив більше 6 тон золота. Тепер його у резервах ЦБ біля 400 тон. ЦБ скуповує його, в основному у комерційних банках, в стандартних злитках (по 12,5 кг.). Тому далеко возити не приходиться. На відміну від Америки в Росії не має єдиного місця де складуються золоті запаси. ЦБ зберігає дорогоцінні метали у власних сховищах, розміщених в різних регіонах країни.

Ощадбанк Росії

Ощадбанк Росії один із великих банків у східній Європі. Він має 20 151 філіал, операційні каси 63,76 % голосуючих акцій належить банку Росії,

рештою акцій володіють крупні приватні корпоративні інвестори (зокрема «Нафта-Москва», «Інтеко», «Євроцемент»). На 01 листопада 2006 р., за даними банку, його капітал складав 333,7 млрд. рублів, чистий прибуток – 72,9 млрд. рублів.

Доля Ощадбанку Росії в загальному об'ємі збережень населення становить 54,3 %, він залишається лідером на ринку. Всього в Ощадбанку на депозитах 1,768 трлн. рублів. За структурою 52,9 % всіх вкладів населення в Ощадбанку приходить на пенсійні і строкові пенсійні вклади, 37,2 % строкові вклади і депозити, 7,6 % рахунки банківських карт, 1,6 % вклади до запитання, 0,7 % на інші види вкладів і депозитів.

Норматив достатності капіталу в Ощадбанку знизився з 15,5 % в січні 2003 р. до 12,4 % в жовтні 2006 р., при мінімальних для учасників системи страхування вкладів 11 %. Ні прибутків, ні субординованих кредитів, ні переоцінки майна, для необхідного нарощування капіталу банку уже не вистачить. Тому в Ощадбанку прийшли до висновку, що потрібна додаткова емісія акцій банку, які планують реалізувати найближчим часом.

Мінфін розглядає варіант приватизації Зовнішторгбанку – одного із найкрупніших держбанків Росії. Для цього планується проведення емісії акцій. В результаті капіталізація Зовнішторгбанку виросте до 2010 р. в три рази, до 32 млрд. доларів, а доступ до акцій Зовнішторгбанку отримають приватні інвестори – громадяни Росії. Для цього потрібно, щоб президент підписав наказ про виключення банку із списку стратегічних підприємств.

Зовнішекономбанк (ЗЕБ)

В листопаді 2006 р. висвітлення діяльності ЗЕБ традиційно не займало багато місця в засобах масової інформації і на сторінках спеціалізованих видавництв. І це не дивно, так як ЗЕБ не є банківською установою в загально прийнятому розумінні. Він обслуговує зовнішній борг держави, який на 1 вересня 2006 р. скоротився до 82 млрд. доларів і виконує функції держкомпанії, яка керує накопичувальною частиною пенсій. На його долю, за даними пенсійного фонду, приходить 96,4 % об'єму пенсійних накопичень ЗЕБ. Він

також обслуговує домовленості і разом з «дочкою» Росекономбанком здійснює підтримку експортерів. За результатами чистий прибуток ЗЕБ склав 5,54 млрд. рублів; капітал Росексімбанка – 1,76 млрд. рублів, Російського банку розвитку (РОС БР) – 6,5 млрд. рублів. 3 січня 2006 р. президент розпорядився заснувати Російський Банк розвитку з капіталом в 2,5 млрд. доларів. Його вирішили заснувати на базі ЗЕБ.

Банк розвитку – держкорпорація, яка не підлягає контролю ЦБ. Банк не відповідає за борги держави, а держава несе додаткову відповідальність за облігації, випущені цим банком. Прибуток банку не розподіляється а направляється на стимулювання інвестиційного процесу в країні. Банк займеться фінансуванням на 5-10 років інфраструктури та інноваційних проектів держави, а також інвест-проектів в пріоритетній галузі. За Банком розвитку закріплені повноваження агента за зовнішніми боргами уряду і управління пенсійними внесками.

Основні напрямки діяльності і структуру Банку розвитку буде затверджувати Спостережна рада. В неї ввійдуть по шість представників від президента і уряду в тому числі призначений президентом Генеральний директор банку.

Основні показники роботи Банку розвитку, кількісні обмеження на задіяння займів, ліміти, порядок і терміни надання займів, прийняття поруки – всі ці параметри появляться після прийняття закону про Меморандум фінансової політики Банку розвитку, який буде затверджений постановою уряду.

Поки на різних рівнях розглядаються і уточнюються питання, пов'язані з реалізацією доручення президента ЗЕБ продовжує виконувати покладені на нього функції. Між ЗЕБом і державним Банком розвитку був підписаний договір, згідно якого Китайський банк відкриє ЗЕБу кредиту лінію на суму 500 млн. доларів. Нові кредитні лінії будуть інвестовані в російську економіку. Ключовою галуззю примінення коштів стане авто будування.

Крім того ЗЕБ взяв курс на розвиток співробітництва з регіонами і компаніями Росії. Підписані угоди про співпрацю із Сахалінською областю, Краснодарським краєм, Свердловською областю. Банк прийме участь в реалізації проекту середньомігстрального літака Super jet 100. Пріоритетними є інвестиційні проекти в створенні і виробництві продукції військового і цивільного призначення. ЗЕБ буде виступати фінансовим координатором в таких галузях економіки, як електротехніка, сільгосппереробка, і готельний бізнес в Краснодарському краї. Фактично ЗЕБ починає виконувати ті задачі, які повинен бути вирішувати Російський банк розвитку (Інший варіант назви – національна корпорація розвитку).

Газпромбанк – 87,49 % акцій Газпромбанку належали до останнього часу «Газпром», а останні 12,51 % – знаходились у підконтрольних банку структурах. Згідно звітності Міністерства статистики за 2005 р. його активи склали 18 млрд. доларів 533 млн. доларів. З посиланням на рейтингове агентство «Інтерфакс» банк називає себе п'ятим серед ведучих роздрібних банків країни. А за активами і капіталом банк традиційно слідує за державними Ошадбанком і Зовнішторгбанком. «Газпром – Медія» володіє контрольними пакетами акцій НТВ, ТНТ і ТНВ+, п'яти радіо станцій, видавництва «7 днів» (журнали «Ітоги», «7 днів», «Караван историй», «Штаб-квартира»), медіа-компанією «НТВ – медія» и 50,7 % акцій «Известий».

В кінці 2006 р. «Газпром» вирішив відмовитись від контролю в Газпромбанку. Але співробітництво між «Газпромом» і Газпромбанком буде продовжуватись. Для цього розроблена угода і стратегічне партнерство до 2015 р. Банк і концерн будуть спільно працювати над реалізацією інвестиційних проектів у газовій галузі, розвивати розрахункову і депозитарну інфраструктуру, займатися управлінням активами і корпоративною житловою політикою «Газпрому».

Газпромбанк намагається потіснити Ошадбанк і ЗЕБ а також національну корпорацію розвитку, що буде створена на базі Зовнішекономбанку.

Россільгоспбанк (РСГБ)

Россільгоспбанк – заснований в березні 2000 р. указом президента для обслуговування підприємств АПК. Мережа Россільгоспбанку нараховує 70 філіалів, 624 допофіси. За кількістю відділень Россільгоспбанк займає другу позицію, поступившись Ощадбанку. 100 % акцій належить державі. Раду директорів банку очолює міністр сільського господарства.

РСГБ виріс практично з нуля до 14 млрд. рублів, обігнавши по цьому показнику «Альфа банк». Але конкуренції зі сторони РСГБ банкіри не відчують – вони не прагнуть до кредитування селян. З валютою балансу в 190,7 млрд. рублів РСГБ зайняв 10-у позицію у списку найбільших російських банків.

Старт стрімкому росту РСГБ дав В. Путін, з подачі якого до кінця 2005 р. були запущені чотири національні проекти і розвитку АПК. Путін уважно слідкує за діяльністю банку.

Банк розвивається не тільки за рахунок держави, але частину коштів банк займає самостійно. В травні 2006 р. РСГБ залучив із-за кордону займ на суму 700 млн. доларів, а у вересні цього року 500 млн. доларів. Великі об'єми займів ґрунтуються на високому рейтингу банку через підтримку його з боку держави, що заохочує інвесторів.

Перед банком стоїть завдання довести число відділень до 1500. РСГБ став одним із ведучих роздрібних кредиторів. Банк буде видавати сільським жителям кредити на освіту, на будівництво житла, газифікацію сільських будинків, і споживчі кредити.

Тема 11

Закономірності становлення та розвитку грошей і кредитних систем країн, що розвиваються

- 11.1. Грошово-кредитні системи країн з перехідною економікою.
- 11.2. Особливості розвитку окремих постсоціалістичних країн.
- 11.3. Грошово-кредитні системи нових індустріальних країн Латинської Америки.
- 11.4. Особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустріальних країн Південно-Східної Азії.
- 11.5. Грошово-кредитні системи країн, що розвиваються.

11.1. Грошово-кредитні системи країн з перехідною економікою

Колишні соціалістичні країни (постсоціалістичні) здійснюють перехід від командно-адміністративної економіки до ринкової. До групи країн з перехідною економікою належать країни СНД, Балтії, Центральної та Східної Європи (колишні члени РЕВ) і Китай. Особливість перехідної економіки полягає в тому, що вона вже не є плановою, але ще й не набула усіх характеристик ринкової економіки. У такій економіці діють механізми обох типів систем і водночас важливу роль відіграють неекономічні фактори розвитку.

Процес трансформації в перехідних економіках передбачає створення грошово-кредитної системи, що відповідає потребам розвитку ринкової економіки, забезпечує ефективність виробництва та включення національної економіки в міжнародний поділ праці. Вирішення цих завдань потребує трансформації існуючих і створення нових необхідних елементів та структур грошово-кредитних систем. Нових форм та якості набирає грошово-кредитна політика держави, спрямована передусім на забезпечення фінансової

стабільності через використання непрямих методів регулювання.

Важливим напрямком формування національної ринкової економіки у країнах СНД стало створення самостійних грошових систем. Національні валюти запроваджено в Росії (1992 р.), у Вірменії, Білорусі, Казахстані, Киргизстані, Молдові, Туркменістані (1993 р.), в Азербайджані, Узбекистані (1994 р.), у Грузії, Таджикистані (1995 р.), в Україні (1996 р.).

У переважній більшості держав СНД спостерігається тенденція до зниження курсу національних валют стосовно долара США. Вкрай негативно вплинула на економіку країн СНД фінансова криза 1998 р. В результаті кризи істотно знизилися курси національних валют: у Білорусі – у 2,1 рази, Киргизстані – на 46,4 %, Молдові – на 74, Таджикистані – на 30,6, в Україні – на 52,3 %. Одним із негативних наслідків перетворень в економіках країн СНД стала інфляція, що відзначалася винятково високими темпами і дестабілізувала економіку.

Основні чинники інфляції:

- лібералізація цін (з 1 січня 1991 р. було запроваджено нові оптові прейскуранти на основні сировинні матеріали);
- високий рівень монополізації економіки, що давало можливість запровадити монопольне ціноутворення;
- різке зменшення обсягів виробництва внаслідок розпаду єдиного народногосподарського комплексу СРСР;
- здійснення у великих обсягах грошової емісії для покриття касових розривів державних бюджетів;
- ажіотажний попит на споживчих ринках.

Протягом 1992-1996 рр. індекс споживчих цін в Україні збільшився в 42,5 тис. разів, у Білорусі – у 39,6 тис., Вірменії – у 26,4 тис., Казахстані – у 21,6 тис., Таджикистані – у 15,4 тис., в Азербайджані – у 13,5 тис., у Росії – у 2,2 тис., Молдові – у 1,5 тис., Киргизстані – у 941, в Узбекистані в 1992-1995 рр. – у 4,7 тис., у Туркменістані в 1992-1994 рр. – у 4,2 тис. разів.

Інфляційні процеси досягали апогею на етапі найбільш радикальних

перетворень: у Росії – у 1992 р., у Вірменії, Киргизстані, Молдові, Таджикистані та в Україні – у 1993 р., в Азербайджані, Білорусі, Казахстані й Узбекистані – у 1994 р. І хоча в наступні періоди темпи збільшення споживчих цін сповільнилися, інфляційна тенденція збереглася. У першому кварталі 1998 р. середньомісячний приріст інфляції становив в Азербайджані 0,7 % (у відповідному періоді 1997 р. – 1,1 %), у Вірменії – 1,5 (1,8), Білорусі – 3,5 (6,5), Грузії – 0,6 (1,0), Казахстані – 1,0 (1,3), Молдові – 0,6 (1,3), Росії – 0,9 (1,6), Таджикистані – 1,4 (7,8), в Україні – 0,7 % (1,1 %).

Невід'ємними елементами нових кредитних систем у країнах СНД є комерційні банки. В умовах зниження обсягів прямого державного фінансування вони покликані вирішувати питання кредитування економіки. Проте фінансова криза дуже обмежує їх можливості.

Щоб забезпечити ефективний розподіл ресурсів у ринковій економіці, потрібні механізми визначення реальної вартості капіталу та переливання капіталів між сферами економіки. Формування таких механізмів передбачає розвиток фінансового ринку. У багатьох країнах важливим інструментом мобілізації фінансових ресурсів для розвитку виробництва стали такі інститути фінансового ринку, як фондові біржі. Масштаби їх діяльності визначаються насамперед глибиною процесів приватизації у країні.

У країнах Центральної та Східної Європи одним із пріоритетних завдань ринкових реформ стало формування ефективної системи кредитно-грошового регулювання, що дає можливість прискорити вирішення проблем фінансової стабілізації, стимулювання інвестиційної активності, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, стабілізації рівня життя населення. Щоб вирішити ці завдання, необхідно здійснити цілеспрямовану реформу фінансової системи.

У ринковій економіці фінансовий сектор перебуває в центрі мобілізації та розподілу ресурсів, ціноутворення й оцінки ризику. У плановій економіці функції мобілізації коштів виконує податкова система, а фінансова – примітивна і пасивна ігнорує чинники ризику і пристосовується до планових запитів

кредитів. Тож реформа і розвиток фінансового сектору життєво важливі для системних реформ.

Країни Центральної та Східної Європи реформі фінансової системи приділяють основну увагу. Складовою політики стабілізації у країнах, що зазнали значних темпів інфляції, було здійснення грошових реформ. Прикладом успішного здійснення грошової реформи у Словенії було запровадження національної грошової одиниці. 25 червня 1991 р. було проголошено мораторій незалежності Словенії. Виконуючи його, Скупщина Словенії прийняла пакет із шести законів щодо становлення власної грошової системи. Було віддруковано купони без назви грошової одиниці за підписом Міністерства фінансів, бо Національного банку на той час ще не існувало. У Словенії було створено спеціальну парламентську комісію з питань грошової політики.

У жовтні 1991 р. скупщина Словенії ухвалила закон про національну валюту, назвавши її толар. Грошова реформа здійснювалась у два етапи. На першому етапі югославські динари обмінювали на словенські купони за курсом 1: 1. На той час у Словенії був введений так званий політичний курс динара до німецької марки – 1:13. Курс толара було оголошено у співвідношенні 1:32, проте це не дестабілізувало ситуацію.

Народний банк Словенії узяв на себе функцію Центрального банку, вилучивши всю динарову готівку і безготівкові баланси. Через тиждень, коли курс толара стабілізувався, було здійснено його ревальвацію (1 динар: 0,8 толара), щоб захистити нову валюту від динарової інтервенції.

Ці кроки вживалися за порадою консультантів ЄБРР та американських фінансових кіл. Допомогу надавав також Федеральний банк Німеччини. Словени використали німецьку модель, пристосувавши її до своїх умов.

На другому етапі банк запровадив в обіг повноцінні купюри. Долар вдалося стабілізувати і зробити його конвертованим. Інфляція зменшилася з 20 до 1,5-4 % на місяць. Обмінний курс національної валюти стосовно вільно конвертованої валюти було встановлено вищим за реальний паритет купівельної спроможності з метою зміцнення довіри до національної валюти і створення тим

самим сприятливих умов для збільшення експорту.

Банківська система більшості країн з плановою економікою на початку реформування мала такий вигляд: фінансова система включала центральний і комерційний банки, що обслуговують підприємства, ощадний банк, що приймає вклади від громадян і займається кредитуванням (здебільшого іпотечним) індивідуальних клієнтів, зовнішньоторговельний банк, що здійснює операції з іноземною валютою, і страхову компанію. Вони перебували у власності держави. Процентні ставки були, як правило, дуже низькі і ще нижчі – за депозитами фірм та іпотечними кредитами. Гроші з рахунків в ощадному банку зазвичай спрямовувалися у виробничий сектор через Центральний банк. Керування в умовах ризику, політика ціноутворення, критерії доцільності не відігравали ролі в розподілі ресурсів, нормуванні та контролі, в організації потоків фінансової інформації. Норми бухгалтерського обліку не відповідали узвичаєним стандартам, не було незалежного аудиту. Діяльність центрального і комерційного банків, ринку цінних паперів регламентувалася законодавством, а клієнти кредитно-фінансових установ не мали навичок спілкування з ринковими структурами.

Стратегічним напрямком реформ у кредитній сфері країн Центральної і Східної Європи стала принципова відмова від монополії держави на банківські послуги, організаційно оформлена у переході до дворівневої банківської системи. На першому рівні перебував Центральний державний банк, на другому – комерційні банки та інші фінансові інститути (мають право здійснювати окремі банківські операції). Рівні банківської системи нового типу відносно відокремлені, але у функціонуванні взаємозалежні й утворюють єдиний сектор грошово-кредитної економіки.

Особливу увагу у реформуванні банківського сектору було приділено створенню ефективної системи правового регулювання і контролю за діяльністю фінансової системи. На початковому етапі реформ у регіоні було прийнято закони про Центральні банки, про банки і банківську діяльність, про фінансові інститути та інші, що регулюють основні види діяльності цього сектора

економіки. Центральні банки в країнах Центральної та Східної Європи виконують певні функції.

1. Макроекономічне регулювання – контроль за зміною грошової маси в обігу і відповідно за стабільністю національної валюти. Для цього використовуються такі інструменти:

- офіційні дисконтні ставки;
- норма обов'язкових мінімальних резервів, що депонуються в центральних банках (резервні вимоги);
- рефінансування банків і кредити уряду;
- валютні інтервенції: операції з державними цінними паперами;
- установлення цільових орієнтирів на збільшення грошової маси;
- кількісні кредитні обмеження.

2. Регулювання і здійснення нагляду за діяльністю інститутів, що надають банківські послуги, за такими основними критеріями: достатність капіталу, якість активів з урахуванням ступеня ризику, якість менеджменту, ліквідність, прибутковість.

3. Комерційна діяльність, що здійснюється як безпосередньо, так і через участь у капіталах банків країни (переважно колишніх державних). Ця сфера діяльності центральних банків зі зміцненням ринкових відносин у країнах зазначеного регіону постійно скорочується, хоча в умовах перехідного періоду відмовлятися від неї повністю не можна.

Згідно із законодавством країн Центральної та Східної Європи основна і виняткова функція комерційних банків – залучати і розміщувати на принципах вільної ринкової конкуренції тимчасово вільні кредитні ресурси юридичних осіб та населення. Ця функція перебуває під контролем і регулюється центральними банками.

До основних видів операцій комерційних банків належать:

- залучення вкладів юридичних і фізичних осіб;
- розміщення вкладів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, платності й строковості;

економіки. Центральні банки в країнах Центральної та Східної Європи виконують певні функції.

1. Макроекономічне регулювання – контроль за зміною грошової маси в обігу і відповідно за стабільністю національної валюти. Для цього використовуються такі інструменти:

- офіційні дисконтні ставки;
- норма обов'язкових мінімальних резервів, що депонуються в центральних банках (резервні вимоги);
  - рефінансування банків і кредити уряду;
  - валютні інтервенції: операції з державними цінними паперами;
  - установлення цільових орієнтирів на збільшення грошової маси;
  - кількісні кредитні обмеження.

2. Регулювання і здійснення нагляду за діяльністю інститутів, що надають банківські послуги, за такими основними критеріями: достатність капіталу, якість активів з урахуванням ступеня ризику, якість менеджменту, ліквідність, прибутковість.

3. Комерційна діяльність, що здійснюється як безпосередньо, так і через участь у капіталах банків країни (переважно колишніх державних). Ця сфера діяльності центральних банків зі зміцненням ринкових відносин у країнах зазначеного регіону постійно скорочується, хоча в умовах перехідного періоду відмовлятися від неї повністю не можна.

Згідно із законодавством країн Центральної та Східної Європи основна і виняткова функція комерційних банків – залучати і розмішувати на принципах вільної ринкової конкуренції тимчасово вільні кредитні ресурси юридичних осіб та населення. Ця функція перебуває під контролем і регулюється центральними банками.

До основних видів операцій комерційних банків належать:

- залучення вкладів юридичних і фізичних осіб;
- розміщення вкладів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, платності й строковості;

– відкриття і ведення банківських рахунків юридичних і фізичних осіб, їх касове обслуговування;

- купівля-продаж іноземної валюти;
- інкасація коштів, платіжних і розрахункових документів;
- видача банківських гарантій.

Комерційні банки мають право також здійснювати довірче керування коштами та іншим майном за угодою із юридичними і фізичними особами, операції з цінними паперами, лізингові операції, надавати консультаційні послуги.

Особливості створення комерційних банків та їх функціонування зумовлені передусім характером трансформаційних процесів, що відбуваються в економіках країн регіону. Основні з них – неоднорідність фінансових установ, нерівноправне їх становище щодо можливостей отримати фінансові ресурси.

Крім цього, регіональна і функціональна спеціалізація та обмеження чисельності клієнтів, що користуються послугами одного банку, перешкоджали підвищенню ефективності банківської системи, посиленню конкуренції. Хоча нові закони розширили сферу діяльності банків і дали змогу створити нові банки, фінансова система була нерозвиненою. У Польщі, наприклад, на 40 тис. чол. було лише одне відділення банку, тоді як у Західній Європі одне відділення обслуговувало 10-15 тис. чол. У фінансовому секторі зайнято всього 1,2 % робочої сили. Він не спроможний здійснювати велику кількість операцій, швидкість розрахунків порівняно зі стандартами ринкових країн низька.

Югославська банківська система розвивалася інакше. Після ліквідації в 1971 р. монопільної структури до 1988 р. було створено близько 360 нових банків, що належали, як правило, асоціаціям підприємств, які водночас були основними клієнтами. До банків центральної банківської системи входили Національний банк Югославії і вісім регіональних національних банків. В Югославії та Польщі у 80-х роках істотно збільшилися валютні депозити. За валютні зобов'язання у країнах Центральної та Східної Європи відповідав звичайно центральний або зовнішньоторговельний банк. Девальвація призвела

до помітного скорочення валютних ресурсів. Національний банк Югославії зазнав втрат, що становили 60 % усього капіталу, а польський "Банк Хандловий" втратив суму в сім разів більшу, ніж його капітал.

Важкою спадщиною стали борги підприємств і субсидії на позички під нерухомість. Вони завдали серйозних збитків у перші роки сповільнення економічного зростання за порівняно високих капіталовкладень. У жодній країні неможливо точно оцінити ці втрати, і вони, звичайно, збільшуються, поки тривають економічні реформи. У деяких країнах внутрішня заборгованість знизилася через інфляцію.

Можливості поза банківського фінансування у країнах Центральної і Східної Європи були обмежені. Виняток становили взаємні кредити, обсяг яких істотно збільшився у 80-х роках із розширенням самостійності підприємств. У Югославії вони стрімко збільшувалися протягом 80-х років, в Угорщині – у 1988 р. зі здійсненням жорсткої грошової політики, а в Польщі у середині 90-х рр. вони перевищили банківські кредити. Хоча цей процес якоюсь мірою можна вважати показником нормального розвитку комерційних відносин, взаємні кредити за відсутності оцінки ризику (особливо при монополістичній структурі торгівлі) загальмували макроекономічну стабілізацію і раціоналізацію виробничої діяльності, а також породили загрозу системної неплатоспроможності. Ринок цінних паперів почав розвиватися наприкінці 80-х рр., але роль його поки що була незначна через нечіткість права власності і не розробленість процедур банкрутства.

Реформи фінансового сектору у країнах Центральної та Східної Європи породили багато проблем. Передусім треба зазначити, що реформувати фінансовий сектор у цих країнах було складніше, ніж у країнах із ринковою економікою, оскільки необхідно було не просто лібералізувати фінансову діяльність, а кардинально її перебудувати і пожвавити. Існуюча система банківських розрахунків технічно й організаційно потребувала удосконалення. Необхідно було переглянути процентні ставки і правила оподаткування кредитно-фінансових установ, посилити механізми мобілізації капіталу і

розробити нову кредитну політику. Банкам та їх клієнтам потрібні були належна інформаційна система, незалежний фінансовий контроль, які б забезпечували законодавчо процедуру стягнення боргів і розв'язання інших проблем. Держава повинна була встановити розумний контроль за фінансовими інститутами і регулювати їх діяльність, заохочуючи до конкуренції. Нарешті, у перехідний період життєво важливо мати механізми контролю за грошовим агрегатом, адже забезпечити ефективний макроекономічний контроль неможливо без розв'язання проблем надлишкової грошової маси, дефіциту державного бюджету і бюджетів підприємств, нагромадження безнадійних боргів і скорочення валютних резервів.

Інша проблема, перед якою постала банківська система, пов'язана з розподілом банківських та інших фінансових послуг, зокрема гарантоване розміщення і продаж цінних паперів, вкладення капіталу в цінні папери й у страхові поліси. У розвинених індустріальних країнах історично склалася певна спеціалізація посередницьких функцій, хоча останнім часом універсальні банки пропонують широкий набір подібних послуг.

Банківським структурам, що формуються в перехідних економіках, нелегко розширювати сферу послуг, оскільки керувати універсальними банками і контролювати їх діяльність набагато складніше, ніж спеціалізованими установами. У зв'язку зі створенням у деяких країнах нових банківських структур постає проблема конкуренції фінансових ринків, масштабів посередницької фінансової діяльності й управлінських можливостей. Наприклад, у Чехії всі позикові операції здійснюють два регіональні спеціалізовані інститути, а в Болгарії так багато банків, що дуже важко прогнозувати й оцінювати можливі економічні втрати. З цим пов'язана і проблема організації централізованого кредиту та окремих депозитних надходжень. Уряд може відмовитися від ощадних банків і передати їх відділення провідним комерційним банкам.

Законодавча база, що регулює діяльність банківської системи країн регіону, визначає завдання, предмет і сферу діяльності банків, права і

відповідальність центральних і комерційних банків, порядок створення, функціонування і ліквідації банків, взаємовідносини усередині банківської системи, а також відносин банків з юридичними і фізичними особами. У деяких спеціальних законодавчих актах країн Центральної та Східної Європи розглядаються також конкретні проблеми регламентації грошового і валютного обігу, операцій із цінними паперами, вирішуються питання застави, іпотеки, гарантій, поручительства, довірчого кредитування та ін. У процесі реформування розробляються нові законодавчі та інституціональні норми, що дають змогу вирішити подібні питання. Уряди переглядають закони про діяльність центральних і комерційних банків, створюють інфраструктуру регулювання і контролю за діяльністю нової комерційної банківської системи.

Реформи потребують також кардинальної перебудови та інтенсивного розвитку системи фахової підготовки. Іноземні банки активно допомагають інституціональним реформам, надаючи здебільшого консультативні послуги, створюючи спільні підприємства. Прискорено здійснюється розвиток людського капіталу через інвестиції у людські ресурси, готуються фахівці в галузі управління, комерційної фінансової діяльності, з аналізу кредитної політики. В Угорщині та Польщі створено спеціальні інститути, де навчають зазначеним професіям. Урядові та консультативні служби перебудовують інформаційну систему, запроваджують нові стандарти бухгалтерського обліку і незалежного аудиту. Угорщина, яка найдалше пішла у реформуванні фінансового сектору, створює міжбанківську клірингову систему, спрямовуючи основні інвестиції в інформаційні технології. Інтенсивність співпраці іноземних банків з кредитними системами країн Центральної та Східної Європи прямо залежить від рівня розвитку цих систем. Серед кредитних систем країн регіону найрозвиненіша банківська система Словенії. Вона не тільки технічно оснащена, а й оперативно і гнучко працює з європейськими банками. До банківської системи Словенії входить Центральний банк, 33 комерційних і 12 ощадних інститутів. Іноземним інвесторам належить частина капіталу шести банків. Єдиним банком, що цілком належить іноземним організаціям, є Austria NLB, або Новий Люблінський банк –

найбільший у Словенії. Йому належить близько третини банківських активів країни. Сьогодні він обслуговує близько половини банківських рахунків країни.

За оцінкою престижного часопису "Business Europa", довіра до словенських банків висока, їх авторитет постійно підвищується. Не випадково міжнародні фінансові інститути охоче і на більш пільгових, ніж іншим постсоціалістичним країнам, умовах дають кредити словенським банкам. Міжнародні організації, що визначають ступінь ризику інвестиційних внесків, відвели Словенії 34-те місце у списку із 178 країн. Згідно з останніми показниками депозити корпорацій за два роки збільшилися на 50-70 %, а вклади населення – на 40-60 %.

У кредитних системах країн Центральної та Східної Європи розвиваються фінансові установи, які кредитують переважно малий і середній бізнес на принципах кооперативного (спільного) кредитування. Найбільшого розвитку кооперативне кредитування досягло в Угорщині, де кооперативні фінансові спілки існували і за часів соціалізму.

Їх кількість почала збільшуватися у перехідний період. Зараз у країні функціонують 260 ощадних кооперативів, які об'єднують понад 2 млн. членів. За статусом вони прирівняні до малих комерційних банків.

У Польщі з 1992 р. профспілки почали активно створювати кредитні спілки. У 1995 р. їх налічувалося 104. Вони кредитують придбання переважно споживчих товарів тривалого користування. Частка короткострокових кредитів становить 95 %, для сімейного бізнесу виділяється 5 % кредитів.

У Чехії створено нормативну базу регулювання кредитних спілок з урахуванням досвіду фінансових установ США та Франції. Серед небанківських фінансових установ внаслідок реформи пенсійного забезпечення та переходу від солідарної до нагромаджувальної системи пенсійного забезпечення швидкими темпами розвиваються приватні пенсійні фонди.

У Польщі з січня 1999 р. започатковано нагромаджувальну систему пенсійних внесків і створено понад 10 приватних пенсійних фондів, які капіталізуються через передачу їм державної власності. Кредитно-грошова

політика країн спрямована на надання кредитів уряду і комерційним банкам. Характерним для цієї політики є встановлення Центральним банком високої ставки рефінансування. Змінилася форма фінансування уряду. Так, він кредитується через придбання державних цінних паперів не тільки Центральним, а й комерційними банками. Це дало можливість скоротити грошову масу і стабілізувати сферу фінансів.

Крім реформування банківської сфери, деякі країни створюють фондові й товарні біржі західного зразка. Підвищується роль ринків цінних паперів з огляду на прагнення країн Центральної та Східної Європи приватизувати власність, розвивати конкуренцію, забезпечувати фінансування дефіциту державного бюджету і бюджету підприємств з не інфляційних джерел. У червні 1990 р. почала діяти Будапештська фондова біржа, а наприкінці 1989 р. – Угорська товарна біржа (тимчасово їхня діяльність була обмежена операціями з зерном). Розвиток ринків цінних паперів на ранніх етапах цілком виправданий (особливо у зв'язку з приватизацією), але темпи реформи фінансового сектору неминуче залежать від процесів, що відбуваються в базових галузях економіки.

11.2 Особливості розвитку окремих постсоціалістичних країн.

Особливості розвитку грошово-кредитної системи Китаю

Сучасна грошово-кредитна система Китаю сформувалася в період розвитку економіки на засадах адміністративно-командної моделі з характерною надцентралізацією фінансових ресурсів державою та їх директивним розподілом відповідно до плану. Фінансова сфера країни внаслідок цього характеризувалася нерозвиненістю фінансово-кредитних механізмів, значною залежністю банківських інститутів від державних фінансів.

Негнучкість планової економіки почала гальмувати розвиток продуктивних сил, а тому наприкінці 70-х рр. розпочато процеси поступового реформування механізмів господарювання соціалістичної економіки за

принципом "центральне планування повинно відігравати основну роль, ринкове регулювання – допоміжну".

Реформи у кредитно-банківській сфері передбачали утворення кредитної системи, яка б відповідала потребам ринкової економіки. Основні завдання реформування кредитної системи:

- утворення системи центрального банку, який під безпосереднім керівництвом Держради КНР повинен впроваджувати в життя грошову політику держави;
- утворення системи кредитних інститутів з чітким розмежуванням функції здійснення політики та комерційної функції, сполучною ланкою між якими стануть державні комерційні банки;
- створення численних різнопрофільних кредитних установ;
- створення системи єдиного відкритого кредитного ринку, який допускає конкуренцію;
- впровадження єдиних валютних курсів, які відбивають ринковий попит та пропозицію, поступове перетворення китайського юаня на вільно конвертовану валюту.

Центральний банк країни почав запроваджувати методи регулювання грошової маси, зокрема операції на відкритому ринку, які більше відповідали ринковим відносинам. У вигляді експерименту Центральний банк випустив банківські сертифікати на суму 20 млрд. юанів. Сертифікати призначалися для небанківських кредитних установ, щоб допомогти районам вирівняти грошовий дисбаланс. У жовтні 1993 р. Центральний банк, через центри позичкового капіталу, надав спеціальним банкам, які відчували труднощі із запасом платіжних коштів, позички, використавши для цього частину коштів від продажу банківських сертифікатів. Отже, напруження з платежами за векселями частково згладилося. Зазначені заходи стали важливим кроком на шляху до створення в Китаї регламентованого міжбанківського короткострокового позичкового ринку, сприяли горизонтальному обігу грошових одиниць.

У 1986 р. у Шеньяні, Ухані, Гуанчжоу, Чунціні та Чанчжоу створюються грошові ринки. У наступні роки в країні виникають ринки міжбанківських короткострокових позик (позичок), ринки "коротких" грошей, довгострокових кредитів, позичкових облігацій підприємств, облігацій держпозик, ринки (дисконтування) векселів, регульовані валютні ринки, ринки акцій та ін. Поступово запроваджуються плаваючі курси відсоткових ставок, тобто встановлюється ціна грошей на основі ринкових механізмів.

Економічна реформа фінансової системи, особливо реформа зовнішньої торгівлі, стимулювала розвиток національної валютної системи Китаю. Розширення господарської самостійності підприємств, їх прагнення до реконструкції виробництва на новій технологічній основі, збільшення кількості підприємств, що орієнтуються на експорт, спроба підвищити конкурентоспроможність продукції на зовнішньому ринку, збільшення науково-виробничих, науково-дослідних установ, прагнення отримати закордонну передову техніку та технологію сприяли створенню стійкого попиту на іноземну валюту. Держава, не маючи істотних валютних ресурсів, щоб підвищити ефективність використання валюти, почала поступово відходити від прямого централізованого монопольного розподілу валютних коштів, дозволяючи державним, кооперативним підприємствам, організаціям купувати певні суми валюти для суворо визначених цілей у межах виробничих потреб. Допуск спільних підприємств на валютний ринок допомагає їм вирішити потреби валютного балансу, створює сприятливий інвестиційний клімат.

Практика свідчить, що загальна сума валюти, яку продають спільні підприємства, помітно перевищує суму, яку вони купують. Ринок валюти став важливою складовою фінансового ринку в Китаї. Наприкінці 1985 р. у Шеньчжені при відділенні Народного банку Китаю створено перший у країні центр валютного обміну та регулювання. Його діяльність суворо регламентувалася: обмінні курси валют не могли перевищувати встановлених державою меж, продавці та покупці не мали права контактувати між собою. У липні 1986 р. ці обмеження були зняті. В листопаді 1986 р. такий центр створено

у Шанхаї. На початку 90-х рр. у Китаї вже склався своєрідний валютний ринок, який об'єднав понад 40 центрів і майже 60 пунктів розподілу та обміну валют. Нині такі організації діють у всій країні. Реформа сприяє поступовій заміні бюджетного фінансування суб'єктів господарювання кредитуванням капіталовкладень, що здійснюється спеціалізованими банками. Серед них Торгово-промисловий банк Китаю, Народний будівельний банк Китаю, Сільськогосподарський банк Китаю та банк Китаю (зовнішньоекономічний). Крім того, кредити Світового банку розподіляє Інвестиційний банк. Ставки відсотка визначалися залежно від галузевої належності позичальника та термінів надання йому коштів. Поступово зазначені спеціалізовані банки перетворюються на комерційні. Водночас розвиваються нові банки, фінансові та трастово-інвестиційні компанії.

Поступово нарощуються обсяги кредитно-грошових операцій, відбувається поповнення їх якісно новими інструментами та механізмами, розширюються види операцій та послуг, що їх надають кредитні установи. З 1986 р. уряд дозволив спеціальним банкам здійснювати (щоправда, з обмеженнями) взаємно-перехресні операції, що ознаменувало зародження кредитного ринку.

Певним поштовхом до розвитку кредитного ринку стало використання ринкових механізмів у практиці державного позичання. В 1993 р. запроваджено систему підряду на скуповування та розповсюдження безоблігаційної держпозики і відповідно запроваджено порядок первинного продажу держпозики. Це сприяло подальшому просуванню ринку облігацій по шляху регламентування та зближення з нормами, прийнятими у світовій практиці. Завдяки успішному розміщенню держпозики Міністерство фінансів перестало брати у Народного банку Китаю позички, а статті бюджету, за якими передбачалося фінансування авансом, і бюджетний дефіцит покривалися за рахунок випуску короткострокових держпозик. (Кошти для координації структури економіки можна було мобілізувати шляхом випуску банками облігацій, гарантованих державним бюджетом.)

Політика відкритості китайської економіки сприяє тому, що іноземні банки активізують діяльність у країні. У деяких містах відкрито відділення іноземних банків і створено спільні банківські установи з участю іноземного капіталу. На початку 1995 р. зареєстровано понад 100 банків з іноземною участю, в тому числі відділення та представництва зарубіжних банків. Обмеження на діяльність цих банків регулюються Положенням про фінансові організації з іноземним капіталом, що діє з квітня 1994 р.

У кредитній системі країни розвиваються також фінансові установи, що діють на принципах спільного кредитування і фінансують малі підприємства. У країні створено 53 тис. сільськогосподарських кредитних кооперативів.

Активізується використання нових для соціалістичної економіки Китаю механізмів акумуляції інвестиційних ресурсів, зокрема випуск державних цінних паперів, акцій підприємств, облігацій місцевих органів влади, банків, інших кредитних установ. У 90-ті рр. вагомо заявив про себе і фондовий ринок Китаю, де здійснюється торгівля цінними паперами. Учасниками торгів згідно з чинним законодавством можуть бути спеціалізовані фірми чи підприємства, які мають спеціальний дозвіл Держради КНР. Основну частину цінних паперів, що перебувають в обігу, становлять державні облігації: державні зобов'язання скарбниці, облігації на будівництво провідних об'єктів народного господарства, облігації фінансової позики. Частину облігацій купує населення, частину підприємства та організації; часто це має примусовий характер. За оцінками експертів, у 1991-1996 рр. річна емісія державних цінних паперів збільшилася з 19 млрд. до 153 млрд. юанів.

У 1993 р. розширилися масштаби операцій на ринку акцій. Спочатку тільки резидентам КНР дозволялося емітувати та торгувати акціями підприємств (так званими акціями типу "А"), а згодом були випущені спеціальні акції (типу "В") для продажу іноземним інвесторам.

Акції були деноміновані в юанях, але продавалися тільки за валюту і мали обіг лише в КНР. Такий спеціальний запобіжний механізм повинен був

унеможливити маніпулювання іноземними інвесторами китайським фондовим ринком.

У 1992 р. операції на Шеньчженській та Шанхайській фондових біржах мали вузькорегіональний характер. На першій в обігу перебували акції 33, на другій – 38 місцевих компаній. У 1993 р. уряд вирішив розширити експеримент з фондовою ринковою діяльністю до загальнонаціонального масштабу. В країні у публічних торгах почали котируватися акції на суму 5 млрд. юанів. Наприкінці 1993 р. на Шеньчженській фондовій біржі котирувалися акції 76 компаній, на Шанхайській – 106, істотно збільшилася питома вага компаній з інших міст. Відкриваються фондові контори. Кількість учасників Шеньчженської та Шанхайської фондових бірж досягла 400. Китайські підприємці зрозуміли, що ринок акцій – це не тільки засіб для пошуку грошей, а й проміжна ланка у трансформації майнового права, бо під час укладання фондових угод та руху акцій контрольний пакет акцій міг перейти до інших рук, а з ним втрачається право розпоряджатися справами компанії. За останні роки набрали чинності кілька зведень адміністративних правил та положень про фондові угоди, зокрема "Тимчасові заходи з управління фондовими конторами". Утвердилася правова система, що регламентує дії компаній, випуск та операції з цінними паперами. Ринок цінних паперів Китаю набуває дедалі більшої ваги в економічних процесах країни.

Великі сподівання щодо розвитку фінансового ринку Китаю покладаються на Гонконг, якому належить друге місце в Азії після Японії за обсягами капіталізації фондового ринку. Понад 350 банків, фінансових компаній мають представництва або відділення у Гонконзі. Дедалі більше китайських банків та промислових компаній, намагаючись використати потенціал території, працюють на місцевому фондовому ринку.

Однак фінансову сферу Китаю за темпами та масштабами перетворень наприкінці 90-х рр. можна віднести до найвідсталіших сфер економіки. Щоправда, азійська фінансова криза, що завдала значних збитків країнам Південно-Східної Азії безпосередньо не торкнулася економіки Китаю. Певна

закритість китайського фондового ринку від зовнішніх ринків капіталу, державний контроль над фінансовим сектором сприяли його невразливості до спекулятивних комбінацій на валютному та фондовому ринках азійських країн.

Розвиток грошово-кредитної системи Польщі

У 1918 р. Польща перейняла від окупаційних сил Німеччини емісійну інституцію – державну позичкову касу Польщі. Дана інституція почала емітувати тимчасові грошові одиниці, що називалися польськими марками. Державна позичкова каса Польщі до 1928 р. займалася короткостроковими монетарними та господарчими питаннями держави в умовах обмеженої автономії Польського Королівства.

Період до 1945 р. можна охарактеризувати падінням валютного курсу польської марки та гіперінфляцією.

В 1945 р. було створено Народовий Банк Польщі. Він почав діяти як національний банк під наглядом міністра фінансів. Але в умовах адміністративно-командної системи Народовий Банк не мав істотного впливу на монетарну політику держави. Ситуація змінилась лише у 1946 р., коли банку повернули контроль над фінансовим станом країни. Загалом, у ті часи Народовий банк мав статус монополіста – мав виключні права на емісію грошей, на надання кредитів та залучення заощаджень.

Злотий залишався внутрішньою неконвертованою на інші валюти грошовою одиницею. Він також не мав поширення у середині країни, його витісняли долар та інші валюти.

Лише у кінці 70-х рр. злотий почав набувати статус національної валюти та поширення серед населення Польщі.

На початку 90-х рр. основною проблемою була висока доларизація економіки Польщі. Частка злогого у загальній сукупності валют, що оберталися на території Польщі, ледве досягала 25 %.

В 1995 р. відбулась деномінація злогого, що дозволило започаткувати формування курсу злогого на міжнародному валютному ринку.

У 1997 р. Нова Конституція затвердила права та повноваження Національного Банку Польщі.

У 2004 р. національний банк Польщі став членом Європейської системи центральних банків.

На даний час, після вступу до Європейського Економічного Союзу, кредитна система Польщі трансформувалась у трирівневу систему. На першому рівні знаходиться Європейський Центральний Банк, на другому – Національний Банк Польщі, а на третьому – комерційні банки даної країни. Національний банк Польщі (НБП) виконує обов'язки центрального банку. НБП випускає в обіг банкноти й розмінну монету, зберігає польські валютні резерви, рефінансує й контролює банківську систему, виконує функції нагляду й видає ліцензії на банківську діяльність.

Національний банк Польщі було створено відповідним законодавчим актом у 1945 р. Основними законами, що регулюють банківську діяльність в країні є закони "Про Національний банк Польщі" та "Про банки" – обидва ці закони були прийняті 29 серпня 1997 р. Національний банк Польщі є незалежним від Уряду, але основи грошово-кредитної політики визначаються Урядом Польщі та Центральним Європейським Банком.

Підрозділами НБП є його регіональні управління (філії). Регіональні управління не наділені правами юридичної особи і не можуть видавати нормативні акти. Вони мають право діяти лише від імені НБП в межах наданих повноважень. Створення та реорганізація регіональних управлінь здійснюються за рішенням НБП.

Регіональне управління НБП очолює начальник, який призначається на посаду і звільняється з неї правлінням НБП. Він представляє інтереси управління і НБП в органах прокуратури, судових, слідчих та інших адміністративних органах НБП виконує функції державного органу, володіє монопольним правом на випуск в обіг (емісію) банкнот – основною складовою наявної грошової маси. Він зберігає офіційні золотовалютні резерви, проводить державну політику регулюючи кредитно-грошову сферу і валютні відносини.

НБП бере участь в управлінні державним боргом і здійснює касово-розрахункове обслуговування бюджету держави.

Основною функцією НБП є забезпечення стабільності грошової одиниці. Він визначає систему, порядок і форми розрахунків, складання платіжного балансу і балансу міжнародних інвестицій Польщі, здійснення їх аналізу та прогнозування, функції представництва інтересів Польщі в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, реалізує державну політику з питань захисту державних секторів у банківській системі. Також організовує, видає і відкликає ліцензії кредитних організацій і організацій, що займаються їх аудитом, здійснює нагляд за діяльністю кредитних організацій; реєструє емісію цінних паперів кредитними організаціями у відповідності до законодавства, здійснює самостійно або за дорученням уряду всі види банківських операцій, необхідних для виконання своїх основних завдань, здійснює валютне регулювання, включаючи операції по купівлі та продажу іноземної валюти; організовує і здійснює валютний контроль як безпосередньо, так і через уповноважені банки відповідно до законодавства, проводить аналіз прогнозування стану економіки держави в цілому по регіонах, перш за все грошово-кредитних, валютно-фінансових і цінових відносин, публікує відповідні матеріали і статистичні дані.

Більшість польських банків діють у якості універсальних. Вони залучені в різні типи й фінансової діяльності й пропонують широку палітру банківських послуг для комерційних організацій і населення. Деякі банки також активні на фондовому ринку за допомогою власних брокерських контор. Деякі банки ведуть інвестиційну діяльність, наприклад, гарантуючи випуск облігацій або акцій, або пропонуючи консультативні послуги. За станом на кінець 2005 р. в Польщі діяли 658 банків. У це число входило 56 комерційних банків у вигляді акціонерних товариств, один державний банк й 600 кооперативних банків. Державна скарбниця володіє безпосередньо трьома банками, а побічно контролює ще три.

Порівняно з іншими членами Європейського союзу основні показники грошово-кредитної системи Польщі є незначними.

Банківська система Хорватії.

Банківська система Хорватії склалась на початок 2001 р. з 44 комерційних банків, в т.ч. 8 іноземних. Існує думка, що банківська система країни перенасичена кредитними організаціями. В 2000 р. були досягнуті деякі успіхи в процесі консолідації банківського сектору. В 2001 р. 10 найбільших банків контролювали 80% ринку банківських послуг. Лідируючими комерційними банками є Zagrebacka Banka і Privredna Zagreb. Zagrebacka Banka – це найбільший банк, що обслуговує приватних осіб (30% ринку відповідних послуг). Він успішно вийшов із двох криз банківського сектору 90-х рр., і зміг провести необхідні внутрішні перетворення без допомоги зі сторони держави, ставши одним із найбільш успішних хорватських компаній. В 1996 р. банк виставив свої акції на міжнародному фондовому ринку і на даний час його цінні папери котируються на Лондонській фондовій біржі. Zagrebacka Banka придбав доступ на ринок фінансових послуг в Боснії і Герцоговині шляхом купівлі боснійських банків Hrvatska Banka і Universal Banka Sarajevo.

Другий великий комерційний банк країни – Privredna Banka Zagreb (PBZ) – контролюється італійським банком Banca Commerciale Italiana і має розвинуту сітку відділень.

Консолідація банківського сектору проводиться за допомогою таких інструментів, як структуризація, приватизація і злиття. Перетворення банківської системи почалось в 1994 р. після прийняття закону про відновлення банківської системи. Реформа почалась з чотирьох банків. Першим був приватизований в 1999 р. банк Slavonska Banka: 66,68 % акції були продано австрійському банку Kartnet Landes – und Hypothekenbank і ЕБРР. Два других банка – Rijecka Banka (четвертий великий банк країни) і Splitska Banka (третій великий банк) – були продані німецькому банку Bayerisches Landesbank і італійському банку UniCredito в першій половині 2000 р. Приватизація другого

найкрупнішого банку була в січні 2000 р., коли 66,6 % його акцій були куплені Banca Commerciale Italiana.

В 2000-2001 рр. процедура банкрутства була відкрита по відношенню до 11 банків, тимчасові конкурсні керуючі на конкурсній основі були назначені в три банки; здебільшого це були невеликі регіональні банки, залежні від регіональної економіки, в основному від туризму. На початку 2000 р. Національний банк назначив тимчасових керуючих в два невеликих банки – Istarska Banka і Cibalaе.

Наприкінці 2000 р. іноземні інвестори контролювали більше 83,2 % сукупних активів банківського сектору. Перші іноземні банки появились на ринку Хорватії на початку 90-х рр. Деякі з них, наприклад, BNP-Dresdner, змогли зайняти нішу корпоративного банківського обслуговування; другі, наприклад, Bank Austria, Raiffeisenbank Austria, створили розгалужену мережу місцевих відділень і зайнялись наданням послуг приватним особам, не забуваючи, однак, про обслуговування компаній.

Саме з широкомасштабною приватизацією хорватських банків було пов'язано проникнення в країну великої кількості іноземних банків. В листопаді 2000 р. Reginter, дочірня компанія зареєстрованого в офшорній зоні на Койманових островах інвестиційного фонду Regent Europe, придбала 65 % акцій Dalmatinska Banka, заключаючи десятку найкрупніших банків Хорватії. На пізніший термін рік намічалась приватизація банків Dubrovacka Banka, Hrvatska Postanska і Croatia Banka.

В 2000 р. відбулося декілька злиттів. В квітні Zagrebacka banka придбав Varazdinska Banka. В тому же місяці Privredna Banka d.d. Zagreb придбав Krapinsko – Zagorska Banka.

На банківські фінансові організації ринок Хорватії розвинутий в недостатньому обсязі. На Загребській фондовій біржі торг акціями двох компаній – Zagrebacka banka і Pliva – складає 75 % обороту біржі.

Загребська фондова біржа була створена в 1992 р.; її обороти швидко збільшувалися в 1996-1997 рр., однак ріст був призупинений російською

фінансовою кризою 1998 р. та війною в Косово на весні 1999 р., які привели до різкого падіння курсу акцій.

11.3. Грошово-кредитні системи нових індустріальних країн Латинської Америки

Протягом 50-70-х рр. для політики прискореної індустріалізації у країнах Латинської Америки було характерне посилення втручання держави внаслідок слабкості національного капіталу, його неспроможності самостійно вирішувати внутрішні проблеми структурної перебудови економіки, значного тиску транснаціональних компаній, які намагалися зберегти контроль над ключовими галузями економіки. Держава здійснювала як прямий, так і опосередкований вплив на процес економічного розвитку. Грошово-кредитна система багато в чому формувалась як інструмент цього впливу. Національні банки після отримання незалежності були націоналізовані, що давало уряду змогу контролювати процес емісії.

Характерною ознакою розвитку грошових систем країн Латинської Америки упродовж 80-х рр. були інфляційні процеси. Високі темпи інфляції зумовлювалися багатьма факторами.

Так, у Бразилії протягом здійснення політики прискореної індустріалізації для досягнення стабілізації широко використовували механізм індексації. Майже автоматично відбувалося вирівнювання співвідношення цін заробітної плати, податкових платежів, фінансових і кредитних нормативів. Індexація відігравала роль механізму контролю у грошово-кредитній і фінансовій сферах, запобігання "доларизації" господарства. Проте вона стала одним із факторів стимулювання інфляції. Високі темпи інфляції та високі процентні ставки на початку 90-х рр. призвели до розширення спекулятивних операцій банків.

Висока прибутковість внутрішніх цінних паперів давала змогу залучати кошти банків і дрібних національних вкладників, що не сприяло росту виробничих інвестицій в економіку країни. Як тільки було досягнуто фінансової стабілізації в економіці країни, багато банків, які заробляли в цей період на

спекулятивних операціях, стали банкрутами, що спричинило кризу банківської системи Бразилії.

Фінансова стабілізація, що передбачала подолання передусім наслідків руйнівної інфляції (934 %) в економіці цієї країни, здійснювалася на основі заходів, сформульованих так званім Літнім планом.

Згідно з цим планом передбачалося скасувати індексацію банківського відсотка залежно від темпів інфляції, відмовитися від механізму автоматичної індексації заробітної плати, ліквідувати дефіцит державного бюджету та здійснити грошову реформу, запровадити "новий крузадо".

Особливості розвитку грошової системи латиноамериканських країн значною мірою зумовлені переходом до експортно-орієнтованої моделі, яку почали впроваджувати в цих країнах з кінця 80-х рр.

Підвищення ролі національної валютної системи та валютна політика у розвитку грошової системи латиноамериканських країн є результатом передусім залежності від зовнішніх факторів економічного розвитку, міжнародних ринків та іноземних інвестицій. Істотні зміни відбулись у національній валютній системі, передусім у механізмах встановлення валютного режиму. До початку реформ 80-х рр. у країнах Латинської Америки, як правило, застосовувалися фіксовані валютні курси. Це сприяло появі нелегального валютного ринку, ціни на якому були вищі порівняно з офіційним курсом. Наприклад, у Сурінамі – у 8,5 рази, у Бразилії – у 2,7, в Аргентині – у 2, у Перу – у 2,8 рази.

Після лібералізації валютного курсу нелегальний і офіційний валютні курси майже вирівнялись. У результаті припливу великих обсягів іноземного капіталу центральні банки деяких країн регіону змушені були скуповувати іноземну валюту, щоб уникнути надмірного подорожчання національної грошової одиниці. Проте незважаючи на вжиті заходи у 1997 р. в багатьох країнах відбулося подорожчання національної валюти. У деяких країнах регіону (найяскравіший приклад – Аргентина) стабільність грошового обігу досягається жорсткою прив'язкою національної валюти до долара США або до кошика твердих валют (у Бразилії).

Проте внаслідок підвищення курсу національної грошової одиниці знижується конкурентоспроможність експорту та збільшується дефіцит торгового і платіжного балансів (в Аргентині, наприклад, у 1990-1997 рр. імпорт збільшився у 7,4 рази, а експорт – у 2 рази).

Характерною рисою кредитної системи країн Латинської Америки є Домінування державних компаній у кредитній сфері. Наприклад, у Бразилії 108 державних банків та інших кредитних установ контролюють понад 50 % активів кредитно-фінансових установ. Тільки частка "Банку де Бразил" становить майже чверть депозитів комерційних банків країни.

У 80-х рр. у більшості латиноамериканських країн здійснено реформи фінансової системи, спрямовані на її лібералізацію, обмеження прямого впливу держави.

Ці реформи передбачали:

- скасування обмежень процентної ставки, оскільки низькі процентні ставки в умовах високої інфляції утруднювали акумулювання ресурсів банками;
- зменшення норми обов'язкового резервування в середньому до 15 %;
- скорочення програм кредитування за пільговими ставками;
- приватизацію державних комерційних банків;
- підвищення ролі центральних банків, посилення їх незалежності від уряду, міністерства фінансів.

Особливістю кредитної системи латиноамериканських країн є сильні позиції іноземного капіталу. Так, в Аргентині, в результаті надання однакових прав місцевим та іноземним фінансово-кредитним установам, підвищилася роль іноземних банків. На них припадає 3/5 кредитних операцій країни.

Результатом відкритості банківської системи Мексики для іноземного капіталу стала могутня фінансова криза, зумовлена непередбачуваною девальвацією мексиканського "нового песо" у 1994р. Вона викликала масовий відплив капіталів з країни, що вплинуло в цілому на світову економіку.

Грошова одиниця "нове песо" була результатом поетапної стабілізаційної реформи.

На першому етапі в 1983 р. було введено два режими валютного курсу з метою розв'язання боргової проблеми та подолання гіперінфляції. На другому етапі (з 1989 р.) здійснено програму економічної стабілізації, на третьому (з 1993 р.) – деноміновано песо 1000:1 і запроваджено нову грошову одиницю "нове песо".

Знецінення мексиканської валюти на 15 % підірвало довіру до неї з боку іноземних інвесторів, що ще більше знецінило грошову одиницю країни. Згодом був підготовлений пакет заходів для надання Мексиці міжнародної допомоги на суму понад 50 млрд. дол. (здебільшого з боку США і МВФ), а мексиканський уряд ухвалив програму коригувальних заходів, спрямованих на стабілізацію ділової активності в країні.

Основні причини фінансової кризи:

- мексиканський уряд надто довго штучно завищував курс національної валюти, що сприяло інфляційному тиску;
- завищення курсу стимулювало імпорту споживчих товарів, що, у свою чергу, підривало конкурентоспроможність експортних галузей і скорочувало внутрішнє нагромадження;
- обмежене нагромадження гальмувало процеси структурної трансформації економіки.

На початку 90-х рр. негативний вплив зазначених чинників компенсувався за рахунок підвищення процентних ставок і залучення іноземного капіталу (переважно американського) для фінансування державного бюджету. У цей період процентна ставка у США істотно знизилась, і американський капітал охоче почав переливатися до Мексики. У країні спостерігався бум у сфері споживання і спекуляцій нерухомістю при незначному збільшенні інвестицій в основний капітал. З одного боку, така присутність іноземного капіталу створила короточасну ілюзію економічного успіху тим самим призвела до відстрочення економічних реформ, необхідних для стимулювання довгострокових інвестицій та економічного розвитку. За такої ситуації економіка стала дуже вразливою:

незначна зміна відсоткових ставок або курсів валют могла призвести до різкої фінансової кризи.

З іншого боку, бурхливий приплив короткострокового іноземного капіталу спричинив зменшення внутрішнього нагромадження і фактично зусилля, спрямовані на мобілізацію внутрішніх ресурсів було зосереджено на залученні інвестицій. Це могло призвести до згубних наслідків, якби іноземні інвестори почали вилучати свої кошти, що, власне, й сталося в Мексиці у грудні 1994 р.

11.4. Особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустріальних країн Південно-Східної Азії

Особливості розвитку грошово-кредитних систем нових індустріальних країн пов'язані з особливостями моделей індустріалізації, що здійснювалися цими країнами на початку їх самостійного розвитку, з характером державного регулювання економіки та втручання в економічний розвиток загалом.

Так, південно-корейська модель характеризувалася всеохопною роллю держави в економічному розвитку, в тому числі кредитно-фінансової монополії у фінансовій сфері. Така монополія передбачала націоналізацію комерційних банків, жорстокий контроль над процентними ставками, кредитуванням і інвестуванням. Проте націоналізовані у 60-х рр. банки були реприватизовані. Водночас держава заохочувала на централізацію промислового та банківського капіталу. Як наслідок, у кредитній системі Південної Кореї домінували три банки – "Бенк оф Сеул енд траст", "Кори фест бенк", "Комершел бенк".

Державний банк забезпечував уряду додатковий контроль над діяльністю потужних фінансово-промислових груп (ФПГ). Зв'язок урядового банку та ФПГ створював специфічний кредитний ринок, що функціонував більш цілеспрямовано, ніж міг би функціонувати вільний ринок кредитних ресурсів. Фінансові установи, які контролювалися державою були у власності держави, надавали переважно цільові кредити на тривалий термін і на пільгових умовах

та контролювали їх використання. Водночас такий тісний зв'язок сприяв збільшенню короткострокової заборгованості та розвитку неформальних зв'язків. Результатом стали переобтяження банківських портфелів "поганими" кредитами та банківська криза.

Вичерпання потенціалу моделі імпортозамінюючої індустріалізації, негативні наслідки над монополізації південнокорейської економіки призвели до гальмування економічного розвитку країни, зниження ефективності виробництва. Тому наприкінці 80-х рр. було розпочато економічні реформи, які передбачали реформування фінансової системи, послаблення державного регулювання, відмову від підтримки потужних об'єднань і посилення підтримки малого та середнього бізнесу, зменшення ролі держави в регулюванні облікової ставки, посилення ролі приватного капіталу у кредитній сфері. Згідно з реформуванням системи фінансування малого та середнього бізнесу комерційні банки були зобов'язані виділяти до 35 % суми кредитів малим та середнім підприємствам.

Діяльність іноземних банків у кредитній системі Південної Кореї перебуває під жорстким контролем держави. Іноземним банкам дозволено відкривати тільки відділення. Розгалужена система державного кредитування малого та середнього бізнесу існує також у Тайвані. Фінансування здійснюється державними установами (Банком малого бізнесу Тайваню, Кредитно-гарантійним фондом малого та середнього бізнесу, Центром малого бізнесу) у формі позик під підряд, грошових субсидій та низьких відсоткових позик.

Банк малого бізнесу (заснований у 1976 р.) наприкінці 80-х рр. став основним кредитором (майже 80 % загальної суми кредитів) тайванських малих та середніх підприємств. На пільгових умовах банк надає кредити для придбання земельних ділянок та виробничих приміщень, спеціальні кредити на створення екологічно нешкідливих виробництв і кредити бізнесменам-початківцям. Міжнародний відділ банку сприяє малому бізнесу через операції купівлі-продажу іноземної валюти при отриманні іноземних кредитів,

консультує з експортно-імпортних фінансових та організаційних питань малого бізнесу.

Спеціально створений усередині 70-х рр. Кредитно-гарантійний фонд малого та середнього бізнесу кредитує підприємства, які, за його оцінками, мають значний потенціал для розвитку при мінімальних коштах на реалізацію проекту. З другої половини 80-х рр. фонд налає позики для створення власних підприємств і допомагає залучати кошти інших кредитних інститутів.

Драматичні світові біржові події у жовтні-листопаді 1997 р. переконливо засвідчили, що першопричини валютних труднощів і біржових потрясінь, через які згодом постраждали республіка Корея, Таїланд, Індонезія, Малайзія, Філіппіни, мають здебільшого об'єктивний характер. Серед чинників, що зумовили кризовий стан фінансової системи цих країн можна виокремити такі:

1. Впровадження нової експортоорієнтованої стратегії переходу від трудомістких виробництв до галузей "високих технологій" супроводжувалося серйозними структурними диспропорціями в економіках цих країн.

2. Прискорений економічний розвиток часто супроводжувався впливом фінансових коштів у сферу спекуляцій на ринках цінних паперів і нерухомості; збільшенням прострочених і незабезпечених внутрішніх боргових зобов'язань та погіршенням кредитних портфелів комерційних банків; зниженням експорту збільшенням дефіциту торгового і платіжних балансів.

3. Надмірний приплив іноземних інвестицій на фондові ринки і перенасичення позиками на вигідних фінансових умовах робили неминучою "корекцію ринків".

4. Із середини 1996 р. атаки міжнародних валютних спекулянтів на національні валюти азіатських держав не були ефективно відбиті економічним керівництвом більшості зазначених країн (за винятком Філіппін).

5. У грошово-кредитній політиці наголос помилково був зроблений на "пасивну модель" грошових заходів – здійснення девальвації з метою підвищення експортних можливостей без використання широкого арсеналу засобів грошово-кредитної та фондової політики, а головне – без позитивних

структурних перетворень. На інтервенції для захисту валют згаданих вище чотирьох країн тільки протягом серпня 1996 р. було витрачено понад 10 млрд. дол. Проте курс національних валют знизився на 25-30 %.

Криза призвела до зменшення попиту на корпоративні цінні папери. Фондові індекси понизилися на 30-40 % і більше. Окремі промислові компанії та банки опинилися на межі банкрутства.

Криза не зачепила лише економіку континентального Китаю, фінанси якого були закриті для нерезидентів. Слідом за потрясіннями на біржах Нью-Йорка і Гонконгу 23-27 жовтня, 1997 р. (зниження фондових індексів на 12-13 %) почався масовий відхід інвесторів з "молодих" ринків у більш надійні «старі». Якщо в Нью-Йорку короточасне зниження змінилося тенденцією до підвищення курсів акцій і долара, а гонконгівський долар виявився надійно захищеним значними валютними резервами КНР (за оцінками, близько 130 млрд. дол., з них понад 40 % – у гонконгівських доларах), то у Південно-Східній Азії та на деяких інших "нових" ринках (в Росії, Бразилії, Польщі, Чехії та ін.) ситуація потребувала вжиття неординарних заходів. Загальні збитки для глобальної економіки в результаті впливу біржових коштів становили близько 200 млрд. дол. Більшість постраждалих країн Південно-Східної Азії були змушені прийняти вимоги надання міжнародних пакетів допомоги за стандартами і під спостереженням МВФ: Республіка Корея – близько 55 млрд. дол.; Індонезія – 23; Таїланд – 17,2 млрд. дол. Кошти МВФ становили близько 40% суми допомоги. Сумарний обсяг стабілізаційного пакета майже вдвічі перевищував допомогу Мексиці після аналогічної кризи в 1995 р.

Надання МВФ допомоги супроводжувалося певними умовами, згідно з якими передбачалося такі заходи:

- реорганізувати сектори фінансової системи – вжити жорстких заходів щодо неспроможних банків, остаточно зняти протягом п'яти-десяти років обмеження, що порушують національний режим діяльності нерезидентів на ринках фінансових послуг, істотно скоротити державне фінансування

інвестиційних проєктів і збиткових підприємств, а також перейти до міжнародних стандартів фінансової інформації;

- використати широкий арсенал засобів рестриктивної грошової політики: підвищити ставки рефінансування, норми обов'язкового банківського резервування, скоротити державні витрати і дефіцитне фінансування, викупити прострочену заборгованість (неплатежі) і реструктуризувати її у внутрішній державний борг, посилити фіскальні функції податкової системи, використати гнучкішу валютну політику (вільна зміна курсу або розширення меж валютного коридору) та ін.;

- активізувати демонополізацію і приватизацію економіки. Західні експерти вважають, що за жорсткими вимогами МВФ криються не тільки об'єктивні економічні проблеми, а й недовіра міжнародного фінансового співтовариства до процедур економічного регулювання у країнах Південно-Східної Азії. З огляду на заінтересованість транснаціональних компаній у проникненні на ринки нових індустриальних країн неможливо розмежувати заохочення національного капіталу, з одного боку, і фаворитизм, корупцію, олігархічне ведення господарства – з іншого.

У результаті реалізації заходів програм МВФ у Республіці Корея, Таїланді, Індонезії протягом найближчих двох-трьох років очікується істотне уповільнення темпів економічного розвитку, подальшої девальвації національних валют, посилення інфляційних процесів, підвищення рівня безробіття, послаблення позицій національного капіталу.

Відбувся перерозподіл великих фінансових коштів на користь "старих ринків". Це стало наприкінці 90-х років додатковим чинником прискорення темпів економічного розвитку США і Канади. Показники економічного зростання США в 1998 р. уперше за багато років випередили аналогічні показники Південно-Східної Азії.

У цілому ж економіка цього найбільшого регіону вступає у своєрідний "перехідний період". В азіатську модель розвитку, не в останню чергу завдяки

зусиллям МВФ, інкорпорується ліберальні західні принципи фінансового регулювання.

11.5. Грошово-кредитні системи країн, що розвиваються

Серед великого розмаїття економічних моделей країн Третього світу (країн, що розвиваються) можна виокремити певну спільність процесів формування їх грошово-кредитних систем. Розвиток і сучасний стан грошово-кредитних систем зумовлені колоніальним минулим та помітною економічною відсталістю переважної більшості цих країн.

Грошово-кредитні системи країн, що розвиваються, перебувають у зародковому стані та включають такі основні елементи:

- два сектори грошової системи;
- центральну банківську установу;
- іноземні комерційні банки, які, як правило, фінансують виробництва, що працюють на внутрішній ринок і на експорт;
- місцеві комерційні банки, банки розвитку;
- мережу неформальних кредитних установ, яка обслуговує сільських і неформальних міських виробників, часто на лихварських умовах.

У більшості країн, що розвиваються, грошова система складається з двох секторів. Перший – організований сектор грошової системи та організований грошовий ринок. Він, як правило, невеликий, часто контролюється ззовні; максимальний рівень номінальних процентних ставок, має жорстке законодавче обмеження. У такий спосіб держава регулює ціну грошей. Організований грошовий ринок обслуговує переважно фінансові потреби середніх і великих місцевих та іноземних підприємств у сучасному індустріальному секторі.

Другий сектор – великий, але хаотичний і неорганізований грошовий ринок, неконтрольований, незаконний і часто лихварський. До цього сектора змушене звертатися населення з низькими прибутками. Така структура грошової системи лише відбиває дуальну економічну структуру багатьох слаборозвинених країн. Крім того, вона є наслідком тенденції, характерної для

країн, що розвиваються, – обслуговувати потреби заможної еліти, нехтувати потреби бідних прошарків населення.

Функційною причиною нестабільності національних грошових одиниць є слабка їх контрольованість державою. Спроможність урядів країн Третього світу регулювати масу грошей в обігу обмежується, по-перше, відкритістю їх економік, по-друге, нестабільністю такого важливого для економік джерела внутрішніх фінансових ресурсів, як прибутки в іноземній валюті. Виміряти розмір грошової маси дуже важко, ще складніше для центральної банківської установи контролювати її.

Внаслідок нестабільності національної грошової одиниці, що є також результатом неефективного контролю, більшість країн, що розвиваються, стикаються з проблемою валютного заміщення. Ефект валютного зміщення виникає, коли іноземна валюта править за альтернативний інструмент вимірювання вартості та нагромадження (наприклад, долари США у північній Мексиці).

Кредитні системи країн із нерозвиненими ринками забезпечують необхідні фінансові послуги: мобілізацію заощаджень, розміщення кредитів, обмеження ризику, страхування; та управління валютними коштами. Крім того, їх використовують для грошово-кредитного регулювання держави з метою подолання макроекономічної нестабільності, характерної, наприклад, для багатьох країн Латинської Америки (висока інфляція, великий бюджетний і торговий дефіцит). Кредитна система є основним інструментом здійснення політики стабілізації.

Спроможність центральних банків розвинених країн ефективно виконувати адміністративні й регулюючі функції зумовлена тим, що ці країни мають високоінтегровану цілісну економіку, складну й розвинену фінансову систему, освічене, професійно навчене й добре інформоване населення.

Особливістю державного регулювання грошово-кредитних систем країн, що розвиваються, є сильний політичний вплив і контроль з боку центрального

банку за процентними ставками, валютними курсами, ліцензуванням імпорту тощо.

Основні завдання центрального банку у регулюванні грошової системи – зміцнити довіру місцевих громадян та іноземних торгових партнерів до національної валюти як життєздатної стабільної одиниці розрахунку; переконати в надійності національної грошово-кредитної системи.

Центральні банки країн Третього світу обмежено контролюють надійність валют цих країн. Це зумовлено передусім такими факторами, як здійснення урядом фіскальної політики та великий бюджетний дефіцит, який повинен фінансуватися або за допомогою друкування грошей, або за допомогою іноземних і внутрішніх позик. Дефіцит неминуче призводить до збільшення інфляції і втрати довіри до місцевої валюти.

Для переважної більшості країн Третього світу характерно те, що центральні банки не мають необхідної гнучкості й незалежності для виконання макроекономічних та регулюючих функцій, властивих центральним банкам розвинених країн. Розвиток кредитної системи цієї групи країн породив низку проміжних та специфічних форм фінансових установ, що виконували функції центрального банку. Проміжною формою між валютним управлінням і центральним банком є центральна банківська установа, фінансова діяльність якої перебуває під суворим контролем уряду. Прикладом перехідних форм є банки у колишніх британських колоніях і протекторатах (Фіджі, Беліз, Мальдіви й Бутан). Масштаби такої діяльності залежать від спроможності законодавчих органів впливати на непослідовну політику кредитно-грошових установ. До специфічних форм кредитних установ можна зарахувати центральні банки у невеликих країнах, що входять до валютної або митної спілки наднаціональний центральний банк. Прикладом валютних спілок із системою регіональних центральних банків може бути Західно-африканська валютна спілка (зона франка). Виходячи із завдань забезпечення прискореного розвитку економіки комерційні банки країн Третього світу повинні відігравати набагато активнішу роль у підтримці нових виробництв і фінансових установ ніж банки в

розвинених країнах. Вони повинні бути джерелом капіталу й одночасно нагромаджувати знання про комерційну діяльність і діловий досвід. Саме через нездатність комерційних банків до такої діяльності в багатьох країнах Третього світу виникли нові фінансові установи - банки розвитку.

Банки розвитку — це спеціалізовані державні та приватні установи, що на середньо і довгостроковій основі надають кошти для створення й розширення промислових підприємств. Їх виникнення в багатьох країнах Третього світу пов'язане з тим, що існуючі банки переважно надають кредити на комерційні цілі (комерційні й ощадні банки), зокрема центральний банк контролює і регулює грошову масу. Крім того, комерційні банки надають кредити на таких умовах, які не прийнятні для підприємств, що створюються, або для фінансування великих проєктів. Частіше вони надають кошти "надійним" позичальникам (відомим підприємствам, багато яких належать іноземцям або які очолюють впливові сім'я). Щоб сприяти зростанню виробництва в економіках, яким бракує фінансового капіталу, банки розвитку, шукаючи способи залучення коштів, вдаються до двох основних джерел: дво- і багатосторонніх кредитів національних агентств з надання міжнародної допомоги на взірць Агентства міжнародного розвитку США і міжнародних організацій типу Всесвітнього банку; позик у власного уряду. Крім залучення капіталу банки розвитку повинні акумулювати певний досвід щодо оцінки промислових проєктів. У багатьох випадках їх діяльність виходить далеко за межі ролі звичайного кредитора платоспроможних клієнтів. Діяльність банків розвитку часто передбачає пряму участь у підприємницькій діяльності, управлінні й стимулюванні тих підприємств, що вони їх фінансують, у тому числі державних промислових корпорацій. Таким чином, банки розвитку відіграють дедалі більшу роль в процесі індустріалізації слаборозвинених країн. Банки розвитку - нове явище в країнах Третього світу, проте їх вплив посилюється. У середині 40-х рр. налічувалося не більш як 10-12 таких установ, до кінця 80-х рр. їх кількість досягла кількох сотень, а фінансові ресурси становлять мільярди доларів. Наприклад, в Індії в 1954 р. було утворено

корпорацію з надання промислових кредитів та інвестування, що одержала від індійського уряду безпроцентну позичку в розмірі 75 млн. рупій терміном на 30 р. Індійські спеціалізовані банки розвитку можна розділити на дві категорії – загальноіндійські та регіональні. Основною їх функцією є фінансування створення нових підприємств, а також модернізація і розширення існуючих шляхом надання позик, гарантій, випуску акцій і облігацій тощо.

Збільшення фінансових ресурсів банків розвитку значною мірою забезпечується за рахунок капіталів приватних, інституціональних та індивідуальних іноземних і місцевих інвесторів. У 1980 р. іноземним інвесторам належало майже 20 % акціонерного капіталу цих банків.

Банки розвитку відіграють важливу роль у розширенні виробництва в країнах Третього світу, але для них характерна надмірна захопленість великими кредитами. Деякі приватні фінансові компанії (які також можна зарахувати до банків розвитку) відмовляються розглядати кредити менше 20-50 тис. дол. Вони вважають, що такі кредити не відшкодовують витрат на оцінювання проекту. Такі фінансові компанії здебільшого відмовляються надавати допомогу дрібним підприємцям, хоча така допомога має важливе значення для забезпечення економічного розвитку. Тому дрібні підприємці змушені шукати кошти на грабіжницьких неорганізованих грошових ринках. Таким чином, незважаючи на збільшення кількості банків розвитку, залишається досить гострою потреба у забезпеченні дрібних підприємців фінансовими ресурсами як у сільській місцевості, так і у неформальному секторі міських районів, що, як правило, не мають доступу до кредитів з прийнятними процентними ставками. Намагаючись задовольнити потреби дрібних позичальників, кредитні системи країн Третього світу породжують унікальні неформальні види кредитного обслуговування.

У країнах, що розвиваються, дрібні виробники та підприємства зайняті багатьма видами економічної діяльності. У сфері малого бізнесу зайнято від 40 до 70 % робочої сили, яка забезпечує третину випуску національного продукту. Здебільшого це некорпоровані, неліцензовані й незареєстровані підприємства дрібних фермерів і виробників, ремісників, торгових агентів,

індивідуальних торговців, що діють у неформальних міських і сільських секторах економіки. Їх попит на фінансові ресурси має особливий характер і не вписується в норми звичайного банківського кредитування. У таких випадках звичайні комерційні банки не мають відповідної підготовки і не бажають задовольняти потреб дрібних позичальників. Оскільки йдеться про невеликі суми (менше 500 дол.), а адміністративні й поточні витрати майже такі самі, як і для великих кредитів, і оскільки лише деякі неформальні позичальники можуть надати необхідне забезпечення, що є гарантією для позик у формальному секторі, комерційні банки не зацікавлені в таких операціях. Більшість комерційних банків у країнах, що розвиваються, навіть не мають відділень у сільській місцевості, невеликих містах або на околицях великих міст, де багато видів неформальної діяльності. Через це дрібні позичальники звертаються за грошима насамперед до друзів, а вже потім як запасний варіант, – до місцевих професійних лихварів, у ломбарди і до торгових агентів. Основні характеристики лихварського кредиту:

- ці джерела фінансів надзвичайно дорогі. Наприклад, лихварі можуть стягувати понад 20 % на день за короткостроковий кредит торговцю або реміснику;
- дрібні фермери, які потребують сезонних кредитів, можуть пред'явити лихварю або в ломбард єдине забезпечення – землю або худобу, що в разі неплатоспроможності може позбавити їх єдиних засобів виробництва.

У країнах, що розвиваються, набувають розвитку більш ефективні види неформального фінансування, які в деяких випадках замінюють лихварів і ломбарди. Вони включають місцеві ощадно-кредитні об'єднання і схеми групового кредитування на принципах ротації.

Такі ощадно-кредитні об'єднання існують у Мексиці, Болівії, Єгипті, Нігерії, Гані, у Філіппінах і Шрі-Ланці, Індії, Китаю, Південній Кореї. Механізм такого кредитування передбачає, що група з 40-50 чол. вибирає скарбника, якому кожний член об'єднання передає певну суму заощаджень. Створений фонд на основі ротації розподіляється між членами об'єднання у вигляді

безпроцентних позичок, У країнах, що розвиваються, багато людей із низьким рівнем прибутку віддають перевагу саме цим формам заощадження та позичання.

У випадках схем групового кредитування формується асоціація, що позичає кошти у комерційного банку або державному банку розвитку. Потім група розподіляє ці кошти серед індивідуальних учасників, що відповідають за погашення позики перед групою. Сама група гарантує повернення кредиту зовнішньому кредитору й несе відповідальність за його погашення. Об'єднавшись у групу, дрібні позичальники мають можливість знизити вартість великої позики, тобто можуть одержати доступ до формального комерційного кредиту. Члени групи зацікавлені в успіху кредитування, тому тут діє принцип спільної відповідальності за своєчасне повернення позики. Характерно, що ставки позик тут нижчі, ніж для позичальників у формальному секторі. Прикладом програми групового кредитування є Програма у Бангладеш, яка діє з 1974 р. За цією програмою кошти державного бюджету використовуються для надання кредиту безземельним жителям сільських районів. Клієнти банку організуються у групу з п'ятих незаможних громадян. Кожна група повинна надати дані про суми щотижневих заощаджень. Спочатку кредит надається двом членам групи, які повинні регулярно вносити щотижневі платежі. Програма має понад 300 відділень, які обслуговують 5400 селищ і 250 тис. чол. У Бангладеш, 75 % з яких жінки кредити невеликі – менше 100 дол.), а рівень погашення значно вищий, ніж у системі комерційних банків. Звичайно 97 % таких кредитів погашаються протягом року, 99 % – протягом двох років. Але треба зазначити, що у країнах Третього світу переважна більшість сільських і міських бідняків практично не може одержати кредити.

Тести за модулями 1 і 2

1. Види грошових знаків:

1. Банківські білети;	3. Білонна монета;
2. Казначейські білети;	4. Безготівкові.

2. Що вплинуло на спеціалізацію банків?

1. Розвиток сільського господарства;	3. Конкуренція на грошових ринках;
2. Розвиток промисловості;	4. Приватний бізнес.

3. У якій країні банківський нагляд здійснює Федеральна корпорація страхування депозитів, контролер грошового обігу:

1. Англія;	3. США;
2. Франція;	4. Японія.

4. Яке із визначень найповніше розкриває сутність грошової одиниці?

1. Встановлений у законодавчому порядку знак вартості для виміру і виразу цін товарів;
2. Знак вартості, який існував до скасування обміну кредитних грошей на золото.
3. Еквівалент вартості товарів.

5. Види державних грошових знаків, які випускаються в обіг центральним емісійним банком країни – це:

1. Казначейські білети;	3. Банківські білети.
2. Розмінна (білонна) монета;	

6. Орган, що здійснює грошово-кредитне і валютне регулювання:

1. Центральний банк,	3. Міністерство фінансів;
Федеральна резервна система;	
2. Казначейство;	4. Верховна Рада.

7. Банки: ощадні, інвестиційні, зовнішнь-торгівельні, іпотечні – це:

1. Комерційні;	3. Універсальні;
2. Спеціалізовані;	4. Комерційні і спеціалізовані.

8. У багатьох країнах банківський нагляд проводять не тільки центральні банки, а й інші органи. В якій країні нагляд здійснюють: національна кредитна рада, банківська комісія, комітет кредитних установ, комісія з питань регулювання банківської діяльності:

1. Японія;	3. Німеччина;
2. Франція;	4. Англія.

9. Термін «білонна монета» означає:

1. Дорогоцінна монета;
2. Розмінна монета;
3. Нерозмінна монета.

10. Вартість грошової одиниці однієї країни, що виражена у грошових одиницях іншої країни – це:

1. Грошова система;
2. Валютний курс;
3. Масштаб цін.

11. Грошова система – це форма організації обігу грошей у даній країні, що склалася історично та закріплена законом. Елементи грошової системи:

1. Грошова одиниця;
2. Масштаб цін
3. Порядок готівкового та безготівкового обігу;
4. Інституція, яка здійснює грошово-кредитне та валютне регулювання.

12. Принципи побудови кредитних систем?

1. Розподіл функцій центрального та інших банків;
2. Контроль та регулювання діяльності банків другого рівня з боку центрального;
3. Центральний банк не бере участі у конкуренції на грошових ринках в середині держави;
4. Немає правильної відповіді.

13. Існує Базельський комітет з питань регулювання діяльності банків. Якими принципами керується комітет для ефективного банківського нагляду?

1. Забезпечення стабільності фінансової системи і довіри до неї вкладників;
2. Стежити за тим, щоб банки мали у своєму розпорядженні ресурси, необхідні для покриття ризиків;
3. Наглядовий орган повинен мати операційну незалежність, кошти, повноваження отримувати від банків інформацію, право примусового виконання своїх рішень;
4. Всі відповіді вірні.

14. Вкажіть грошову систему, при якій роль загального еквівалента закріплюється за одним дорогоцінним металом:

1. Монометалізм;
2. Біметалізм;
3. Поліметалізм

15. Дрібна частина державних грошових знаків, які випускають для зручності обслуговування роздрібного обігу, це:

1. Більйон;
2. Банківські білети;
3. Казначейські білети.

16. Національна валютна система – це форма організації економічних зв'язків країни. Елементи національної валютної системи:

1. Національна валюта;
2. Валютний паритет як основа валютного курсу;
3. Національні органи, що обслуговують і регулюють валютні відносини країни;
4. Конвертованість валюти.

17. За структурою банківська система різних країн різниться, але є й спільні ознаки. Це передусім побудова. Скільки рівнів має банківська система?

1. Один;
2. Два;
3. Два ара банки;
4. Три.

18. Нові тенденції у питанні нагляду за діяльністю банків пов'язані зі створенням Європейського центрального банку (ЄЦБ). Мета і критерії монетарної політики ЄЦБ:

1. Забезпечення цінової стабільності;
2. Рівень гармонізованого індексу споживчих цін (нижче за 2 % річних);
3. Річна процентна зміна грошової маси у межах 4,5 %;
4. Емісія.

19. Як називається валютний курс, що змінюється залежно від попиту і пропозиції на ринку?

1. Фіксований;
2. Номінальний;
3. Плаваючий.

20. Суб'єкт грошово-кредитного і валютного регулювання – це:

1. Верховна Рада;
2. Міністерство фінансів;
3. Центральний емісійний банк;
4. Комерційний банк.

21. За класифікацією Міжнародного Валютного Фонду (МВФ) у світі існують п'ять основних типів валютних режимів. Яким із них користується Україна?

1. Курс фіксований щодо однієї валюти;
2. Курс фіксований щодо кошика валют;
3. Курс з керованою гнучкістю;
4. Незалежно плаваючий курс.
5. Регламентований курс.

22. Холдинг-компанії, компанії споживчого кредиту це компанії:

1. Лізингові;
2. Інвестиційні;
3. Фінансові;
4. Факторингові.

23. Для забезпечення цінової стабільності та сприяння економічній політиці Євросоюзу якими інструментами користується Європейський центральний банк:

1. Процентні ставки;
2. Проведення кредитно-депозитних операцій на відкритому ринку з комерційними банками для підтримки їх ліквідності;
3. Контроль за дотриманням рівня обов'язкових резервів комерційних банків;
4. Всі відповіді правильні.

24. Система паралельної валюти – це співвідношення між золотими і срібними монетами, яке встановлюється:

1. Державою в законодавчому порядку;
2. Стихійно на ринковій основі;
3. Міжнародними валютними організаціями.

25. Система регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, що виникають між державами – це:

1. Організація міжнародних розрахунків;
2. Організація емісії та обігу грошових знаків;
3. Суб'єкт грошово-кредитного і валютного регулювання.

26. Тип грошової системи залежить від форми організації грошового обігу в країні. Історично першим типом грошової системи була система металевого обігу. Це система:

1. Кульгаючої валюти;
2. Паралельної валюти;
3. Монометалізму, біметалізму;
4. Подвійної валюти.

27. Кредитні спілки – це кооперативи, які організовані з метою акумуляції заощаджень своїх членів та їх взаємного кредитування. Хто є членами кредитних спілок?

1. Особи, що працюють на одному й тому ж самому підприємстві;
2. Члени однієї профорганізації;
3. Проживають в одній місцевості;
4. Члени житлово-експлуатаційного кооперативу.

28. Закон Стігала-Гласса, 1934 р. має заборонний чи обмежувальний характер:

1. Заборона національним банкам гарантувати розміщення цінних паперів;
2. Заборона банкам, які мають федеральні статuti купівлі за свій рахунок акцій;
3. Обмеження відносин банків з організаціями, які розміщують цінні папери;
4. Надання можливості інвестиційним банкам розпоряджатися не лише державними, а й корпоративними цінними паперами.

29. Золотодевізний стандарт передбачає обмін:

1. Грошових знаків (банкнот) на золото;
2. Національних грошових одиниць на іноземну валюту, обмінну на золото;

3. Банкнот на стандартні золоті зливки.

30. Якщо співвідношення між золотими і срібними монетами встановлюється на ринку стихійно, то це система валют:

1. Подвійної;
2. Кульгаючої;
3. Паралельної.

31. Призначення грошової системи в створенні механізму керування і регулювання грошовим обігом. В законах України відображені такі елементи грошової системи:

1. Назва грошової одиниці;
2. Масштаб цін;
3. Валютний курс;
4. Механізм утворення валютного курсу.

32. Небанківські кредитно-фінансові установи. Вони не мають статусу банків, але виконують окремі банківські функції. Найважливіша риса, яка відрізняє їх від банків це:

1. Специфічна клієнтура;
2. Обслуговування окремих галузей;
3. Вузька спеціалізація;
4. Вузький сектор ринку.

33. Наприкінці XIX століття кооперативні банки однієї з країн створили першу недержавну систему взаємного гарантування вкладів, яка успішно розвивалась і стала основою сучасної системи. В якій країні це було зроблено?

1. Франція;
2. Німеччина;
3. США;
4. Англія.

34. На зміну Бреттон-Вудській валютній системі прийшла валютна система:

1. Ямайська;
2. Генуезька;
3. Паризька.

35. Якщо один із видів монет карбується у закритому порядку, то це система:

1. «Паралельних» валют;
2. «Подвійної» валюти;
3. «Кульгаючої» валюти.

36. Грошова система – це форма організації грошового обігу. Грошова система повинна забезпечити:

1. Стійкість грошової одиниці;
2. Еластичність грошового обігу;
3. Оптимальну структуру виробництва;
4. Оперативне і ефективне регулювання грошової маси в країні у відповідності з потребами грошового обігу.

37. Інвестиційні компанії (фонди) – це компанії, які виконують роль посередника між інвесторами та акціонерними компаніями різних галузей господарства. Типи компаній:

1. Відкриті;	2. Закриті;
3. Відкриті, закриті;	4. Взаємні фонди грошового ринку.

38. Яка держава не має будь-якого прямого впливу на страхові фонди банків?

1. Англія;	2. Німеччина;
3. Франція;	4. Японія.

39. Міжнародні валютно-кредитні та фінансові організації здійснюють:

1. Кредитування транснаціональних корпорацій;
1. Міждержавне регулювання міжнародних валютно-кредитних та фінансових відносин;
1. Нагляд за світовою валютною системою та станом валютних курсів.

40. Якщо співвідношення між золотими і срібними монетами встановлюється державою в законодавчому порядку, то – це система:

1. «Паралельних» валют;	2. «Подвійної» валюти;
3. «Кульгаючої» валюти.	

41. До саморегулювальних грошових систем відносяться системи металевого обігу, серед них виділяється стандарт:

1. Золотомонетний;	2. Золотозливковий;
3. Золотодевізний.	

42. Ощадні банки орієнтують свою діяльність на залучення дрібних вкладів на певний строк і надання позичок приватним особам. Функції ощадних банків?

1. Акумулявання заощаджень широких верств населення;
2. Функції ощадних кас – надійно під відсотки вкласти кошти на «чорний день»;
3. Функції позичкових кас – надання бідним людям позичок під заставу;
4. Функції ощадних банків.

43. Фінансова участь держави в діяльності страхових фондів може мати такі форми:

1. Надання страховому фонду частини первісного капіталу для запуску системи;
2. Регулярні внески до страхового фонду;
3. Забезпечення резервних коштів для підкріплення фонду;
4. Періодичний відбір коштів держави із страхового фонду.

44. Міжнародний валютний фонд (МВФ) створений на конференції:

1. Бреттон-Вудській;	2. Генуезькій;
3. Паризькій.	

45. Вид золотого монометалізму, для якого характерне виконання золотом усіх функцій грошей, карбування і обіг золотих монет із фіксованим золотим вмістом, вільний обмін паперових грошей на золото – це стандарт:

1. Золотодевізний;
2. Золотозливковий;
3. Золотомонетний.

46. Система «кульгаючої» валюти – це:

1. Монометалізм;
2. Біметалізм;
3. Система паперово-грошового обігу;
4. Система кредитного обігу.

47. Транснаціональні банки, це:

1. Зрошення банківського капіталу з промисловим;
2. Тимчасове об'єднання банків з метою спільного проведення окремих операцій;
3. Група банків з угодою про єдину кредитну політику, процентні ставки умови кредитування, виплата дивідендів;
4. Немає правильної відповіді.

48. Практично в усіх країнах існують ліміти відповідальності страхових компаній за вкладами. У якій країні або групі країн гарантія становить 100 тис. дол. на вкладення?

1. У країнах ЄС;
2. У США;
3. У країнах із перехідною економікою;
4. Нідє не має.

49. Яка кількість юридично відокремлених підрозділів становить групу Світового банку?

1. Три;
2. П'ять;
3. Вісім.

50. Вид золотого монометалізму, для якого характерні відсутність в обігу золотих монет, заборона на їх вільне карбування, обмін банкнот лише на стандартні золоті злитки – це стандарт:

1. Золотомонетний;
2. Золотозливковий;
3. Золотодевізний.

51. Державний діяч і фінансист Англії XVI ст. Г. Грешем сформулював як закон «Гірші гроші витісняють з обігу кращі». Який із металів, що був за законом недооціненим, витіснявся з обігу металом, вартість якого переоцінювалась?

1. Золото витіснялось платиною;
2. Срібло витіснялось золотом;
3. Мідь витісняла алюміній;
4. Золото витіснялось сріблом

52. Звідки беруться кошти у іпотечних банків для надання кредитів?

1. Продаж акцій;
2. Продаж облігацій;
3. Продаж заставних листів;
4. Продаж земельних маєтків.

53. Остання чверть XX ст. стала періодом глибоких змін у кредитних системах усього світу. Що це за зміни?

1. Дерегулювання фінансових ринків;
2. Посилення ролі небанківських фінансово-кредитних інститутів;
3. Посилення конкуренції у банківській Сфері;
4. Фінансові нововведення та глобалізація

54. Функції грошей – це форми, які здобувають гроші в різноманітних секторах економіки. До функцій грошей відносять:

1. Світові гроші;
2. Засіб нагромадження;
3. Засіб платежу;
4. Засіб обігу.

55. Вид золотого монометалізму, для якого характерні відсутність в обігу золотих монет та їх вільне карбування, здійснення обміну банкнот на золото через обмін на іноземну валюту, яка, в свою чергу, обмінюється на золото – це стандарт:

1. Золотомонетний;
2. Золотодевізний;
3. Золотозливковий;

56. З якою метою у другій половині XIX століття Франція, Бельгія, Італія, Швейцарія на конференціях 1865 р. уклали міжнародну угоду - так званий Латинський монетний союз.

1. З метою врятування золота як загального еквівалента;
2. Врятування срібла, як загального еквівалента;
3. Врятування золота і срібла (металізм);
4. Введення монометалізму.

57. Банківський синдикат – це:

1. Тимчасове об'єднання банків з метою спільного проведення окремих операцій;
2. Це група банків з угодою про єдину кредитну політику, процентні ставки, умови кредитування;
3. Зростання банківського капіталу з промисловим;
4. Вища форма монополізації.

58. Дерегулювання фінансових ринків – це процес законодавчих реформ, які проводилися з кінця 60 років та охопили більшість країн з розвинутою економікою. Які це реформи?

1. Пом'якшення обмежень та заборон у фінансовій діяльності;
2. Повне скасування обмежень та заборон у фінансовій діяльності;
3. Відкриття установ, створення холдингів;
4. Підвищення ліміту процентних ставок

59. Визначити, які гроші перебувають в обороті України сучасних умовах?

1. Повноцінні;
2. Неповноцінні;
3. Обидва види.

60. Тип грошової системи, яка базується на обігу паперових і металевих грошових знаків, які не мають власної внутрішньої вартості – це:

1. Саморегульована;
2. Регульована.
3. Нерегульована.

61. Золотий стандарт був фактично стандартом для якої валюти?

1. Фунт стерлінгів(Англія);
2. Долар США;
3. Німецька марка;
4. Японська ієна.

62. Іпотечні банки виникли у Західній Європі наприкінці XVIII ст. Залучення коштів відбувалося через випуск заставних листів. Сфера діяльності іпотечних банків?

1. Обслуговування панських маєтків, селянських господарств;
2. Кредитування в нерухомості містах і селах;
3. Надання позик різним комунальним структурам;
4. Випуск акцій.

63. Які процеси принесли позитивні зміни в діяльності кредитних систем усього світу?

1. Посилення конкуренції;
2. Фінансові нововведення та глобалізація;
3. Посилення ролі небанківських фінансово-кредитних інституцій;
4. Дерегулювання фінансових ринків.

64. Які гроші належать до неповноцінних?

1. Готівкові гроші;
2. Депозитні гроші;
3. Електронні гроші;
4. Золоті монети.

65. Вид регулювання грошової системи, для якої характерна бюджетна емісія для покриття бюджетного дефіциту – це система:

1. Паперово-кредитного обігу;
2. Кредитного обігу.
3. Паперового обігу.

66. Форми золотого монометалізму:

1. Золотомонетний стандарт;
2. Золотозливковий стандарт;
3. Золотодевізний стандарт;
4. Всі відповіді правильні.

67. Сукупність кредитних відносин та інституцій, які реалізують ці відносини – це система:

1. Банківська;
2. Кредитна;
3. Фінансова;
4. Валютна.

68. Фінансові нововведення – це:

1. Нові види депозитів;	2. Нові інструменти грошового ринку;
3. Нові гарантійні операції (свопи, опціони);	4. Сек'юритизація – перехід позичальників від кредитних форм надання позик до випуску цінних паперів (єврооблігації)

69. Призначення грошової системи полягає в створенні механізму керування і регулювання грошовим обігом. В законах країни відображені такі елементи грошової системи:

1. Назва грошової одиниці;	2. Масштаб цін;
3. Валютний курс;	4. Механізм утворення валютного курсу.

70. Вид регульованої грошової системи, принципом якої є забезпеченість і повернення коштів – це система:

1. Паперово-грошового обігу;	2. Грошового обігу.
3. Кредитного обігу.	

71. Класична форма золотомонетного стандарту:

1. Золото виконує всі функції грошей;
2. Від золотих монет старалися позбутися;
3. Відкрите карбування монет із фіксованим золотим вмістом;
4. Відхилення валютних курсів від валютних паритетів в межах «золотих точок».

72. Переваги інвестиційних банків?

1. Наявність великого вільного капіталу;
2. Глобальний характер діяльності;
3. Найпотужніші інвестбанки мають більше шансів пережити кризу;
4. Немає переваг.

73. Які інституції діють за принципом «Все під одним дахом»?

1. Комерційні банки;	2. Інвестиційні банки;
3. Іпотечні банки;	4. Фінансові корпорації.

74. Чим нижча ставка позичкового процента, тим:

1. Вищий інвестиційний попит на гроші;	2. Вища доля заощаджень;
	3. Нижчий попит на гроші.

75. Вид регульованої грошової системи, яка характеризується розмежуванням сфер готівкового і безготівкового грошового обігу – це система:

1. Неринкова;	2. Ринкова.
3. Змішана.	

76. На думку вченого Рікардо, золотий обіг є непосильним тягарем для економіки країни. Він вважав, що грошова система повинна бути не лише стійкою, але й економічною. Що він запропонував?

1. Перейти на паперові гроші;
2. Розмінювати паперові гроші на золоті монети;
3. Розмінювати паперові гроші на золоті зливки;
4. Розмінювати паперові гроші на золоті на девізи.

77. Розвиток і трансформація інвестбанків ведуть до загострення конфліктів з комерційними банками. Причини?

1. Надання корпораціями інвестиційним банкам альтернативних джерел на фондовому ринку у вигляді акцій і облігацій;
2. Розміщення інвестиційними банками додаткових емісій акцій та випуску корпоративних облігацій;
3. Витіснення банківського кредиту комерційних банків;
4. Витіснення комерційних банків з місця посередника між корпораціями та інвесторами.

78. Що є характерним для англійської моделі взаємозв'язку банків із промисловістю?

1. Чітка спеціалізація кредитної системи;
2. Централізація капіталу;
3. Індустріалізація країни;
4. Користування комерційних банків промисловими акціями.

79. Грошова система – це форма організації грошового обігу, яка встановлена законом даної країни. Грошова система повинна забезпечити:

1. Стійкість грошової одиниці;
2. Еластичність грошового обігу;
3. Оптимальну структуру виробництва;
4. Оперативне і ефективне регулювання грошової маси в країні у відповідності з потребами грошового обігу;

80. Вид регульованої грошової системи, яка характеризується неконвертованістю національної валюти – це система:

1. Відкрита;
2. Закрита.
3. Змішана.

81. Які потрясіння у грошово-кредитній системі викликала Перша світова війна?

1. Використання інфляційних методів;
2. Відміна золотомонетного стандарту;
3. Перехід до паперових грошей;
4. Немає правильної відповіді.

82. Інвестиційні банки – це кредитні установи, які проводять засновницько-емісійну діяльність. Вони здійснюють:

1. Розміщення на фондовому ринку акцій та облігацій акціонерних товариств;
2. Купують акції та облігації у підприємств, а потім розміщують їх;

3. Дають консультації про необхідність та можливість випуску акцій та облігацій;

4. Проводять емісію акцій.

83. Моделі взаємозв'язку банків із промисловістю:

1. Німецька, англійська, американська;

2. Німецька, англійська,

3. Німецька, англійська, американська

американська, японська;

японська, корейська;

4. Англійська, американська,

японська.

84. До саморегулювальних грошових систем відносяться системи металевого обігу. Серед них виділяється стандарт

1. Золотомонетний

2. Золотозливковий;

3. Золотодевізний.

85. На якій із конференцій була прийнята система золотозливкового і золотодевізного стандартів?

1. Паризька (1867 р.);

2. Генуезька (1922 р.);

3. Бреттон-Вудська (1944 р.);

4. Ямайська (1976 р.).

86. Після закінчення Першої світової війни фінансовий центр перемістився з Західної Європи до країни, де золотомонетний стандарт становив 46 % світових золотих запасів. Хто була ця країна?

1. Англія;

2. США;

3. Японія;

4. Китай.

87. Найпоширенішими видами спеціалізованих банків є:

1. Ощадні;

2. Іпотечні та експортно-імпортні;

3. Інвестиційні;

4. Факторингові компанії.

88. Транснаціональні банки – це міжнародні банківські монополії, які беруть реальну участь в економічному розподілі світового ринку позичкових капіталів та кредитно-фінансових послуг. Що для них є характерним?

1. Висока питома вага міжнародних операцій;

2. Глобалізація у географічному плані;

3. Універсальність послуг, обслуговування руху капіталів;

4. Обслуговування зовнішньої торгівлі.

89. Зміна норми обов'язкового резервування найбільшою мірою впливає на:

1. Обсяг експорту;

2. Державні видатки;

3. Інвестиції.

90. На якій із конференцій запровадили стандарт спеціальних прав запозичення (СПЗ)?

1. Паризька (1867 р.);	2. Генуезька (1922 р.);
3. Бреттон-Вудська (1944 р.);	4. Ямайська (1976 р.).

91. Після Першої світової війни повернення до класичної золотомонетної форми було вже неможливим. Причини цього явища:

1. Нерівномірність розподілу золотих запасів;
2. Прагнення держав до централізації золота на випадок війни;
3. Інфляційні процеси;
4. Світові кризи.

92. Функції центральних банків:

1. Розроблення і реалізація державної грошово-кредитної політики;	2. Емісія грошей;
3. Функція «банку банків», «банку уряду»;	4. Надання кредитів уряду.

93. Холдинги – це:

1. Банки;	2. Одно - та мультибанківські об'єднання;
3. Банківські трести;	4. Немає правильної відповіді.

94. Купівля-продаж центральними банками державних цінних паперів здійснюється з метою:

1. Суто отримання доходу;	2. Виконання функцій агента уряду;
3. Оперативного регулювання обсягу грошової маси в обігу;	4. Стратегічного регулювання економіки країни.

95. Банківська система, що передбачає горизонтальні зв'язки між банками, універсалізацію операцій та функцій – це:

1. Однорівнева;	2. Дворівнева;
3. Трирівнева	

96. Під час грошових реформ (1924-1929 рр.) повернення до золотого стандарту відбулося у двох нових формах: золотолівкового та золотодевізного. Що було властивим для золотозливкового стандарту:

1. Вільне карбування золотих монет;	2. Відсутність золотих монет в обігу;
3. Обмін банкнот на золоті монети;	4. Обмін банкнот на золоті зливки з певним обмеженням.

97. За формою організації емісійні банки можуть бути акціонерними та державними, Федеральна резервна система США є:

1. Акціонерною;	2. Державною;
3. Комбінованою;	4. Немає правильної відповіді.

98. Чиєї країни ринок корпоративних облігацій становить дві третини світового обсягу?

1. Японія;	2. Англія;
3. США;	4. Німеччина.

99. Валютні операції – це:

1. Будь-які платіжі, пов'язані з переміщенням валютних цінностей між суб'єктами валютного ринку;
2. Страхування валютних ризиків;
3. Забезпечення умов та механізмів для реалізації валютної політики держави;
4. Забезпечення прибутку учасникам валютних відносин.

100. Установа, яка створена для залучення грошових коштів і розміщення їх від свого імені на умовах повернення, платності, терміновості та забезпеченості – це:

1. Банк;	2. Інвестиційні компанії;
3. Пенсійні фонди;	4. Ощадні установи.

101. Чому Німеччина, Данія, Норвегія, Австрія перейшли від золотомонетного стандарту до золотодевізного, обійшовши золотозливковий?

1. Відсутність обладнання для виплавки золота;
2. Недостатній запас золота;
3. Недовіра до золотозливкового стандарту;
4. Економічно не вигідного.

102. Емісійні банки створювались на основі спеціальних банківських законів шляхом:

1. Надання права банкнотної емісії найпотужнішому комерційному банку країни;
2. Створення банку як емісійного центру країни з самого початку його утворення;
3. Націоналізації приватного банку для емісії банкнот;
4. Всі відповіді правильні.

103. Хто найбільше впливає на входження банків до «світової еліти» ?

1. Японія;	2. Великобританія;
3. США;	4. Євросоюз.

104. За механізмом здійснення операцій виділяються наступні валютні операції:

1. Спот;	2. Форвардні;
3. Ф'ючерсні;	4. Опціонні.

105. Вид небанківського кредитно-фінансового інституту, який спеціалізується на купівлі основних засобів виробництва, наданні їх у тимчасове користування орендарю – це:

1. Інвестиційні компанії;	2. Пенсійні фонди;
3. Ощадні установи;	4. Лізингові компанії.

106. Золотозливкові та золотодевізні стандарти були «урізаними» формами золотого стандарту. Причини?

1. Золото не виконувало функції обігу;
2. Золото не виконувало функцій платежу;
3. Зменшилось видобування золота;
4. Вплив економічної кризи.

107. На якій основі створювались комерційні банки?

1. Торгівля;	2. Операції з короткотерміновим кредитуванням;
3. Створення запасів сировини, виплату зарплати;	4. Емісія банкнот.

108. Концентрація та централізація банківського капіталу відбувається за рахунок:

1. Появи акціонерних банків;	2. Злиття та поглинання банків;
3. Банкрутств банків;	4. Розподілу ринкової влади (97% припадає на 20 глобальних інвестбанків).

109. До методів валютного регулювання відносяться наступні:

1. Девальвація;	2. Ревальвація;
3. Інфляція.	

110. Вид небанківського кредитно-фінансового інституту, що спеціалізується на купівлі дебіторської заборгованості клієнтів, пов'язаної з постачанням товарів або надання послуг – це:

1. Інвестиційні компанії;	2. Пенсійні фонди;
3. Страхові компанії;	4. Факторингові компанії.

111. В 1936 р. від золотого стандарту відмовились всі країни. Утвердилася система паперово-кредитних грошей, єдина міжнародна валютна система поступилася валютним угрупованням, валютним блокам та зонам. Що це за угруповання?

1. Стерлінгова зона Англії;	2. Доларова зона США;
3. Зона французького франка;	4. Зона африканського франка.

112. Інвестиційні компанії, пенсійні фонди, страхові компанії – це:

1. Комерційні банки;	2. Спеціалізовані банки;
3. Небанківські кредитно-фінансові установи;	4. Парабанки.

113. Фінансова глобалізація – це:

1. Створення за кордоном мережі філій;
2. Збільшення питомої ваги іноземних операцій у банківському бізнесі;
3. Активна діяльність у нерегульованих світових офшорних центрах, де сконцентровані основні ринки євровалют;
4. Всі відповіді правильні

114. Розрізняють такі типи грошової системи:

1. Золотий та білонний стандарти;
2. Національні грошові знаки, іноземна валюта, записи на банківських розрахунках;
3. Монети та паперові гроші;
4. Система металевих грошей та обігу кредитних і паперових грошей.

115. Купівля та продаж уповноваженими установами держави її цінних паперів – це:

1. Операції на відкритому ринку;
2. Управління обов'язковими резервами;
3. Облікова політика.

116. До якої із валютних систем відноситься наступне визначення: «Валютна система – це державно-правова форма організації валютних відносин даної країни з іншими країнами та міждержавними фінансовими інститутами»

1. Національна;
2. Світова;
3. Регіональна;
4. Колективна.

117. Кредитні союзи, будівельні товариства, ощадно-позичкові асоціації – це:

1. Комерційні банки;
2. Спеціалізовані банки;
3. Ощадні установи;
4. Ощадні банки.

118. На якій із конференцій єдиним мірилом світових грошей визнано золото?

1. Паризька, 1867 р.;
2. Генуезька, 1922 р.;
3. Бреттон-Вудська, 1944 р.;
4. Ямайська, 1976-1978 рр.

119. Елементи грошової системи – це:

1. Форми організації грошового обігу;
2. Грошова одиниця;
3. Масштаб цін;
4. Види грошових знаків.

120. Зміна норми відсотка при наданні позик центральним банком комерційним банкам – це:

1. Операції на відкритому ринку;
2. Управління обов'язковими резервами;
3. Облікова політика.

121. Яка грошова одиниця існувала в США у XVIII ст.?

1. Англійський фунт стерлінгів;	2. Іспанський срібний долар;
3. Англійський фунт стерлінгів,	4. Американський долар.
- іспанський срібний долар;

122. У зв'язку із світовою економічною кризою (1929-1933 рр.) повторилась інфляція і сні. Що ще вплинуло на знеціненнями і сні?

1. Захоплення Японією Маньчжурії;	2. Агресивні акції у Китаї;
3. Підготовка до Другої світової війни;	4. Всі відповіді правильні.

123. У роки Великої Французької буржуазної революції (1789) у фракції введено в обіг нову грошову одиницю. Що це за одиниця?

1. Лівр;	2. Франк;
3. Гульден;	4. Пфенінг.

124. Суспільно-правові кредитні установи Німеччини:

1. Ощадні каси, жироцентралі;	2. Суспільні ощадні каси, поштові жирокаси;
3. Приватні іпотечні банки;	4. Кредитні банки, що фінансують галузь судноплавства.

125. Фунт стерлінгів містив в 1971 р.:

1. 240 пенсів;	2. 12 шилінгів;
3. 100 пенсів;	

126. Фінансування довгострокових інвестицій у промисловість країни, що розвиваються, здійснюють переважно:

1. Банки розвитку;	2. Центральні банки;
3. Закордонні відділення іноземних банків;	4. Міжнародний валютний фонд.

127. Основні структурні елементи національної грошової системи України:

1. Найменування грошової одиниці та її частин;	2. Масштаб цін;
3. Валютний курс;	4. Організація міжнародних розрахунків.

128. Кількість федеральних резервних банків, які діють на території США, становить:

1. 9;	2. 15;	3. 12.

129. Коли було створено Банк Канади?

1. Після економічної кризи 1929-1933р/р.;	2. В 1937 р.;
3. Після Другої Світової війни.	

130. З чого почалася реорганізація банківської системи Італії?

1. З посилення регулювання сфери банківських операцій;
2. З ліквідації надлишкової зарегульованості сфери банківських операцій;
3. Ліквідації банків.

131. В 1792 р. в США був прийнятий закон, згідно з яким в країні офіційно вводилась біметалістична система валют. Різновид цієї системи, що діяв в США?

1. Система «паралельних» валют;
2. Система «подвійної» валюти;
3. Система «кульгаючої» валюти;
4. Всі відповіді неправильні.

132. Коли Японія відмовилася від золотого стандарту?

1. Перед Першою світовою війною;
2. Після Другої світової війни;
3. 1931 р.;
4. 1931-1933 р.

133. У 1865р Франція оголосила Латинський монетний союз. Мета союзу:

1. Збереження монометалізму;
2. Збереження біметалізму;
3. Перехід від біметалізму до золотого стандарту;
4. Перехід до паперових грошей.

134. У 1971р. у Франкфурт на Майні створено представницький і синдикатний орган – федеральну асоціацію народних банків і банків Райффайзен з центральним банком – ДГ Банк (Дойче-Геноссе). Функції цього банку:

1. Виконувати будь-які банківські операції;
2. Випускати облігації;
3. Фінансувати експорт;
4. Створювати спеціалізовані філії.

135. Перехід до золотого стандарту у Великобританії здійснено:

1. До XVIII ст.;
2. 1816р.;
3. 1844 р.;
4. Правильна відповідь 1.

136. Неформальний фінансовий сектор у країнах, що розвиваються:

1. Стимулює економічний розвиток цих країн;
2. Гальмує економічний розвиток цих країн;
3. Не суперечить завданням прискорення економічного розвитку цих країн;
4. Немає правильних відповідей.

137. У липні 1990р. було проголошено Декларацію про державний суверенітет, в якій Україна продемонструвала прагнення мати власну валюту. Етапи запровадження національної валюти:

1. Осінь 1992 р.; листопад 1993 р.; вересень 1995 р.;
2. 10 січня 1992 р.; листопад 1992 р.; вересень 1998 р.;
3. 10 січня 1992 р.; листопад 1994 р.; вересень 1995 р.;
4. 10 січня 1992 р.; листопад 1992 р.; вересень 1996 р.

2. Є необхідною та достатньою умовою збільшення валютних депозитів;
3. Суперечить процесу забезпечення конвертованості національної валюти;
4. Причина запровадження в обіг українських купонів багаторазового використання.

147. Лібералізація цін – це:

1. Нестача рублевої маси;
2. Відпускання цін;
3. Вихід України з рублевої зони.

148. Федеральні резервні банки США є:

1. Державними;
2. Приватними;
3. Змішаними.

149. Функція розробки та реалізації грошової політики держави, управління державним боргом належить у Канаді:

1. Міністерству фінансів;
2. Банку Канади;
3. Комерційним банкам;
4. Федеральному уряду.

150. Чи мали право банки Італії (за певним виключенням) володіти акціями підприємств не фінансового сектору?

1. Мали;
2. Не мали;
3. Правильна відповідь 2.

151. У 1868 р. у США було прийнято Федеральний закон про створення національної банківської системи. Мета створення системи?

1. Емісія облігацій;
2. Емісія банкнот;
3. Випуск банківських сертифікатів;
4. Випуск акцій.

152. У 70-ті рокХІХ ст. влада Японії направила всі свої зусилля на стабілізацію економіки. Що цьому сприяло:

1. Структурна перебудова економіки в умовах науково-технічного прогресу;
2. Зростання продуктивності праці;
3. Зниження витрат на виробництво;
4. Стимулювання зовнішньоекономічної експансії.

153. Наслідки грошової Французької реформи в 1928 р.:

1. Повернення до золотого стандарту;
2. Зниження золотого вмісту франка з 0, 29 г до 0, 05 г;
3. Конфіскація 4/5 грошових збережень;
4. Повернення до біметалізму.

154. Дойчебанк, Дрезднербанк, Коммерибанк:

1. Банки національного масштабу;
2. Універсальні банки як національного, так і регіонального масштабу;
3. Приватні банки;
4. Спеціалізовані банки.

155. Крах золотого стандарту та виникнення стерлінгової зони відбувся:

1. 1931 р.;
2. 1929 р.;
3. 1929-1931 рр.;
4. Усі відповіді неправильні.

156. Казначейські білети широко використовуються в готівковому грошовому обігу в економіці країн:

1. Розвинених;
2. З перехідною економікою;
3. Нових індустріальних;
4. Що розвиваються.

157. Мета запровадження купоно-карбованця в структуру грошового обігу України:

1. Використання системи паралельного обігу рубля та купоно-карбованця з поступовим розширенням виплати усіх видів доходів населення у новій грошовій одиниці;
2. Забезпечення конкурентних переваг купоно-карбованця порівняно з російським рублем;
3. Використання в обігу купоно-карбованця як перехідну, тимчасову грошову одиницю;
4. Впровадження в обіг повноцінної національної банкноти – гривні.

158. Членами Федеральної резервної системи США зобов'язані бути:

1. Комерційні банки;
2. Національні банки;
3. Банки штатів.

159. Структура управління Банку Канади складається з:

1. Голови банку, ради директорів;
2. Голови банку, ради директорів, заступника міністра фінансів;
3. Голови банку, ради директорів, ради керуючих.

160. Яка форма власності існувала в італійській банківській системі до прийняття рамкового закону № 218 від 1990 р.?

1. Публічно-правова;
2. Приватна.
3. Публічна.

161. В 1913 р. в США був прийнятий Федеральний резервний акт, згідно якого вся територія була поділена на 12 округів. Мета поділу території:

1. Створення латифундій;
2. Створення банківських комітетів;
3. Створення Федерального резервного банку з правом емісії банкнот;
4. Створення національної банківської системи.

162. У 1996 р. Японія за обсягом виробництва посідала друге місце після:

1. Англії;
2. Франції;
3. Німеччини;
4. США.

163. Причини збереження Францією золотого стандарту у роки світової економічної кризи 1929-1933 рр.:

1. Інтенсивне повернення власних капіталів Французької буржуазії із-за кордону;
2. Криза охопила Францію пізніше за інші країни;
3. Золоті резерви Франції збільшились з 29 млрд до 83 млрд франків;
4. Побойовання уряду незадоволення з боку середньої і дрібної буржуазії.

164. В 1957 р. із прийняттям закону Бундестагом центральні банки земель і Банк Німецьких земель було злито в єдину організацію - Дойче Бундесбанк. Як стали називатися центральні банки земель після цього акту?

1. Центральні банки земель;
2. Головні управління Дойче Бундесбанку;
3. Комерційні банки;
4. Німецькі універсальні банки.

165. Механізм грошово-кредитного регулювання у Великобританії:

1. Граничне співвідношення суми балансу комерційних банків;
2. Визначення норм обов'язкових резервів комерційних банків у банку Англії;
3. Визначення процентних ставок за кредити з метою регулювання ставок ринку позичкових капіталів;
4. Операції на ринку цінних паперів.

166. Сектор державних цінних паперів на фінансовому ринку у країнах з перехідною економікою Центральної та Східної Європи:

1. Відіграє провідну роль у розв'язанні проблеми не інфляційного джерела фінансування державного дефіциту;
2. Є найменш розвиненим сектором цього ринку;
3. Не впливає на ціну грошей в економіках цих країн;
4. Немає правильних відповідей.

167. Причини різкого знецінення купоно-карбованця:

1. Глибокий спад виробництва;
2. Різка нестача рублевої маси;
3. Запровадження Росією взаєморозрахунків через ЦБРФ;
4. Купонізація готівкового обігу і рублева зона – безготівкового.

168. Членами Ради керуючих Федеральної резервної системи призначають:

1. Члени ФРС;
2. Президент США;
3. Сенат США.

169. На кого покладена загальна відповідальність за ведення справ в Банку Канади?

1. Рада керуючих;
2. Рада директорів;
3. Міністр фінансів.

170. Що характеризувало італійську банківську систему напередодні реформи 1990 р.?

1. Відкритість;
2. Закритість;
3. Немає правильною відповіді.

171. У роки Першої світової війни США, на відміну від Європейських країн не скасовувала розміну банкнот на золото. Причини?

1. Незначні військові видатки ;
2. Значно збільшилися золоті запаси країни;
3. Частина золотих грошей була вилучена з обігу як скарб приватними власниками і банками;
4. Банки вносили золото в федеральні банки як резерви за депозитами;

172. Серед розвинених країн найнижчі темпи інфляції спостерігались (1990-1996 рр.) у:

1. Англії;
2. Японії;
3. Німеччині;
4. Франції.

173. Причини краху золотого стандарту та знецінення франка:

1. Девальвація франка;
2. Припинення розміну банкнот на золото;
3. Втрата франком золотого вмісту;
4. Неконвертованість франка.

174. Основні функції Бундесбанку:

1. Статистична, наглядова;
2. Кредитор держави, виконує вказівки уряду;
3. Емісійний центр, валютний орган;
4. Інформування та зв'язки з громадськістю.

175. Політика дефляції дорогих грошей уряду Англії сприяла:

1. Зниженню цін;
2. Загострення кризи 1920-1921 рр.;
3. Посиленню безробіття;
4. Зниженню заробітної плати.

176. Шокова терапія у Польщі передбачала подолання інфляційних процесів в економіці шляхом:

1. Стимулювання розвитку ринкових відносин;
2. Лібералізації ціноутворення;
3. Введення контролю за цінами та рівнем заробітної плати;
4. Відмови регулювання цін;

177. Яку функцію не виконувала тимчасова грошова одиниця України – купуно-карбованець?

1. Обігу;
2. Платежу;
3. Нагромадження;
4. Міри вартості.

178. На другому рівні грошово-кредитної системи Японії знаходяться:

1. Комерційні банки;	2. Небанківські кредитно-
3. Комерційні банки та небанківські	фінансові установи;
кредитно-фінансові установи.	

179. На кого покладена колективна відповідальність за керування Банком Канади?

1. Рада директорів Банку Канади;	2. Уряд Канади;
3. Рада керуючих Банком Канади.	

180. Чи передбачалась приватизація банківських установ законом № 218 від 1990 р. в Італії?

1. Не передбачалась;	2. Передбачалась;
3. Правильна відповідь 2.	

181. В 1922 р. в Генуї міждержавними угодами була створена Друга світова валютна система, яка функціонувала на базі стандарту:

1. Золотодевізного;	2. Золотозливкового;
3. Золотомонетного;	4. Золото-злиткового і
	американських доларів та
	англійських фунтів стерлінгів.

182. Що сприяло підвищенню курсу ієни до долара?

1. Структурна перебудова економіки;
2. Зростання конкурентоспроможності японських експортних товарів;
3. Збільшення купівельної спроможності ієни в умовах відносної стабільності грошового обігу на підтримку штучно заниженого курсу долара.

183. Які банки Франції відносяться до категорії інвестиційних?

1. Приватні банки;	2. Ділові промислові банки;
3. Короткострокові і довгострокові;	4. Спеціалізовані кредитно-
	фінансові промислові банки,
	інститути.

184. Хто допоміг відродженню Німеччини (1924 р.)?

1. Англія;	2. США;
3. Росія;	4. Франція.

185. Функції Банку Англії:

1. Депозитно-позичкові, розрахункові;	2. Емісійні;
3. Контрольні;	4. Немає правильної відповіді.

186. Основні причини фінансової кризи Мексики в 90 рр. XIX ст.:

1. Мексиканський уряд дуже довго штучно завищував курс національної валюти;

2. Завищений курс національної валюти призвів до засилля імпорتنих товарів;
3. Була проведена політика "дешевих грошей", знецінення валюти;
4. Обмеження нагромадження гальмувало процеси структурної перебудови економіки.

187. Коли був прийнятий Закон України "Про банки і банківську діяльність" та Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг" (на якому з етапів)?

1. I - 1991-1992 рр.;
2. II - 1992-1993 рр.;
3. III - 1994-1996 рр.;
4. IV - 1996-2000 рр.

188. Які кредитно-фінансові установи є основними учасниками валютного ринку Японії?

1. Місцеві (регіональні) банки;
2. Іноземні банки;
3. Міські банки.

189. Функція (Канади) надання банківських послуг уряду, банкам, іншим фінансовим інститутам і центральним банкам інших країн належить:

1. Раді керуючих;
2. Банку Канади;
3. Раді директорів;
4. Міністерству фінансів.

190. Схема приватизації банківської системи Італії:

1. Розподіл кожної банківської установи на дві частини – напівдержавну та акціонерне товариство;
2. Розподіл функцій менеджменту і власності;
3. Виведення банківської системи з-під державного контролю;
4. Злиття банків;

191. Світова економічна криза 1929-1933 рр. викликала значне зростання банкрутств банків, підірвала довіру до банківської системи. Наслідками кризи було:

1. Припинення розмінювання банкнот на золото;
2. Заборона володіти золотом у монетарній формі;
3. Девальвація долара;
4. Емісія банкнот.

192. Чому Японія віддає перевагу розрахункам за міжнародними угодами у національних валютах іноземних покупців і продавців?

1. Японія виключає можливість валютних ризиків при використанні і єни як резервної валюти для Японських зовнішньоекономічних угод;
2. Японія перекладає можливість валютних ризиків на валюту іноземних контрагентів;
3. Іноземні контрагенти, для запобігання валютних ризиків зацікавлені проводити розрахунки у своїй національній валюті або в американських доларах.

193. Функції регіональних банків розвитку Франції:

1. Надання кредиту місцевим підприємствам;
2. Об'єднання суспільних і приватних фондів для фінансування операцій, які не можуть бути рентабельними за короткий термін;
3. Кредитування зовнішньоторговельних операцій;
4. Немає правильної відповіді.

194. Завдання Бундесбанку:

1. Обслуговувати державний борг;
2. Регулювати рівень процентних ставок;
3. Встановлювати економічні нормативи для комерційних банків;
4. Забезпечувати стабільність марки.

195. У роки Другої світової війни темпи інфляції в Англії були меншими ніж в інших країнах, які брали участь у війні (за винятком США). Причини цього явища:

1. Висока питома вага податків у фінансуванні військових витрат (понад 40 %);
2. Поставки товарів у кредит колоніями і домініонами Англії;
3. Надання США в оренду озброєння, стратегічної сировини та продовольчих товарів;
4. Державний контроль над цінами та нормування продовольчих товарів.

196. До основних видів операцій комерційних банків країн Центральної та Східної Європи належать:

1. Залучення вкладів юридичних і фізичних осіб;
2. Розміщення вкладів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, платності й строковості;
3. Касове обслуговування юридичних і фізичних осіб;
4. Купівля-продаж іноземної валюти;

197. В якому співвідношенні обмінювалась гривня за купоно-карбованці?

1. 1 - 100;
2. 1 - 1000;
3. 1 - 10000;
4. 1 - 100000.

198. Експортно-імпортний банк Японії має форму власності:

1. Корпоративну;
2. Приватну;
3. Державну.

199. Хто несе відповідальність за розробку питань, що стосуються монетарної політики Канади?

1. Рада керуючих;
2. Уряд Канади;
3. Міністерство фінансів;
4. Рада директорів.

200. Які установки прийняв "Єдиний банківський кодекс" Італії, що вступив в силу в 1994 р.?

1. Банківський бізнес стає таким же як і всі інші види підприємництва;
2. Фінансова установа може вибирати любую організаційну форму (універсальний банк, спеціалізований банк, багатофункціональна група) і відповідно розширювати спектр послуг;
3. Державний контроль пом'якшується;
4. Розмежування прав власності між банками і підприємствами не фінансового сектору стає менш жорстким.

201. Закон 1994 р. «Про срібло» вимагав від казначейства США купувати срібло в країні і за кордоном доти, доки запас срібла не досягне 25 % загального металевого запасу. З якою метою скуповувалось срібло?

1. Випуск срібних сертифікатів;
2. Розширення металевої бази грошового обігу;
3. Підняття ціни на срібло;
4. Відповідь – 3.

202. З 1868 р. Японський уряд приступив до формування системи державних банків, які мали право державної емісії. Хто набув такого права?

1. Банк «Перший промисловий»;
2. Ощадні банки;
3. Перша банківська асоціація;
4. Фондові біржі, кліринговий банк.

203. У вересні 1969 р. уряд Франції оприлюднив "План оздоровлення". Що включав цей план?

1. Скорочення внутрішнього споживання;
2. Зменшення бюджетного дефіциту
3. Заходи кредитної рестрикції
4. Заходи кредитної дестрикції та зростання експорту;

204. Напрямки грошово-кредитної політики Німеччини:

1. Облікова політика, операції на відкритому ринку;
2. Регулювання норм обов'язкових резервів кредитних закладів;
3. Регулювання величини грошової маси;
4. Всі відповіді вірні.

205. З 1821 р. до початку Першої світової війни в Англії існував золотий монометалізм у його класичній формі. Що це за форма?

1. Золотомонетний стандарт;
2. Золотодевізний стандарт;
3. Золотовалютний стандарт.

206. Важливим напрямом формування національної ринкової економіки у країнах СНД стало створення:

1. Грошових систем;
2. Комерційних банків;
3. Фондових бірж;
4. Правильна відповідь 1.

207. Характер грошової реформи в Україні:

1. Конфіскаційний;	2. Неконфіскаційний;
3. Прозорий неконфіскаційний;	4. Немає правильної відповіді.

208. Центральний банк Японії було створено:

1. 1882р.,	2. 1920р.,	3. 1900р.

209. На скільки років призначають голову Банку Канади та його заступника?

1. На 5 років;	2. На 10 років;
3. На 3 роки;	4. На 7 років.

210. "Єдиний банківський кодекс" (Італія, 1994р.) лібералізував діяльність фінансових посередників. Що це за посередники?

1. Страхові товариства;	2. Інвестиційні фонди;
3. Лізингові компанії;	4. Приватні пенсійні фонди.

211. Яке місце займав американський долар до Другої світової війни?

1. Перше;	2. Друге після Англії;
3. Третє після Англії, Німеччини;	4. Друге після Японії.

212. З 1882 р. функції емісійного центру Японії виконує:

1. Банк Японії;	2. Банк Токію;
3. Японський промисловий банк;	4. Валютний банк Йокогами.

213. В 1939 р. була законодавчо оформлена зона франка. Де вона діяла?

1. Африка;	2. Південна Америка;
3. Тихоокеанські острови;	4. Немає правильної відповіді.

214. Ошадні каси, іпотечні банки, державні кредитні установи, банки споживчого кредиту, кредитні, страхові товариства Німеччини – це:

1. Банківська система;	2. Кредитна система;
3. Спеціальні фінансово-кредитні інститути;	4. Регіональні банки.

215. Емісія банкнот Банком Англії до Першої Світової війни регулювалась актом Піля, який вимагав:

1. 100-відсоткове забезпечення валюти золотом;
2. Фідуціарну емісію 14 млн. фунтів стерлінгів;
3. Не забезпечення золотом грошової одиниці Англії;
4. Значне перевищення фідуціарної емісії.

216. Країни Центральної та Східної Європи приділяють основну увагу реформі системи:

1. Фінансової;	2. Банківської ;
3. Кредитної;	4. Грошової.

200. Які установки прийняв "Єдиний банківський кодекс" Італії, що вступив в силу в 1994 р.?

1. Банківський бізнес стає таким же як і всі інші види підприємництва;
2. Фінансова установа може вибирати любую організаційну форму (універсальний банк, спеціалізований банк, багатофункціональна група) і відповідно розширювати спектр послуг;
3. Державний контроль пом'якшується;
4. Розмежування прав власності між банками і підприємствами не фінансового сектору стає менш жорстким.

201. Закон 1994 р. «Про срібло» вимагав від казначейства США купувати срібло в країні і за кордоном доти, доки запас срібла не досягне 25 % загального металевого запасу. З якою метою скуповувалось срібло?

1. Випуск срібних сертифікатів;
2. Розширення металевої бази грошового обігу;
3. Підняття ціни на срібло;
4. Відповідь – 3.

202. З 1868 р. Японський уряд приступив до формування системи державних банків, які мали право державної емісії. Хто набув такого права?

1. Банк «Перший промисловий»;
2. Ощадні банки;
3. Перша банківська асоціація;
4. Фондові біржі, кліринговий банк.

203. У вересні 1969 р. уряд Франції оприлюднив "План оздоровлення". Що включав цей план?

1. Скорочення внутрішнього споживання;
2. Зменшення бюджетного дефіциту та зростання експорту;
3. Заходи кредитної рестрикції
4. Заходи кредитної дестрикції.

204. Напрямки грошово-кредитної політики Німеччини:

1. Облікова політика, операції на відкритому ринку;
2. Регулювання норм обов'язкових резервів кредитних закладів;
3. Регулювання величини грошової маси;
4. Всі відповіді вірні.

205. З 1821 р. до початку Першої світової війни в Англії існував золотий монометалізм у його класичній формі. Що це за форма?

1. Золотомонетний стандарт;
2. Золотодевізний стандарт;
3. Золотовалютний стандарт.

206. Важливим напрямом формування національної ринкової економіки у країнах СНД стало створення:

1. Грошових систем;
2. Комерційних банків;
3. Фондових бірж;
4. Правильна відповідь 1.

217. Вибір прозорого варіанту та неконфіскаційного типу грошової реформи в Україні був зумовлений необхідністю:

1. Забезпечення повної довіри населення до нової національної валюти;
2. Утримання стабільності грошового, споживчого і валютного ринків;
3. Запобігання спекуляції під час обміну карбованців на гривні;
4. Вилучення з обігу "тіньових грошей".

218. До головних особливостей грошово-кредитної системи Японії належать:

1. Політика корегування облікової ставки;
2. Жорстка регламентація банківської діяльності;
3. Демоніполізація.

219. Скільки зовнішніх директорів у голови Ради директорів Банку Канади?

1. 12;
2. 6;
3. 4;
4. 2.

220. Потенційні джерела "довгих грошей" для економіки Італії:

1. Страхові товариства;
2. Інвестиційні фонди;
3. Лізингові компанії;
4. Приватні пенсійні фонди.

221. У роки Другої світової війни значно посилилось економічне та валютне становище США завдяки:

1. Значному зростанню промисловості і сільськогосподарського виробництва;
2. Фінансування військових видатків;
3. Притоку золота із-за кордону;
4. Правильні відповіді 1 і 3.

222. В 1927 р. в Японії був прийнятий закон, згідно якого:

1. Банки могли зливатися і збільшуватися;
2. Банки могли поглинатись;
3. Банки могли розукрупнюватись (розділялись);
4. Немає правильної відповіді.

223. Особливості зони франка порівняно із стерлінговою зоною?

1. Юридичне оформлення міждержавними угодами;
2. Створення централізованого керівного органу – Валютного комітету зони франка;
3. Загальне керівництво монетарною політикою в межах зони франка;
4. Усі відповіді вірні.

224. Приватні банки Німеччини – це:

1. Гроссбанки;
2. Іноземні банки;
3. Регіональні банки;
4. Приватні комерційні банки.

225. Після припинення розміну банкнот на золото в серпні 1914 р. уряд Англії почав використовувати емісію казначейських білетів, що призвело до зростання маси грошей у 18 разів, але темпи інфляції були невисокими.

Причини цього:

1. Витіснення з обігу металевих грошей та зменшення обсягів комерційного кредитування;
2. Державне регулювання розподілу товару та контроль над цінами;
3. Уповільнення швидкості обігу грошей;
4. Всі відповіді вірні.

226. Макроекономічне регулювання – це контроль за зміною грошової маси в обігу і відповідно за стабільністю національної валюти. Які для цього використовуються інструменти в країнах Центральної та Східної Європи?

1. Офіційні дисконтні ставки;
2. Норма обов'язкових мінімальних резервів;
3. Валютні інтервенції;
4. Кількісні кредитні обмеження.

227. В чому заключалася підготовка до грошової реформи в Україні?

1. Створення розгалуженої мережі обмінних пунктів;
2. Забезпечення банків і підприємств зв'язку банкнотами і монетами;
3. Проведення роз'яснювальної роботи через засоби масової інформації;
4. У цілодобовому режимі роботи електронної пошти Національного банку.

228. За роки Другої Світової війни готівковий обіг у Німеччині:

1. Виріс;
2. Знизився;
3. Залишився без змін.

229. На скільки років призначаються зовнішні директори Ради директорів у Канаді?

1. 10;
2. 7;
3. 5;
4. 3.

230. Що пропонував закон Італії № 461 від 1998 р. ("закон Чампі-Віско") і декрет-закон № 153 від 1999 р.?

1. Фондам, що фактично керували незалежними банками, податкові пільги для повного їх роз'єднання (протягом 4-6 років) з банками;
2. Фондам переключити свою діяльність на "третій сектор" (культура і мистецтво, наука, освіта, медицина, охорона середовища);
3. Фондам не дозволялось зберігати і придбавати власність не пов'язану з "третім сектором";
4. Всі відповіді правильні.

231. Які причини дали можливість США домогтися в 1944 р. офіційного визнання долара основною валютою світу?

1. Значне зростання промислового
2. Фінансування військових витрат;

і сільськогосподарського виробництва;

3. Девальвація долара;

4. Надходження золота із-за кордону.

232. Після Другої світової війни основи банківського законодавства не переглядалися. Що робить Японія в цей період?

1. Закриває спеціальні військові фінансові інститути;

2. Закриває колоніальні банки;

3. Об'єднує банківські асоціації в Федерації;

4. Нічого не робить.

233. Валюта зони франка:

1. Французький франк;

2. Франк французьких колоній в Африці (ФКФА);

3. Франк тихоокеанських колоній Франції (КФП);

4. Франки КФА і КФП.

234. Найважливіші функції Бундесбанку:

1. Емісія банкнот, операції із золотом та дівізами;

2. Касове виконання бюджету, облікова ставка;

3. Кредитування держави та міжнародних організацій;

4. Регулювання банківських резервів і грошової маси.

235. Мотиви повернення Англії до золотого стандарту (1925 р.):

1. Поновити довіру до фунта стерлінгів, яка була підірвана інфляцією;

2. Збільшити реальну вартість надходжень від іноземних інвестицій та внутрішніх накопичень;

3. Накопичення золота;

4. Немає вірної відповіді.

236. Центральні банки в країнах Центральної та Східної Європи виконують певні функції. Що це за функції?

1. Макроекономічне регулювання;

2. Регулювання і здійснення нагляду за достатністю капіталу, за якістю активів з урахуванням ступеня ризику, за якістю менеджменту, ліквідності, прибутковості;

3. Комерційна діяльність;

4. Всі відповіді вірні.

237. В якому співвідношенні обмінювалась гривня за купово-карбованця?

1. 1 - 100;

2. 1 - 1000;

3. 1 - 10000;

4. 1 - 100000.

238. Головною особливістю Німецької грошово-кредитної системи є:

1. Мінімальна норма обов'язкового банківського резервування;

2. Високий ступінь універсалізації діяльності.

3. Облікова ставка.

239. Грошова одиниця Канади:

1. Французька срібна монета – соль(соліди)	2. Англійський фунт стерлінгів;
3. Золоті і срібні долари;	4. Канадський долар.

240. Що відбувалося з банківськими установами Італії за період 1990-2004 рр.?

1. Злиття;	2. Поглинання;
3. Збільшення кількості банків.	

241. На якій конференції було визнано статус долара і англійського фунта стерлінгів як резервних валют?

1. Паризька (1987 р.);	2. Генуезька (1922 р.);
3. Бреттон-Вудська (1944 р.);	4. Ямайська (1976-1978 рр.)

242. В 1949 р. в Японії було створено Раду директорів Банку Японії. Мета створення цієї Ради?

1. Для підсилення незалежності Банку Японії;	2. Для експансії Японії на зовнішніх ринках;
3. Для банківських операцій з цінними паперами;	4. Відповідь 1.

243. Франк КФА – це валюта:

1. Вільно конвертована;	2. Використовується у міжнародній торгівлі;
3. Продається на основних валютних ринках;	3. Необмежено конвертується у французький франк.

244. Банківська система Німеччини включає:

1. Центральні та комерційні банки;	2. Центральний банк, будівельні ощадні каси, комерційні банки;
3. Центральний та комерційні банки, інвестиційні компанії, страхові товариства;	4. Бундесбанк, банки споживчого кредиту, кредитні товариства.

245. Грошова реформа 1925-1928 рр. в Англії, її особливості:

1. Вилучення казначейських білетів з обігу;	2. Надання Банку Англії права на фидуціарну емісію банкнот;
3. Усі відповіді вірні;	4. Немає вірних відповідей

246. До основних видів діяльності комерційних банків країн Центральної та Східної Європи належать:

1. Залучення вкладів юридичних і фізичних осіб;	2. Розміщення вкладів від свого імені і за свій рахунок, на умовах повернення, платності й строковості;
3. Касове обслуговування юридичних і фізичних осіб;	4. Купівля-продаж іноземної валюти;

5. Інкасація коштів, платіжних і розрахункових документів.

247. Механізм проведення грошової реформи в Україні:

1. Зменшення цінових показників і грошової маси;
2. Зростання масштабу цін, купівельної спроможності та валютного курсу гривні до купоно-карбованця;
3. Зміна співвідношення між товарною та грошовими масами;
4. Зменшення пропорції цінових показників та грошової маси.

248. До функцій Ради центральних банків Німеччини належить:

1. Емісія банкнот;
2. Визначення грошово-кредитної політики;
3. Обслуговування державного боргу.

249. Мета грошово-кредитної політики Банку Канади:

1. Випуск банкнот;
2. Стабільність канадського долара,
3. Утримання інфляції на низькому та стабільному рівні.

250. За об'ємами активів, що знаходяться в управлінні спільними фондами, яке місце займає Італія в Європейській системі?

1. Перше;
2. Друге;
3. Третє;

251. Хто проводить емісію грошей у США?

1. Казначейство;
2. ФРС;
3. Комерційні банки;
4. Казначейство, ФРС, комерційні банки.

252. В 1915 р. японські кооперативи «мудзін» одержали офіційний статус компаній взаємного фінансування малого бізнесу. Яку назву вони набули в 1950 р.

1. Банки взаємного кредитування;
2. Кредитні кооперативи;
3. Кредитні асоціації;
4. Звичайні комерційні банки.

253. Яких правил повинні дотримуватись країни-члени зони французького франка?

1. Передавати право емісії, контролю за грошовим обігом та розподілом кредитів емісійним банкам зони французького франка;
2. Підтримувати твердий паритет національної грошової одиниці до французького франка;
3. Здавати більшу частину валютних коштів у єдиний пул і зберігати їх у французьких франках на рахунках, відкритих у казначействі;
4. Здійснювати всі валютні операції через валютний ринок Парижа.

254. Кредитна система Німеччини включає:

1. Центральний банк, ощадбанк та комерційні банки;

2. Центральний банк, банківську систему та спеціалізовані фінансово-кредитні інститути;
3. Усі відповіді вірні.

255. Крах золотого стандарту в Англії та його причини:

1. Вплив світової кризи 1929-1933 рр.;
2. Масовий відплив капіталів з країни;
3. Зменшення золотого запасу;
4. Бюджетний дефіцит.

256. До банків яких країн найбільша довіра:

1. Польщі;
2. Словенії;
3. Югославії;
4. Чехії.

257. Другий етап грошової реформи в Україні проводився протягом:

1. Року;
2. Півроку;
3. Місяця;
4. 15 днів.

258. Верховним органом Німецького федерального банку є:

1. Рада центральних банків;
2. Директорат;
3. Рада керуючих.

259. Головним інструментом грошово-кредитної політики Банку Канади є зміна орієнтира ставки овернайт. Це:

1. Орієнтир ставки "за федеральними фондами" ФРС США;
2. Двотижнева ставка РЕПО Банку Англії;
3. Основна ставка рефінансування Європейського Центрального банку;
4. Середня ставка, яку банк хоче бачити на ринку, де відбувається позичання грошей на дуже короткий термін.

260. Який прибуток має банківська система Італії?

1. 4-5 %;
2. 6-8 %;
3. 9-10 %.

261. Хто випускає в США банкноти номіналом 20, 50, 100 доларів?

1. Казначейство;
2. ФРС;
3. Комерційні банки;
4. Казначейство, комерційні банки.

262. В Японії склалася система, основою якої були Міські банки. Що це за банки?

1. Великі звичайні(комерційні)фінансові інститути;
2. Регіональні(префектурні)фінансові інститути;
3. Регіональні кредитні установи;
4. Не має правильної відповіді.

263. Які переваги зберегла Франція у країнах зони французького франка?

1. Французькі приватні підприємства мають можливість одержувати додатковий прибуток;
2. Грошові потоки спрямовуються в галузі, вигідні французьким компаніям;
3. В адміністративних радах центральних банків Африки вирішальне право належить африканським країнам;
4. Із 14 членів західно-африканського валютного союзу два – це представники Франції.

264. До 1998 р. марка була однією із найстабільніших валют у світі. Причини?

1. Ревальвація;
2. Девальвація;
3. Збільшення золотовалютних резервів;
4. Правильна відповідь 3.

265. У роки Другої світової війни темпи інфляції в Англії були меншими ніж в інших країнах, які брали участь у війні (за винятком США). Причини цього явища:

1. Висока питома вага податків у фінансуванні військових витрат (понад 40 %);
2. Поставки товарів у кредит колоніями і домініонами Англії;
3. Надання США в оренду озброєння, стратегічної сировини та продовольчих товарів;
4. Державний контроль над цінами та нормування продовольчих товарів.

266. Основні завдання реформування кредитної системи Китаю:

1. Утворення системи Центрального банку;
2. Утворення системи кредитних інститутів;
3. Створення конкурентного кредитного ринку;
4. Впровадження єдиних валютних курсів.

267. У процесі формування сучасної банківської системи Україна пройшла декілька етапів. Скільки їх було?

1. 2;
2. 3;
3. 4;
4. 5.

268. У Німеччині інструментами грошово-кредитного регулювання є:

1. Забезпечення безперебійного функціонування системи платежів;
2. Політика обов'язкових резервів;
3. Встановлення загальних правил для ведення діяльності банків.

269. З орієнтиром ставки «овернайт» тісно пов'язана процентна ставка, за якою Банк Канади надає одноденні позики фінансовим інститутам. Що це за інститути?

1. Члени системи LVTS;
2. Фінансові установи, що розмістили свої кошти у Банку Канади;
3. Правильні відповіді 1 та 2.

4. Немає правильної відповіді.

270. Чи займає Італія лідируючу позицію за використанням Інтернету і наданням дистанційних банківських послуг серед Європейських країн лідерів?

1. Займає;
2. Не займає.
3. Правильна відповідь 1.

271. Хто випускає в США дрібні купюри (1, 5, 10) та розмінну монету (1, 5, 10, 25 та 50 центів)?

1. Казначейство;
2. ФРС;
3. Комерційні банки;
4. ФРС, комерційні банки.

272. Іноземні банки та їх філії існують у Японії як:

1. Звичайні (комерційні) японські банки;
2. Клірингові банки;
3. Іпотечні;
4. Трастові.

273. Головна особливість кредитної системи Франції – швидкий розвиток після Другої світової війни державного сектора у банківській системі. Якими шляхами відбувався цей процес?

1. Націоналізація приватних банків;
2. Створення напівдержавних установ;
3. Створення державних установ;
4. Державне регулювання банківської системи.

274. Завдання Бундесбанку:

1. Обслуговувати державний борг;
2. Регулювати рівень процентних ставок;
3. Встановлювати економічні нормативи для комерційних банків;
4. Забезпечувати стабільність євро.

275. Інфляція та пасивність платіжного балансу в Англії стали причиною двократної девальвації фунта стерлінгів після Другої Світової війни. Коли це було?

1. 1949 р.; 1967 р.
2. 1945 р.; 1965 р.
3. 1950 р.; 1980 р.
4. Немає правильної відповіді.

276. За темпами та масштабами перетворення яку із сфер економіки Китаю можна віднести до найвідсталіших?

1. Фінансову;
2. Банківську;
3. Кредитну;
4. Бюджетну.

277. На якому з етапів формування банківської системи України було здійснено процес перереєстрації та реорганізації банків?

1. I - 1991-1992 рр.;
2. II - 1992-1993 рр.;

3. III – 1994-1996 рр.;

4. IV - 1996-2000 рр.

278. Особливість клірингових банків Великої Британії – це:

1. Обслуговування населення;
2. Орієнтація на послуги, притаманні небанківській фінансовій сфері.
3. Обслуговування підприємств.

279. Хто наглядає за платоспроможністю і фінансовою діяльністю комерційних банків Канади?

1. Банк Канади;
2. Федеральний уряд;
3. Міністерство фінансів.

280. Яка форма власності переважає у банківській сфері Італії?

1. Державна;
2. Акціонерна.
3. Змішана.

281. Головним інструментом безготівкового обігу в США є:

1. Пластикові карти;
2. Чек;
3. Вексель;
4. Електронні гроші.

282. Крім універсальних банків в Японії існують спеціальні банки, а саме:

1. Банки довготермінового кредитування;
2. Трастові банки;
3. Кредитні установи малого бізнесу;
4. Всі відповіді неправильні.

283. Хто був засновником Банку Франції?

1. Джон Ло;
2. Шарль де Голль;
3. Наполеон Бонапарт;
4. Блюм.

284. Внаслідок грошової реформи 1924 р. Німеччина перейшла до системи якого стандарту?

1. Золотомонетного;
2. Золотозливкового;
3. Золотодевізного;
4. Золото-доларового.

28. Хто є емітентами грошей у Великобританії?

1. Казначейство;
2. Банк Англії;
3. Комерційні банки;
4. Всі відповіді вірні.

286. У Бразилії для досягнення стабілізації економіки широко використовували механізм:

1. Дефляції;
2. Індексації;
3. Інфляції;
4. Рестрикції.

287. На етапі банкрутства банків була підірвана довіра вкладників до банківської системи України. Коли це відбулося?

1. I - 1991-1992 рр.;
2. II – 1992-1993 рр.;

3. III – 1994-1996 рр.;

4. IV – 1996-2000 рр.;

288. Банківську систему Великої Британії характеризує:

1. Прозорість;
2. Складність та спеціалізованість;
3. Багатофункціональність.

289. Хто захищає вклади кредитних установ Канади?

1. Федеральний уряд;
2. Міністерство фінансів;
3. Канадська корпорація страхування депозитів,
Служба керуючого фінансовими установами.

290. Яка особливість італійської банківської системи?

1. Наявність великого сектору крупних установ;
2. Наявність великого сектору середніх установ;
3. Наявність великого сектору дрібних місцевих установ.

291. У 1863-1864 рр. було засновано систему національних банків, підпорядкованих контролеру грошового обігу у Вашингтоні. Що було характерним для системи?

1. Установлювався мінімальний розмір капіталу цих банків;
2. Проведення періодичної звітності банків перед федеральними органами;
3. Обов'язковість резервування;
4. Розмір банківської емісії залежав від обсягу портфеля цінних паперів.

292. Страхові компанії Японії, компанії цінних паперів, житлового кредитування – це:

1. Універсальні банки;
2. Парабанки;
3. Спеціалізовані банківські установи;
4. Небанківські фінансово-кредитні установи.

293. Політика Банку Франції після політичного перевороту 1848 р.:

1. Введення "примусового курсу" банкнот;
2. Розширення мережі Банку на всій території Франції;
3. Політика низьких норм відсотка;
4. Надання позик під забезпечення цінними паперами.

294. Грошовий обіг у XX ст. в Німеччині мав такі особливості:

1. Відсутність єдиної грошової системи (сім різних монетних систем);
2. Гіперінфляція у 1924 р.;
3. Існування трьох видів золотого стандарту: золотомонетний, золотозливковий, золотодевізний;
4. Перебування в обігу банківських білетів та розмінних монет із золота;

295. Кредитна система Великобританії – це:

1. Банк Англії, звичайні банки, спеціалізовані ФКІ;

2. Банк Англії, звичайні (комерційні) банки;
3. Банк Англії, спеціалізовані фінансово-кредитні інститути;
4. Немає правильної відповіді.

296. У більшості Латиноамериканських країн здійснено реформи фінансової системи, спрямовані на її лібералізацію, обмеження прямого впливу держави. Що це за реформи?

1. Скасування обмежень процентної ставки;
2. Зменшення норми обов'язкового резервування;
3. Скорочення програм кредитування за пільговими ставками;
4. Підвищення ролі центральних банків, посилення їх незалежності від уряду і міністерства фінансів.

297. На якому з етапів формування банківської системи відбулося впровадження національної валюти - гривні?

1. I – 1991-1992 рр.;
2. II – 1992-1993 рр.;
3. III – 1994-1996 рр.;
4. IV – 1996-2000 рр.

298. Грошова система Франції:

1. Однорівнева;
2. Дворівнева;
3. Трирівнева.

299. З якою метою Банк Канади формує золотовалютні резерви?

1. Для підтримки пенсійного фонду;
2. Для проведення інтервенції на валютному ринку;
3. Володіти достатнім запасом міжнародних платіжних засобів.

300. Банк Італії проводить класифікацію банків на розряди за територіальною ознакою (у відповідності з чисельністю банківських відділень на місцях). Скільки розрядів включає така класифікація?

1. Три (національні банки, регіональні, міські);
2. Чотири (національні банки, регіональні, міжпровінціальні і провінціальні);
3. П'ять (національні банки, регіональні, міжпровінціальні, провінціальні, міські).

301. У 1908 р. в США було засновано Національну комісію з грошового обігу, результатом діяльності якої було:

1. Створення Ради керуючих банками;
2. Створення ФРС;
3. Створення ФРБ;
4. Відповідь 2.

302. Основним джерелом формування банківських фондів в Японії є депозити(вклади корпорацій і приватних осіб). Особливості їх?

1. Гроші з цих депозитів можна знімати по пред'явленню ощадної книжки або особистої печатки;

2. Гроші з депозитів знімають за допомогою ідентифікаційного коду, підпису, картки видачі готівки;
3. Депозити виконують функцію обігових рахунків для юридичних осіб;
4. Депозити використовуються для тимчасового зберігання коштів фізичних осіб.

303. Переломним моментом в історії Банку Франції стала реформа від 4 серпня 1993 р. Що вона включала?

1. Банку присвоєно незалежний статус;
2. Банк Франції відповідає за розробку і реалізацію монетарної політики;
3. Рішення приймаються Колегіальною радою з монетарної політики;
4. Членам Ради дозволяється запитувати думку або слідувати вказівкам керівних органів держави.

304. Кому належать слова: "Якщо Сполучені Штати не допоможуть Європі, то досить легко може статися, що дуже потерпілі від війни країни потраплять в обійми комунізму"?

1. Джорджу Маршаллу;
2. Людвігу Ерхарду;
3. Рузвельту;
4. Черчілю.

305. Хто в Англії виконує інвестиційну функцію?

1. Банк Англії;
2. Небанківські інститути;
3. Банківський сектор;
4. Банк Англії, звичайні (комерційні) банк

306. Особливістю кредитної системи Латиноамериканських країн є:

1. Сильні позиції іноземного капіталу;
2. Слабкі позиції іноземного капіталу;
3. Закритість банківської системи для іноземного капіталу;
4. Немає правильної відповіді.

307. Коли був прийнятий Закон України "Про банки і банківську діяльність" та Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг" (на якому з етапів)?

1. I – 1991-1992 рр.;
2. II – 1992-1993 рр.;
3. III – 1994-1996 рр.;
4. IV – 1996-2000 рр.

308. Відсутність розподілу кредитних інститутів на банківські та небанківські, характерна для грошово-кредитної системи:

1. Франції;
2. Великої Британії;
3. Німеччини;
4. Росії.

309. За чийм взірцем створене канадське банківське законодавство?

1. Англійським;
2. Французьким;
3. Американським (США).

310. За масштабами діяльності італійська статистика виділяє такі банки:

1. Найбільші, великі, малі;	2. Великі, середні, дрібні;
3. Великі, малі, дрібні;	4. Найбільші, великі, середні, малі, дрібні.

311. Хто є вищим адміністративним органом управління федеральної резервної системи США?

1. Президент США;	2. Рада керуючих;
3. Голова ради керуючих;	4. Парламент держави.

312. Які види депозитів використовуються в Японії?

1. Звичайні;	2. За повідомленням;
3. Термінові;	4. Анонімні, реліктові.

313. Головною метою монетарної політики Франції з 1994 р. було визначення конкретного показника рівня інфляції. Якими інструментами керується Банк Франції для досягнення цієї мети?

1. Регулювання процентних ставок;	2. Валютні інтервенції;
3. Маневрування нормами обов'язкових резервів;	4. Операції на відкритому ринку.

314. Якою була грошова система Німеччини у період підготовки та під час Другої світової війни?

1. Нова рейхсмарка забезпечувалась золотом та іноземною валютою;
2. Установилася система нерозмінних на золото грошей;
3. Здійснювалась емісія банкнот;
4. В обіг були випущені "окупаційні марки".

315. У Великобританії до 1979 р. не було спеціальних законів, які б регламентували банки. Що було введено за законом 1979 р.?

1. Обов'язкове ліцензування комерційних банків;
2. Засновано загальнонаціональний фонд страхування депозитів;
3. Визначені правила надання великих кредитів;
4. Визначено порядок банківських зливів.

316. Основні причини фінансової кризи Мексики в 90 роки XIX ст.:

1. Мексиканський уряд дуже довго штучно завищував курс національної валюти;
2. Завищений курс національної валюти призвів до засилля імпорتنих товарів;
3. Була проведена політика "дешевих грошей", знецінення валюти;
4. Обмеження нагромадження гальмувало процеси структурної перебудови економіки.

317. Згідно Закону України "Про банки і банківську діяльність" банківська система складається з рівнів:

1. Перший (верхній);
2. Другий (нижній);
3. Перший (верхній) та другий (нижній);
4. Три рівні: Центральний банк, комерційні банки, парабанки.

318. Основну роль у регулюванні діяльності кредитних установ Франції відіграє:

1. Казначейство;
2. Міністерство промисловості;
3. Міністерство економіки і фінансів та Банк Франції.

319. Чи існують в Канаді банківські відділення?

1. Існують;
2. Не існують.
3. Будуть існувати.

320. Хто кредитує промислові округи, що складаються з десятків тисяч малих і середніх бізнесів, що спеціалізуються на крупномасштабному випуску продукції в Італії:

1. Найбільші і великі банки;
2. Великі і середні банки;
3. Найбільші, малі і дрібні банки;
4. Малі і дрібні банки.

321. Федеральна резервна система створена згідно із Федеральним резервним актом у 1913 р. Функція ФРС?

1. Емісія банкнот;
2. Здійснення монетарної політики;
3. Підтримання рівня ліквідності, надійності та стабільності банківської системи;
4. Підтримка та регулювання платіжної системи країни.

322. Які види трастів використовують Японські банки?

1. Грошовий;
2. Кредитний;
3. Пенсійний;
4. Немає правильної відповіді.

323. Банк Франції має 211 відділень, функціональними принципами побудови яких є спеціалізація і орієнтація на конкретні напрямки діяльності. Що це за напрямки?

1. Управління готівковими і безготівковими грошовими оборотами;
2. Управління закордонними операціями;
3. Нагляд за діяльністю Банку Франції і контроль за ризиками;
4. Збір, аналіз даних і підготовка інформації та аналітичних матеріалів через "Інфобанк".

324. Причини гіперінфляції в Німеччині в роки Першої світової війни:

1. Репарація золотом або іноземною валютою;
2. "Грошовий голод";

3. Економічна катастрофа;

4. Правильна відповідь 1.

325. Функції Банку Англії:

1. Депозитно-позичкові, розрахункові;

2. Емісійні;

3. Контрольні;

4. Немає правильної відповіді.

326. Особливості Південнокорейської моделі грошово-кредитної системи:

1. Всеохоплююча роль держави в економічному розвитку;

2. Кредитно-фінансова монополія держави у фінансовій сфері;

3. Надцентралізація промислового та банківського капіталів;

4. Жорсткий контроль над процентними ставками, кредитуванням та інвестуванням;

5. Немає правильної відповіді.

327. Керівним органом Національного Банку України є:

1. Президент;

2. Верховна Рада;

3. Кабінет Міністрів;

4. Правління Національного Банку.

328. Ощадний банк якої з перелічених країн має державні гарантії цілісності вкладів?

1. Франції;

2. Великої Британії;

3. Німеччини;

4. Росії.

329. Які послуги надають Канадські банки своїм клієнтам?

1. Населення здійснює грошові перекази та платежі за товари і послуги;

2. Доручає банкам власні кошти і майно в довірче управління;

3. Немає правильної відповіді.

330. Чи вплинув процес концентрації і централізації банківського капіталу на малі і дрібні банки Італії?

1. Вплинув;

2. Не вплинув;

3. Не має правильної відповіді.

331. Хто призначає членів ради керуючих ФРС?

1. Президент США;

2. Парламент держави;

3. Президент США за згодою Сенату;

4. Голова ради керуючих.

332. Система страхування банківських вкладів в Японії створена в 1971 р. Хто проводить страхування банківських депозитів?

1. Банк Японії;

2. Банк Токіо;

3. Корпорація по страхуванню депозитів;

4. Японський промисловий банк.

333. Функціонування кредитно-фінансової системи Франції регулюється законом від 1984 р. Вона (система) включає три рівні. До якого рівня відносяться спеціалізовані кредитно-фінансові установи (ощадні каси, спеціалізовані кредитні інститути)?

1. I; 2. II; 3. III.

334. У 1924 р. в Німеччині проводилась грошова реформа: нова рейхсмарка обмінювалась на 1 трлн. старих. До якого стандарту прийшла Німеччина?

1. Золотомонетного; 2. Золотодевизного;
3. Золотозливкового.

335. Хто є клієнтами Банку Англії?

1. Комерційні банки (клірингові); 2. Центральні банки інших країн;
3. Уряд країни.

336. Причини кризового стану фінансової системи Таїланду, Індонезії, Малайзії, Філіпін, Республіки Корея:

1. Завчасне впровадження "високих технологій" в економіку цих держав;
2. Спекулятивне використання фінансових коштів;
3. Надмірний приплив іноземних інвестицій на фондові ринки;
4. Здійснення девальвації для розширення ринків збуту товарів.

337. Національний Банк України підзвітний:

1. Президентові України; 2. Верховній Раді України;
3. Кабінету Міністрів України; 4. Правлінню Національного Банку України.

338. Банківська система Росії:

1. Однорівнева; 2. Дворівнева;
3. Трирівнева.

339. Чи користуються канадці мобільними телефонами, системою Інтернет для здійснення банківських операцій?

1. Ні; 2. Так;
3. Частково.

340. Одночасно з кредитуванням дрібні місцеві банки Італії виконують для МСП (малі і середні підприємства) низку інших важливих функцій. Що це за функції?

1. Управління; 2. Посередницькі;
3. Консалтингові; 4. Управлінські, посередницькі, консалтингові.

341. Функції ради керуючих Федеральної резервної системи (ФРС)?

1. Керівництво операціями системи;

2. Регламентация та контроль діяльності резервних банків;
3. Прийняття рішень про відкриття філій у резервних округах;
4. Затвердження ставок з переобліку векселів.

342. Причина появи «поганих» боргів в банківській системі Японії:

1. Спекуляція з цінними паперами;
2. Спекуляція з нерухомістю;
3. Зниження вартості землі;
4. Зависла сума неповернених боргів.

343. Функції комерційного банку Франції:

1. Формування ресурсів і управління власними активами;
2. Управління платіжними засобами;
3. Виконання міжбанківських операцій;
4. Обслуговування зовнішньоекономічної діяльності.

344. Хто допоміг відродженню Німеччини (1924 р.)?

1. Англія;
2. США;
3. Росія;
4. Франція.

345. Хто приймає остаточне рішення щодо рівня процентних ставок в Англії?

1. Банк Англії;
2. Казначейство;
3. Міністр фінансів;
4. Парламент.

346. Причини відходу інвесторів з "молодих" ринків країн Південно-Східної Азії до надійних "старих":

1. Потрясіння на біржах Нью-Йорка і Гонконгу (1997 р.);
2. Зниження фондових індексів на 30-40 %;
3. Підвищення курсів акцій і долара;
4. Спекуляції на фондових ринках.

347. Хто організовує і виконує через банківську систему касове виконання державного бюджету України?

1. Президент України;
2. Верховна Рада України;
3. Кабінет Міністрів України;
4. Національний Банк України.

348. Грошово-кредитна система Російської Федерації включає:

1. Центральний банк, комерційні банки;
2. Центральний банк, комерційні банки, небанківські фінансово-кредитні інститути;
3. Центральний банк, ощадний банк.

349. Хто є лідером щодо використання дебетових карток та автоматизованих банкоматів на душу населення?

1. США;	2. Франція;
3. Нідерланди;	4. Канада.

350. Кооперативний кредит Італії – це:

1. Сільські ощадні каси;	2. Міські народні банки;
3. Сільські ощадні каси, міські народні банки.	

Рекомендована література

1. Адамик Б.П. Центральний банк і грошово-кредитна політика. Навч. метод. посібник для студ. денної та заочно-дист. форм навч. – Тернопіль, 2005. – 160 с.
2. Артус М.М. Гроші та кредит: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2004. – 162 с.
3. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментаріях. Навч. посібник / За ред. В.Л. Луціва, – Карт-бланш, 2004. – 220 с.
4. Іванов В.М., Софіщенко І.Я. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 228 с.
5. Лисенков Ю.М., Коротка Т.А. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. – К.: Зовнішня торгівля, 2005.
6. Рисін В.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Національний банк України; Львів, банківський ін-т. – Львів, 2001. – 192 с.
7. Шамова І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2001. – 196 с.

Томлін О.О., Гаврилова О.А., Демчук Г.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. Навчальний посібник. – Полтава, 2009. – 284 с.

Набір, верстка та коректура авторська

Підписано до друку 11.09.2009 р.

Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times Roman.

Ум.-друк. арк. 10,2. Зам. № 15.